

Viața românească

Revistă a Uniunii Scriitorilor din R. S. R.

1965

AUGUST

8

Anul XVIII

Cuprins

23 August 1944 - 23 August 1965

VIATA ROMANEASCA : O nouă fază istorică	3
DEMOSTENE BOTEZ : Memorial	9
AUREL BARANGA : Fundamentala chartă a libertății	15
ADRIAN PAUNESCU : Salut legilor țării	17
FLORIN MUGUR : Vară puternică	19
DAMIAN NECULA : Țărniș de vis	20
RADU TUDORAN : Călătorie în timp, peste spațiu (I) (Jurnal de bord)	21
EUSEBIU CAMILAR : Galaxii ; Ciocirlia ; Șlefuitorul ; Așteptare ; Trandafirul	57
VERONICA PORUMBACU : Ațiți au fost ; Ce sînt ? ; Mirare ; Curcubeu	60
AUREL MIHALE : În avanpost (nuvelă)	62
VIRGIL GHEORGHIU : Diadema lui Ares ; * * * ; Enescu ; Morgana	87
ȘTEFAN AUG. DOINAȘ : Decalog poetic ; Balada statuii ; Cel ce refuză liniștea ; Poetul și marea	90
PETRU POPESCU : De profundis ; Bătăie la geam ; Soare ; Istorie	93
Scriitori români contemporani	
D. CESEREANU : Perpessicius	95
Cronica literară	
PAUL GEORGESCU : Romantic și modern — Eugen Simion : „Proza lui Eminescu“	106
Critică și actualitate	
SERBAN CIOCULESCU : Originalitatea liricii noastre noi	112
AL. TUDORICĂ : Critica prozei și a poeziei	118

F. 18.495

Cronica științifică

Acad. REMUS RĂDULEȚ : Viitorii zece ani de Energetică românească în lumina realizărilor mondiale în tehnica energiei 124

Cronica filmului

D. I. SUCHIANU : După Festivalul filmului românesc de la Mamaia 138

AL. MIRODAN : Valoarea lui Al. Gârneață 145

Miscellanea

Comentariu la „Bibliografia literaturii române, 1948—1960“ (Camil Baltazar) — A doua conferință pe țară a Uniunii Arhitecților din R.S.R. (Arch. Jean Mondia) — N. N. Tonitza (Barbu Brezianu) — Interviu cu John Ross (Petru Comarnescu) — Moștenitorii abuzivi (Paul B. Marian) — Prea multă poezie strică (J. M.) — Celălalt Flaubert, neștiutul (H. Zalis) — „Urmuz“ — fișă de istorie literară (Ion Bălu) 146

Cărți noi

Al. Oprea : „Panait Istrati“ (Al. Săndulescu) — Ștefan Popescu : „Poeme“ (S. D.) — *** : „Studii eminesciene“ (P. M. Gorcea) — Agatha Grigorescu-Bacovia : „Lumină“ (Camil Baltazar) — Teodor Balș : „Poarta soarelui“ (H. Grămescu) — Sonia Larian : „Continental colorat“ (Nina Stănculescu) 164

Cartea străină

I. CAR : „Textes“ de George Linze 176

Revista revistelor

— din țară —

„Ramuri“ nr. 1—6/1965 (Emil Manu) ; „Iașul literar“ nr. 5/1965 (S. D.) ; „Steaua“ nr. 1/1965 ; „Luceafărul“ nr. 13/1965 ; „Gazeta literară“ nr. 22/1965 (P. G.) 178

— de peste hotare —

„La Table ronde“ nr. 205/1965 ; „Esprit“ nr. 3/1965 ; „Mercure de France“ nr. 1217/1965 ; „Cahiers de sud“ nr. 380 (E.P.G.) ; „Wort in der Zeit“ nr. 5/1965 (D. Ludovic) 184

ILUSTRĂȚIA DE PE COPERTĂ : Lucia Cosmescu : „Femei din Năsăud“

Director : DEMOSTENE BOTEZ

Colegiul redacțional : Acad. TUDOR ARGHEZI, AUREL BARANGA (redactor-șef adjunct), Acad. MIHAI BENIUC, Acad. GEO BOGZA, LUCIA DEMETRIUS, PAUL GEORGESCU (redactor-șef adjunct), Acad. IORGU IORDAN, acad. ATHANASE JOJA, Acad. AL. PHILIPPIDE, Acad. ZAHARIA STANCU, D. I. SUCHIANU

Redacția : Bd. Ana Ipătescu nr. 15, telefon 11.88.85—Raion „30 Decembrie“.—București

O nouă fază istorică

 n viața obștească și de stat a poporului nostru, ca și în viața sa morală colectivă, nu există evenimente mai importante decât congresele periodice al Partidului Comunist. De când primii comuniști români au înălțat steagul biruitoarei doctrine și acțiunii marxist-leniniste, Partidul nostru s-a întrunit în congres de nouă ori, fie în condițiile ilegalității revoluționare, fie în condițiile libertății și guvernării revoluționare. Nouă sfaturi comuniste, întocmai ca nouă înalte jaloane înfipte în șuvoiul tumultuos al apelor istoriei, marchează drumul cel mai greu, dar cel mai glorios deschis de către cea mai nouă, dar cea mai puternică forță politică din câte au acționat vreodată în această țară: detașamentul avansat al clasei muncitoare. Într-un înțeles adânc, cele nouă congrese comuniste jalonează însuși drumul istoric al poporului român, marchează etapele liniei ascendente a dezvoltării sale în ultima jumătate de veac: exacerbară luptei de clasă și transformarea ei în luptă revoluționară; alianța țărănimii cu proletariatul, sub conducerea comuniștilor; lupta pentru apărarea drepturilor democratice, împotriva fascismului și războiului („pîine, pace, libertate”); lupta, în condițiile celei mai cumplite terori, pentru doborîrea dictaturii antonesciene și pentru ieșirea din războiul hitlerist, insurecția armată și Eliberarea; doborîrea, în bătălie politică și socială deschisă, a burghezo-moșierimei, înlăturarea monarhiei, instaurarea regimului de democrație populară și a Republicii; începerea operei istorice a construirii socialismului, în industrie, în agricultură, în cultură și artă; lupta pentru desăvîrșirea construcției socialiste și victoria definitivă a socialismului; România Socialistă. O întreagă istorie, o extraordinară condensare a timpului în evenimente epocale, o minunată, aproape fantastică recuperare a secole de încremenire, a multor, foarte multor decenii pierdute prin culpă majoră, de neiertat, a burgheziei, la comandamentul progresului și la bilanțul civilizației. În acest enorm arc istoric, care, pe măsură ce se deschide, își asigură o neînvingătoare trăinicie sprijinindu-se pe nenumăratele coloane ale realizărilor materiale, și pe măsură ce-și dă acest sprijin, se deschide tot mai larg spre viitor, totul este izvorit și totul izvorăște din ideea comuniștilor, din voința comuniștilor, din lupta și sacrificiul lor, ele înșile izvorînd din adîncul fierbinte și rodnic al aspirațiilor poporului și transformîndu-se neîncetat într-un patetic, invincibil elan popular.

Iată, într-o perspectivă destul de simplă, ceea ce marchează jaloarele celor nouă congrese ale comuniștilor români. În cursul acestui drum, care este destul de lung, și care n-a fost deloc ușor, s-a născut, s-a cimentat, a căpătat dimensiunile și forța unui fenomen de bază al întregii noastre existențe istorice, încrederea poporului în Partidul Comunist. În limbaj obișnuit, și în linia fenomenelor obișnuite, se poate spune că Partidul a câștigat încrederea poporului, că Partidul se bucură de încrederea poporului, că această încredere este, deci, un bun al Partidului. Privind lucrurile în profunzime, apare însă clar că acest sentiment se răsfrânge asupra poporului însuși, că poporul se bucură el însuși de încrederea nețărmurită pe care o acordă Partidului, că exact în măsura în care ea este un dar făcut de popor Partidului, ea este și un dar pe care, știind s-o inspira, Partidul l-a făcut poporului. Bunurile materiale sînt bune, bunurile de cultură sînt bune, dar nici un bun nu este mai bun decît acest sentiment pe care poporul nostru l-a dobîndit în cursul ultimelor decenii și al ultimilor ani: încrederea profundă, desăvîrșită, în forța sa politică conducătoare, în conducătorii săi, în Partidul Comunist.

Partidul Comunist Român este primul conducător care a știut și a putut să creeze, între el și popor, comunicarea directă, legătura nouă și puternică a încrederii. Desigur că aceasta a fost posibil numai pentru că între popor și Partid nu a existat nici o distanță: de interese, de procedee, de idei, de aspirații. Partidul a năzuit și năzuiește să fie numai popor, să fie poporul însuși. Cu alte cuvinte, între popor și Partid nu a existat tocmai acest „între“. Poporul și-a dat seama, s-a convins prin experiență de fiecare zi, prin experiență de masă și de individ, prin confruntare istorică cu destinul, că Partidul Comuniștilor realizează tot ceea ce promite, și nu promite decît ceea ce poate realiza. Poporul s-a convins că Partidul Comunist și-a dat o fundamentală lege a sincerității, de la care nimic pe lume nu-l poate face să se abată. Poporul s-o convins, mai ales, că Partidul Comuniștilor îi vrea binele, îi dorește și îi făurește o viață mai bună, îi cere să fie perseverent și entuziast cînd e vorba de bună starea, de demnitatea, de libertatea celor ce muncesc și de strălucirea patriei.

Încrederea poporului nostru în Partid s-a manifestat, a sporit și sporește neîncetat, pe măsură ce sporește grandoaarea planurilor și programelor Partidului. Paralelă: acum cincizeci, patruzeci, treizeci sau chiar douăzeci de ani, cine știe ce mare partid „de guvernămînt“ și „de masă“ promitea înființarea unei școli în cutare sat, a unui pod peste cutare pîrîu, sau „aducerea luminii electrice“ într-o capitală de județ — și nu-l credea nimeni, dar absolut nimeni; în epoca noastră Partidul Comunist promite lichidarea generală a analfabetismului, sau o uriașă hidrocentrală la Porțile de Fier, poduri peste Dunăre, sau pur și simplu electrificarea țării în totalitatea ei — și nimeni nu se îndoiește, și toată lumea, ca un singur om, e încredințată că așa va fi!

Fapt este că o experiență în care se cuprind, deopotrivă, detaliile imperceptibile ale existenței individuale ca și realitatea de ansamblu, uriașe, a unei țări înoite din creștet pînă în tălpi, transformată în esență și în aparență, îmbogățită cu toate caracteristicile unei civilizații înalte, a dat naștere și intensitate incalculabilă sentimentului, cu totul necunoscut, cu totul inexistent în trecut, al încrederii poporului în conducătorul său.

Astăzi nici nu mai putem admite o existență istorică, o viață socială și de stat, lipsită de condiția morală a încrederii, care este, cu siguranță, unul dintre cele mai prețioase bunuri pe care le-am dobândit în anii ce s-au scurs sub conducerea comuniștilor. Dacă desființarea exploatareii omului de către om este temelia economică a înălțării edificiului socialist, dacă Republica socialistă este cadrul său de stat, cred că se poate afirma că încrederea desăvârșită a poporului în conducătorul său, Partidul comunist, este condiția morală fundamentală a marșului nostru biruitor spre comunism.

★

Toate acestea s-au vădit, cu cea mai mare claritate și forță, și în cel mai profund înțeles al lor, în cele șase zile, de la 19 la 24 Iulie, în cursul cărora s-au desfășurat lucrările celui de al IX-lea Congres al Partidului Comunist Român.

Nu pentru că impresiile pe care ni le-a produs sînt încă proaspete și atît de puternice, nu pentru că nu am fi avut încă timpul să ne obișnuim cu noutatea și grandoarea realizărilor pe care ni le-a anunțat, și nu pentru că bucuria extraordinară cu care am întîmpinat hotărîrile luate ne-ar face să pierdem simțul exact al faptelor istorice — nu din aceste pricini Congresul al IX-lea este considerat de către întregul nostru popor drept cel mai important din succesiunea glorioasă a Congreselor partidului comunist.

Dar este obiectiv exact și evident că lucrările sale au dăruit poporului și patriei noastre un fond de conștiință, un bilanț de îndepliniri și un program de noi realizări, a căror bogăție, varietate și importanță depășesc patrimoniul atît de prețios al fiecăruia dintre congresele precedente.

Congresul al IX-lea nu a lăsat necercetat nici un ungher al vieții noastre, al situației și perspectivelor noastre de popor și de stat — în economie, în activitate socială, în politică, în cultură, în administrație publică. Bilanțul general ne-a putut umple de mîndrie și de speranță, căci el ne-a arătat că în toate aceste domenii s-au îndeplinit progrese uriașe și că prin toate aceste progrese am pășit adînc în sfera vieții socialismului. În toate domeniile, în toate direcțiile socialismul a învins și a început să-și arate din plin roadele de orînduire superioară tuturor celorlalte, de orînduire care înalță omul și viața omenească pe o altă culme.

Congresul al IX-lea ne-a dăruit, deci, conștiința neșovăelnică, împlinită, de societate, popor și stat socialist. E o stare de conștiință cu efecte profunde asupra alcătuirii și dinamicii noastre morale, o stare de conștiință care ne dă o nouă forță și un nou elan, spre încercarea culmii supreme — culmea comunismului.

Conștiința deplină, limpede, puternică, de societate, popor și stat socialist și-a aflat expresia directă în proiectul unei noi legi fundamentale a statului nostru, a unei noi Constituții. Aprobarea principiilor cuprinse în proiectul noii Constituții și hotărîrea delegaților de a-l propune spre dezbatere și votare Marii Adunări Naționale au constituit unul din momentele fundamentale ale lucrărilor Congresului al IX-lea al P.C.R.

Astăzi, proiectul prezentat Congresului a devenit lege, în urma dezbaterilor și votului unanim și entuziast al deputaților Marii Adunări Naționale, întrunită în Adunare Constituantă, în zilele de 20 și 21 August 1965.

Noua Constituție este oglinda realității obiective, a transformărilor uriașe, ireversibile produse în structura economică și socială a vieții poporului nostru, a societății noastre, de-a lungul ultimelor două decenii. Textul ei marchează trecerea poporului nostru într-o nouă fază istorică, într-o nouă etapă a drumului care duce de la doborârea burghezii pînă la înfăptuirea societății comuniste. Prima fază, faza construirii socialismului, căreia i-a corespuns, în ordinea structurii de stat Republica Populară, s-a încheiat. Astăzi, socialismul a învins în toate sectoarele și în toate direcțiile, astăzi, orice urmă a orînduirii burgheze a fost lichidată, a rămas în urmă, în trecutul nostru istoric. Deci, astăzi :

„România este republică socialistă. Republica Socialistă România este stat al oamenilor muncii de la orașe și sate, suveran, independent și unitar“.

Acest articol 1 al Constituției este un sunet de clopot despărțitor de epocă. În acelaș timp el anunță, cu răsunset moral zguduitor, cu o forță emoționantă cum alta nu a mai încercat vreodată sufletele noastre, împlinirea celui mai vechi și mai scump vis al poporului, victoria celei mai îndelungate, mai nobile și mai grele lupte din cîte s-au dat vreodată în istoria noastră, lupta comuniștilor români.

Ca o concluzie firească a tuturor condițiilor în care s-a desfășurat această luptă și care au făcut posibilă această victorie și, în acelaș timp, ca o garanție a succeselor viitoare, a biruinței finale pe drumul realizării comunismului, noua Constituție confirmă și afirmă lapidar :

„În Republica Socialistă România, forța politică conducătoare a întregii societăți este Partidul Comunist Român“.

Astfel, Partidul, călăuză a drumului istoric al patriei, chintesență a calităților poporului, este consacrat, în calitate de ctitor și conducător prin însuși actul fundamental al ființei noastre de stat.

Cu aceste coordonate fundamentale, Constituția Republicii Socialiste România este, după cum spuneam, o oglindă, și este, totodată un program al unei societăți superioare și al unui om nou. Scopul suprem al Statului, după cum declară art. 13, este libertatea și demnitatea omului, înflorirea multilaterală a personalității umane. Într-o societate care a desființat pentru totdeauna exploatarea omului de către om, în structura căreia nu mai pot încolți niciodată germenii inegalității economice și ai nedreptății sociale, Statul devine cadrul cel mai potrivit, cel mai favorabil pentru o nestăvilită dezvoltare a omului.

Sînt înscrise, în Constituția epocii socialiste, o mulțime de drepturi, colective și individuale, economice, sociale, politice, de conștiință. Sînt drepturi reale, al căror exercițiu deplin umple și caracterizează existența de fiecare clipă a poporului nostru și a fiecărui membru al familiei socialiste, în parte. Litera Constituției nu mai este o literă moartă, legislația de bază a Statului nostru nu mai este o declarație mincinoasă și sterilă, așa cum au fost pe vremea trecutelor constituții ale „democrației“ burghezo-moșierești, constituțiile succesive, votate împotriva poporului, de către falșii reprezentanți ai poporului. Însuși portretul cetățeanului de

azi al patriei noastre, caracterizat prin simț al libertății, al demnității, al răspunderii, este o dovadă în acest sens.

Constituția cuprinde tot ceea ce trebuie consfințit și garantat, pentru ca statul să-și îndeplinească scopul său suprem: „înflorirea multilaterală a personalității umane“. Este o Constituție a Vieții, o Constituție a Omului, și depinde numai de noua noastră conștiință socialistă, de simțul adânc și grav al datoriei de cetățean al patriei socialiste ca ea să-și dea toate roadele, să devină într-adevăr charta umanismului socialist al poporului român.

Partidul însuși, preocupat, dornic numai de a-și îndeplini cit mai bine misiunea sa de forță politică conducătoare, și-a dat, prin noua Constituție un nou statut, care-i asigură o funcționare democratică și mai desăvârșită, o dinamică și mai energică, o temelie ideologică marxist-leninistă și mai oțelită și mai intransigentă, o legătură cu poporul și mai strinsă decât pînă în prezent. Poporul nostru acordă o importanță fără egal adoptării acestui nou statut, căci, așa cum arătam mai sus, încrederea poporului nostru în forța sa conducătoare izvoarăște din experiența necurmată a identității popor-Partid. Poporul nostru se bucură, așa dar, și se mîndrește cînd vede că Partidul își întărește forțele, își adaptează ființa și acțiunea într-un mod și mai deplin la necesitățile noii faze istorice, căci știe că de capacitatea de acțiune a Partidului ca forță conducătoare atîrnă însăși existența și fericirea sa.

Cu o bucurie fără seamăn a primit poporul nostru reluarea numelui de Partid Comunist Român, nume ale cărei rezonanțe întîlnesc cele mai vechi și mai scumpe amintiri ale luptei revoluționare, și pe care oamenii muncii din țara noastră l-au legat indisolubil, în gîndirea lor intimă, de fiecare dintre realizările care au marcat construirea socialismului.

Congresul al IX-lea a adoptat numeroase hotărîri, planuri și programe privitoare la dezvoltarea industriei socialiste, a agriculturii socialiste, a vieții sociale și a culturii socialiste, pe care nu le putem nici măcar aminti aci, în toată bogăția și importanța lor. Prin realizarea lor, țara noastră va urca noi trepte ale civilizației, prestigiul și rolul ei internațional va spori în mod considerabil, în timp ce nivelul vieții materiale și culturale al cetățeanului României socialiste va crește neîncetat.

Prin toate, și din toate aceste hotărîri, se desprinde ca un adevăr fundamental, ca o necesitate absolută și ca un ideal suprem, politica de suveranitate și independență națională a Partidului nostru, politica sa de strînsă legătură cu țările lagărului socialist, politica sa de colaborare internațională, doritoare și creatoare de pace și bună înțelegere între țările cu orînduiri sociale diferite.

★

Partidul ne-a învățat, a făcut să se înrădăcineze adînc în conștiința noastră, ideea că nimic din ceea ce interesează viața poporului, munca și frămîntările sale, aspirațiile sale cele mai scumpe, nu este străin culturii, literaturii și artei. Dimpotrivă, toate acestea sînt sursele primordiale și cadrul cel mai ferm al creației artistice și literare.

Iată de ce, literatura noastră, frontul nostru literar, au urmărit cu o neabătută pasiune cetățenească și scriitoricească lucrările istoricului

Congres al IX-lea al P.C.R. În rînd cu toți cetățenii acestei țări, laolaltă cu întreg poporul nostru, scriitorii se mîndresc și se entuziasmează în fața mărețelor realizări ale patriei și în fața mărețelor perspective pe care le deschid hotărîrile Congresului al IX-lea.

Congresul însuși a cuprins, în dezbaterile sale, realizările și sarcinile literaturii, începînd cu memorabilele cuvinte și idei cuprinse în raportul Secretarului General, tovarășul Nicolae Ceaușescu, continuînd cu diferitele expuneri și analize întreprinse de la tribuna Congresului de către diferiți delegați, dintre care nu au lipsit reprezentanți ai scriitorilor înșiși, și încheiînd cu ideile cuprinse în Rezoluția finală, adoptată de către congresiști.

Scriitorii rețin drept bun de preț și mare cinste, titlatura de „participanți activi la opera de construire a socialismului“ pe care le-a dat-o raportul prezentat de Secretarul General al Partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Scriitorii meditează asupra sarcinii plină de grea răspundere pe care o implică acest titlu, și asupra modului în care și-ar putea-o îndeplini din ce în ce mai bine, spre folosul poporului, spre mîndria culturii socialiste române.

Poeții, prozatorii, criticii, uniți în frontul nostru literar, rețin ca pe o directivă fundamentală a activității lor creatoare, cuvintele Raportului privitoare la tradiția progresistă și populară a literaturii noastre, la legea care face că cele mai însemnate monumente literare pe care le posedăm să se fi realizat pe baza prezenței scriitorului în plinul frămîntărilor și aspirațiilor epocii sale. Imperativul primordial, ecuația fundamentală a progresului literaturii noastre, sînt: realism-actualitate.

Înfăptuirile mărețe ale poporului nostru, de pînă azi, înfăptuirile și mai mărețe care constituie programul Congresului al IX-lea trebuie să-și găsească o oglindire amplă, subtilă, variată, în operele scriitorilor noștri, din care trebuie să se desprindă, în chip veridic și convingător, chipul omului epocii noastre, chipul comunistului, făuritorul revoluției și al lumii noi.

Scriitorii noștri sînt mai pătrunși decît oricînd de sarcinile ce le revin, sarcini în îndeplinirea cărora ei trebuie să se conducă de aprofundarea comunistă a „spiritului de răspundere“ față de popor, de care a vorbit în raportul său tovarășul Nicolae Ceaușescu. Entuziasmul creator a fost sentimentul cu care scriitorii noștri au purces întotdeauna la munca literară a epocii socialismului. Dar astăzi, după cel de-al IX-lea Congres al Partidului, entuziasmul lor e mult sporit, e un elan creator care se va reflecta, fără îndoială, în noi, numeroase și din ce în ce mai valoroase opere închinat poporului român și patriei socialiste.

VIATA ROMÂNEASCĂ

Memorial

de Demostene Botez

Prin radio, milioanele de ascultători au putut fi, de departe, de oriunde pe întinsul țării, martorii făuririi noii noastre Constituții. Prin imaginile televizorului, alte sute de mii de oameni au avut impresia că sint de față, că participă și ei la lucrările Marii Adunări Naționale din zilele de 20 și 21 August, când s-a discutat și votat noua Constituție.

Toți, și unii, și alții, au ascultat direct glasul tovarășului Nicolae Ceaușescu, aplauzele care au subliniat mereu și înălțimea ideilor, și bogăția faptelor, și gloria victoriilor cucerite de clasa muncitoare din țara noastră.

Ca niciodată, se poate astfel spune că, într-un fel sau altul, întreg poporul a participat și la această parte finală a făuririi Constituției sale, după ce prin întruniri de masă contribuise la alcătuirea ei, ca o manifestare fidelă a propriei sale voințe.

Pentru cât vor dăinui aceste generații contemporane, nimeni nu va uita aceste două zile și va purta în amintire memoria lor ca pe un eveniment de mare importanță din viața lor. Ele cunosc bine paginile de istorie ce s-au scris pe filele lui 20 și 21 August 1965. Pentru ele cronica acestui timp este orală, vie, de neuitat, capitol luminos din chiar viața lor, mândrie a propriei lor vieți.

Importanța istorică a făuririi noii Constituții ne îndeamnă să transmitem procesul ei de înfăptuire, cronica ei, formulată acum cu amintirea proaspătă, palpitând încă de emoție, și generațiilor viitoare. Tot ce trăim acum, de douăzeci și unu de ani încoace, ca și în anii care vin, de desăvârșire a socialismului, merită înscris, pentru ca generațiile viitoare să știe și să înțeleagă bine atât înțelepciunea conducătorilor care au cîrmuit aceste vremi de alcătuire a unei lumi noi, cât și eroismul muncii poporului, care a realizat fapte de necrezut din cele mai îndrăznețe planuri.

Consemnez, aşadar, aici, mărturia unuia care a fost participant la desăvârșirea Constituției noastre socialiste, chartă a izbînzilor repute de lupta seculară a poporului nostru.

Totul s-a desfășurat în Marea sală a Palatului, sub bolta înstelată care ilumina scena cu tribunele conducătorilor de Partid și plafonul

ca o imensă scoică oceanică, traversată de benzi de lumină ca niște căi lactee. Cupola adăpostea peste 3000 de oameni, deputați și invitați. Căci n-a fost vorba de o sesiune obișnuită a Marii Adunări Naționale, ci de una sărbătorească, la care au fost invitați să ia parte cei mai buni fii ai poporului: muncitori frunțași din uzine, activiști de partid, țărani cooperatori, intelectuali. Munca colectivă pentru alcătuirea Constituției socialiste a întovărășit pînă la sfîrșit nașterea ei în lumină, ca un produs minunat al minții și muncii întregului popor.

Ecourile aprobării entuziaste a poporului au întovărășit pînă aici fiecare cuvînt, fiecare idee, prin salvele de aplauze care au punctat aproape fiecare frază din Raportul ținut de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Comitetului Central al P.C.R. Prin glasul său cald și hotărît, fiecare ascultător din sală, ca și cei de la sute de kilometri, din fața difuzorului, au simțit vibrînd întregul popor, atît de mult fiecare frază exprima gîndul și voința poporului.

Prin analiza prevederilor noii Constituții, fiecare cuvînt al ei a apărut ca subț lumina unui reflector care-i lumina tot înțelesul, tot umanismul, toată frumusețea spirituală — miezul lui hrănit de grija de fericire a poporului. Raportul este și rămîne pentru totdeauna o pagină de seamă de învățătură marxist-leninistă aplicată la specificul nostru național și la noua etapă de construire a socialismului. E un manual tematic și practic al fiecărui comunist. E documentul capital care definește momentul istoric de azi și perspectivele sigure ale celui de mîine.

O oră și jumătate cei peste trei mii de asistenți au ascultat cu emoție și deosebită atenție lectura Raportului, urmărindu-i fiecare cuvînt și umplîndu-i sensul cu toată bogăția de idei și fapte pe care le exprima.

Raportul a fixat, dintru început, ideea centrală că noua Constituție nu este un șir de promisiuni, ci că oglindește de fapt etapa actuală de dezvoltare a societății noastre, consfințește cuceririle revoluționare obținute de poporul român în cei 21 de ani de la eliberare, victoria definitivă a socialismului în România, reflectă viața nouă a țării și a poporului român, făurită sub conducerea partidului.

Textul noii Constituții este astfel expresia unei realități vii, tabloul, imaginea vieții socialiste de astăzi. Fiecare cuvînt este o realitate de fapt. De aceea Raportul spune atît de frumos și expresiv că această Constituție — Marea Chartă a Libertăților poporului român — a fost scrisă literă cu literă de către clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, prin munca lor plină de elan și abnegație.

Noua Constituție este astfel prezentarea unei realități care s-a desăvîrșit vreme de douăzeci și unu de ani, prin munca și eroismul întregului popor. Adoptarea ei de către Marea Adunare Națională nu a însemnat decît alcătuirea actului de naștere oficial al noului Stat socialist, așa cum s-a înfăptuit treptat de către popor. Căci, de fapt, în ziua votării Constituției socialiste, țara întreagă trăia de mult în socialism. Constituția a venit să consfințească aceasta, după ce socialismul a cîștigat toate sectoarele de viață individuală și socială.

În acest August 1965 în socialism deschideau întîia oară ochii noii născuți în sălile moderne ale maternității; în socialism creșteau creșele albe; în socialism învățau în sălile spațioase de clasă și pe cărțile pri-

mite gratuit de la Stat școlarii ; în socialism își continuau studiile, gratuit, și bursierii, studenții în cămine și laboratoare ; în socialism trăiau muncitorii în uzinele echipate cu cele mai moderne mașini care le ușurează muncile grele, în minele automatizate, acasă, în blocurile luminoase și confortabile ; în socialism trăiau deja țăranii, muncind cu tractoare, combine și semănătoare pe lanuri întinse, în sate cu cămine culturale, cu radio și de mulți ani luminate electric ; în socialism trăiau intelectualii, în institute de cercetări și laboratoare admirabil echipate ; în socialism trăiau scriitorii și oamenii de artă, stimați de Partid și iubiți de întregul popor. În socialism trăiau de la eliberare naționalitățile conlocuitoare, bucurându-se de aceleași drepturi, cu ziare și reviste în limba lor ; în socialism trăiau femeile, egale întru totul cu bărbații, cu salariu egal la muncă egală, muncind împreună și în fabrici și în treburile obștești.

În socialism, în climatul sănătos, cinstit, înțelegător, uman, trăiau toți locuitorii țării, bucurându-se în voie de toate condițiile de dezvoltare a însușirilor lor, de demnitate și cinstire.

De aceea altfel sună cuvintele înscrise în noua Constituție și drepturile recunoscute. Ele nu sună, ca în vremea orînduirii burgheze, a promisiuni, a Sfințu-Așteaptă, a vorbe mari. Fiecare cuvînt, fiecare drept înscris acolo corespunde unei realități. Așa cum au spus mulți dintre vorbitorii care au participat la discuții, fiecare cuvînt din Constituție, fiecare drept recunoscut, are acoperirea-aur a faptelor, a realității. Și fiecare aspect al acestei multiple realități e fructul de abia acum copt al luptei de veacuri dusă de popor, al visurilor care i-au ținut trează puterea de luptă, al unei idei generoase și progresiste. Nu-i frază, nu-i cuvînt fără un înțeles adînc și care să nu corespundă întru totul celor mai îndrăznețe aspirații ale poporului.

Tocmai aceste realități, rezultat al unor profunde transformări, au determinat necesitatea unei noi Constituții. De la 1952, anul în care s-a adoptat Constituția în vigoare pînă astăzi, au urmat mari izbînzii pe toate fronturile construcției socialiste : relațiile de producție socialiste s-au generalizat în întreaga economie ; s-a încheiat trecerea de la capitalism la socialism. Socialismul a învins deplin și definitiv. În această situație, Constituția din 1952, istoricește depășită, s-a dovedit necorespunzătoare și a apărut astfel „necesitatea elaborării unei noi legi fundamentale a statului, care să consacre actualele realități politico-sociale și economice ale țării, schimbările din viața poporului, să asigure cadrul constituțional al desăvîrșirii construcției socialiste și pregătirii condițiilor pentru trecerea treptată la comunism“.

În primul rînd trebuia pusă de acord denumirea țării cu realitatea socialistă, pentru ca patria noastră să se numească, așa precum și este : socialistă.

Denumirea aceasta nouă corespunde nu numai realității vieții noastre întregi, dar și dorinței de a-i spune pe nume acestei realități, dorinței de a da numele cel adevărat rodului muncii întregului popor, visului său atît de îndelung și de pasionat visat. De aceea, în marea sală a Palatului Republicii, de cîte ori se rostea acest nou nume, izbucnea nestăpînit și ineputabil același tumultuos entuziasm care îl acompănia ca o salvă de sărbătoare.

Constituția noastră fixează astfel cu putere de dăinuire veșnică, înalta platformă la care a ajuns dezvoltarea țării noastre, baza ideologică

devenită fapt. Pentru a atinge această etapă, a fost nevoie de efortul eroic pe care l-a depus poporul nostru, a fost nevoie de dirzenia și înțelepciunea nedesmințită a partidului.

Partidul Comunist Român a știut de totdeauna că problema fundamentală a orinduirii sociale și de stat pentru care lupta era problema puterii, și toate eforturile și jertfele sale înspre cucerirea acesteia s-au îndreptat. Astăzi, realitatea atestă că în țara noastră întreaga putere aparține poporului, liber și stăpîn pe soarta sa, și se exercită de către popor. Constituția deci constată un fapt atunci cînd proclamă Republica noastră stat al oamenilor muncii de la orașe și sate, suveran, independent și unitar.

Realitate evidentă este constatarea că baza puterii poporului stă în alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare ; că, așa cum atestă experiența ultimilor douăzeci și unu de ani și rezultatele obținute, întărirea rolului conducător al clasei muncitoare este o necesitate obiectivă pentru realizarea cu succes a sarcinilor istorice în perioada construirii socialismului și comunismului și că forța politică conducătoare a întregii societăți este Partidul Comunist Român.

Noua Constituție, statornicind legea realității, a trebuit să arate rolul uriaș în orinduirea noastră a proprietății socialiste în dezvoltarea economică a țării, în ridicarea continuă a nivelului de trai al oamenilor muncii, să o definească juridicește, să sublinieze importanța apărării ei continue.

Lichidarea exploatării omului de către om — acest ideal pe vremuri de-abia rostit ca într-un vis — iat-o înscrisă în paginile Constituției, nu ca un deziderat, ci ca o realitate cîștigată.

Atît ar fi de ajuns pentru a da acestei Constituții o enormă importanță istorică și caracterul cel mai uman al vreunei legi din cîte a cunoscut vreodată societatea umană. Cucerirea puterii, succesele obținute, eliberarea omului de orice asuprire, asigură egalitatea în drepturi a tuturor cetățenilor în viața economică, politică, juridică, socială și culturală.

De aici corolarele : garantarea dreptului la muncă tuturor cetățenilor, a dreptului la învățămînt, la asigurarea materială pentru bătrînețe, boală sau incapacitate de muncă, a egalității depline în drepturi a tuturor cetățenilor țării, fără deosebire de naționalitate, rasă sau sex, a egalității depline în drepturi a femeii.

Drepturi și garanții care trăiesc în fapt, pe care le trăim noi, care au intrat în conștiința și în viața noastră de toate zilele, care constituiesc bunul moral, spiritual, al existenței noastre, și justificarea mîndriei noastre de cetățeni ai României socialiste.

Cu drept cuvînt, tovarășul Nicolae Ceaușescu în Raportul său conchidea :

„Constituția României socialiste reflectă îndeplinirea aspirațiilor de libertate ale celor ce muncesc, ea reprezintă Charta libertății și suveranității naționale, a înfloririi națiunii socialiste, a egalității depline în drepturi pentru toți cetățenii patriei, fără deosebire de naționalitate, a afirmării multilaterale a demnității și personalității omului, constructor al socialismului, făuritor conștient al propriei sale istorii“.

Și cu drept cuvînt, cei peste trei mii de oameni din sală, reprezentanți autorizați ai întregului popor, au acoperit aceste cuvinte cu „aplauze

puternice, prelungite" — așa cum consemnează cronica instantanee a acelor momente înălțătoare.

Noua Constituție a fost apoi necesară și din cauza evoluției funcțiilor statului, pe măsura cerințelor tot mai complexe ale societății, cu cât se înaintează pe drumul socialismului, ceea ce impunea ridicarea continuă a nivelului activității de stat, perfecționarea formelor și metodelor de organizare, conducere și planificare, corespunzător sarcinilor concrete ale dezvoltării societății. A devenit astfel necesară și posibilă lărgirea atribuțiilor ministerelor și celorlalte instituții centrale, precum și ale conducerilor întreprinderilor.

Noua Constituție a subliniat necesitatea și superioritatea conducerii colective, ca un principiu general în toate activitățile, la toate gradele, precum și dezvoltarea democrației noastre socialiste prin sporirea atribuțiilor Marii Adunări Naționale în exercitarea controlului asupra economiei și întregii activități de Stat.

Asigurind participarea la exercitarea puterii, la conducerea treburilor țării a întregului popor în interesul propriei sale bune stări și fericiri, expunând voința poporului român de pace și prietenie între popoare, legea fundamentală pe care Marea Adunare Națională a adoptat-o în ziua de 21 August 1965 este expresia întregului nostru popor.

Emanatie a poporului, ea exprimă, în mod firesc, cel mai înalt umanism, atrage adeziunea fierbinte a tuturor conștiințelor progresiste din lumea întreagă și însuflețește clasa muncitoare, țărănimea și intelectualitatea în lupta pentru îndeplinirea sarcinilor desăvârșirii construcției socialiste.

Citind de la un capăt la altul această nouă Constituție, îți dai bine seama că ea reprezintă sinteza celor mai înalte idealuri ale omenirii, care au căpătat întrupare, care au devenit realitate, viața omenească de fiecare zi.

Și-ți vine să te întrebi, cu tristețe, dar nu fără nădejde : de ce oare omenirea întreagă nu-și are ca lege supremă o asemenea Constituție — lege de căpătii a fericirii oamenilor, a demnității, a libertății și păcii ?

România socialistă va merge înainte. În țara noastră socialismul se va dezvolta mereu, se va desăvârși prin creșterea continuă a economiei naționale, prin industrializare, prin transformarea radicală a satelor și oamenilor ; experiența și practica vor inventa noi forme ; forța creatoare a maselor va crește mereu ca rezultat al dezvoltării multilaterale a fiecăruia ; toate rămășițele trecutului vor cădea în ruină și întreaga viață a țării se va transforma treptat. Dar momentele acestea, de acum, momentele primei Constituții socialiste vor rămâne pentru totdeauna luminate de importanța lor istorică. Noi, contemporanii, nu le vom uita ; cei ce vin după noi le vor învăța.

Nu va mai fi nimic de recunoscut din ceea ce a însemnat traiul de toate zilele al strămoșilor noștri. Și fiii, nepoții se vor naște și trăi în acea lume nouă. Totul din trecut nu va mai fi nici în amintire.

În acea lume nouă, se va intra cu act de cetățenie dat de Constituția de acum, care a investit această generație cu act deplin și colectiv de proprietate asupra tuturor avuțiilor țării, și cu drepturi de stăpânire și orinduire după regulile egalității și omeniei.

Și noi, cei de azi, am fost martori și părtași la deschiderea porților acestei lumi minunate de vis și de fericire adevăată. Am cunoscut, am văzut cu ochii, am auzit glasul acelor oameni fără seamăn care au conceput, au inițiat și au condus cu mintea și cu fapta întemeierea și așezarea pentru totdeauna a acestei lumi.

Este tot ce am trăit mai măreț în viață.

Iar acei care au avut privilegiul de a fi contribuit cu munca lor la această nouă zidărie, au cunoscut deplinătatea vieții, bucuria conștiinței victorioase, mulțumirea de a vedea grandoarea operei colective.

Toate acestea ne sînt îndemnuri. Drumul înainte e încă lung și urcușul lui — căci merge tot mai sus — ne cere noi și noi eforturi. Progresul nu cunoaște decît etape, niciodată opriri și limite. Ceea ce am realizat ne ușurează înfăptuirile de viitor. Marele greu a fost trecut.

Pe frontispiciul patriei noastre am ridicat stemă nouă. Să fim demni de ea, pe cît sîntem de mîndri de ea.

Fundamentală chartă a libertății

de Aurel Baranga

Mă întreb care condei, oricât de pregătit, poate epuiza multitudinea de aspecte cîte le relevă fundamentală Chartă a Libertății, noua noastră Constituție. Oglindă a prezentului și perspectivă a viitorului, proiectul Legii fundamentale a Patriei este urmarea firească a victoriei socializmului în țara noastră, necesitatea sa fiind dictată de transformările revoluționare împlinite de poporul nostru sub conducerea înțeleaptă a Partidului. Rod al unor victorii de însemnătate istorică, și consfințindu-le, noua Constituție deschide poarta pentru izbînzile anilor ce vin.

În Raportul prezentat la cel de al IX-lea Congres al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că : „*Victoria definitivă a socialismului în patria noastră a dus la profunde schimbări social-economice în întreaga structură a societății, făcînd ca actuala Constituție, elaborată în 1952, să nu mai corespundă. Proiectul noii Constituții, supus dezbaterii întregului popor, reflectă aceste transformări și consfințește victoriile dobîndite în făurirea societății socialiste*”.

Mă întreb : cînd, în trecut, o lege a fost supusă dezbaterii obștești și cînd a reflectat, vreodată, adevăratele aspirații ale poporului ? Titlul II al noii noastre Constituții este închinat drepturilor și îndatoririlor cetățenilor patriei noastre. Și în constituțiile burgheze pe care le avem înaintea ochilor se vorbea de drepturi cetățenești, dar ce au fost în realitate aceste drepturi, decît o jalnică parodie, cu excepția uneia singure, aceea care consfințea exploatarea ? În noua noastră Chartă fundamentală scrie : „*În Republica Socialistă România cetățenii au dreptul la muncă. Fiecărui cetățean i se asigură posibilitatea de a desfășura, potrivit pregătirii sale, o activitate în domeniul economic, administrativ, social sau cultural, remunerată după calitatea și cantitatea ei*”.

Iar cetitorul acestei prevederi privește realitatea înconjurătoare și vede că între vorbe și fapte e o perfectă concordanță, fiindcă în patria noastră socialistă munca — datorie și onoare — este asigurată oricărui cetățean, în conformitate cu pregătirea și capacitatea sa. Munca este stimulată prin toate mijloacele, înobilată, transformată în creație.

Mă întreb : care lege din trecut se poate ridica pînă la înălțimea etică a noii noastre Legi fundamentale ?

Într-altă parte Constituția menționează : „*Statul nostru garantează ocrotirea sănătății oamenilor muncii și asigură asistența medicală prin instituțiile sale sanitare*“.

Și în această direcție memoria funcționează, și-mi revin în minte satele paludice de odinioară sau flagelul endemic al pelagrei și al tifosului exantematic. Nu sînt decît douăzeci și unu de ani de cînd deținem un trist record european : al mortalității infantile, ca să nu mai reamintesc și să nu mă mai refer la felul cum ne încadram la alte capitole privitoare la sănătatea maselor largi.

Mă întreb : au trecut de atunci doar douăzeci de ani ? Calendaristic vorbind, da. În fapt s-au parcurs decenii, dacă nu veacuri. Și aceste secole au fost depășite în toate direcțiile.

Mi-aduc aminte de anii învrăjbirii dintre națiunile conlocuitoare, cînd o stăpînire rapace, anti-umană și degradată asmuțea, în mod conștient, toate șovinismele, pentru ca la umbra acestor jalnice diversțiuni să-și poată exercita și mai crîncen — dar mai comod — opresiunea.

„*Cetățenii Republicii Socialiste România*“ — se statornicește în noua noastră Constituție — „*fără deosebire de naționalitate, rasă, sex sau religie, sînt egali în drepturi în toate domeniile vieții economice, politice, juridice, sociale și culturale*“.

Mă întreb : care lege a trecutului a dat omului o lumină mai demnă, și demnității lui o prețuire mai puternică ?

Tuturor cetățenilor, indiferent de naționalitate, li se asigură participarea la conducerea treburilor obștești, pe toate treptele administrative de Stat, în sfaturile populare ca și în Marea Adunare Națională, tuturor cetățenilor le sînt asigurate învățămîntul și cultura în limba maternă.

Mă întreb : ce orînduire a trecutului s-a ridicat vreodată la treapta unei asemenea cuceriri ?

„*În Republica Socialistă România*“ — spune articolul 23 — „*femeia are drepturi egale cu bărbatul*“. Și din nou, și iar, sîntem ispitiți la confruntări, și nu numai cu trecutul nostru, dar și cu un prezent care mai dăinuiește din nefericire în atîtea locuri din lume, unde femeia continuă să fie considerată un animal inferior, numai pentru ca munca ei să fie plătită pe jumătate decît a bărbatului.

„*Statul ocrotește căsătoria și familia*“, glăsuiește noua noastră Constituție, și principiul izvorăște din adîncurile etice socialiste, din grija orînduirii noastre pentru viitorul sănătos, moral, integru al copiilor noștri.

Mă întreb : cînd, altă dată, s-a bucurat omul de o asemenea ocrotire, cînd a avut vreodată colectivitatea atîta grijă pentru fiecare odraslă a sa ? „*Omul, ce mîndru sună acest cuvînt !*“ — spune marele Gorki. Da, sună mîndru, dar nu oriunde. Ci numai acolo unde omul a fost descătușat de silnicia sa milenară, exploatarea.

Noua Lege fundamentală a Patriei e o chartă a Libertății, fiindcă în fruntea ei e consemnată o realitate strălucitoare ca un nimb de glorie : „*România este Republică Socialistă*“. Noua Lege fundamentală a Patriei este o Chartă a Libertății fiindcă în fruntea tuturor luptelor pentru fericire stă de veghe, înțelept și cîrmaciul neobosit, Partidul Comunist Român.

Noua Constituție e o Chartă a Libertății, a fericirii și a tuturor speranțelor poporului nostru.

Salut, legilor țării!

de Adrian Păunescu

*Legi ale țării mele, primiți acest salut,
El însuși e o lege a poeziei mele !*

*Legi ale țării mele, legi ale nașterii
Comunismului, legi ale libertății,
Voi sinteți aerul în care pasărea
Își sărută zborurile, călătorind !*

*Voi sinteți natura însăși a visurilor
Cu care atingem
Ceasurile din turnuri și le dăm
Mișcare !*

*Voi sinteți legile înseși ale istoriei,
Voi sinteți pentru brațul
Care stăpânește uneltele
Forța de a le stăpîni !*

*Voi sinteți pentru inima
Care stăpânește călătoriile trupului,
Forța însăși
De a-l stăpîni !*

*Legi ale țării mele, primiți acest salut !
Primiți această laudă tinăra,
Liber e ochiul meu, liber
E brațul meu, liberă
E călătoria mea prin vîrste,
Liberă inima mea
În piscul singelui ei !*

*Iar tu, înaltă Constituție Republicană,
Tu, cod al zborului nostru,
Tu, literă a socialismului,
Primește ca pe un fiu al tău
Acest poem al piețelor publice,*

Al câmpiilor larg-roditoare,
Al uzinelor greu-vuitoare,
Al poeziilor care le cîntă,
Primește pe aceeași
Matcă pe care o înnobilezi cu venirea ta,
Salutul și iubirea,
De două mii de ani
Ale pămîntului nostru.

Legi ale țării mele, primiți acest salut !
Primește acordul solemn
Al limbii române, primește
Tu, Constituție Republicană,
Inimile noastre care străjuiesc
În vîrfurile sîngelui ce ne dă viață !

Iar celor ce-au luptat ca să te naști
Iluminează-le cu nouă dreptate amintirea,
Constituție a României Socialiste,
Cod al zborului nostru !

Iată, Bălcescu surîde,
Drept, chipul lui ne privește
Cu părul desfăcut pe tîmple,
Cu ochii mari, deschiși adînc
În stema ta,
Republică Socialistă România !

Vară puternică

de Florin Mugur

*Patrie, spațiu pentru bucurie.
Spațiu intim. Spațiu de foc în zori.
Un răsărit de gânduri și de arbori
rotindu-se pe văi, triumfători.*

*Din lucruri scapă fulgere verzuie.
N-a fost mai clară vara niciodată.
Trec riuri. Lângă fiecărele
găsesc armura unui zeu, uitată.*

*Azvînli ploi galbene, de grâu, pe lume.
Zarea cuvintelor s-a luminat.
Vara emoției. Își află fiecare
mișcările visate, de bărbat.*

*Deasupra lucrurilor neînsuflețite
te-nalți ștergându-le de zgură ori nisip
și adîncind în ele trăsăturile
hotărîtoare, ale unui chip.*

*Vară puternică a marii legi.
Vibrează riurile mele violent
și ne răsfrîng așa : trecînd stăpîni
pe siguranța unui sentiment.*

*Rămîn în mijlocul acestei veri imense,
dezvăluit întreg iubirii ei,
zguduitor simțindu-i prezența luminoasă
pînă departe, în idei.*

Țărm de vis

de **Damian Necula**

*Țărm ancorat la mare
Cu un talaz de vis,
Incandescentă țară și triumfătoare,
În cartea ta fundamentală e înscris
Dreptul la plenitudine sub soare.*

*Trăită epopee
Sub cer contemporan,
Pe un capitol azi se pun sigilii ;
Cu noi puteri istoria o creștem peste ani
Spre comunismul care
În viitor scîntee.*

*Incandescentă țară și triumfătoare,
În cartea ta fundamentală e înscris
Dreptul la plenitudine sub soare,
Țărm ancorat la mare
Cu un talaz de vis.*

Călătorie în timp - peste spațiu

JURNAL DE BORD

de Radu Tudoran

Mă aflu acum, cînd a venit, în sfîrșit, cu atîta întîrire, o vară nouă, dorită de cîmpie și de pădure, de păsări, de gîze, de animale și oameni, în același loc de unde am plecat astă toamnă. Privesc vatra puțin afumată, pe care am confecționat-o anul trecut nu din nevoi practice, fiindcă nu are să dea niciodată căldura unei sobe adevărate, nici din dorinți estetice — s-ar fi găsit alte mijloace, mai ușor de înfăptuit și mai evidente, pentru a decora un colț al camerei — ci, probabil, din chemarea ascunsă și ancestrală de a avea „focul în casă“ — cel cu care se vor fi încălzit cîndva, direct de la flacără, generațiile îndepărtate.

Alături, pe perete, își bate ritmul de metronom (Andante) ornicul străvechi, cu greutate în loc de arcuri, pe care l-am oprit înaintea plecării, ca să nu se oprească singur seara, cînd greutatea ar fi ajuns la podea, lăsînd impresia unui obiect părăsit, sau uitat — fiindcă **nimeni** nu trebuia să-l păzească.

Afară, trandafirii de care m-am despărțit cu strîngere de inimă, sînt acum înfloriți iarăși, și parcă mai bogat ca niciodată.

Nu s-a schimbat nimic aici, dar pe vatră a apărut un cap de bronz, pe care mi l-a dăruit deunăzi un prieten de pe vapor. Pentru altcineva s-ar putea să reprezinte altă legendă ; eu, cu prietenul care mi l-a dăruit am identificat în el pe „Olandezul zburător“, fiindcă ne cunoaștem ; toți trei am navigat în nord, pe aceleași ape. Are obrazul uscat și asprit de vînt, barba udă și răvășită de valurile care l-au lovit în față, ochii îi ard, în căutarea țărnelor unde nu-i este îngăduit să se întoarcă...

Între două difuzoare stereofonice care sună ca o orchestră adevărată, umplînd tot spațiul, citeodată, seara pe întunerice, ascult împreună cu personajul legenda lui și în motivul eroului damnat recunosc, prin glasul altor instrumente, cornul de ceață. Atunci mi se pare că podeaua începe să se legene, și afară se aude fluierul grav al traulerului „Constanța“... Cred că n-am să-l uit niciodată.

A mai apărut și altceva în intimitatea mea spațială ; deunăzi am agățat de hornul vetrei o langustă uriașă, adusă din Atlantic. Cu două

linii și un arc de cerc, un arhitect, un prieten înainte de toate, venit în clipa potrivită, prin inspirație, a izbutit să-mi deseneze acest colț al încăperii, hornul trononic care, fără nici un ornament, îmi îndestulează privirea și-o odihnește, ca un peisaj simplu, calm și plin de noblețe. Va fi revoltat să vadă adaosul animal, impur, alterându-i linia meditată. Îmi cer iertare: fiara adusă aici e într-adevăr fioroasă; cu antenele desfăcute, acest rac uriaș are peste un metru lungime. Însă, fiindcă fiara este autentică, nu poate să fie grotescă; nu provoacă repulsie — ci sperie, ceea ce este mai bine. Aș fi vrut să spun că-i un trofeu; n-am prins-o eu — este numai o amintire. În imobilitatea ei are mișcarea din fundul oceanului — și ochii, care parcă și-au păstrat viața, mă privesc ca atunci, pe puntea vasului, când a fost scoasă din traul. E moartă, dar îmi vorbește, și-mi va vorbi totdeauna, despre o zi, sau despre o veșnicie, la tropicul pe care îl simbolizează, fiindcă se numește „al racului“...

De-aici, după ce am oprit pendula, am plecat spre Oceanul Atlantic, într-o călătorie care avea să țină aproape șase luni de zile, acoperind trei anotimpuri, dinainte de a se fi scuturat trandafirii toamnei, pînă ce au îmbobocit cei noi, ai primăverii următoare așa de întîrziate...

Puțin timp după întoarcere, cînd eram încărcat de impresii isto-vitoare, și încă nelimpezite, cineva m-a întrebat dacă aș putea să povestesc ceva despre călătoria noastră, dar nu așa, ca o narațiune oarecare, ci sondînd nu știu pînă unde, dacă aș putea bunăoară să descopăr sensul omului în fața morții, în fața dragostei, sau a foamei...

Am meditat cîteva clipe, cu stupoare, apoi m-am simțit descurajat de neputința mea, și mi-am băgat capul între umeri.

Obiectivul cu care am înregistrat imaginile pînă acuma nu are însușirea de a descompune lumina și a o reface în altfel de fascicule decît îngăduie legea luminilor. Asemenea fascicule se pot întrezări, sau se pot vedea indubitabil, fie și dintr-o scînteie nedeclarată, dar ele nu apar decît după dezvoltare; am crezut că îndatorirea de a le descoperi revine privitorului... Numai că a citi printre rînduri cere tot atîta putere de concentrare și de pătrundere cîtă s-a cerut autorului ca să opereze cu simplitatea adevărurilor imutabile, spre a salva înregistrarea și a se salva pe sine.

A face altcum nu-i cu putință decît atunci cînd împaci în tine două stări antagoniste, blazarea și îndrăzneala — din prima, care neagă totul, hrănind-o pe a doua, care te duce oriunde, chiar și la inversarea adevărurilor.

În timpul unei furtuni, în nordul Atlanticului, cînd vasul naviga sigur între insulele Faeroe și Islanda, dar pereții de tablă trosneau să te îngrozească, balansul era istovitor chiar pentru organismele robuste și încercate, valurile mugind izbeau năpraznic cînd în chilă, cînd în puntea de comandă, unul din marinarii noștri, cu centura de salvare pe el, ca un patrafir al ritualului acela de ocazie, bătea mătânii pe coridorul de la cabinele echipajului. Invoca el ajutorul lui Dumnezeu atunci?

Poate îl invoca, dar sigur fără să creadă, fiindcă altminteri nu și-ar mai fi pus centura de salvare, practică și laică — și nu s-ar fi ascuns sub puncte, loc unde se socotea mai în siguranță.

Era el omul în fața morții ?

Există două morți : cea care te găsește, și cea care te va găsi odată. Asupra primei nu ai când să judeci ; cea de a doua poate fi teoretizată, în abstractul ei de departe, numai că... Moartea e a celor care mor, nu a celor care o meditează.

Omul de atunci era oare omul în fața morții ? Dacă ar fi venit comandantul sau altcineva cu autoritate și i-ar fi pus mâna pe umăr, s-ar fi ridicat în picioare, și regulamentul s-ar fi dovedit mai tare decât moartea, sau și-ar fi arătat puterea concretă în fața morții abstracte...

În Jurnalul care urmează, destul de fidel cu toate întâmplările din călătoria noastră, n-am notat nimic despre scena această. Știu însă că, furtuna continuând să crească, omul s-a întins pe banda nulantă care străbate în toată lungimea coridorul amintit adineaori, legînd sala de congelare, dinspre pupa, cu magazia de la prova vaporului. Parapetele ei, înclinate în afară, puse ca lăzile de pește să nu pornească aiurea, oferău unui trup omenesc cel mai bun reazim împotriva balansului care atinsese, ce-i drept, amplitudini chinuitoare. Pentru un om cu sînge rece, puțin cinic, adăpostul omului, cu secțiunea lui trapezoidală, ar fi apărut asemeni unui sicriu, căruia mai urma să i se pună capacul.

Nu știu dacă a făcut cineva asemenea comparație, dar știu că, neținînd seama de furtuna la fel de grea pentru fiecare, s-a găsit unul, cu sînge rece, și cu humor mai cu seamă, care, apăsînd pe butonul automatului, a pus banda în funcțiune...

Ce se alege din spaimă cînd zece oameni, în jur, rîd cu hohote ?... Dar oare, în hohotele de rîs lipsește cu adevărat teama morții ?

★

Plecînd într-o călătorie lungă, într-un anotimp neprielnic, avînd înainte necunoscutul și primejdiile presupuse, ceea ce înseamnă, primejdiile nelimitate, cine nu s-a gîndit la moarte, măcar pieziș, dacă nu de-a dreptul — dacă nu la moartea lui, măcar la a altora ? Pe cînd ne aflam în nord, numai în raza acoperită de puterea stației noastre de radio s-au pierdut zeci de vase. O parte din apelurile de salvare sînt notate lapidar în paginile care urmează. N-a venit la noi moartea, dar s-a aflat în preajmă.

Odată îi spuneam medicului nostru că în cazul unui naufragiu n-aș încerca nici o salvare, fiindcă în gerul și în viscolul care bîntuia atunci asupra oceanului, n-aș rezista, în valurile înghețate, cele cîteva ceasuri cîte ar fi trebuitoare, în cazul cel mai bun, să vină în ajutor vaporul aflat mai aproape. Aș rămîne la căldură în cabină, ziceam, și mi-aș aprinde țigara.

Pe cînd spuneam acestea eram într-adevăr în cabina călduroasă și confortabilă, și trăgeam din țigară, de parcă aș fi făcut repetiția generală a morții viitoare.

Dar, cu toată buna mea credință, teoretizam fără să-mi dau seama, fiindcă știam moartea departe și improbabilă. Dacă venea, aș fi luptat

cu ea, cum face orice vietate. Cine acceptă moartea fără împotrivire, are în el ceva mort de mult... Plecasem foarte viu în călătoria aceasta...

Cînd pornește pe mări, omul își transformă dragostea, dacă o are, în amintire. Sau o suspendă. Sau o anulează... Și cînd se întoarce începe alta, chiar dacă e aceeași.

La Reykjavik, în Islanda, într-o seară, pe cînd cea mai mare parte a echipajului era în oraș, căutînd o distracție, pe chei au apărut cinci fete, curățele și simpatice, venite să-și conducă „băieții“, marinari pe un mic vapor acostat în apropierea noastră, și care tocmai ridica ancora. După ce vaporul a plecat, fetele au rămas un timp pe chei, privind la hublourile noastre. Nu erau ceea ce s-ar numi fete de stradă, fiindcă în Islanda nu se practică profesiunea aceasta. Dar se nimerise să fie sîmbătă seara, și ar fi vrut să petreacă...

Dragostea lor era suspendată; adică într-o zi putea să renască — într-o zi, sau chiar în seara aceea, în vreme ce vaporul abia plecat se luptă cu viscolul și cu oceanul, iar băieții, încă mai orînduind parimele pe punte, prindeau poșghițe de ghiață... În ceea ce-i privește, ajunși în primul port, undeva, în cine știe ce Itacă, trebuiau și ei să se încălzească...

În fiecare femeie rămasă pe chei e o Penelopă, dacă e un Ulise în cel care pleacă. În fiecare fată de pe mal ar putea fi o Isoldă și ea s-ar încumeta să treacă marea cu o flamură albă la catarg, dacă ar fi un Tristan pe țarmul celălalt.

Cînd uscatul nu va mai dovedi să hrănească oamenii, și pînă să se descopere rezerve alimentare într-o galaxie îndepărtată, rămîne oceanul. Din ce poate el să dea, nu se scoate astăzi decît unu la mie. Astfel, a pescui devine o obligație, o datorie față de umanitate... A povesti, peste foame, peste dragoste și peste moarte, e un adaus. Îl legitimizez prin simplitatea pe care mi-a inspirat-o, atît de anevoios, viața.

Mi-am luat îmbrăcăminte ca pentru o expediție polară, — din prevedere, și ca să-mi dau importanță. Zece perechi de ciorapi de lînă groasă, lungi pînă la genunchi; am folosit doar o pereche, cei mai subțiri, punîndu-i din cînd în cînd, fiindcă erau un dar, aveau moliciune și înfățișarea frumoasă. Șase flanele de corp; nu le port de obicei — nu le-am pus niciodată. Un „passe-montagne“; l-am rătăcit din prima zi și l-am găsit după întoarcere, cînd îmi făceam bagajul; semăna, cred, cu gluga Olandezului Zburător pe care îl contemply astăzi. Două perechi de ghete îmblănite, confecționate în grabă, și neprobate; am încălțat numai pe unele, la Reykjavik, în singura zi cînd a fost într-adevăr ger nordic; mă strîngeau și într-o jumătate de oră picioarele mi-au înghețat groznic... Cizmele de cauciuc au zăcut în fundul chesonului — dulapul de haine, căruia îi păstrez denumirea marinărească, spre a rămîne în atmosfera de altădată.

Cafeaua, proaspăt prăjită și rișnită în ajunul plecării, era caldă cînd am ambalat-o ermetic, în pungi de nylon, conform sfaturilor. A luat gustul polyetilenei — și-am băut cafea de la alții, pînă și-au termi-

nat-o... Mai târziu ne-am întors la cea care fusese abandonată. Pierduse mirosul de polyetenă — căpătase altul : în sertarul învecinat țineam săpunul, în cantități expediționare ; parfumul, inofensiv într-o cameră de baie, devine violent și agresiv prin limitarea spațiului — și bineînțeles că și-a dat roadele... Este, sau nu este polyetilenă etanșă ?

Toate acestea, împreună cu cele neenumerate, n-au încăput în lada unei mașini, destul de spațioase ; o parte am trimis-o cu alta.

Un prieten a venit să mă ia de acasă, vineri, 23 octombrie, la ora opt dimineața, și-a adus cu el pe altul ; am simțit că dădeau plecării mele o importanță pe care mai târziu am socotit-o nejustificată, și m-a stinjenit după întoarcere : lumea este de multă vreme descoperită de alții !

Îmi murise un prieten, de curînd, tocmai în zilele cînd mă pregăteam de drum ; abia am avut timp să trec pe la mormîntul lui proaspăt, și să pun o floare. Cît am lipsit, au murit alții ; leatul nostru începe, uneori prematur, să-și încheie socotelile cu viața.

În dimineața plecării, ne-am oprit la ușa care fusese a lui spre a spune un cuvînt celor din casă ; n-am avut timp pentru nici un cuvînt : mi s-a pus în mîini, învelită în foiță subțire, o sticlă de coniac, care-i pentru mine un simbol al singurătății, și tot atît al tovarășiei.

— Ia-l — mi s-a spus, — fiindcă ți l-ar fi dat el, dacă mai era acum aici.

L-am luat și-a încălzit ceva în mine, numai că, ajungînd la vapor, am scăpat sticla din mîini, și s-a spart, în forfota îmbarcării...

Pe drum, pînă la Galați, Bărăganul de toamnă, în lumina aurie a soarelui de la care mi-am luat rămas bun pe îndelete, cu grîul verde, abia răsărit, m-a împresurat pînă la a mă face să uit unde mă duc. Dar totdeauna am socotit cîmpul o prelungire a mării, astfel că în tangajul automobilului mi-am început călătoria înaintea celorlalți, cu un cîștig și cu o durere greu de explicat, fiindcă nu cer explicație.

Eram informat că, de la Galați, traulerul „Constanța” venise acum la Brăila, la depozitul de carburanți, spre „a face motorină”.

Mi-am însușit din copilărie termenii marinărești, așa cum îi aflasem, și mai târziu i-am apărut cît am putut de laici, care ar fi vrut să-i aducă la regulile lingvistice terestre. N-am să spun niciodată „proră”, ca poetul, iar „prova” și „pupa” am să le folosesc mereu, în singura lor formă, inflexibilă, spre a respecta tradiția, și fiindcă sună mai frumos în limba românească, fie și în coada unui vers de altădată.

În schimb mă despart de marinari cînd „fac motorină”, după o expresie tradusă prost, într-un spirit impropriu limbii noastre ; am să spun, rămînînd lîngă limbajul lor care îmi place, că „o îmbarcă”...

Deci, poate vasul nostru încă îmbarca motorină la Brăila — știam unde : departe de port, în afara orașului. Am mers la căpitanie, să aflu...

Aici, pe platoul din fața Agenției Fluviale, e plantată prima mea amintire locală, și în ea poate ultima naivitate... Nu ; mi-au mai rămas destule, din fericire ! Sînt poate pe la coada leatului...

În curînd se împlinesc douăzeci de ani de atunci — orice greșeală e proscrisă, adică se uită, sau se iartă.

Veneam prima oară la Brăila, pe care n-o alesesem, ci mi-o oferise întâmplarea. Nu văzusem orașul decât din avion, sau de pe vapor, dacă nu cumva o dată, în copilărie trecusem Dunărea aici, cu barca.

Era în primele luni după sfârșitul războiului, când trenurile mergeau neregulat și supraaglomerate. Un autobuz schilod, cu care plecasem în zorii zilei din București, urma să ajungă la destinație către ora 3 după amiază. După prânz au apărut munții Măcinului în zare. Vecinul de bancă mi-a spus cu satisfacție :

— Când vezi munții Măcinului, te poți socoti la Brăila !

Era probabil un dicton al localnicilor.

În clipa aceea s-a rupt „bara de direcție“ — cum spun cei inițiați numai în parte ; de fapt a sărit un cap de bară și autobuzul s-a oprit greoi în marginea șanțului... Dictonul era mincinos, ca atâtea altele !

Reparația s-a făcut prin punerea piesei la loc și legarea ei cu sfoară. Am ajuns spre seară, când munții Măcinului se vedeau viorii, culoare pe care o socotesc de atunci cea mai incertă și mai înșelătoare. Dar mă aflam la Brăila și înainte de a-mi căuta gazdă, am mers în port, să caut... o busolă !

Șeful expediției cu care traversasem Bărăganul, prima parte a oceanului, cucerind prin iuteală panglica albastră, este chirurg prin profesie și pasiune ; fiindu-mi prieten adaug cu orgoliu : chirurg de mîna întâia — și ceva peste ! Pasiunile lui secundare : chirurgia. Pretinde că mai are și altele, bunăoară peisajul, dar știu că privește prin el, în anatomia lui, căutîndu-i o suferință pe care s-o cerceteze și s-o aline. Când se uită la cer, mi se pare că se pregătește să-l taie, ca să descopere ceva ce nu știu astronomii.

Automobilul care ne-a adus aici, are 72 de cai putere, și frîne pe disc, deci e năbădăios și la pornire, și la oprire. Prietenul meu îi seamănă ; pornește vijelios, suprataturîndu-și inima și oprește brusc, făcînd să-i zbirnîie în trup toți nervii și toate ligamentele, uitînd că niciodată nu le va putea înlocui ferodourile. Dacă stă, ar vrea să plece — nu și-a oprit motorul ; dacă merge, ar vrea să stea — să-și încerce frînele.

Mă interesez la căpitanie :

— Traulerul „Constanța“ a terminat de îmbarcat motorina ?

Și mă întreb : „O să-mi răspundă, dacă n-am întrebuintat termenul marinei ?“

Poate slujbașul de acolo nu și-a format nici un punct de vedere în această privință — nu-i marinar de altfel — poate zice „încarcă“, folosind vorba camionagiilor. Mă privește cu mirare, însă nu din cauza vorbei litigioase : traulerul „Constanța“ nici n-a venit încă !

— E cumva pe drum ?

Nu-i pe drum — mi se spune — și cine ar putea să știe mai bine decât Căpitania, care trebuie să cunoască mișcarea vapoarelor, tot așa cum mișcarea trenurilor trebuie s-o cunoască șeful gării ?

— Hai la Galați ! zice prietenul, afară, cu amîndouă motoarele în funcțiune — al lui și al automobilului.

Am mers la Galați ; vaporul plecase, fără să știe Căpitănia. Ne-am încrucișat cu el pe drum, ne-am întors, în trepidația mea, a prietenului meu și a mașinii. Numai însoțitorul nostru, tot chirurg — de obicei „prima mină“ a primului — rămânea calm, de aceea l-am și scăpat din vedere pînă acuma. Are o fărîmă de zîmbet pe buze și un zîmbet întreg în inimă. În deobște tace — numai cu gura ; altminteri se observă că vorbește încontinuu, dar cu sine însuși, uneori în contradictoriu, ceea ce îi trădează ușor mimica, foarte mobilă. Cînd, în sfîrșit, scoate o vorbă pentru toată lumea, este la fel de neprevăzută ca un proverb pe care îl auzi primă oară.

Nu mi-a spus nici un proverb la despărțire, ci m-a rugat să-i aduc o maimuță de la Gibraltar, unde se găsesc maimuțe pe toate drumurile. Pentru un om care de obicei tace, un animal necuvîntător poate să fie binevenit în casă, chiar dacă strică tot ce vede în față. Aș fi vrut să-i dau satisfacție, dar formalitățile sanitare cite se cereau pentru îmbarcarea unei astfel de vietăți mi s-au părut de neînvins, încît l-am prevenit prin scrisoare că ar fi mai ușor să-i aduc un exemplar sub formă evoluată...

„Constanța“ îmbarca motorină în afara orașului. M-am îmbarcat și eu, la ora 16.

Echipajul matur se afla într-o consfătuire care a ținut pînă tîrziu, în timp ce motorina, pompată pe conducte, continua să curgă în tancuri.

M-am simțit cam stingher în după amiaza aceea de toamnă, cînd știam că are să vină curînd seara, tristă, de peste baltă. Îmi era familiar peisajul aici, fiindcă îl colindasem, îl simțisem pînă și în emanația lui enigmatică și indescifrabilă. Iar acum îl contemplam cu strîngere de inimă, gîndindu-mă cite rămăsesem dator și oamenilor, și mie, și peisajului.

Prietenii mei plecaseră să vadă orașul și să-și găsească locul unde să înnopteze, deoarece aveau de gînd să rămînă pînă a doua zi dimineată, cînd era anunțată plecarea noastră. Prezența lor, în apropiere, mă ținea legat de viața lăsată în urmă, cînd aș fi vrut să mă cufund în noua viață...

Cunoșteam vaporul, îl vizitasem altădată, și stătusem de vorbă cu mulți oameni din echipaj, înainte de a mă hotărî să pornesc în călătoria de astăzi. Am o bună memorie topografică, astfel că recunoșteam toate colțurile aici, știam unde dau toate ușile, unde duc toate scările și coridoarele, dar nu erau oamenii...

Pînă ce, văzîndu-mă așa de îngîndurat și de stingher, s-au apropiat de mine trei tineri, îmbarcați în aceeași zi, de dimineată, avînd așadar, oarecare vechime. Ei au fost provizoriu gazdele mele și mi i-am socotit prieteni de atunci încolo.

Erau doi frați, Milo, după mărturisirea lor descendenți ai marelui comediant de pe vremuri, ceea ce s-ar putea să fie adevărat, dacă luăm drept dovadă numele. Cît despre pasiunea pentru mare, pe seama căreia se îmbarcau prima oară, adică pasiunea pentru inedit, pentru neprevăzut

și pentru aventură, s-ar putea să nu fi fost întru totul străină nici străbunului, navigator prin colburi odinioară și supus tuturor aventurilor.

Al treilea flăcău era cumnatul primilor, astfel că alcătuiau o familie; am primit adoptarea ei pentru câteva ore, și mi-a prins bine. Eram obosit, îmi era foame; m-au poftit în cabina lor, pe care abia și-o luaseră în primire, m-au așezat în locul cel mai bun, și-apoi au deschis traista cu de-ale gurii. Doi din ei erau însurați, deși foarte tineri, și în merindele lor, puse așa, ca să fie, fiindcă așa se cuvine când pleacă bărbatul în lume! — se simțea mâna femeii, care cît de puțini ani ar avea, se transformă de atâtea ori în mamă. Fără să închin paharul, ca să nu creez nimic sentimental în atmosfera de bravură cu care înfulecam toți patru hartanele, am băut, în sinea mea, în sănătatea cumsecadelor neveste ale acestor tineri, fiindcă avuseseră grijă femeile să pună și vin în traistă — fie-le răsplătită ideea!

Din clipa aceea m-am simțit imbarcat de-abinelea.

Abia la 8 și jumătate — întrebuițez ultima oară numărătoarea civilă a orelor — sfîrșindu-se adunarea, comandantul mi-a arătat cabina care îmi era destinată; pe un vas de pescuit nu îmi puteam dori una mai bună: în tribord, pe „puntea bărcilor“, sub puntea de comandă, între „ofițerul întâi“ și „ofițerul al doilea“. Ofițerul întâi este, cu un cuvînt cunoscut și în lumea uscatului, „secundul“, dar nu știu de ce aici i se spune „căpitanul“...

Îndată comandantul m-a invitat la o gustare, mai substanțială decît orice masă de seară, oferindu-mi de acum înainte scaunul din stînga sa, ceea ce pe vapor este o atenție măgulitoare; m-am oșus, știind foarte bine că locul îi aparține secundului, după așa de trainicele tradiții ale marinei. L-am primit numai după și mai măgulitoare stăruință a celui din urmă...

Astfel pornirea a fost cordială, însoțită de un pahar cu coniac „Martel“, pe care nu l-am renegat nici după ce s-a terminat călătoria.

Deoarece am locuit aici aproape jumătate de an (de socotit cel puțin dublu pe mare, dublu ce-i rău, dublu ce-i bine!) iată-mi cabina:

Aproape patru metri lungime, pe ceva mai puțin decît doi și jumătate lățime, formă anevoioasă la mobilare, dar confortabilă și cu lux de spațiu, pe un vapor unde fiecare metru pătrat contează. Ușa, pe latura cea mică; pe perețele din fața ei, hublourile, — două ferestre rotunde, cu sticla armată ca să reziste la izbitura valurilor, deși, la puntea aceasta valurile nu vor ajunge decît rar, și fără putere. Două ferestre rotunde, una lîngă alta, pot să-ți dea, dacă stai la o anumită distanță, impresia că privești prin binoclu, și de aici iluzia că imaginile se măresc — toate peisajele lumii!

În stînga ușii, patul, protejat de perdele de stofă, ca să poată fi disimulat ziua. În dreapta, dulapul de haine — chesonul — lucrătură impecabilă, ca a întreg mobilierului; lemn tare japonez — nu i se cunoaște altă denumire — asemănător stejarului cu fibra cea mai fină.

Tot pe dreapta, la perete, o masă de lucru, un birou clasic, cu sertare de o parte și de alta, același lemn, aceeași lucrătură, și dimensiuni generoase. Deasupra lui un dulap-biblioteca, plasat prost, fiindcă „îți ia aerul“, dacă expresia e suficientă. Mai târziu l-am mutat în colțul cabinei, și e de necrezut cum după aceea s-au schimbat toate din jur — și chiar din mine.

Pe birou o lampă, cu abajurul de mătase verde, de o finete care s-ar potrivi și budoarelor. Ca să nu zboare în timpul balansului, poate fi agățată în perete, cu o simplă mișcare. De multe ori, în orele de vis o aprindeam și privind printre gene abajurul, acesta se transforma într-un miraculos ecran de televiziune, care îmi prezenta, la alegere, toate emisiunile închipuirii... Se va înțelege poate astfel, cum într-o sută șaptezeci de zile, unele monotone și apăsătoare, n-am avut o clipă de plictiseală. Am avut, dimpotrivă, panica timpului care zboară...

Între birou și cheson, lavoarul, cu două robinete, de apă caldă și rece, închizându-se automat, cu arc, după întrebuițare; pe vapor apa trebuie consumată cu economie, chiar când ai destulă. Deasupra, un dulăpior din material plastic, alb, pentru obiectele de toaletă, croit armonios, cu gust, dar și cu gândire; ușița lui este și oglindă, și nu-i lipsește nici becul, sub lumina căruia să te vezi mai bine, în zilele când îți porți simpatie...

În sfârșit, în fața biroului un scaun-fotoliu, iar la peretele cu hublouri o canapea, pentru eventuala odihnă de ziuă, sau pentru uzul musafirilor. În ceea ce mă privește, i-am găsit întrebuițarea cea mai bună în timpul furtunii. Orientată în lungimea vaporului, se afla deci perpendicular pe linia obligatorie de rostogolire și a fost un refugiu sigur, găsit de la sine, o amortizare comodă a tuturor izbiturilor.

Deși greu suportabil, prin mișcarea masivă și greoaie pe care o simți și în mădulare și în spirit, **tangajul**, adică înclinarea longitudinală, nu poate ajunge la amplitudini mai mari de câteva grade, datorită formei vaporului, imensei rezerve de flotabilitate pe care o oferă el în lungime. În schimb **ruliul**, aplecările laterale, pe axul transversal, mult mai scurt decât primul (în cazul nostru 15 metri lățime, raportați la 95 lungime) depășește 30 de grade, și-a ajuns uneori la 40, sau chiar mai mult, în măsura în care nu mințea instrumentul de măsurat înclinările, nu altceva decât o pendulă, confecționată cu îngrijire, poate însă cunoscând și ea „răul de mare“.

Am spus că în fața biroului se găsea un scaun-fotoliu; acesta îi era locul teoretic. Ne fiind ancorat, n-a stat niciodată acolo, decât pe vreme bună. Din câte am avut în cabină, el mi-a dat cea mai mare bătaie de cap — și aproape continuu, astfel că m-am decis să-l leg cu sfori la picioarele patului — burduf cum se spune. Fiindcă totuși aveam nevoie de el, îl eliberam când socoteam că va sta bine. Însă n-am avut noroc, sau n-am avut prevederi bune; am fost mereu în contratimp cu vremea: scaunul a zăcut în legături când nu era nevoie, iar pe balans s-a plimbat de colo pînă colo. Deoarece ajunsesem în privința lui la un fel de apatie, se scurgea timp pînă mă hotăram să iau măsurile de rigoare. Iar când, în sfârșit, treceam la ele și îmi desăvîrșeam amararea, se potolea și furtuna...

Pentru completarea cabinei : pereții de material plastic, de un gri vernil, culoare neutră, deci odihnitoare. Tavanul alb — și datorită lui, luminează destulă. Deasupra ușii, difuzorul aerului condiționat, cu un buton de reglat debitul ; a funcționat fără cusur și cu tot folosul, atît pe gerurile din nord, cît și în zăpușeala umedă de la tropice.

Pardoseala, îmbrăcată în covor de material plastic. N-am fost prevăzător să fi luat cu mine o carpetă ; tot acest mic interior ar fi devenit altul.

Perdelele de la hublouri (ca și cele de la pat) : stofă de un roșu bădind în nuanța fragilor ; seara, trase peste geamuri, creau întreaga intimitate de care este nevoie ca un om să se simtă la el acasă. În toate împrejurările, pe vreme bună, pe vreme proastă, pe furtunile cîte visco-leau și în sufletul meu, în unele zile, cabina descrisă astfel a fost un refugiu cald și calm, iar astăzi a devenit o amintire de dimensiuni care, neputîndu-se dilata între pereții de material plastic îi fac să vibreze, iar vibrația se propagă în mine, dîndu-mi dureri în inimă cîteodată.

Eram în seara aceea „la mine acasă“ — și ce casă fantastică ! Pe la geamurile ei aveau să treacă malurile Dunării, Delta, marea Neagră, Bosforul, cu albul Turn al Fetei, din fața Galatei, cu Edikulé, cu seraiurile — apoi Marmaraua, Egeea cu insulele Arhipelagului grecesc unde îmi aminteam să fi văzut odată fete cu fuste negre și basmale roșii săpînd viile, lîngă apă... Apoi Mediterana, Gibraltarul, Oceanul Atlantic, coastele Spaniei, Portugaliei, Irlandei și Scoției, pînă la insulele Faeroe, unde credeam că nu se duce nimeni, niciodată, și de aceea le socoteam fictive, un basm scris pe hartă...

Nu aceasta mi-a fost intenția, dar văd că am anunțat itinerariul... În el e cuprinsă, într-adevăr, prima parte a călătoriei noastre, dacă mai adaug și Islanda — alt basm nordic de pe harta școlară...

Totuși, a trebuit să mă duc în oraș, înainte de a-mi desface bagajul, fiindcă prietenii mă așteptau, și n-aveam cum să-i anunț, și nici n-ar fi fost cumsecade să le spun că singura mea dorință acum era să mă lase toată lumea în pace.

I-am găsit la chirurgical orașului ; s-ar fi putut altfel ? Chirurgii alcătuiesc, mi se pare, o congregație, evidentă, deși nestatutată. Din cîte profesioni am observat, nu-mi amintesc de una în care oamenii să vorbească așa de mult bine unul de altul, cazul contrar fiind la unii artiști plastici ; aceia nu recunosc valoarea cuiva din breaslă decît la cîteva secole după moarte — și atunci poate numai din pietate.

Îmi întreb prietenul, la ușă, bineînțeles că în șoaptă :

— Cine-i gazda ?

— Chirurg excepțional !

Și semn de admirație.

Mai tîrziu întreb pe celălalt prieten, cel ce de obicei tace, căutînd proverbul cu care să-și rezume meditația :

* — E într-adevăr un chirurg așa de bun gazda noastră ?

— Nec plus ultra !

De data asta proverbul este luat de-a gata, dar oricum, cere discernământ și minimă meditație.

Am fost martor, extenuat, la o cină gospodărească, de care nu m-am putut atinge după alte două, improvizate, și nu m-am înviorat decît spre sfîrșit, cu un antinevralgic și un pahar de șampanie.

Azi mă întreb, cu puțină panică, dacă șampania nu era în cinstea plecării mele și am săvîrșit necuviința de a o primi cu atîta placiditate. Cer iertare gazdelor : eram acolo, dar cred că plecasem.

M-am întors pe bord o jumătate de ceas după miezul nopții — se spune ora zero plus treizeci de minute — primul cart al zilei care începe.

Ar fi trebuit să mă culc imediat, ca a doua zi să nu dorm în picioare, dar începînd să-mi desfac bagajul, spre a-mi scoate strictul necesar pentru noapte, m-a apucat ora trei orînduindu-mi zestrea în această cabină care mi-a devenit casă.

Loc pentru toate : chesonul, biblioteca, sertarele biroului, alte două sertare, imense, două lăzi, sub patul făcut anume înalt, ca dedesubt să dea spațiu. Și încă : un dulăpior la picioarele patului. Și în adaos : locul de sub canapea, pentru geamantane, cu condiția să fie amarate, ca să nu fugă și să-ți julească picioarele...

În fața cabinei : „fintîna“ de apă rece. Un mic frigider, curat, elegant și practic. Are un robinet, la care îți poți umple paharul, care se aburește ; dar are și „jet“ — bei de-a dreptul, ca să nu mai ai grija paharului. Pe vapor e bine ca gesturile să fie simplificate, spre a compensa pe cele care devin uneori complicate. Apa curge dacă apeși pe o clapă ; dacă ești murdar pe miîni, există o pedală, și apeși cu piciorul ; detalii folositoare. O asemenea fintînă mai există în careul marinarilor și încă una în sala mașinilor.

Beau de obicei puțină apă, așa că multă vreme m-am uitat la obiectul acesta ca la o ciudățenie. La tropice însă, am binecuvîntat prezența lui în fața cabinei, în timp ce regretam că omul n-are însușirea cămîlelor. E o casnă să bei și să-ți crească setea cu fiecare litru de apă, să nu ai un rezervor suplimentar în viscerele care continuă să ceară, deși sînt gata să crape.

Pe coridor, după cabine, întîlnești careul ofițerilor, „sufrageria“, cu patru hublouri spre prova, exact sub puntea de comandă — locul cel mai retras, între mese, de unde poți să privești oceanul, oricît, fără să se mire nimeni.

Încăperea e dreptunghiulară, de dimensiuni armonizate ; pereții, de material plastic, albastru palid, cu vinișoare, ca marmora. Pe peretele opus hublourilor, deasupra micului bufet așa de bine desenat că desfată privirea, un panou decorativ, lemn lăcuit, cu un cireș stilizat, în floare ; nici nu s-ar fi putut altfel : vasul și decorul vin din Japonia !

În fața panoului și între hublouri, un ceasornic de perete, pe al cărui cadran, împletindu-se printre cifrele fixe și arătătoarele mobile, un cap de femeie, în pastel, o europeană, cu gîtul lung, stilizat la maximum,

cu obrazul cam de păpușă, cu ochii cam de curtezană. Dar, în sfârșit, o femeie — și singura între optzeci și unu de oameni, prilej pentru mulți de a contempla scurgerea timpului cu nerăbdare, și înaintea nerăbdării, cu melancolie...

O masă lungă, cât toată încăperea, la care însă nu încap decît șapte oameni pe o parte, șapte pe alta, din cauza fotoliilor croite fără zgîrcenie, și cu justificare. În multe împrejurări trebuie să ții farfuria în mîna și s-o echilibrezi cu balansul, iar pentru aceasta se cere spațiu; altminteri o ciocnești de-a vecinului, fiindcă deși mișcarea vaporului e una pentru toată lumea și te duce la o anumită sincronizare, nu toți au aceeași deprindere, și mai ales, nu toți au reflexe egale.

Datorită numărului mic de locuri, se mîncă în două serii; am avut prilejul, conferit de comandant, de a nu trebui să cedez locul nimă-nui și de-a putea astfel să-mi prelungesc masa cu amîndouă seriile. Niciodată nu mi-ar fi trebuit decît timpul unui sfert de serie, dar în prima perioadă rămîneam, ca să-i văd pe toți și să trag cu urechea la poveștile tuturor. În schimb, prin plasarea privilegiată, stăteam cu spațele la ceasornicul-femeie, deci n-am putut să-l privesc niciodată în voie.

Sfîrșind cu orînduirea cabinei (ziceam atunci „provizoriu“ — dar cam așa a rămas pînă la urmă, spre a nu desmînti proverbul), m-am dus să fac un duș, fiindcă îmi trecuse somnul.

Dușul, pe această punte, la „acest etaj“ se află în bordul celălalt — comod: unul pentru cinci cabine. Am privit cu perplexitate bateria; nu cerusem explicații pentru folosirea unui obiect cunoscut de toată lumea, dar iată, n-am știut s-o mînuie, deși am oarecare înclinație și oarecare practică în ceea ce privește tehnica și mașinăriile...

Japonezii fabrică aproape totul „în licență“ și, după cum se spune, îmbunătățesc totdeauna originalul. Nu știu de unde au luat licența dușului, dar îmbunătățirea îmi amintește de născocirea aceluia ins care a pus mînerul oalei de noapte în interiorul ei, ca să cîștige spațiu.

Dușul nostru are numai un robinet — o manivelă, aceeași pentru apă caldă și rece. Am manevrat-o cu nedumerire: a venit apă ca gheața! Era octombrie — dar ce puteam face? M-am săpunit, m-am spălat cu frisoane, am ajuns în cabină cu dinții clănțănind; e drept că mă înviorasem.

Pe urmă am aflat — e la mîntea cocoșului: dacă împingi manivela mai departe, vine apă caldă, iar dacă o duci pînă la capăt, poți să te și opărești. Pentru temperatura dorită pipăi locul potrivit; ca să cînti la pian e mai greu! Pînă atunci dacă nu ești foarte îndemînatec (e cazul să spun „virtuoz“), suportă temperaturile limită, previzibile, dar inevitabile. Debitul maxim este, bineînțeles, la mijloc, cînd vin din belșug și apă rece și caldă. Ca să-l micșorezi, fie măcar pentru a respecta regula economiei de pe vapor, trebuie să optezi pentru una din două: sau apă fiartă, sau gheață!

Bateria duşului ar trebui readusă la patentul primitiv ; cred că așa a făcut, după prima experiență, și cel care voise să îmbunătățească oala de noapte...

Am adormit ușor în patul marinăresc, îngust și mai înalt decât un catafalc — și așa am început călătoria către Atlantic, în timp ce vaporul mai era amarat la mal, iar pompele trimiteau încă motorina în tanouri.

M-am gândit, în nu știu ce oră a dimineții următoare, privind sălciile a căror frunză începea să pălească, la grija naturii de a pregăti repaosul. Când vine toamna seva copacilor începe să circule mai încet, spre a obișnui țesăturile cu hrană împuținată, pînă la ziua cînd nu vor mai fi hrănite deloc, iarna — moartea ciclică — somnul plantelor, distribuit altcum, dar în rest poate la fel ca al oamenilor.

Aș vrea să pot respinge anestezia prealabilă ; cu toate suferințele unui declin lucid, aș vrea ca pînă în clipa trecerii în ultimul somn, să rămîn viu.

Prietenii mei au venit pe la ora 9 și jumătate ; avusesem timp să mă dichisesc, să-mi beau cafeaua și să-mi pierd răbdarea că nu mai plecăm, deși plecam doar pînă la Galați deocamdată.

I-am izgonit la ora 11, cu gîndul stînjenerator că îi fac să piardă încă o zi. Mai tîrziu am aflat că s-au dus în port, la doi kilometri, și de acolo au urmărit manevrele noastre de plecare. Unul din ei, cel pomenit primul aici, care nu pune mîna pe stilou nici măcar pentru a scrie un număr de telefon, în afara comunicărilor vaste și pasionante privind feluritele lui „cazuri“, mi-a trimis la Thorshavn, spre uimirea mea, o scrisoare de patru pagini. Printre rînduri i-am văzut, ca într-o fotografie, fața îngîndurată. „Era impunător în mijlocul Dunărei — spunea el despre vasul nostru — dar pe ocean are să fie ca o coajă de nucă în voia valurilor...“. Imaginea e clasică, iar comparația poate fi chiar adevărată. Numai că la data cînd citeam aceste rînduri, după zile în șir de furtună, coaja de nucă se dovedise viteză...

Am plecat din Brăila abia la 11 și jumătate... Toate, după cum vedeți, se petrec la o anumită oră — și jumătate.

În timpul manevrelor, printre feluritele comenzi, prin difuzorul de pe puntea cea mai înaltă, amplificator care se aude pînă la sute de metri distanță și înlocuiește megafonul arhaic, pîlnia de tablă folosită cred și de Nelson odată, comandantul a anunțat prezența mea pe bord, prin surpriză — și în cuvinte măgulitoare, deși se adresau unui auditoriu de zece oameni, de la stația de carburanți, echipajul ne trebuind să fie pus la socoteală.

Mai târziu, plecînd din Galați, apoi din Constanța, ceremonia s-a repetat, pînă la a deveni stînjenitoare. N-aveam de unde să știu prima oară ; mă aflam deasupra punții de comandă, ca să văd totul mai bine ; în locul vederii mi-a fost solicitat auzul ; alături se afla difuzorul. M-am aplecat peste balustradă și am mulțumit cu o emoție pe care n-ar fi înțeles-o decît cine îmi cunoștea amintirile. Și dacă în locul celor zece oameni ar fi fost numai malul, vorbele rămîneau pentru mal, pentru sălcii și pentru Dunăre ; cred că ele își mai aduceau aminte de mine.

Întîmplarea, amintită mai de vreme, a făcut ca în loc de Galați, să mă îmbarc la Brăila. E o coincidență care ar tulbura chiar pe cineva cu altfel de fire...

Fiindcă dacă în toamna anului 1945 veneam la Brăila, întîlnind-o prima oară — și primul drum îl făceam în port, spre a căuta o busolă, busola îmi trebuia pentru o corabie — atunci abia în închipuire, căci nu-i aveam nici măcar planurile.

Dar dacă în jurul unui nasture, un năzdrăvan a propus să se coasă un costum de haine, de ce nu s-ar construi o corabie în jurul unei busole ?

Am avut acest primordial instrument de navigație, ba încă gradat în „carturi“, ca pe vremuri, cum se cuvine unui vas care merge cu vele. În anii cît am lucrat la corabie, din te miri ce și cu ce se poate (acum știu cu ce : cu **ideea**, care nu-mi dădea pace) busola am ținut-o la căpătăiul patului, alături cu atlasul, ba am păstrat-o mult timp după ce renunșasem la celelalte și-am făcut multe călătorii cu ea, pe mările de hîrtie albastră...

Cui mă întreba atunci încotro am să plec, odată corabia gata, îi răspundeam : „La Ghecet“ — arătînd ceva mai la vale, pe malul din față. Cuvîntul nu era sibilinic, și nu era nici o glumă proastă, sau un mijloc să scap de întrebări inoportune și prea des repetate. Mica localitate de pe malul celălalt ar fi putut să fie, într-adevăr, prima escală. Urmau celelalte... Care ?... Toate !

Iar acum manevram de plecare tocmai în fața Ghecetului, care într-un fel se putea socoti prima escală — reală astăzi.

Eram viu, cu fața aspră, în vîntul de toamnă, pe puntea cea mai înaltă, a compasului — compasul ! ca busola mea de altădată — deasupra emoției, cu sufletul împietrit și letargic ; în el nu mai încăpea nici o dată nouă ! Dar începeau să se trezească datele vechi, mările de hîrtie, într-un amestec amețitor de vis și realitate : atlasul — și marea adevărată ¹⁾.

¹⁾ Întrucît paginile de jurnal privind prima parte a călătoriei au apărut fragmentar în ziare și reviste literare, și ca să nu le fragmentez încă o dată, fac un salt pînă la nordul oceanului. Deprimarea care se va vedea aici cîteodată, pe care nu o neg — îmi aparține, și se explică la mine prin temperament, dar mai cu seamă prin necunoașterea răbdării trebuitoare pescarului. Într-adevăr, nu mai fusesem la pescuit niciodată, nici măcar în baltă.

Operațiunea „Hering”

Marti, 17 noiembrie.

Vagabondăm la nord-est de Faeroe, îndreptându-ne spre Islanda, la adăpostul căreia ne grăbim să ajungem ca să ne apărăm, măcar în parte, de un ciclon anunțat dinspre sud-vest.

Ciclonul însă nu vine și atunci, seara, schimbăm iarăși drumul cu 180 de grade, ca să ne întoarcem. De data asta e hotărît : vom încerca să pescuim aici, în răsăritul insulelor, unde vom ajunge mâine dimineață.

Mergem cu toată viteza, în sfârșit, adică 12—13 noduri, cu valurile și vânturile din pupa, astfel că vasul nu se balansează prea mult.

Noapte luminoasă, cu lună plină, care scapă adesea printre norii fărâmițați.

Înainte de a mă culca, mai privesc o dată afară pe hublouri, și drept în față, luna întinde pe valuri o spadă subțire de argint, bătută fin și parcă filigranată. Cum o fi ajuns aici tocmai de la Toledo, fiindcă o astfel de lucrătură, nu s-a făcut în altă parte ?...

Miercuri, 18.

Nu mai înțeleg nimic : am simțit prin somn balans violent, dar nu i-am dat importanță...

Cînd mă trezesc, lumina dinaintea răsăritului în hublouri... E ora 8 — mă frec la ochi, îmi scutur capul : răsăritul ar trebui să fie în bordul celălalt.

În sfârșit, aflu : am schimbat încă o dată drumul, întorcîndu-ne iarăși spre nord, cînd mai aveam 30 de mile pînă la Faeroe ; balansul simțit prin somn ar fi trebuit să mă vestească : la un rondou de 180 de grade, în clipa cînd valurile ajung travers, vasul totdeauna își iese din ale sale.

Dar de ce mergem spre nord ?... Fiindcă vremea s-a liniștit și căutăm — mi se spune — locul pe unde am trecut deunăzi (mai exact în ziua de 13), cînd ecograful a semnalat bancuri masive de pește. A început, de altfel, să ne semnaleze din nou de pe acum. Fie !

Cînd mă duc pe puntea de comandă, animat de veștile optimiste, instrumentul care, cică, înregistrase bancul mai adineauri, acum tace mîlc !...

Vom lansa, totuși, traulul, dar știu că va fi inutil...

Joi, 26.

Ceață groasă. Drum cu radarul prin strîmtori, fără nici un pic de vizibilitate, în căutarea locului unde e ancorat „Galați”, care ne așteaptă.

Ora 14 și zece. Aruncat ancora în Fuglefiord, în clipa cînd se ridică negurile, dezvelind peisajul uluitor : piatră, piatră, piatră, — iar în fund, orașul, alcătuit parcă nu din linii, ci numai din culori. Nu se poate să fie real — e un decor de teatru. Privesc cu binoclul și rectific : e numai o ilustrație...

Seara : Furtună năpraznică, de la nord-vest ; rafale incredibil de puternice ; derapăm pe ancoră ; mașinile gata de manevră ; echipajul pregătit...

Mă duc să mă culc.

Vineri, 27.

Astă-noapte pe la ora 2, m-a trezit din somn zornăitul lanțului ; derapasem iarăși ; am dormit mai departe. Spre ziuă furtuna a trecut...

Ora 10 : vizită la „Galați“ ancorat aproape de noi. N-am mers cu barca noastră, ci au trimis-o pe-a lor. Amabili, atenți și prevenitori. Cornel și Zamfirescu, de la noi, împreună cu radiotelegrafistul lor, repară stația de radio, cu toate patru emițătoarele scoase din funcțiune de zdruncinături în timpul furtunii, pe drumul de la coastele Norvegiei pînă aici...

...Am plecat de la ei pe întuneric, după ora 16,30 ; între timp furtuna reîncepuse, cu viscol aspru. Pînă să ajungem la noi, valurile, din prova, ne-au bătut nemilos și fără întrerupere. Am primit cîteva găleți de apă în cap, mi-am simțit ceafa înghețată, dar am ajuns „acasă“ cu bine, m-am freționat cu alcool și mi-am schimbat îmbrăcămintea.

Mă simt bine acum, seara, la căldură, în lumina plăcută, cu oamenii pe care-i simt vii împrejur, dar e ceva nepotolit în mine. A fost o mică aventură care mi-a trezit iarăși gustul mării aventuri.

Viscolește feeric în lumina reflectoarelor.

Ora 20,15. O ultimă vizită, înainte de culcare la puntea de comandă. Mașinile rămîn în mișcare, pentru o eventuală manevră. Serviciul permanent la ancoră.

Buletinul meteorologic anunță furtună de jur-împrejur.

Pe asemenea vreme adăpostul nostru, oricît ar părea de bun, se dovedește precar. De altfel, cred că nici un adăpost nu te scutește de griji acum. Marinăria nu-i o sinecură, mai ales în noiembrie, la latitudinea asta !

Azi dimineată peisajul din ajun devenise alb. Nu se mai vede stîncă goală — nu se mai văd, în fundul fiordului, culorile caselor.

Duminică, 29.

Azi se împlinesc 10 zile de cînd am intrat în fiorduri...

Furtuna s-a potolit ; la 10,30 ridicăm ancora. Nu îndrăznesc să întreb pe nimeni încotro mergem, fiindcă în nici un caz nu ne putem îndrepta spre Norvegia, unde ne este fixată destinația, prin ultima radiogramă, inexplicabilă. Nu avem hărți pentru navigația în apropierea coastei ; abia ieri le-am comandat la Thorshavn, telegrafic ; agentul trebuia să le comande la Londra, iar de acolo să fie trimise la Copenhaga. Ca să ajungă la noi sînt necesare cel puțin șapte zile. Pînă atunci ce facem ?

Ieșim, va să zică, să încercăm Oceanul cu degetul, pe undeva, prin apropiere. Tot acum, „Galați“ se pregătește de plecare către Thorshavn...

Cînd ieșim din Fuglerfiord, în canalul cel mare, punem cîrma la stînga ; deci mergem spre nord ! Bine — am mai fost pe acolo...

Azi este senin și se vede soarele în urma noastră, rostogolindu-se pe creste; nu are putere să se ridice mai sus. Recunosc locurile pe unde am trecut data trecută, Fundingfiord, cu satul Eldevig, unde am stat două zile la ancoră, dar nu mai pot să refac simțămintele vechi. Toate mi se par acum goale și inutile...

Și iată-ne încăodată cu prova pe oceanul pustiu — pustiu la suprafață, pustiu și în adâncuri, după cum spune, parcă în batjocură, ecograful. Numai că de data asta, cu toată hula groasă, apele sînt albastre și ar fi frumos aici, dacă am ști că facem o treabă.

După 15 mile renunțăm: fundul interzice lansarea traulului — ecograful înregistrează profiluri haotice, iar meteorul anunță furtună proaspătă.

Ne întoarcem, cu soarele în față, și insulele stîncose mi se par acum dezolante: Le privesc chiorîș, fiindcă totuși vreau să le văd — și n-am îndemnul să le privesc în față. Urmăresc prostit soarele care se tirăște pe culmile stîncose; nu-mi vine să cred că-i același soare care m-a încălzit altădată.

Intrăm iarăși între fiorduri și, hotărît, le privesc cu ciudă, fără să mă mai impresioneze ca la început.

În Fuglerfiord e mai pustiu acum, după ce a plecat „Galați”; pustiu și posomorît — și mă crispez cînd aud lanțul zornăind. E ceasul 16 și zece. Pe cer a rămas încă lumina pălită a interminabilului crepuscul. Înainte de a coborî de pe puntea de comandă, spre a mă duce — unde? spre a întreprinde — ce?, spun cu o politețe acră: „Mulțumesc pentru plimbare!”

Iar restul zilei trece în neștire; nu mă plătisește nimic, ci mă simt obosit de atîta inactivitate. Simt, ca pe o boală latentă, în toată ființa mea, sensul deplin al cuvîntului de atîtea ori folosit, dar care nu mi s-a relevat niciodată așa de demoralizant: steril!

Luni, 30.

Am intrat, de aseară, în a doua lună de cînd sîntem pe drum...

Dimineață goală, cer posomorît; plouă mărunț, pe creste ninge, furtuna ne-a ocolit...

Înainte prînzului, încercăm să intrăm în legătură, prin toate mijloacele: eclipsă, fanioane, megafon, radio, — cu un mic vas de pescuit ancorat în apropierea noastră. E o ruină neagră, de 2—300 de tone, mîncat de rugină, parcă bolnav de lepră și sigur bolnav de ficat, fiindcă stă canarisit pe dreapta. În disperare de cauză recurgi la toate mijloacele: să-i cerem o informație despre zonele de pescuit așa de bogate, care au făcut faima locurilor pe unde ne învîrtim noi zadarnic... Nu ne înțeleg, sau nu vor să răspundă, sau, mai de grabă, au și ei destule necazuri.

Eforturile comandantului, ale radiotelegrafistului și celorlalți, mi se par puerile. Și totuși ei stăruie, pînă ce, în sfîrșit, ne răspunde altcineva, un remorcher-salvator, ancorat mai departe, în prova noastră. Invitat prin semnale luminoase să vină la radio, se execută, și chiar foarte amabil; ar fi gata să ne dea orice informație numai că... nu știe nimic, nu-i vas de pescuit, circulă pe aici doar ca să-i ajute la nevoie

pe alții. Dar ca să-și continue amabilitatea, se va informa și ne va spune tot ce-o putea să afle...

Ai noștri sînt sceptici — rămînem cu amabilitatea ! Oricît ar fi de mare oceanul, fiecare se apără de concurență prin toate mijloacele. E drept că după înfățișarea vasului nostru, destul de semeață, am fi niște concurenți foarte redutabili !...

După amiază. Remorcherul și-a ținut făgăduiala : ne anunță că sînt trei traulere, spre coasta Islandei, la latitudinea și longitudinea cutare și cutare.

Mă duc nerăbdător și le pun pe hartă : dar prin locurile acelea am mai trecut odată !

Marti, 1 decembrie

Ultima lună a anului începe cu un cer senin în cea mai mare parte, atît că soarele nu se ridică peste versanții de piatră ; îi citesc lumina trandafirie trimisă pieziș pe piscurile ușor crenelate.

M-am trezit de veme, la ora 8, cînd afară era încă noapte, fiindcă așteptam nerăbdător să ridicăm ancora.

Aflu că plecăm abia la 10. De ce ? Ca să ajungem în zona indicată mîine dimineață... Și ce-ar fi fost dacă-ajungeam mai de vreme?... Nerăbdarea mă face să mă uit chiorîș la comandant, care își bea cafeaua pe îndelete, și pe deasupra cu patru lingurițe de zahăr ! Ce gust o mai fi avînd ? Păcat de cafea, păcat de timpul pierdut !

Ora 10 și jumătate. Abia acum aud că se virează ancora. În fiord e prima zi cu adevărat calmă — apa aproape neîncrețită, ca balta, dar afară trebuie să fi rămas hulă grea, fiindcă spre Islanda, unde ne ducem, ieri a fost furtună de forța 9, adică destul de serioasă.

Îmi inspectez încă o dată lucrurile din cabină, să nu le găsesc iarăși aruncate.

Așa dar, părăsim Fuglerfiord unde las amintirea unor zile monotone, goale și deprimante... O să ne întoarcem aici vreodată ?...

În clipa asta aud fluierul : ne salutăm cu vapoarele rămase la ancoră.

Miercuri, 2.

Zi grea...

Am navigat ieri spre nord-vest, cu hulă din față. Balans mai puțin pronunțat, dar mai obositor decît altădată.

Seara vîntul a crescut, fără să devină insuportabil. Am urmărit un timp în prova primele vâluri luminoase ale aurorii boreale, dar nu era nici cerul prea limpede, nici starea mea de spirit nu-mi îngăduia să rămîn în observație mai departe ; mă simt prost fizic, și pe puntea de comandă e frig, așa că am coborît...

Cînd m-am trezit azi pe la opt și jumătate, bine înțeles era beznă afară. Se vedeau vase de pescuit, iar noi ne continuam drumul spre nord, în lungul Islandei, invizibilă deocamdată. Ecograful arăta fund drept, la 200 de metri, un platou neted, dar fără pește. Erau toți așa de plictisiți și fără vlagă, încît m-am întors în cabină și m-am întins în pat, alungînd gîndurile, încercînd să nu mă mai frămînt inutil. Așa se face că am adormit din nou, somn greu și bolnăvicios... M-am trezit la unsprezece. Afară era soare și în tribord, la 40 de mile, se vedeau coastele Islandei, stîncoase, învelite în zăpadă. Schimbam drumul spre sud și

se aruncase traulul de fund, la noroc, fiindcă în ecograf nu se vedea nimic.

Am urmărit țărnul fără emoție, mai de grabă nedumerit, fiindcă nu mai înțeleg prin ce m-a fascinat odinioară...

Starea de spirit a celor din jur e sumbră, deși fiecare se ascunde, făcînd haz de necaz cu o bravură lăudabilă.

Traulul, scos cu caznă și sfișiat la fund pe o bună parte, a adus 5—600 kilograme de pește amestecat, cod mai cu seamă — dar nici un hering!

Cu reparațiile s-a pierdut timp destul. N-am mîncat nimic la prînz, mi-era silă de toate, de la bucătărie venea pe tot vasul un miros dezgustător de pește prăjit: bucătarul vroia să ne consoleze, grăbindu-se să ne ofere prada proaspătă.

Am dormit iarăși — nu știu ce-o să mai fac la noapte.

M-am trezit cînd se trăgea al doilea traul; se întunecase și începu să viscolească. Am urmărit cum se mișcau oamenii, sub reflectoare, pe puntea de lucru inundată de apă. Valurile din pupa, izbind sub fund, făceau să se zgîlție vasul. Cîte o coamă de apă se năpustea pe slip și ajungea pînă dincolo de vinciul traulului, îmbrăcîndu-i pe toți în spumă albă, care n-avea mult ca să se prefacă în zăpadă sau ghiață.

M-a îmbărbătat mult vigoarea desfășurată de oameni în condițiile acestea, pe care nu mi le imaginasem și nu mi le arătase nici măcar cinematograful. Își fac toți datoria, văd încă o dată — și e cu atît mai greu pentru ei că nu avem nici speranțe: locurile acestea au fost părăsite de alții!...

În sala mașinilor Bader domnește acum un pic de animație, dar adevărul este că mai mult vrem să ne aflăm în treabă. S-au reglat „pe viu“ două din mașinile de filetat cod — numai că în afara exemplarelor care au folosit la reglare nu au ce să fileteze.

Zi deprimantă...

Mai adineiori ofițerul de cart m-a chemat să văd aurora boreală. Se vedea una din fazele ei, ca un arc alb, ca și cum ar fi răsărit o lună uriașă, dar s-au ridicat nori îndată și-au acoperit-o în cea mai mare parte. Am coborît inert; nu mă emoționează.

Orbecăim în noapte, mergînd iarăși spre nord, bătînd aceleași locuri pe unde am trecut astăzi.

În afara întunericului sînt numai nedumeriri, în prova, în pupa, și în borduri.

E ora 23 — 1 noaptea acasă... N-aș vrea să fiu acolo, fiindcă am pornit încoace și n-aș mai avea liniște dacă nu aș merge pînă la capăt.

Joi, 3

Nu mai e navigație, ci pedeapsă. Sîntem condamnați să ne rotim în aceste ape ostile și înghețate fără a ști ce facem...

Spre ziuă, oceanul s-a montat iarăși, vasul a început să se bandeze și atunci, descurajat, știind că nu se poate începe nici un fel de treabă, am lîncezit în pat pînă la zece și jumătate.

Nu pot să spun că afară este furtună; am s-o numesc hulă groasă. Termenii aceștia trebuiesc rectificați, altfel nu mai rămîn calificative pentru o zi care s-ar putea să fie într-adevăr groaznică. N-am întîlnit-o deocamdată, sau m-am obișnuit cu brutalitatea oceanului în asemenea măsură, încît astăzi, cînd valurile cască prăpăstii în borduri și vasul se

înclină peste 30 de grade (e peste putință să rămâi în picioare dacă n-ai găsit ceva de care să te-agăți grabnic), astăzi mi se pare că mai e mult pînă la insuportabil.

La prînz comandantul schimbă drumul, cu valurile din pupa și anunță prin stația de amplificare că dă acest răgaz oamenilor pentru masă; echipajul este rugat să se grăbească. Mi se pare o măsură binevoitoare și amabilă; altfel farfuria îți zboară din față și în locul ei vine alta, care, dacă se răstoarnă pe neprevăzute, te mai și botează.

Marinescu — Ionel, pe numele de toate zilele, care a lucrat mai înainte prin restaurantele bucureștene și pe care acum îl stoarce aventura, boalește, slab și palid la față, așezat pe pragul oficiului; poate nu-l supără răul de mare, ci lipsa aerului și mîncarea, prea grea, prea grasă: „pentru alte stomacuri — zice el — nu pentru al meu care-i prins în pioaneze, provizoriu...”

Pe urmă își arată descurajarea cu privire la soarta noastră: „Cum o să prindem noi hering? Îl **halește** codul înaintea noastră, că are o gură!... Și-s mari, cît purceii!”

E adevărat că singurul hering pe care l-am prins era, viu și nevătămat, în gura unui cod de dimensiuni excepționale; comparația cu purceii e chiar diminuantă.

Nesfîrșit de lung crepusculul astă seară, persistînd încă viu la trei ore după apusul soarelui, spărgînd norii și întinzîndu-se pe o treime de orizont ca un odgon roșu împletit printre valuri.

Terminasem mai toți masa de seară cînd a venit comandantul și înainte de a se așeza, a anunțat prin telefon ofițerul de cart, să schimbe iarăși drumul, cu pupa în valuri — alură mai confortabilă, cum am spus înainte, dar venită prea tîrziu de data aceasta. A fost, ca să zic așa, amabil cu sine însuși și cred că fiecare și-a dat seama. Unii chiar au zîmbit...

M-am gîndit la vikinci, ale căror drumuri le încrucișăm noi astăzi...
Ne învîrtim, de ieri, pe lîngă Islanda.

De cîteva zile, Țipă și Cornel își sparg timpanele, călare pe receptorul „fono”, să prindă convorbirile între pescadoare, doar-doar o da de urma vreunui din cele trei vestite traulere care prind hering în apropierea noastră.

În sfîrșit, astăzi, după multe tatonări, l-au încercuit pare-se pe unul din ele și-au izbutit să intre în legătură chiar cu comandantul — V. M., al cărui nume a devenit foarte popular pe bordul nostru.

V. M. ne-a dat întâlnire peste două zile (pînă atunci crede că se va liniști oceanul), ca să ne arate cum stă treaba. Zice că pescuiește hering, ba chiar cu traulul pelagic.

Pînă n-am să văd, n-am să cred... Și dacă n-are să vină la întâlnire? Dacă V. M. nu-i V. M., ci fantoma Olandezului Zburător?

Vineri, 4

Am navigat toată dimineața în ninsoarea deasă care micșora vizibilitatea la cîteva cabluri, căutînd grupul de vase unde nădăjduiam să-l găsim pe V. M., așteptat ca mana cerească.

Erau vasele, ba chiar mai multe decît ni se anunțase; pe la ora 11, abia începea să se lumineze deasupra ninsorii impenetrabile, radarul le-a descoperit, în grup, vreo șapte într-un loc, alte șapte, dispersate. O vreme ne-am lăsat în derivă, așteptînd să ne ducă oceanul spre ele, apoi văzînd că pe ocean distanțele rămîn nemicșorate, am pus mașina încet înainte, și ne-am îndreptat într-acolo cu multă precauție. Unul cite unul, exact în locurile unde arăta radarul, au ieșit din ninsoare, în babordul nostru, silindu-ne să tot virăm la dreapta. Erau vase mari, colectoare, plutind în derivă, așteptînd pescadoarele să descarce. Le-am salutat cu respect și cu timiditate, ca omul la ananghie. Trei fluiere lungi, care fac să vuiască oceanul cenușiu, sub ninsoarea deasă. Vasul salutat trebuie să răspundă repetînd cele trei fluiere ale noastre, după care noi mai emitem un fluier scurt, pentru a încheia protocolul marin.

Trei fluiere lungi din partea noastră; de dincolo, nimic!

— Se aude ceva? întrebă comandantul.

Sîntem pe puntea de comandă, pe puțin zece inși.

— Nimic! zicem noi, unii nedumeriți, alții jigniți.

Comandantul socotește, diplomatic și abil:

— Bate vîntul spre ei, de-aceea nu-i auzim!

Și emite fluierul scurt, de sfîrșit, care se duce pe ocean ca-n pustiu.

Ar fi umoristic dacă n-ar fi aici optzeci de oameni care se chinuesc degeaba.

V. M. nu-i fantomă, dovadă că a răspuns și astăzi la chemările noastre, dar... Ei bine, poate nu-i de crezut! V. M. care a îndrugat verzi și uscate, făcîndu-ne să credem că noi sîntem niște neisprăviți, V. M. care ne-a făgăduit că ne „împrumută“ doi specialiști să depistăm faimosul hering de negăsit, V. M. pentru care s-au pregătit sticle cu băuturi, pentru care au bătut emoționate inimile noastre, ne vestește acum că... pleacă în alte locuri, probabil spre Canare, fiindcă... Ei da, fiindcă nu găsește hering!

Unde sîntem acum? Tot unde am fost ieri! Aproape că nu mai are importanță; mi-e și silă să mă mai uit pe harta Islandei.

Sîntem deci în răsăritul acestei insule faimoase, după ce astănoapte ne apropiasem de sud-estul ei, executîndu-ne pedeapsa.

Acum mergem cu viteză redusă spre nord-est. Pînă unde? N-are importanță : mîine o să ne întoarcem.

E ora 22 și jumătate.

Astă seară, după ce luasem cunoștință de defecțiunea V. M., ne-am lansat în invective la adresa heringului. Ce-i heringul, la urma urmelor? În copilăria noastră — spun unii — nici n-am auzit de el, și n-am murit de foame. Are barem însușiri mai alese? Da' de unde! Mai bună e scrumbia noastră!... Și așa mai departe.

— Ar trebui scos din dicționarul limbii române! spune comandantul.

Apoi, cu năduf crescut, adaugă :

— Toate cuvintele cu **h** ar trebui scoase!

— În afară de unul! zic, ridicînd două degete, ca la școală.

— Care?

— Haloimes!

Cuvîntul nu are succes, marinarii nu-i gustă savoarea, sau sînt cătrăniți. Aș vrea să-l tălmăcesc, dar sînt și eu cătrănit. Mă gîndesc la strașnica definiție a lui Camil Petrescu, prin gura Emiliei, în „Patul lui Procust“ : „Haloimes... ceva, așa, cu figuri...“.

Cui îi arde acum de „figuri“, după „figura“ lui V. M. care s-a dus?

Totuși, ar mai fi și alt cuvînt; îl propun :

— Hahaleră!

Se pune întrebarea, numaidecît și pe bună dreptate, la ce m-am gîndit. Răspund, simplificînd :

— La hering!

Simbătă, 5

Oceanul ne-a cruțat astăzi; a fost calm, cu valuri largi, moderate, și am avut prilejul să stau de vorbă cu mine însumi ceasuri întregi. Fără a avea însă și îndemnul să trec pe hîrtie gîndurile triate. Cred că trebuie să le mai las un pic, să se stratifice și să se limpezească. Zăresc însă de pe acum, între ele, orizonturi de lumină, și cred că, în linii mari, știu unde mă duce călătoria aceasta; e indiscutabil o călătorie în timp, nu în spațiu.

Luni 7 decembrie

Imposibil să scriu din cauza balansului.

În zori, un vas de război ne controlează fiindcă am intrat în apele teritoriale ale Islandei și li se pare că pescuim, atacînd singura lor bogăție. Scuze și amabilitate.

Coasta se vede limpede de la 10—12 mile, numai piscuri albe, îmbrăcate în zăpadă și gheață.

Seara navigăm spre sud-est, îndreptîndu-ne spre Canalul-Mînecii, ultima dispoziție primită astăzi din țară. Dar ca să ajungem acolo avem dificultăți: de unde luăm hărțile, de unde luăm ulei pentru motoare, fiindcă nu mai avem decît pentru două săptămîni?

Oceanul cu hulă groasă — adică furtună, ca să folosesc vorba ade-vărată. Mă bucur că mergem în sud, dar regret că n-am ajuns, cum

fusese vorba, nici pe coastele Norvegiei, nici în strimtoarea Labrador, la vest de Groenlanda. Dispozițiile se schimbă de la o zi la alta.

S.O.S. În mai multe rînduri săptămîna aceasta. În trei zile s-au pierdut două vase în apropierea noastră. Azi, un mic cargou de 400 de tone, a cerut ajutor, în preajma Irlandei; s-au salvat cinci oameni cu o plută. Nu știu ce s-a întîmplat mai departe. Primul vas care se îndrepta într-acolo, la apelul de salvare, urma să sosească pe la ora 19.

Ora 24. Un port-avion englezesc a descoperit pluta cu cei cinci oameni; în curs măsurile de salvare.

Ora unu și jumătate, noaptea. Mă dezbrăcasem să mă culc, cînd am auzit de sus auto-alarma radio. Un trauler englezesc de 560 de tone lansează S.O.S. din Canalul englez: explozie în camera mașinilor.

Martți, 8.

Am izbucnit în rîs, și-am rîs în hohote, singur în cabină, încît aș fi putut să mă privesc cu îngrijorare, cînd, uitîndu-mă pe hubloul, azi dimineață, înainte de a-mi fi scuturat somnul pe deplin, am văzut spre prova stîncile așa de cunoscute ale insulelor Faeroe. Deci mergem la adăpost, nu spre Anglia!

Vaporul mi se pare că știe drumul prin strîmtori și e grăbit ca un cal care se îndreaptă spre grajd, unde-l așteaptă ieslea. Dar ce se mai păcălește!

Intrăm a treia oară în acest Fuglerfiord, numai că toate mi se par acum și mai dezolante: doar orașelul, în neguri, își păstrează vechile culori vii și uneori îndrăznețe, în contrast cu stîncă cenușie și cu mușchiul pălit de iarnă. Ținutul nu-i mai înzăpezit decît era ultima oară.

Și în mijlocul acestui peisaj întristător, mai trist decît toate, „Galați“, în mijlocul bazinului, la ancoră, părăsit parcă de echipaj și de soartă.

În clipa cînd ancorăm, simt o mare apăsare pe suflet, ca și cum aici m-ar aștepta boala sau moartea.

Cu chiu cu vai lăsăm o barcă la apă, să facem schimb de filme și să aducem corespondența pe care „Galați“ a luat-o pentru noi de la Thorshavn.

Curînd după aceea, la 14 și cincisprezece ei ridică ancora; au primit dispoziții să plece fără întîrziere la vest de Groenlanda. Vasul trece pe lîngă noi, aș zice îngîndurat, și cînd ne salută de despărțire, simt o sfișiere în inima și așa puțin sîngerată astăzi; în liniștea moartă a fiordului, fluierul, de felul lui cam sinistru, acum răsună funerar.

Toată ziua mi s-a părut neagră, pînă ce, seara, m-au încălzit lumina — și coniacul.

Cei cinci oameni de pe plută au fost salvați astă-noapte.

S-au mai pierdut încă două vase, din care unul, american, de opt mii de tone, n-am aflat în ce parte.

Miercuri, 9.

La ancoră în Fuglerfiord, sub vînt puternic, răbufnind din cînd în cînd în rafale, care cred că nici nu pot fi măsurate.

Mi-am mai orînduit cabina, ca să-mi caut de lucru, și m-am împăcat încă o dată cu viața. Agentul din Thorshavn, căruia i-am telegrafiat de două zile să ne comunice situația hărților din Anglia, fără de care nu putem pleca mai departe, nu dă nici un semn de viață.

Sau plouă, sau fulguiește...

Joi, 10.

În același loc, între aceleași stînci, care-mi sînt cunoscute acum ca din copilărie; de altfel e așa de ușor să le cunoști, cînd seamănă între ele ca și cînd fiecare ar fi imaginea primei, reprodușă la scări felurite și aruncate la întîmplare.

Iarăși plouă, iarăși ninge, iarăși fierbe apa fiordului, ridicînd trombe care se plimbă de la un țarm la altul, cu nedumerire și cu plictiseală.

Nu-ți vine să crezi că dincolo de aceste creste ascuțite de vînt de parcă ar fi date la tocilă se întinde imensitatea oceanului — și restul lumii. Noi zacem la întuneric, într-un cazan cu raza mai mică de o milă.

Telegrama primită aseară din țară nu este limpede: ar sugera parcă să mergem spre Terranova, dar fără s-o anuleze pe cealaltă, după care urmează să ne ducem în Canalul Minecii, ocolind Anglia.

Am cercetat astăzi harta generală a Atlanticului și croaziera întrevăzută mi s-a părut foarte ispititoare. Terranova, care spune atîtea, fie măcar numai cu numele acesta ca o promisiune! Iar în apropiere este Canada, țara căutătorilor de aur și a vînătorilor de animale cu blana scumpă. Cîte nu-mi vin în minte, rostogolindu-se la fel ca valurile de afară! Dacă n-ar fi decît cele evocate de Constantin Weyer, cu bizarul destin al lui Monge, și cu blonda Hanah... „Dar toamna a sunat din goarna ei de aramă...” își amintește eroul, cu vorbe pe care cred că le am destul de vii în memorie... Și Monge pleacă la vînătoare în nord, departe, pe o iarnă întregă, răspunzînd la o chemare irezistibilă și implacabilă...

Pentru noi sună o goarnă mai aprigă decît cea de aramă. Să mergem la coasta Canadei!

Dar...

Pînă acolo am avea de făcut cel puțin zece zile și ulei pentru motoare trebuie să luăm înainte de douăzeci și patru ale lunei. De unde?

Deși nu-i anotîmpul cînd ghețurile coboară și vagabondează în calea vapoarelor, trebuie să puse la socoteală.

Și-apoi cine știe dacă după atîta cale, adăugată la alte căi pe care le-am bătut pînă astăzi, am găsi mai mult pește acolo?

Agentul din Thorshavn n-a răspuns nici astăzi la telegramă...

Vapoarele continuă să se piardă în serie, și numai perechi, pare-se. Astă noapte au mai naufragiat două, spre coastele Angliei, dar nici nu m-am ostenit să aflu detalii. Chiar și catastrofele pot să devină plictisitoare dacă depășesc ritmul rezonabil.

Vineri, 11.

La ora 11 douăzeci am ridicat ancora, ca să plecăm spre sud și să intrăm în Canalul Mîneicii, deși n-am primit pînă la această oră un răspuns care să clarifice situația. N-avem hărți, agentul din Thorshavn doarme, sau se plimbă la țară — unde naiba, că aici în două ceasuri ai colindat toată țara?! Vom intra să le luăm din primul port accesibil în Anglia, dar cum vom ajunge acolo? Navigînd pe pipăite, sau la încercare?

Ora 19 : ne-am întors, izgoniți de furtună.

Telegramă de la agent : hărțile sînt expediate de la Londra direct la Reykjavik, în Islanda. Cine i-o fi cerut una ca asta ?

Și corespondența pe care fiecare din noi o așteaptă ?...

Ora 20 : Vîntul atinge viteze inimaginabile. Puntea de comandă se zgîlție ; aștept să se fărîmițeze geamurile ; fluierul, presat de rafale, scoate la răstimpuri semnale de panică.

Simbătă, 12.

Aseară la ora douăzeci și două s-a primit radiogramă din țară : să plecăm la Reykjavik, să facem aprovizionări și apoi să ne îndreptăm spre Terranova... Pescuitul și navigația sînt primejdioase în Canalul Mîneicii, către care pornisem ieri după-amiază. Bine că ne-am întors și nu ne-am mai luptat degeaba cu furtuna !

Așa dar ceea ce mi se părușe o glumă, acum devine realitate ! După o clipă de stupefacție, mă las cucerit de idee, pe care o pot judeca altfel decît ca pe posibilitatea de acum cîteva zile.

Cercetarea hărților și-a Cărții Pilot ne ia cîteva ore... Privesc iarăși coastele Canadei, avid și cu nostalgie ; sînt contururi și denumiri cunoscute de multă vreme, la care am gîndit ca la ceva de pe altă lume, unde nu mi-am făcut planuri și n-am sperat să ajung vreodată, fiindcă nu-s la îndemîna oricui, nu se află pe drumul obișnuit al călătoriilor...

Sub rafale, sună fluierul, afară. Goarna de aramă !...

Ne aflăm, tîrziu după miezul nopții, în camera hărților, și facem planuri în glumă : unde intrăm, la New-York sau la Boston, în caz de nevoie ? Dar cîte alte locuri nu pot fi la fel de ispășitoare ? St. John, în nord-estul Terranovei... Comandantul îl respinge : aici sînt gheturi, riscăm să rămînem blocați pînă la vară. Atunci la Portland, sau la Quebec, în Canada, sau la Montreal, dacă urcăm fluviul printre sloiuri... Geografie !

Cu harta Atlanticului în față, îmi dau seama că zona pe care urmează să o străbătem este foarte vastă. Pe unde ne întoarcem ? Dacă e vorba să ajungem, conform vechiului program, la Canare, pe 30 de grade latitudine, atunci ce-ar fi să coborîm pe la Bermude, și de-acolo să luăm drumul drept, la est, spre coasta Africii ?

— Nu se poate ! zice comandantul. Trebuie să navigăm pe ortodromă.

Pe harta Mercator, drumul pe ortodromă, de la Terranova la Canare se înfățișează ca un arc de cerc desfășurat spre nord, ducîndu-ne departe chiar și de Azore. Stăruî :

— Totuși, pe la Azore, am putea să trecem !

— E în afara drumului.

— Ce-are a face ! În schimb ne ajută curentul.

Și susțin ideea ca și cum ar fi posibil s-o punem în practică... Și de ce nu ? Ca să vină de la Boston la Lisabona, Slocum a trecut pe la

Azore și n-a avut nici o dificultate de navigație ; dimpotrivă, dus de curent, drumul lui a fost mai de grabă o foarte plăcută plimbare.

Mor de somn, dar n-am îndemnul să cobor în cabină. Și tot glumim, și tot facem planuri.

Cornel vine să ne anunțe un S.O.S. : s-au ciocnit două vase în Canalul Mîneicii. După cum se vede, se păstrează ritmul stabilit acum câteva zile. Telegrama din țară era bine documentată, cum eram și noi, de altfel.

Mă culc târziu, aproape de ziua, — ziua noastră relativă, care nici măcar nu se suprapune peste ziua din țară.

După un somn de numai câteva ore, astăzi m-am simțit obosit pînă seara. N-am plecat, și cine știe dacă o să putem pleca mîine ? Am schimbat locul de ancoră, adăpostindu-ne mai bine, în același Fuglerfiord, care nu-i un fiord ci un mausoleum cu atît mai sinistru cu cît e mai gigantic. Acum seara, viscoleşte — și lăsînd la o parte oboseala, mă simt bine în cabina caldă plină de lumină, pe care cu câteva mici modificări am izbutit s-o „personalizez“ puțin, astfel că mă pot socoti cu adevărat „la mine“.

Deși strîns de jur-împrejur între ziduri înalte, vasul se leagănă ca pe mare. Ca valurile să ajungă pînă aici, ocolind coturile strîmtorii, afară trebuie să fie vreme tare aspră. Vîntul, în rafale, izbește hublourile măturînd zăpada. Și iar sună fluierul, singur, la intervale, parcă dînd semnale de alarmă. Și aud goarna de aramă, cea care cheamă, cheamă, — și-apoi te doboară.

Dar să pornim spre Terranova odată !

Duminică, 20.

...Am plecat din Reykjavik la ora 11, deși toată lumea era convinsă că o să mai rămînem o zi două ; comandantul a dat dovadă de energie.

Ieșire cu multe precauțiuni din radă, și, în sfîrșit — în față oceanul, cu drumul spre Terranova, pe care tocmai acum, cînd ne îndreptăm într-acolo, o simt deodată nesigură, neexistentă, ca și cum ar fi scufundată, ca o Atlantidă nordică.

M-am culcat puțin după amiază ; n-am observat nimic deosebit pe urmă. Abia mai târziu am aflat că după două ore de marș ne întorcem să intrăm din nou în radă, cu totul inexplicabil.

Cornel m-a lămurit îndată : a recepționat radiograma (de 300 de cuvinte) trimisă de „Galați“ în țară. Pescuitul în Terranova nu dă rezultate, vremea este mizerabilă, vestitele pescadoare (43 vase mari și 250 mai mici) au părăsit zona. Consiliul de bord a luat hotărîrea să plece în sud, la Canare. Desigur că în asemenea condițiuni din țară nu putea veni decît confirmarea...

În ceea ce ne privește însă, noi trebuia să ne continuăm drumul spre Terranova. Înțelept și prevăzător, comandantul și-a adus aminte că meteorul primit astăzi, înaintea plecării, anunța felurite cicloane, ceea ce de altfel era un adevăr, confirmat mai pe urmă, încît a hotărît să ne întorcem la adăpost de furtună. Nu puteam să rămînem aici din capul locului și să nu mai vînturăm oceanul ? E a treia oară cînd facem manevra asta bizară.

Și iarăși stăm la ancoră — și simt că se zbirlesc toate în mine...

Luni, 21.

...M-am trezit la timpul prinzului, de parcă eu aș fi făcut chiolhanul. Mai târziu văzînd că nu apar la masă, Marinescu a venit să vadă ce se întîmplă cu mine; eram mahmur și groaznic de indispus; l-am rugat să-mi aducă mîncarea în cabină, ceea ce a făcut prevenitor și cu voie-bună.

La ora 15, comandantul a citit, prin stația de amplificare, radiograma primită chiar atunci din țară: plecăm spre coasta Africei, la Canare. Era radios ca după o ispravă personală, dar isprava o săvîrșise „Galați“, după ce suportase multă tăvăleală din partea oceanului.

Peste o jumătate de oră, eram încă în pat, comandantul a venit în cabină să-mi anunțe, și mai radios, „vestea cea mare“. I-am răspuns, cu temperatura personală, că o auzisem o dată cu toată lumea.

Nu mai știu de ce, peste o altă jumătate de oră a venit din nou; nu-și mai încăpea în piele de bucurie, iar eu eram așa de acru că nu m-aș fi putut îndulci nici dacă mă scăldam într-un butoi cu miere.

— Cînd plecăm? am întrebat, privind cum se lăsa umbra peste hublouri.

— Să vedem cum mai e vremea. Poate pe seară...

Știu că din rada Reykjavik n-o să iasă pe întuneric nici să-l pici cu ceară. Rămînem aici pînă mîine, dacă nu plecăm imediat, cît mai este puțină lumină...

Într-adevăr, zece minute mai târziu, am simțit că se ridică ancora și curînd am fost pe drum, părăsind coastele Islandei, probabil pentru totdeauna...

M-am plimbat zece minute pe punte, acrobație, nu plimbare, aruncat dintr-un bord în altul și stropit de spuma valurilor; simt nevoia mișcării mai mult decît pe a mîncării.

Seara m-am strecurat la masă cînd nu era nimeni; de altfel nu mi-a fost greu, fiindcă se mărise balansul care pe mulți îi ține închiși în cabine.

Și m-am culcat cu regretul că nu mai mergem la Terranova, unde desigur nu ne-ar fi fost bine. Compensația luminii, căldurii și soarelui nu mi s-au părut îndestulătoare. Mai era încă în mine mult disponibil pentru acest nord urît de toată lumea...

Tropical racului

Marti, 5 ianuarie

Aseară la ora 22,30 am trecut tropicalul; umiditatea (întîmplător) devenise supărătoare. Punctile ude, ca după ploaie. Altfel, atmosfera afară, ar fi fost plăcută, cald, vînt slab, cerul plin de stele strălucitoare. Îndeosebi „Orion“ se vedea mai clar decît l-am văzut vreodată, mai luminos, mai bine desemnat, și parcă la o scară mai mare.

Joi, 7

Astă noapte, în căutarea unei zone mai bune, ne-am deplasat cu un grad mai la sud. Rezultatul; în locul stavrizilor pricăjiți și-a altor lighioi, prindem scrumbie frumoasă și mare...

Fără intenția de-a fi indiscret, numai fiindcă mă aflam pe puntea de la prova, și hublourile sînt exact la înălțimea ochilor, mi-a scăpat o clipă privirea în cabina lui... Nu, dacă i-aș dezvălui numele ar fi chiar o indiscreție, deși mulți de pe vapor au privit înaintea mea și nu doar din întâmplare. Pe cheson, chiar la picioarele patului — reproducere în culori foarte reale, foarte „carnală“ — o femeie goală, în mărime 1/2 naturală ; te miri că nu se dărimă chesonul...

Mică petrecere la D. în continuarea celeia de noaptea trecută. Băutură combinată, vin, wiskey, cu adaus de lămîie și compot de cireșe, în găleată — și găleata pusă pe podea, la mijloc. Gazda toarnă cu polonicul și montează pe o foaie de hîrtie cît a băut fiecare, spre a face parte dreaptă ; de la un timp renunță ; e destulă băutură pentru toată lumea !

Scrumbie ușor sărată, „îndulcită“, preparată de Ș. la iuțea, jupuită, făcută bucățele, apoi scaldată în untdelemn și sare de lămîie. Deși abia ridicat de la masă, încerc, din curiozitate : gust excelent și inedit. Aș mânca în neștire, dacă nu mi-ar fi teamă că mă fac saramură.

Pe la ora două noaptea, destul de încălzit de băutură, cînd comandantul se duce să vadă ce se mai întîmplă la puntea de comandă, îl rog să tragă fluierul în cinstea și pentru fericirea cuiva de acasă, care își serbează ziua astăzi.

Oare nu va socoti că-i o fantezie de neconciliat cu legile navigației ? Oare n-o să uite pînă ajunge la puntea de comandă ?... Îi urmăresc pașii, cu imaginația, număr treptele — două „etaje“ — aplic un coeficient de întîrziere foarte justificată...

Și, deodată aud fluierul, afară, deasupra noastră, puțin în surdină, dar cu vibrația lui grea, parcă autoritară ; are în el ceva din sensul „definitivului“, ceva din „a nu se mai întoarce“, din „a fost adjudecat“ ! Un fluier de vapor dă totdeauna sentințe. Mulțumesc comandantului !

Vineri, 8.

De dimineată, la 9,20, primul traul aduce o bombă : aproape douăzeci de tone ! Surpriză, animație — renasc toate speranțele. Și pe deasupra e și pește frumos, majoritatea scrumbie, una și una. Cineva spune : „A avut udătură !...“ „Udătura“ de aseară cred că a fost ultima, din păcate. Știu cîtă caznă s-a cerut spre a fi colectată.

Sîmbătă, 9

Astăzi la prînz ne-a ajuns din urmă un vas de pasageri, portughez, de 8—10.000 de tone, alb, mergînd spre nord, probabil în croazieră, fiindcă nu cred să fie curse regulate prin această parte a oceanului. M-am gîndit că or fi acolo cîteva sute de oameni, eleganți și distinși, călătorind confortabil, dar abia mi-am aruncat ochii spre ei, și nu i-am pizmuit.

După masă am stat două ceasuri la soare, pe puntea ancorelor, la adăpost de vînt ; soarele ardea dar nu excesiv și pe negîndite am ațipit, căzînd într-o voluptate dulce, irezistibilă. M-a trezit o pală de vînt cam rece ; am avut, în starea aceea de crepusculară, impresia că e un vînt terestru și că poartă pe deasupra mea, în foșnete, frunze de toamnă.

Foșnetul era real, pornea de la tenda bărcii de serviciu, lângă care mă cuibărisem. Desmeticinindu-mă pe deplin, m-am bucurat că nu e și toamna reală...

De ce i-aș fi pizmuit pe oamenii de pe vaporul care trecuse mai înainte ?...

Duminică, 10

Soarele a apus pe un orizont cu totul clar și am văzut încă o dată raza verde, izbucnită însă altfel, sau poate am descifrat-o cu mai mult sînge rece ; cînd a douăzecea parte din discul soarelui mai era deasupra apei, tot arcu lui a început să emane pîlpiiri verzui, care s-au concentrat spre vîrf, contopindu-se apoi într-o scurtă izbucnire finală. Totul ține cîteva secunde și am regretat că nu pot opri, atunci, timpul în loc ; dar oare nu-i uimitor tocmai fiindcă se întîmplă rar și durează așa de puțin ?!

Noapte destul de luminoasă ; o jumătate de lună argintează oceanul. Aici seceră lunii, în creștere sau în descreștere, nu este orientată aproximativ vertical, ca pe latitudinea noastră, ci orizontal, de parcă ar fi răsturnată. Luna pare acum un coș, ținut cu gura în sus, și nu mai lipsește decît să curgă în el stelele.

Miercuri, 13.

Cîteva minute înainte de ora 4 m-am trezit fără să mă scoale nimeni — sau poate simțisem prin somn mișcare alături, la secund, care intra de cart.

Spre surprinderea mea, cum ajung pe puntea de comandă văd că mergem spre nord. Cînd am schimbat drumul ? La 23,30, după ce s-a scos traulul, mă informează Pațe, timonierul din cartul precedent, care tocmai coboară. Așa dar comandantul a luat, în sfîrșit, hotărîrea cuminte și dorită de toată lumea să ne apropiem de „Galați“ ; ei scot cantități de scrumbie peste capacitatea de congelare.

Bolca, ofițerul al doilea, pe care secundul n-a venit încă să-l schimbe, a căzut frînt pe canapea în camera hărțurilor, și a adormit pe loc. Aseară, la ora 20, l-a trezit din somnul la care avea dreptul apedul pentru voluntari, lansat și repetat prin radioamplificare ; cînd intră în funcțiune difuzoarele din fața cabinelor, într-adevăr nu mai poate dormi nimeni, dar această linie de difuzoare se folosește numai în cazuri excepționale, de aceea se și numește „rețeaua de avarie“.

Nu-i nici Costică Oțeleanu, timonierul ; s-a dus să pună de cafea și să-l trezească din nou pe secund, care probabil a adormit iarăși.

Zece minute puntea de comandă rămîne pustie. Pilotul automat își face datoria, luminile de poziție sînt aprinse și cel mai apropiat vapor se distinge la peste 8 mile...

În alura asta e greu să văd Crucea Sudului, pe care o avem în pupa, și la pupa, pe puntea de lucru și pe coloane ard toate reflectoarele. Totuși o deslușesc, la o palmă de orizont, spre surprinderea mea, mult mai bine desenată și mai sugestivă decît mă așteptasem.

Revin pe puntea de comandă să iau binoclul ; îl găsesc pe secund care tocmai urcase.

— Ce păcat — îi spun — că nu avem Crucea Sudului în față !

— Nu-i nimic ; întoarcem !

În prima clipă socotesc că-i o amabilitate, și recunosc că n-ar fi prima. Iar un rondou pe oceanul pustiu nu-i nici o problemă, nu înseamnă nici risipă de energie, nici cine știe ce cheltuială. Protestez, totuși :

- Am s-o văd altădată.
- Nu, tot trebuie să întoarcem.
- Să întoarcem ? De ce ? întreb cu stupefacție.
- Ca să traulăm unde am fost aseară.
- Bine, dar atunci de ce-am mai mers patru ore spre nord ?...

Nu știe... În timp ce vasul girează și constelațiile lui defilează prin față, secundul face socoteala că n-o să ajungem pe locul de traulat înainte de ora 7...

Într-adevăr, traulul n-a fost lansat decît la ora 7, și marșul nostru întii spre nord, apoi spre sud, rămîne fără explicație.

Joi, 14

Pe seară intrăm încă o dată în legătură cu „Galați“ și comandantul nemaiavînd încotro, se decide să vorbească, în sfîrșit, cu comandantul lor. Convorbirea începe cu tatonări diplomatice.

— Vă salut, tovarășe comandant ! Aveți să mă întrebați ceva ? se aude glasul lui Orban, deferent, fiindcă este mai tînăr.

— Victore, te-aud bine... Ai să-mi spui ceva ?

— Tovarășe comandant, am crezut că dumneavoastră vreți să stați de vorbă cu mine.

— Da, Victore... Să vezi... (ezitare, încurcătură). Ne-am hotărît să venim și noi spre nord. Am luat informații de la un trauler polonez...

— Îmi pare rău, tovarășe comandant, că ați avut nevoie de informațiile lor și n-ați crezut în informațiile noastre...

Aș vrea să am o floare în cabină. În afară de florile palide pe care le-am văzut la Thorshavn, în ferestre, ultimele flori rămase în amintire sînt trandafirii de la Snagov, aduși cînd am fost acolo ultima oară, ca să opresc pendula.

Aici e soare văratic și mă înfior la imaginea zăpezii așezate acum, poate, peste pajiște.

Dar aș vrea o floare... Poate dacă ar fi acum pe masă, m-aș împăca și cu mine, și cu ceilalți.

Vineri, 15

Senzațional a fost traulul scos la 15,30. Macaralele s-au opintit din greu ca să-l aducă pe punte ; să fi fost mai plin, nu știu dacă nu se rupeau cablurile, sau plasa. Socotînd că buncărul are 28 de metri cubi, cît mi s-a spus, și admitînd că un metru cub de pește destul de tasat cîntărește mai mult decît un metru cub de apă, atunci am scos peste treizeci de tone, fiindcă buncărul s-a umplut, față rasă ; mai mult nu ar fi putut să încapă !

Luni, 18

Avem oaspeți o pereche de porumbei călători, care au aterizat înaintea prînzului pe puntea ancorelor. Erau însetați și flămînzi, și au primit cu încredere ospitalitatea noastră ; li s-a pus mîlai și apă pe pasarela punții de comandă ; numai decît au simțit și s-au apropiat fără sfiială.

Sînt probabil foarte oboseți, fiindcă pînă seara n-au plecat mai departe. Cînd a coborît întunericul, nostromul i-a luat și i-a dus în cabină, să nu-i lase peste noapte afară. Se pare că găzduirea și regimul de supra-alimentare le convine; peste o zi, două, cînd vor fi refăcuți, o să le dea drumul să-și continue călătoria. Pe inelele prinse la picioare, după serie, scrie: Spania. Dar nu știm de unde vin și cîte zile au zburat pe mare.

E nu știu ce gingășie a naturii în această întimplare; oricît de neînsemnat ar fi faptul, mă emoționează că, din cîte nave au avut în raza vederii, au ales-o pe-a noastră. Și mă emoționează iarăși că de aici se vor duce pe pămîntul Spaniei, al cărui Cervantes, iubit odinioară fără prea multă înțelegere, a devenit astăzi, cu întîrziere, dar după deplină judecată, marea mea dragoste.

Mărți, 19

Aseară am făcut puțin pe bucătarul și am preparat o langustă uriașă, cu maioneză. Maioneza însă, făcută după o rețetă memorată vag, nu mi-a izbutit cum trebuie, și a reparat-o bucătarul adevărat. Regretabil, untdelemnul e sau vechi, sau nu-i de prima calitate, fiindcă păstrează un iz rînced și unul de floarea-soarelui. Langusta, iarăși, cred că am fierit-o cu apă nu îndeajuns de sărată și chiar dacă am adăugat apoi sare, n-a pătruns-o cum trebuie, astfel că pînă la urmă carnea a rămas cam dulceagă.

A ieșit un platou destul de mare, dar n-am avut destui mușterii pentru el, deși atît eu cît și doctorul am mîncat fără sfială ca să dovedim că nu-i nimic otrăvitor. Totuși cei mai mulți s-au abținut fiindcă în călătoria trecută s-a produs aici o intoxicare aproape în masă, de pe urma unui ficat de pește necunoscut. Nu era cazul cu langusta, dovadă că nu s-a îmbolnăvit nimeni, iar azi dimineață doctorul s-a grăbit să infulece și ceea ce mai rămăsese la frigider de aseară.

Am făcut o glumă de dimineață cu nostromul, care găzduiește porumbeii:

— Ce-ar fi să-i trimitem un mesaj lui Franco?

A luat-o în serios și s-a înroșit de indignare:

— Nici nu mă gîndesc, tovarășe!

Miercuri, 20

Îl suspectez pe nostrom că a pus gînd rău porumbeilor: ori să-i gătească pe furie, ori să-i sechestreze și să-i ia acasă. Azi n-a pomenit nimic de ei; așteaptă poate să uităm întîmplarea.

Joi, 21

L-am suspectat inutil... A dat drumul porumbeilor azi dimineață. În mod neașteptat nu au plecat mai departe nici pînă la ora asta (16). De dimineață au stat sau pe catargele doriboturilor, sau pe coloanele de la pupa, parcă nedumeriți de prezența lor pe nava noastră.

Mai adineauri au venit la puntea de comandă. Le e foame și sete. Comandantul, spre mirarea mea, a coborît ca să aducă pîine și o farfurie cu apă. Apa le-a pus-o pe postamentul repeditorului giro din tribord, apoi a început să le arunce firimituri de pîine. Priveau de la doi metri distanță.

Întîi s-a apropiat porumbița, mai încrezătoare sau mai nesocotită. A început și el să ciugulească dar din fărîmiturile căzute mai la distanță.

Ea, după un timp, a făcut o săritură pe postament și a început să bea apă. Se știe, porumbeii nu beau apă ca găinile, luînd o picătură și apoi dîndu-și capul pe spate. Își înmoaie ciocul pînă la rădăcină, și-apoi „se adapă“ cu eleganță și cu spor apreciabil, fiindcă se vede limpede cum scade nivelul apei.

După ce s-a săturat de băut, porumbița a început iarăși să ciugu-lească. Porumbelul nu s-a apropiat decît după ce a plecat comandantul. Pe urmă, sătui amîndoi, au rămas acolo, cam supărați poate de frigul serii, fiindcă își ascund ciocul în gușa înfoiată. Vîntul îi zbirlește puțin, oceanul cenușiu îi așteaptă, îi așteaptă un drum lung, obositor desigur, îi așteaptă și dușmani poate. Dar au să plece fiindcă asta le e soarta... De ce nu rămîn oare aici ?

I-am privit mult timp, întristat de viața lor așa de ciudată. Seamănă întru totul unul cu altul, numai că ea e puțin mai mică, mai vioaie, și, în mod indiscutabil... mai grațioasă.

Au culoarea gris-bleu, dungi bleumarine la terminația aripilor, picioarele mai de grabă maron, decît roșii ca porumbeii domestici, ochii negri, ciocul alb cu negru la vîrf, iar în jurul gîtului un vag guler verde, atît de discret că nu distonează ; pe piept, sub gușă, culoarea aceasta din altă gamă se definește mai bine, se lățește puțin și se accentuează, dar tot nu izbutește să se dezacoardeze de cealaltă.

Mi-e milă de ei, fiindcă se lasă noaptea. Poate au să plece miine, odată cu zorile și n-am să-i mai văd niciodată...

Marti, 26

Porumbeii n-au plecat nici astăzi... N-au plecat nici „Tanpon“, nici „Nadir“, vasele poloneze, nici celelalte. Le auzim vorbind prin radio, dar de văzut nu se vede nici unul în apele noastre ; abia dacă se zărește un catarg și o diră subțire de fum, dincolo de orizont. Iar dacă ele, fără să plece, s-au îndepărtat totuși așa de mult, iar noi am rămas singuri în această zonă, (21° 30' aproximativ) ca o consecință logică... nu prindem pește ! Traulele descurajatoare, de 500 kilograme pînă la 2—3 tone, pește mărunt, ceva stavride și aproape deloc scrumbie.

Data întoarcerii iarăși se îndepărtează. Azi am privit oceanul cu ciudă ; s-a calmat dar parcă ne poartă dușmănie.

Cer îmbîcsit de piclă, soare fierbinte și ofilit — și umezeală ; roua de pe hublouri nu se usucă nici în miezul zilei.

Duminică, 31

Porumbeii n-au mai plecat ; cred că nici nu mai pleacă. A trecut prea mult timp de cînd sînt aici — s-au obișnuit. Uneori își iau zborul și se duc spre alte vase, trec pe deasupra lor, nu se așează — și se întorc la noi. Cînd se lasă întunericul vin pe puntea de comandă și așteaptă cumînți la ușa timoneriei...

Noapte de meditație... Ce caut în mijlocul Atlanticului, de ce veghez la ora cînd toată lumea doarme, în afară de carturi ?

Este caietul meu o călătorie, sau trebuie să fie „o carte“ ? Sînt în călătorie deocamdată — și ce bine ar fi să uit cartea ca să notez aici totul, chiar și ce-i inavuabil !

...Mi se pare că marile călătorii nu pot începe decît noaptea. Am copilărit prin gări și prin porturi și mi-au rămas în minte țipetele loco-

motivelor și gemetele vapoarelor, dînd semnalele de plecare. Ziua, vibrația lor se pierde în celelalte vibrații ale vieții — pulsul și respirația lumii. Noaptea însă, cînd pulsul și respirația lumii sînt potolite, semnalele de plecare trezesc acorduri grave, profunde și dureroase în suflitele aflate de veghe...

O carte își prinde conturul la sfîrșitul unei perioade lungi de meditații nebuloose, de zbucium, de neliniște, de incertitudini, de descurajări, de desnădejdi — geneză blestemată și binecuvîntată. Sînt zile, săptămîni, luni și ani, **ani...** Și cute pe frunte... Umerii se încovoie, ochii se încețoșează, inima obosește și totul pare inutil, ca o plutire în haos. Și iată că vine acea clipă, fără să se vestească dinainte, cînd, fără să știi cum, pămîntul se desparte de ape și continentele se arată, cu oamenii care te așteaptă, iar oceanele se albăstresc și pe ele se desenează liniile de navigație.

Clipa genezei e grea și profundă, învăluită în marea tăcere care apasă tainele nașterii... Mi se pare astfel că o carte, ca o călătorie cum ea însăși este, nu poate începe decît noaptea, fără martori, cînd singurul tău îți rămîne în față, el singur veghîndu-te, lui singur avînd a-i da socoteală, ca unuia încărcat, în anii grei de gestație, de vibrațiile lumii, — și răspunzător, pentru tine, în fața vieții.

Am copilărit prin gări și prin porturi. Mi-au plăcut locomotivele și vapoarele fiindcă se duceau departe. Mai tîrziu mi-au plăcut caii, skiurile și avioanele, și cu ele am cunoscut ceva din dimensiunile spațiului. Mi-au plăcut multe altele — și din toate la cîte aș fi putut să mă opresc pentru restul vieții, mi-a rămas un condei, în mina dreaptă, pe care îl privesc cu o sfîșietoare duioșie la această oră din noapte. În ani și în pagini — sute și mii aruncate ! — ce lungă este călătoria noastră !

Eram în acea clasă primară în care se învață genurile și am aflat că acestea sînt trei, cum află la un timp tot școlarul...

Dacă nu povestesc întîmplarea acum, în noaptea asta, la Tropicul Racului, n-am s-o mai povestesc niciodată.

Țin minte că după explicație, dascălul nostru a mers la exemplificare, conform regulilor pedagogice ; întîmplarea a făcut să mă întreb pe mine înaintea altuia de ce gen este cuvîntul **scaun**. Iar eu care aflasem cu ce cheie găsești răspunsul, mi-am spus repede în minte : **un scaun...** Mi s-a părut atît de limpede, încît i-am dat drumul la iuțeală, fără a judeca mai departe :

— Masculin, domnule !

— Nu !

Zîmbet de indulgență înțelegătoare.

Mi-am zis, contrariat de socoteala nereușită : ...**două** scaune — și m-am repezit încăodată, fără să judec pînă la capăt :

— Feminin, domnule !

Nu eram primul școlar care răspundea anapoda, deci dascălul nu s-a mirat nici de data asta, ci doar s-a împotrivit — nu ! — mărindu-mi contrarietatea. **Un scaun, două** scaune... Îmi dădeam acum seama, după explicație, cărui gen se înscrie substantivul nostru și la ce greșeală mă dusese graba și lipsa de judecată.

— Dacă nu e nici masculin, nici feminin, ce poate fi ? a sărit dascălul.

Am tăcut, o tăcere tristă și rușinată.

— Cine știe ?

Firește, știa toată clasa, care a izbucnit, cu mâinile ridicate :

— Neutru, domnule !

Iar eu am rămas prost între ceilalți, fiindcă la opt sau la nouă ani ciți trăisem, socoteam rușinos să mă opintesc într-o ușă pe care n-o mai ținea nici-o clanță.

Au trecut patruzeci și opt de ani de atunci și în acest răstimp n-a fost clipă de meditație în care amintirea acelei întâmplări să lipsească. Ea a marcat stilul meu de viață pînă astăzi — și-acum, cei care au așteptat de la mine răspunsuri, fără să le primească, vor înțelege că tăcerile mele erau triste și rușinate.

Ceva mai tîrziu învățam carte la acel liceu care se intitula „Mînăstirea Dealu“, fiindcă lăcașul școlii înconjura biserica numită astfel, unde mergeam la slujbe și ne închinam la capul lui Mihai Viteazul. În unele ore se învăța „muzică instrumentală“ ; cei fără înclinații muzicale puteau atunci să bată mingea sau să umble brambura. Într-o iarnă caloriferul mergea prost, era frig în clasă și, fiindcă aveam și sobe, făceam foc pe socoteala noastră, fiecare fiind dator să aducă brațul lui de găteje ; pădurea era sub ferestrele sălii de clasă. Aflasem tocmai atunci diferența de calorii dintre lemn și cărbune — tulburătoare revelație ! În muzeul de geologie, printre piesele etichetate din rafturi și galantare, zăceau inutil, poate mai mult decît o tonă, cărbuni de toate națiile. Însă în aceeași sală, în lipsa altui spațiu, colegii mai muzicali învățau violoncelul și contrabasul. Acesta din urmă, deși mare cît dulapul, părea un instrument destul de docil, își scotea cînstit și placid mormăitul cu tonuri puține ; de altfel nici nu putea fi supus la prea mari sollicitații. Dar violoncelul — păcatele noastre ! — coardele lui nu suferau arcușul, cum nu suferă pe călăreț calul din Pampas. La prima atingere instrumentul începea să necheze, să ragă, să scrișnească, să chelălăie și să guițe — poate chiar să se și svîrcolească. Tinerii învățăcei se luptau însă cu el de parcă aveau urechile înfundate, băteau măsura cu piciorul, cum ar fi bătut toba mare, mînuiau arcușul ca pe bîtă, nedumeriți de urletele fioroase ca de vită înjunghiată.

Într-o zi, profesorul mare peste aceste instrumente năvălase, m-a prins în sală pe cînd umblam să-mi fac provizia de cărbune — nu știu cum de întîrziaseam — și-a fost incredințat că mă vrăjise violoncelul...

Despre acest om, biet muzicant ratat, cu școală la Drezda, care mi-a purtat de-atunci înaintea o dragoste nestrămutată, poate voi aminti altfel, altădată. Era omul care de ani de zile, cu răbdare mucenicească, se chinuia să afle printre găini pasărea rară care să-i răsplătească strădania îndelungată.

Putea oare o inimă de copil, cam oropsit în viață, să rămîna nepăsătoare la bucuria neașteptată pe care o arăta omul din față ?

În clipa următoare strîngeam între genunchi calul sălbatec, în vreme ce profesorul îmi potrivea, între degetele mîinii drepte, murdare de cărbune, arcușul cu părul lui alb ca laptele.

Bietul meu dascăl ! De cînd se va fi stins, fără să fi întîlnit pasărea măiastră ! Dar cu mine, atunci, s-a întîmplat ceva care ar putea să se

numească miracol, mai ales că a fost trecător, ca toate miracolele. Căci nu știu cum, arcușul s-a împăcat cu coardele, și de la prima atingere, în loc să se răzvrătească, dulcele instrument și-a arătat glasul...

La sfârșitul anului cântam, pe podium, o melodie veche italienească, simplă, naivă și caldă, punând în ea o liniște și o candoare care mă îndușoară abia astăzi.

Cu asta, gata! — mi s-a prezis o mare carieră în muzică, și supunându-mă prezicerii, am trecut anii școlii cu violoncelul la subțioară. Sertarul mi s-a umplut treptat cu literatură muzicală și ce încă nu puteam să cânt, citeam în orele de învățătură. Serile și nopțile le-am consacrat coardelor, nesocotind programul, nesocotind copacii înfloriți la geam, primăvara, sau pîrtia și nămeții în iernile de pe vremea aceea, care erau ierni adevărate... Ba l-am nesocotit și pe Titus Livius mi se pare, și-am rămas repetent de pe urma limbii latine, fiindcă am avut un an întreg de pasiune mistuitoare pentru „Marele Tratat de Orchestrație“ al lui Berlioz, de la care am început să învăț, „cît am fost în stare, și fără să-mi dau seama, cum se orchestrează o carte...

Așa s-au scurs cîțiva ani de școală; cînd am ajuns la al doilea concert de Romberg, mi s-au rupt deodată părul arcușului și toate patru coardele — și calul sălbătăcindu-se din nou s-a întors în Pampas. De atunci nu l-am mai întîlnit niciodată.

Eram în mijlocul adolescenței și îmi dădusem seama, printr-o revelație descurajatoare, că imensul spațiu al muzicii era prea întins pentru mine ca să-l pot străbate pînă la capăt. Ființa mea căuta, cu neastîmpăr și cu modestie, spațiul geografic.

O alcătuire de șine și pîrghii metalice, macazul, „schimbătorul de cale“, face ca trenul să apuce pe o linie sau pe alta. Știam încă de mic ce-i un macaz și cum funcționează. În timpul primului război căruia i s-a zis „mondial“, patrula nemțească, venind cu drezina, m-a prins într-un amurg cum cercetam cu luare-aminte o asemenea alcătuire feroviară. Într-o clipă m-au înconjurat baionetele și dacă n-aș fi avut vîrsta prea nevinovată, și dacă miinile nu mi-ar fi fost goale, dovadă că nu puneam la cale atentatul, desigur că m-ar fi împușcat în marginea liniei, fără judecată.

Odată, într-o gară „necentralizată“, un tren a sărit de pe linie sub ochii mei plini de groază; macagiul „nu făcuse bine acul“. Pîrghiile, împiedecate de o piatră, se opriseră la jumătate și locomotiva neputînd să apuce nici o linie nici pe alta a căzut între ele și-a început să sară peste traverse într-un huruit groaznic, dînd semnale desperate.

Știu deci foarte bine ce-i un macaz de cale ferată, știu și cum funcționează; nu știu în schimb nici pînă astăzi cine și cum ne mișcă schimbătoarele de cale în viață...

Ce caut în mijlocul Atlanticului ?

1 februarie

Eram deprimat azi după amiază, gîndindu-mă la scrisorile care s-au înșirat în urmă, la Gibraltar, Thorshavn și Reykjavik și pe care cine știe cînd o să le primim, dacă o să le mai primim vreodată! Aș fi fost mai mulțumit să știu că nu mi-a scris nimeni...

Cu aceste simțăminte, mai grele decît și le-ar închipui cineva, mă dusesem în cabină și mă pregăteam de scris, cînd m-am pomenit cu D., mai deprimat decît mine.

Aseară eram la masă cînd a venit și-a luat o farfurie și două pahare. Credeam că are ceva băutură, de aceea m-am dus la el după ce-am terminat masa. Băutură avea, într-adevăr, o jumătate de sticlă de whisky, din care cred că mai băuse ceva înainte, la rezezeală. Cît despre farfurie și pahare... S-a dus pe puntea-etalon, pe întuneric, și-a dat cu ele de pămînt, prefăcîndu-le în cioburi.

— De ce, băiete ? l-am întrebat.

— Fac o criză de isterie...

Face din cînd în cînd, își pune singur diagnosticul și chiar ne previne. Pe urmă îi trece și e vesel un număr de zile.

Credeam că astăzi va izbucni criza anunțată aseară și nu știam cu ce vorbe să-i alin deprimarea, uitînd-o pe a mea mai întîi, ca să nu ne apucăm de spart farfuriile împreună, cînd...

Asta-i lovitură de teatru : a venit Ș. și Z. scăpărînd de bucurie să ne anunțe — e de necrezut ! — că sosesc scrisorile. Chiar atunci „Galați“ care a ieșit după prînz din Dakar, ne-a anunțat că se-ndreaptă spre noi și ne aduce corespondența sosită în ultima clipă. Sînt, pare-se, și scrisorile de la Thorshavn — deci posibil toate pe care le socotisem pierdute...

Bineînțeles deprimarea lui D. s-a topit, la fel și-a mea. N-aș fi crezut niciodată că perspectiva unei scrisori, care în nici un caz nu aduce vești importante, ci e doar un semn de viață, trimis de departe, poate, după atîția ani de viață, să-mi pricinuiască o tulburare, o bucurie așa de intensă, de caldă, de bună și timerească.

Toate îmi apar altfel și ca în anii de internat, în vremea adolescenței așa de îndepărtate, abia aștept să treacă noaptea, și ziua de mîine, și noaptea care urmează...

Poimîine dimineată ne întîlnim cu „Galați“ pe latitudinea noastră (22°,30')... Scrisorile oamenilor care s-au gîndit la mine cu dragoste, plutesc în clipa asta peste Atlantic ! Poimîine le voi avea în față !

Numai de n-ar fi furtună, ca să putem lăsa barca la apă.

Fiecare cu norocul lui : Țipă a primit o radiogramă de acasă : a cîștigat pe carnet „CEC“ un autoturism „Fiat 1100 familial“ — exact ceea ce își dorea. Norocul lui, pe deasupra, că nu se pierde cu firea niciodată, altfel timpul pînă la întoarcere s-ar fi scurs sub apăsarea unei nerăbdări infinit accentuate. Nu-i pasă... Doarme și se mișcă normal, ca și cînd mașina atîta timp visată ar fi cîștigat-o altcineva.

Văzîndu-l așa de placid, m-am înciudat și-am vrut să-l necăjesc :

— Ce bucurie pe Nelu ! i-am spus. Are cu ce să se plimbe pînă ne întoarcem.

„Nelu“ la noi pe vapor e personajul generic — și imaginar — (oare ?) acceptat de toată lumea în glumele noastre, care pe timpul călătoriei se ocupă de nevasta lăsată acasă...

— Nu-i nimic ! mi-a răspuns Țipă de-apururi netulburat. Găsesc mașina gata rotată !

Martți 2 februarie

A fost o neînțelegere dacă nu, mai rău, o glumă proastă : „Galați“ n-a găsit scrisorile noastre...

O să spargem cîte o farfurie — nu se poate altfel !

Continuare în nr. viitor

Eusebiu Camilar

Galaxii

*Chiar inima, de-ntrebi mai bine ce-i,
Încape-n goarnă universul ei !*

*Îmi țin ascunsă inima în ea,
Tot tânără să fie goarna mea,*

*Căci vin neconținute omeniri !
E plină valea : umbre, pîlpîiri...*

*Cu ce să le aștept ? Cu ce averi,
Acele galaxii în scînteieri ?*

*Ce seve-n rădăcini ar vrea să am,
Să fiu mereu în pomul lor un ram, —*

*Și cît avînt îmi cer spre depărtări,
Ca să le fiu mereu talaz pe mări ?*

*Cum să ajung, prin cîte șlefuiiri,
Inel în planetarele rotiri,*

*Să strălucesc și eu cît de puțin,
În colbul galaxiilor ce vin !*

Ciocîrlia

*Înalte goarne zorile avîntă.
Se-aude iar un bulgăre cum cîntă !*

*Îl și zăresc suind cerești pridvoare,
Pe trilurile tot mai rotitoare.*

*Ce vrea pământul, prin urcuș, să spuie ?
Din nou la ceruri focul vrea să-l suie !*

*L-am și zărit, spre sfere depărtate
Cum flăcările repezi și le zbate !*

*Spre cer pământul inima-și avîntă !
Osana, ciocîrlie !. Țerna cîntă !*

Șlefuitorul

*Mi-i gîndul să zidesc un monument, —
Dar cum voi scoate piatra din torent ?*

*Iar dau de-un vechi șlefuitor de prund.
Cum brațele în rîu mi le afund !*

*În pulbere, în piatră, minereu,
De degetele astea dau mereu !*

*Abia mi le cunosc : am șlefuit
Cu ele, primul munte dolomit,*

*Iar cînd erau mai tinere, la fel,
Le-am șlefuit în stele un inel !*

*Eu schimb doar forme, nu și ctitoresc !
Dărîm cu-aceeași piatră și zidesc !*

*Cît brațele în rîu o să le-afund,
Voi da de-acest șlefuitor de prund.*

Așteptare

*În vechea vatră, cînd veni-vei iară,
Va licări luceafărul de seară.*

*Mi-au mai rămas doar cîteva minute
Să mă gîndesc la ierbile trecute.*

*Mereu, asupra inimii și frunții,
Se tot îndeasă turnurile, munții,*

*Dar ce-i uitarea ? Iată, mărturie :
Cîți ochi albaștri cresc într-o cîmpie ?*

*De cînd te-aștept în vechiul turn de piatră,
A amurgit, sau focu-i stins în vatră.*

*Au mai rămas doar cîteva minute.
Dar unde-s, oare, ierbele trecute ?*

Trandafirul

*Ca un dragon și timpul neîndurat fugea.
Sfioasă, trandafirul în mîină ea-l ținea.*

*Deodată, trandafirul întins, mi s-a părut
Însîngerat ca gura mușcată-ntr-un sărut.*

*Ca un dragon și timpul neîndurat fugea.
Sfioasă, trandafirul în mîină ea-l ținea.*

*Și nu știu, trandafirul amar mi s-a părut,
Sau gura-nsîngerată într-un cumplit sărut ?*

*Cu șaptezeci de aripi desfășurate-n zbor,
Mă tot ducea dragonul cel neîndurător.*

Veronica Porumbacu

Atîți au fost

*Atîți au fost, pe-atîți îi port în mine,
amestecîndu-și apele în albi,
din munți, de către șes, din umbra vremii,
pe care doar cu vîrsta îi descopăr.
Atîți au fost, pe-atîți îi port în mine
ce respirau cu mine, ce visau,
fără măcar să-i bănuie. Cînd și cînd
priveam clișee de demult pălite,
ca pe-o străină lume „povestită
de o străină gură“... Poate vîrsta
ori inima bătînd mai slab, ori toamna
cu frunzele căzînd uscat, mă face
deodată să-i aud. De unde, cînd
au răsărit în mine, și respiră
în preajma mea, cerîndu-mi să vorbesc
și despre ei ?*

Ce sînt ?

*Ce sînt ? Voi întreba țărîna, cerul.
Copac subțire, plop ori chiparos,
aceeași formă au, de fus, în aer.
Pe firul rădăcinilor cutreier
arhivele cetăților și trec
pe cheiul cu arcadele de sălcii
ori de salcîmi, să-mi dau de urmă... Urc
pe zimbru ca pe-un mînz, ori fără șă
pe-un cal de mare trec în trap ușor
printre columne, pe sub portul unde
mai arde flacăra-n opaițe de-argilă,
și plînsul pîlpîind, desprins de gene,
se-adună-n trupul zvelt de lacrimarii,
și-n trap străbat tărîmurile unde
nălțînd o lume, dau la fund de alta...*

Mirare

*Inima mea, prietenă ca umbra,
ce-mparți mereu poverile cu mine,
și mută-mi porți, de-a lungul vieții mele,
ceea ce uit...*

*Pe față, urmele
de lacrimi s-au uscat, în timp ce ție
îți mai scandează pulsul...*

*Dar vine vremea când
tu, slugă credincioasă, care n-ai
cerut simbrie niciodată-n viață,
îți ceri tăcut iertare c-ai rămas
mai șubredă la pas (numai la pas),
că-n ritmul tău egal te mai oprești
pierzindu-ți sufletul, și-ăpoi, îndârjită,
alergi să prinzi din urmă timpul...*

Curcubeu

*Opriți-vă, spectre solare ale anilor mei !
Nu vă rotiți nebunește, topindu-vă-n alb !
Întoarceți-mi iarăși culorile,
Să le pot legăna câte una,
să le pot săruta rînd pe rînd...*

*Vreau să mă mistui prelung în roșul mușcatei
(mai pîlpîie candela ei pe ruinele copilăriei ?),
Vreau să gust în felii parfumate portocala basmelor mele,
Vreau să mă joc cu cercul de aur pe maidanele cerului
(nu mai rămîn cu praful de soare pe degete ?),
Vreau să zbucnesc înc-odată în verdele crud.
să reintru de azi în albastru —
(dor mi-i de cel dintîi leagăn, de vechea matrice ?),
Vreau să-mi înfășur visarea în cergile vinete,
să vorbesc violet, din nou răsărind în aprilie
(nu știu că dat mi-i să tac cu brîndușile toamnei ?).*

*Opriți-vă, spectre ale anilor mei,
întorceți-mi iarăși culorile !
Voi fi cumpătată cu ele în ritmul cărunt...!*

*Dar e de-ajuns să mă-mbie din nou caruselul solar
ca iar să m-arunc nebunește și lacom să sar
din roșu în portocaliu, din sărut în tăcere,
din galben în verde, și iar din tăcere-n sărut,
și, încă flămîndă, să-mbrac violeturi severe
ce mă rostogolesc, amepită, în albul neînceput.*

In avanpost^{*)}

— povestirea unui recrut —

de Aurel Mihale

Am aşteptat înserarea ca pe un dar ceresc, putea scăpa de furia nemţilor. Toată ziua porniserăm noi atacul, şi pînă ce întinerik grăbit şi alinător, tulbure, de nu vedeam n de paşi, tot într-o fierbere de iad am stat, c Nemţii ne pisaseră cu artileria şi aruncătoare şi ne atacaseră, înrăiţi şi orbi, întăritaţi, poate de c aproape înnebuniţi de ciudă şi disperare, pentru neaşteptate din poziţiile lor de pe Dealul Bîtca şi pe coastă şi în pădurea Escallia. Ba încă, una dintre apucaşe să între cu plutoanele din dreapta chiar în culcuş drept în mijlocul lor. Ajunseserăm astfel Tîngu-Mureş, căci într-acolo atacam de zile întregi, era cum nu se putea mai proastă. Noi mai ales, c ca o mîină dezgollită, vîrîtă pînă la cot în gura de asta, pentru că nici batalionul din stînga, care a Dealul Cere, şi nici cel din dreapta care ar fi treb pădure şi pe după pădure, pe cîmpul lui Veşman, n tească pe nemţi din poziţia lor. De altfel, noi nu r ceilalţi, ora atacului ; încă de cu noapte, cînd nemţi la asta, am urcat coasta dealului tîrîş şi am rămas, o sută de paşi, pe lurtă.

— Dacă nu facem aşa, ne explicase comandant sublocotenentul Nonea, în zori va trebui să urcăm şi în focul nemţilor...

Aşa s-a făcut, că-n clipa atacului am sărit pe r ieşite din pămînt, înfricoşaţi mai mult de ceea ce avea decît de focul lor care abia atunci se închea. Dacă

*) Din volumul „Cronică de război“, care va apar

mișcarea asta, am fi rămas în fața lor, dezgoliți, ca pe-o placă de gheață, și am fi fost curățați cu toții, pînă la unul. Dar și după ce i-am scos și am ocupat pozițiile lor de pe coastă, n-am avut o soartă mai bună. Intraserăm destul de adînc în liniile lor, cu flancurile descoperite, și a trebuit apoi să-i înfruntăm nu numai pe nemții din față, dar și pe cei din stînga, de pe Dealul Cere, și pe cei din dreapta, din pădurea Escalia. Batalionul nostru a ocupat astfel o poziție de apărare în romb, cu o companie în vîrf, două pe delături și una înapoi. Și toată ziua, după fiecare bombardament, nemții au căutat, fie să ne rezeze legăturile cu ai noștri, atacîndu-se din părți, fie să ne zvîrle de pe Bîtca, înapoi spre Păsăreni, atacîndu-ne din față.

— Dacă ieșim din gropi și din pădure, ne striga Nonea, îngrijorat, el însuși speriat de situația noastră, sîntem pierduți... ne curăță din spate !

De altfel și ordinul era să păstrăm Dealul Bîtca și marginea aceea de pădure cu orice preț ; căci așa disperată cum era, situația noastră ar fi ajutat de minune atacul celorlalte batalioane oprite de nemți. Și astfel a trebuit să stăvilim nu numai puhoiul nemților din față, dar și valurile celor care se ridicau de pe laturi, să ne gîtuie. Toată puterea de foc și fier a nemților din partea aceea a frontului s-a abătut, crunită și răzbu-nătoare, nimicitoare, pe noi. Dealul Bîtca și marginea de pădure de care ne agățaserăm ca de un fir de pai, clocoteau de explozii, învăluite într-un nor gros de țărîină, de zgură și fum. Din cînd în cînd, nemții credeau că ne spulberaseră și se ridicau înversunați la atac, dar de fiecare dată i-am oprit cu foc și cu grenade, la cincizeci de pași, și i-am silit să se tîrască înapoi, în pădure și gropi. Dar nici n-ajungeau prea bine în pozițiile lor, că iar începea bombardamentul și ei se ridicau din nou, cu rîndurile îndesite de alții care veneau din urmă. Noi îi lăsam de aseme-nea să se apropie, mărindu-le încordarea și amăgindu-i pe cît puteam cu dispariția noastră, și iar îi opream cu focul acela nimicitor cu care ne apăram. Bombardamentele și atacurile lor însă, atît de repetate, ne zăpăciseră într-atîtă încît nouă, celor mai cruzi, recruților, ne venea uneori să ieșim din gropi drept în bătaia mitralierelor lor, ca să termi-năm odată. Ne linișteau atunci soldații mai bătrîni, care făcuseră cîte doi, trei ani de război și știau că dintr-o situație ca asta scapă doar cei cu nervii mai tari.

Turbarea și disperarea nemților însă au crescut, copleșitoare, odată cu apropierea serii. Așa s-a făcut că, în amurg am început și noi să ne clătînim și ne-am trezit cu nemții înghesuți puhoi în pădure, strecurîndu-se prin locurile mai slab apărate ale celor căzuți, gata să sară pe noi. Artileria noastră a tras înnebunită, dar n-au mai prididit să oprească valurile celor care se tot adunau, cu nemiluita în pădure. Am cerut atunci ajutorul artileriei sovietice, de la niște unități care fuseseră și ele oprite, dincolo de pădurea Escalia, în dreapta. De data aceasta n-am mai așteptat ca nemții să se apropie iar, ci am deschis focul de departe, să-i obligăm să se desfășoare, să cîștigăm din timp. Sergentul Dumitrache, comandantul grupei noastre, stătea lungit după un copac și trăgea cîte o rafală scurtă, șuerătoare, în umbrele întunecoase ale nemților. Era tăcut și ursuz, mohorît la chip, îndărătnic ca un câțir cînd se pornea să facă ceva și rău peste măsură cînd se supăra pe noi. Din cînd în cînd își întorcea privirile înghețate spre gropile noastre și ne făcea semn să tragem mai cu nădejde, neîntrenupt. În dreapta lui, după alt copac, trăgea Boată Grigone, la pușca

mitralieră. Boată trăgea așezat, cu grijă, luându-i pe nemți în secerare de departe și înjurînd, cînd îl încurcau copacii să închege focul de-a dreptul pe ei. Doar el mai era dintre soldații mai vechi, care făcuseră război, înainte să fie aduși instructori la recruți. Noi,ăștilalții eram cătane numai din vara aceea și abia cînd am început luptele cu nemții am învățat cu adevărat să tragem cu arma. Nici tăria și nici siguranța lor n-o aveam și de aceea ne uitam mai mult la ei și făceam ceea ce ei făceau. Uneori, cînd nemții erau prea aproape și-i vedeam așa de întunecați, repezindu-se cîinește la noi, ne apuca frica și rămîneam cu ochii mai mult la Dumitrache și Boată. Așa s-a întîmplat și acuma, cînd am întîrziat cîteva clipe în groapă, vîrînd un nou încărcător cu degetele tremurînde și scăpînd un glonte în vînt.

— Gheorghe, a răcnit Dumitrache, infuriat... bisericuța mă-ti !... Tragi în sus, ai ?

— Nu, să trăiți ! m-am trezit eu, dintr-odată... Am schimbat încărcătorul...

— Lasă, că vorbim noi, m-a amenințat el... acuma trage în nemți !

Am potrivit arma pe parapetul de pămînt, mi-am înfipt coatele în țărîină și am început să trag cu nădejde, parcă uitînd de frică. Atunci a ajuns pînă la noi unul din observatorii artileriei sovietice, un lungan blond și spălăcit, cu trăsături nordice și ne-a tot întrebant despre nemți, de parcă nu-i vedea cum mișunau ca furnicile în față.

— *Streleai... streleai* ? a întrebant Dumitrache.

— Da, da ! a întărit el bănuiala și speranța noastră.

Apoi s-a apucat, cu un petec de hartă în față, să tragă niște linii și să facă niște socoteli, pe o planșetă cît o tăbliță de mică. În timpul ăsta a mai venit un tovarăș de-al lui, un tinerel cu ochi și mîini de față, cu un aparat de radio cu care s-a strecurat printre explozii pînă la noi. Cel cu planșeta i-a întins o hîrtiuță cu niște date, pe care el le-a șoptit grăbit într-o găoace de ebonit, mînuind cu îndemîinare butoanele aparatului. După o clipă a revenit, strigînd în găoace, căci nemții se tot îngheșuiau în pădure, adunîndu-se mereu din urmă, de sub exploziile artileriei noastre. Era clar că nemții stăteau gata să se ridice la atac. A mai trecut o clipă în care și noi și rușii am așteptat cu răsufllarea tăiată și ochii ațintiți la valurile mișcătoare ale nemților. Și deodată, cîteva proiectile au fillfiit singuratice și au căzut ca la o sută cincizeci de pași în față, drept între nemți.

— O, a izbucnit cel cu găoacea de ebonit la gură... *harașo... streleai... streleai* !

În aceeași clipă, un muget înfiorător, asemenea unui guițat metalic prelung, înăbușit, ruginit, ca de bronz, dar înaripat, s-a ridicat din spatele și dreapta noastră, arcuindu-se pe deasupra, pe bolta care se innegura. După ce a trecut de noi s-a transformat într-un fillfiit uscat și apoi într-un șuerat și o forfotă sinistră, înghițită de pămînt. Cerul a fost fulgerat, în zbor arcuit, de niște vine groase de foc, alb-albastru, roșietice, și lungi ca niște balauri care atunci cînd cădeau aprindeau și pădurea și pămîntul. Timp de cinci-șase minute numai, potopul acesta de foc cumplit, de șuvoaie de oțel topit, a căzut necruțător pe nemți, într-o revărsare apocalliptică, parcă fără sfirșit. Pădurea trosnea și sărea în aer, aprinsă, pămîntul era spulberat, amestecat cu zgură și fum. Și deodată potopul

acela s-a întrerupt, parcă retezat de cineva în văzduh, iar între noi și nemți a rămas un nor de pulbere și cenușă, înnegurat, în care nu mai deslușeam nimica. Copacii însă ardeau și se prăbușeau în flăcări, troznind, iar fumul îneca pădurea. Cei doi, spălăcitul și tinerelul, și-au strâns harta și aparatul, și-au răsucit câte o țigară în hîrtie de ziar, și au mai așteptat ceva, nerăbdători, fumînd. Cînd fumul s-a mai risipit, ne-au apărut pozițiile nemților arse și pustiite, șterse de pe fața pămîntului, pădurea ciuntită, fumegînd, și-n golul acela înnegrit, trupurile nemților, tîrîndu-se înapoi pe brînci, cu rănii în spate. Rușii s-au ridicat, mulțumiți ca după o treabă gospodărească terminată cu bine, și s-au răsucit să plece.

— *Ei dosfidania!* a zis cel cu harta, spălăcitul.

— Bravo, Ivane, a strigat unul dintre noi... *spasiba!*

Și astfel, teama și încordarea, care ne zăpăciseră și ne măcinaseră nervii, s-au mai risipit. Ne-am luat ambele, cutiile cu muniție, grenadele și încet, încet, ușor aplecați, ascunși de înserare și fumul care se subția, am pătruns și mai adînc în pădure, aproape de pustiirea aceea făcută de „catiușe“. Între noi și nemți, pădurea era acum tăiată ca de-o poiană neagră, bună de aparat, căci avea cîmp întins de vedere și tragere. Ne-am ales locurile pentru amplasament și gropi și ne-am apucat de săpat, în fugă, să terminăm înainte ca nemții să-și iasă din zăpăceala ceea. Fumul se risipea treptat, dar seara cădea grăbită și văzduhul se înnegura văzînd cu ochii. Am terminat cînd deslușeam încă verdele gălbui, ușor pălit de toamnă, ruginiu pe alocuri, al frunzișului pădurii. Peste zi, n-avusesem ochi decît pentru siluetele cenușii ale nemților care se năpustiseră mereu, ca turbații, pe noi. Abia acum descoperisem, ulluit, amestecul acela odihnitor al culorilor topite în frunziș, ca pe o frumusețe nedesmințită a firii. Am rămas întins în groapă, cu privirile la frunziș și simțurile risipite. În răgazul acela de seară, de după bombardament, cînd nemții se regrupau undeva mai înapoi, împutinați și înfri-coșați de „catiușe“, și noaptea se apropia hoțeste, grăbită de umbrirea pădurii, am simțit liniștea cum se așeza. Cît fuseserăm prinși în clocotul bătăliei ne-am tot zbătut, să stăvilim năvala aceea sălbatică a nemților și n-am avut timp să ne mai gîndim la altceva. Gîndurile și simțirea noastră fuseseră clipă de clipă absorbite de primejdia apropierii lor. Acum, o liniște neobișnuită, ca de afund de ape, adîncită și de tăcerea umedă a pădurii, îmi ținea în urechi și o însingurare tulbure, nedeslușită mă cuprindea. Poate că aveam gîndurile risipite de fiorul acela de liniște, simțurile obosite, sleite, puterea măcinată de încordarea de peste zi, dar pierdusem siguranța pe care o avusesem în timpul bătăliei. Auzeam șoaptele celorlalți ca prin vis și mă minunam că Dumitrache, care se infuriase cînd scăpasem un glonte în vînt, nu mă cheamă la el... Abia mai tîrziu mi-am dat seama că, de fapt, necunoscutul care ne aștepta mă amenința cu înfiorarea lui de neliniște și teamă. Cei mai mulți dintre noi erau, cum am mai spus, recruți din vara aceea și asta era prima mare bătălie la care participaserăm cu adevărat...

În noaptea insurecției, batalionul nostru, al 7-lea de Vînători de munte, se găsea la Deva. Nu terminaserăm nici măcar instrucția individuală, dar am intrat și noi în alarmă și a doua zi am plecat pe Mureș în sus, să oprim inamicul dinspre Alba-Iulia, înainte de a intra în defileu. Noaptea următoare am trecut Mureșul pe la Uroiș, pe două poduri pluti-

toare, și-n zori eram pe poziția ordonată care tăia șoseaua, râul și calea ferată de-acurmezișul, de la Cigmău spre Orăștie. Curînd însă n-a mai fost nevoie de noi în locul acela; alte unități de ale noastre, mai bine pregătite, intraseră la timp în războiul care abia începuse, sărînd în ajutorul trupelor noastre puține de pe graniță.

Am plecat astfel repede de la Cigmău și am intrat și noi în învăl-mășeala din podișul Transilvaniei, fără să rămînem nici o singură noapte într-un loc anume, căci fronturile erau mereu în mișcare, și satele treceau dintr-o mîină într-alta ca mărgelele, și de cîte trei-patru ori pe zi. Două săptămîni, pînă ce frontul s-a stabilit pe Mureșul mijlociu, noi numai am alergat de pe o poziție pe alta, în spatele sau în coasta unităților care luptau. Așa că, pînă la bătălia asta pentru Tîrgu-Mureș noi n-apucaserăm încă să ne batem cu adevărat cu nemții. Comandamentul ne ținuse tot mai feriți de foc, să ne învățăm mai întîi cu mirosul de sînge și de praf de pușcă și să ne instruim în grabă, de-a dreptul în război. Nu știu cum se întîmpla, dar chiar în clipa cînd trebuia să dăm și noi de nemți, veneau alte unități din urmă și ne înlocuiau. Și noi o porneam din nou în marș forțat, într-o altă parte, unde nu fuseserăm pînă atunci. Ne săturaserăm pînă peste cap de marșurile de noapte, de drumurile noroioase, desfundate și lungi, de așteptarea încordată din șanțuri și gropi, și mai ales de descumpănirea ce ne cuprîndea cînd îi lăsam pe alții să-i înfrunte pe nemți.

Socoteala asta însă avusese tîlcul ei; ne învățaserăm cu războiul fără să ne dăm seama și fără să fim mușcați prea adînc de schiță sau glonț. Ne obișnuiserăm cu clempănitul mitralierelor care ne tocău în față, cu gloanțele ce ne șuierau pe la urechi sau forfoteau pe lîngă noi, în țărîină. Cunoșteam după ureche vuietul proiectilelor, știam care sînt de tunuri, de aruncătoare sau de antitanic, și nu ne mai înșelam de locul în care se spargeau. Ne învățaserăm și cu urgia marilor bombardamente care clătinău și spulberău pămîntul, de parcă din clipă în clipă trebuia să se despică sub noi. Știam de acum, cînd anume să ne trîntim la pămînt și cît timp să stăm cu răsufllarea tăiată și inimile golite de sînge. Și fuseserăm încercați din plin de frenezia aceea sublimă, coplesitoare și nebănuită a vieții care pulsa gîlgîitor în noi, după fiecare explozie.

Așa că pînă la bătălia asta de pe Dealul Bîtca, nu-i văzuserăm atît de aproape pe nemți. Și nici nu rămăseserăm ca acum, singuri la marginea aceea de pădure, cu ei în față, gata să sară iarăși pe noi, cruzi, răzbunători.

— Ce dracu faci aicea, mă? m-a trezit din gînduri Dumitrache...

Am tresărit, m-am răsucit în groapă spre el și am ridicat din umeri:

— Stau...

— Da' gloanțele alea de ce le-tai tras în vînt? m-a luat el dintr-o dată la rost.

— N-a fost decît unul, pe care l-am scăpat cînd am împins închi-zătorul... m-am împotrivit eu.

— Bine, bine! a mormăit el, amenințător.

De altfel, Dumitrache era un om chibzuit, care cumpănea bine lucrurile; mai mult felul său ursuz și morocănos, chipu-i întunecat și vorba-i bolovănoasă, dură, îl făceau să fie temut. Nu fusese instructor de recruți și asta îl obligase să fie un soldat exemplar, neiertător și drept. Soldații mai spuneau că ar avea o ramă la inimă, care rămăsese

deschisă și-l chinuia și de aceea era așa de închis, îndepărtat de noi. Cu un an în urmă, în 1943, cînt fusese în război, nevasta i se înhăitase cu altul, o prăsilă de bogătan care buhăia prin sat, mobilizat pe loc. Într-o noapte, picase acasă pe neașteptate și-l găsisse în pat cu ea; după ce-l făcuse pe el harcea-parcea cu baioneta, îi lăsase pe amîndoi în casă, bătuse ușa pe din afară în cuie și piroane și plecase înapoi, la regiment. Poate că era adevărat, dar nimeni nu îndrăznise să-l întrebe de asta. Încolo, Dumitrache se îngrijea ca de niște copii de noi, cu o înfățișare întotdeauna mai aspră decît era el cu adevărat.

— Groapa mai adîncă, Gheorghe! mi-a poruncit el.

M-am apucat iar de săpat, cu înfiorarea aceea de teamă trezită din nou.

— Ce facem, dom' sergent, am îndrăznit eu... rămînem aicea?

— Păi, cum?! a mormăit el.

— Dacă dau nemții peste noi...

— Da pînă acuma n-au dat? a răbufnit, nervos.

Am tăcut, gîndindu-mă temător la clipa în care o să ne trezim pe întuneric cu nemții, numai la cîțiva pași în față. Cînd am terminat de săpat, m-am apucat să arunc pămîntul cu mîinile din groapă, căci n-aveam loc cu lopățica. Eram însă cu gîndul tot la nemți și dacă am văzut că Dumitrache se tot uita la mine, l-am întrebat:

— Don' sergent, ai apucat să tragi vreodată într-un neamț?

— Da' pînă acuma tu ce-ai făcut? m-a fulgerat el.

— Ei, am tras eu... da numai așa, în grămadă, în umbrele lor...

N-am tras într-unul anume, așa cum te văd...

— N-avea nici o grijă... o să ai și ocazia asta!

I-a pus și pe ceilalți să adîncească gropile, așa ca să putem sta și în picioare, pînă la gît în ele. Apoi ne-am așezat la îndemîină muniția și grenadele și am controlat legăturile pe care le aveam cu cei din stînga noastră. Eu aveam groapa mai într-o margine a grupei, în stînga sergentului, după o tufă. În pădure, întunericul se așezase destul de gros, înfundîndu-ne vederea, și numai printre copaci, în sus dar spre margine, înspre Dealul Bîta, era mai străveziu. Dacă am terminat toate pregătirile astea de noapte, liniștea s-a reîntregit, îmbietoare la odihnă; dar n-am apucat să ne bucurăm prea mult de ea. A venit Nonea, comandantul nostru de pluton, a cercetat poziția pe care o aveam față de nemți și a hotărît ca grupa noastră să trimită oameni la pîndă, în avanpost.

— Dacă puteți, vă opriți chiar la marginea luminișului făcut de „catiușe“, l-a sfătuit el pe Dumitrache... o să aveți cîmp de vedere mai bun... Cu cine pleci?

— Păi, a zis Dumitrache, cu Boată, că are pușca mitralieră... și cu... cu... a repetat el, plimbîndu-și privirile pe la gropile noastre... și cu Gheorghe!

Ce era să mai spun?! Am ieșit din groapă, încercat din nou de fiorul acela de teamă. Nici nu știu cînd am plecat de pe poziție; m-am trezit de-a dreptul în pădure, cu capul în picioarele lui Boată care mergea în față, după sergent. Mergeam destul de aproape unul de altul, tîrîș, înaintînd ca niște umbre lipite de pămînt, adăpostite de întuneric și liniște. La douăzeci, treizeci de pași ne-a și apărut marginea rărită a luminișului și ne-am oprit; într-acolo, întunericul era mai subțire, luminat de stelele de pe cer. După ce am răsufolat cîteva clipe, am pornit

din nou, prevăzători, cu simțurile încordate, oprindu-ne după fiecare mișcare și ascultând pădurea, să nu cădem ca proștii, la nemți. N-am mai avut însă cine știe ce de mers; luminișul era destul de aproape și la marginea lui ne-am oprit. De dincolo de el, răzbăteau înăbușite, forfota și vorbele nedeslușite ale nemților. Se auzea, de asemenea, un hârșit de lopată, grăbit și neîntrerupt, înăbușit.

— Săpă, ne-a lămurit Dumitrache... Hai să ne apucăm și noi, a revenit, în șoaptă... Repede, că e zgomot și la ei și n-or să ne simtă!

Ne-am ales un loc mai potrivit, în spatele a doi copaci aproape lipiți printre care am vîrît țeava puștii-mitraliere, și ne-am apucat din nou de săpat. Eu eram lac de apă și pînă infundam lopățica în pămînt, îmi tremura nestăpînit mîna. M-am încins însă repede, că a trebuit să săpăm un adăpost mai mare, pentru toți trei, și m-am mai liniștit. Dumitrache și Boată săpau în tihnă, așezat, de parcă săpau acasă, în grădină, o groapă pentru niște pomi. Numai din cînd în cînd îmi făceau semne și ne opream, să ascultăm mișcarea aceea ascunsă a nemților, să ne încredințăm că încă nu ne simțiseră lîngă ei. După ce pierduseră marginea pădurii și fuseseră spulberați într-atîta de „catiușe“, nemții se apucaseră să sape mai în interiorul pădurii, dincolo de luminiș. Făceau asta cu o grabă care nu le dădea răgaz nici să răsufle. O dată însă, cînd noi ne-am oprit să-i ascultăm cum săpă, s-au oprit și ei și liniștea de noapte a pădurii a rămas netulburată, împietrită. M-am gîndit că ne descoperiseră și am început din nou să tremur, căci eram singuri, prea aproape de ei. Boată trecuse la pușca mitralieră, iar Dumitrache apucase automatul și scrutau amîndoi întunericul din luminiș. Am bîjbîit și eu după pușcă și m-am lipit, fără să mai răsufliu, de sergent.

— Tot ți-e frică? m-a întrebat el, în șoaptă.

— Tot, am mărturisit eu.

— Lasă, că-ți trece! m-a asigurat, înțelegător ca niciodată.

Cînd nemții au început iarăși să sape, am reînceput și noi. Am terminat destul de repede și astfel am rămas în spatele celor doi copaci la pîndă. Numai că, doar unul dintre noi trebuia să stea treaz cu adevărat, cu mîna pe armă și ochii ațintiți în față, la nemți. Poate că tot de frică sau poate numai pentru că eram obișnuit de acum cu întunericul și liniștea pădurii și cunoșteam mișcarea aceea tainică a nemților, dar am cerut să rămîn eu mai înțîi. Am trecut astfel în locul lui Boată, la pușca-mitralieră, cu capul apropiat de trunchiurile celor doi copaci care se ridicau în unghi din aceeași rădăcină.

— Cum simți ceva, ne deștepți! mi-a ordonat Dumitrache.

Ei s-au lăsat ușor pe marginea gropii, într-o liniște care m-a uimit și m-a speriat și mai mult. M-am simțit astfel dintr-odată, singur în pustiu acela de pădure, cu nemții numai la o sută de pași în față și cu întunericul de dincolo de luminiș, parcă forfotind de umbre care se des-trămau întotdeauna mai înainte de a se închea în deajuns...

Dumitrache și Boată au adormit curînd, prăbușiți pe arme, și-au început să răsufle ritmic și liniștit, în voie. Ascultîndu-le răsufliările, parcă nu mai eram așa de singur, dar mă simțeam încă tehuu, ca un rătăcit în pădure. Încordarea și năucirea aceea de spaimă cu care îi

înfruntaserăm pe nemți peste zi, mă istoviseră, îmi măcinaseră aproape complet puterea pe care o aveam. La ceasul acela de pîndă, doar gîndul îmi rămăsese treaz, strunît mereu de-o fărîmă de voință care nu mi se stînsese încă; simțurile însă îmi slăbiseră și dormitau oboseite, gata să cadă la prima clipită într-un somn de plumb. Așa s-a făcut că în locul umbrelor destrămate care-mi forfoteau la început în față, toată pădurea mi-a apărut înecată de un val de întuneric rece și orb. Dincolo de zidul lui înalt și negru, de nepătruns, nu mai desluseam nimic altceva, nici măcar trunchiurile copacilor și coroanțele lor umbroase și largi, cum le văzusem în amurg. Terminaseră poate și nemții de săpat, că nu se mai auzea nimic nici din partea lor, sau poate se prăbușiseră și ei în gropi, îngenuchiiați de istovire și somn.

Pădurea tresărita totuși pe nesimțite, ascuns, înviorată de-o boare răcoroasă și umedă care se înfiripa aproape de pămînt. Boarea asta însă nu ajungea pînă sus, să legene noianul acela de frunze, așa încît dincolo de cîțiva pași totul părea cuprins de-o liniște pietrificată, moartă. Stăteam de aceea cu ochii larg deschiși, beliți, deși nu mai vedeam nimica în întunericul acela ca de piatră. Mi-am dat repede seama că simțurile mele tocite nu mă mai ajutau, că ele nu mai prindeau zgomotele și mișcarea și m-am gîndit să-l trezesc pe sergent și să-l întreb dacă și lui i se părea pădurea atît de liniștită. Fruntea mi-a atins însă oțelul neted și rece al puștii-mitraliere și am tresărit; am început să deslușesc din nou luminișul din față, cu întunericul mai subțire, străveziu, copacii și lăstărișurile de dincolo, stelele ce licăreau în înalt, prin frunziș. Am auzit și hîrșăitul de lopată al nemților care săpau încă, neobosiți, gropi și adăposturi noi. Ațipisem fără să știu pentru o clipă, cu ochii larg deschiși, și-n amestecul acela de trezie și somn, mă cuprinsese întunericul acela de păcură și liniștea aceea de vis tulbure, înnegurat. Nu l-am mai deșteptat pe Dumitrache, pentru că mi-am făcut socoteala că n-adormise de mult și că timpul meu de veghe abia începuse.

Am încercat să cercetez mai atent luminișul de pădure, ars de bombardament, cu trunchiurile copacilor carbonizate, negre, cu pămîntul răscolît de obuze și cu mogîldețele morților risipite neregulat. La marginea lui, înspre nemți, copacii se îndeseau din nou, înnegurînd și mai adînc pădurea, dispărînd treptat în noaptea de sub ei. În stînga, luminișul se lungea, la fel de îngust, așa încît nemții ar fi putut ajunge la noi dintr-un singur salt; dar și într-acolo erau avanposturile celorlalte plutoane, care stăteau desigur, ca și noi, de veghe. În dreapta însă, dincolo de avanpostul nostru, nu mai era nimeni; toată siguranța ne-o făcea un pluton din rezervă care apăra și spatele și flancul pozițiilor noastre din pădure. Cel de al 3-lea Batalion de Vînători care atacase odată cu noi, în zori, rămăsese undeva în urmă, afară din pădure. Mai mult, acolo în dreapta, luminișul se termina repede, înfundat de-o vatră de lăstăriș înalt și des, negru ca smoala. De locul acela am prins dintr-o dată frica, pentru că dacă nemții ar fi vrut să treacă sau să se infiltreze printre noi, pe acolo ar fi încercat în primul rînd. Am îndreptat într-acolo pușca-mitralieră, uitînd de restul fâșiei de pădure pe care o supravegheam, și am incremenit cu ochii țintă la lăstăriș... „Nu, acumă decuseară nu vor trece, mă amăgeam eu, gîndindu-mă la nemți... Poate mai încolo, după miezul nopții, dar atunci vor fi Dumitrache sau Boată de veghe și n-am de ce să mă tem!“.

Alături, sergentul și trăgătorul dormeau încovoiați, numai cu foile de cort pe umeri, cu câte o mână vîrîtă sub obraz, pe pămînt, iar cu cealaltă încheștată pe armele dintre genunchi. Noaptea se luminase și mai mult, întunericul din lumină se subțiasă, deschis spre înalt, unde cerul se arăta albăstrui și rece, sticlos, cu stelele ca de ghiață. Răcoarea din pădure crescuse, rece și înseninată, moartă; sub cupola joasă și largă a pădurii, mișcarea nemților s-a auzit mai clar ca niciodată. Ei săpau încă, nestingheriți și fără de popas, într-o grabă înfrigurată și mormăind câteodată în vorba lor repezită și dură. Într-un timp au bătut și niște pari, izbindu-i cu ceva care înăbușea lovitură; aerul însă tot zbîrnăia și pădurea mugea stins, îndepărtat... „Se întăresc în apărare, mă bucuram eu... nu mai au de gînd să atace !“

După un timp s-au întrerupt, totuși, și forfota și vînzoleala nemților. Noaptea s-a liniștit pe deplin, de la o margine la alta, senină și răcoroasă. Boarea aceea subțire, abia simțită lîngă pămînt, începuse să legene ușor frunzele copacilor. Adierea asta însă părea mai mult răsuflarea neostenită a pădurii. Se liniștiseră și fronturile de dincolo de noi, de pe tot întinsul lanțului de dealuri și sate de pe Niraj. Numai arareori, nemții mai scăpau câte un proiectil de brand care ne filfia de deasupra, tras din sat de la Corunca sau poate tocmai de la Tîngu-Mureș sau de dincolo de apă. Proiectilele se spărgeau în spate, poate la Bolintineni și Păsăreni, la Troița, departe, că nu le mai auzeam exploziile... „Ce dracu mai vor ? gîndeam eu în singurătatea cea despre nemți... Adică ce-și închipuie ei, c-o să-i lăsăm ?... dac-am ști c-o să roadem pămîntul pe dedesubt, cu dinții, și tot îi alungăm“.

Și tocmai în liniștea asta, în care eu vegheam cu teamă și cugetam despre încrișcirea nemților, s-a trezit Dumitrache, sergentul. Poate chiar liniștea îl trezise, sau îi amortise mîna pe care stătuse prăvălit, că a bijbiit prin groapă pînă ce a dat de sacul de merinde. A scotocit în el, nerăbdător, după pîine, și abia cînd m-a descoperit alături, m-a întrebat :

— N-a venit Gheorghe, ou masa ?

„L-a scullat foamea“, mi-am spus. De noaptea trecută nu mai apucaserăm, decît să ronțaim cîte un pesmete sau o coajă de pîine, în grabă, între atacuri. Încordarea în care stătusem de veghe nu-mi îngăduise să-mi mai amintesc de masă; întrebarea sergentului însă mi-a trezit o foame animalică, de lup.

— N-a venit, don' sergent ! i-am răspuns, îmbufnat.

— Boată, l-a scuturat el pe caporal... du-te după masă... și spune-i artelnicului că dacă ne mai uită vreodată, ies la raport și oer să ni-l dea nouă aicea, în avanpost...

Boată s-a ridicat în groapă, mormăind, frecîndu-se la ochi. Era nedumerit și speriat și, numai după ce a întrezărit chipurile noastre și copacii din jur, și-a dat seama că era cu noi, la pîndă. Dumitrache i-a întins sacii de merinde și gamelele și l-a zorit, nerăbdător, arătîndu-i drumul.

— Să nu te abați nici la dreapta, nici la stînga... ține-o drept !

Boată a dispărut în urmă, tîrîndu-se, cu sacii de merinde agățați de umeri și gamelele strînse la piept, să nu zăngănească și să ne dea de gol. Sergentul s-a întins apoi din nou în culcușul lui de frunze de pe fundul gropii, dar n-a mai ațipit. A rămas cu foaia de cort pe piept și privirile în sus, la stelele ce se întrevedeau prin frunzișul copacilor,

tăcut, cu gândurile duse. Eram doar la un pas de nemți, dar lui nu-i păsa de asta; se învățase cu războiul, nu-l mai înspăimînta. După atîția ani de front, războiul devenise pentru el o obișnuință tulbure, amară dar reală, fără putința de a scăpa de ea, ca un viciu pe care nu-l dorea, dar fără de care viața, existența lui ar fi fost amenințată. Se ducea la atac ca un gospodar chibzuit, care pleca de acasă la coasă sau la plug. Cînd trecea la pușca-mitrălieră, trăgea pe îndelete, sigur de sine, stăpînit, de parc-ar fi tăiat lemne cu toporul. Se împăcase poate și cu ideea morții, căci nici bombardamentele și nici gloanțele nu-l mai speriau și nici nu se mai înfiora de sîngele răniților și de trupurile sfîrtecate ale morților. Războiul era totuși un chin și o durere pentru el, purtate pe ascuns, înăbușite... „Acuma, cel puțin știm pentru ce ne batem!“ îmi spusese o dată, cînd rămăseserăm tot așa, singuri, la pîndă... Abia după asta mi-am dat seama că nu obișnuința, ci ura lui de moarte față de nemți, lucidă și rece, callculată și neîndurătoare, rezultată poate din zbulciumul a mii de gânduri care-l măcinaseră pînă ce ne-am ridicat împotriva lor, ura aceasta atît de crudă îl făcuse să se poarte astfel în război... Și Boată, caporalul îi ura pe nemți; dar el îi ura cu patimă, orbește, cu gândurile încefoșate de-o furie pe care nu și-o stăpînea și care-l atîța ori de cîte ori îi vedea în față.

Am uitat de Dumitrache și mi-am întors iarăși gândurile la nemți, ascultînd liniștea pădurii dinspre ei. Noaptea de septembrie se limpeze și mai mult, spre înalt, dar se și înăsprise, înfiorată de răcoare și frig. Boarea care trecea peste luminișul făcut de bombardament, venea cu miros de cenușă și scrum, de pămînt ars și de pulbere umezită, de trupuri sfîrtecate și încinse. Jos, pe pămîntul pustiiit, mogîldețele morților părăsiți de nemți păreau îngrămădiri înghețate de întuneric dens, rămase dintr-o noapte ce se destrămase. Sus, în copaci, frunzișul tresălta uscat, într-o foșnire nefirească, aproape mută. Poate că deasupra noastră numai se năstea vîntul care creștea spre marginile pădurii și mătura afară, înviorat, coastele Dealului Bîrtoa. Liniștea se adîncise și la nemți, dincolo de adăpostul nostru și de luminiș. Noaptea era astfel tocmai bună de veghe, cu întunericul subțire, tăcută, și cu achierea aceea răco-roasă și ușoară, pornită în spre noi, așa cum trebuia ca să ne-aducă forfota nemților la ureche. De aceea nici n-am simțit cînd s-a întors Boată și doar la cîțiva pași de noi l-am auzit, tîrîndu-se, pe coate. Am apucat sacii de merinde nerăbdători și am scos din ei calupurile de pîine neagră și tare, ca niște cărămizi cenușii, uscate, și niște bucăți de slănină tăvălite prin boia de ardei și sare. În gamele n-am găsit decît cîte un boț de marmeladă, apoasă, gelatinoasă.

— Ce e asta, Boată? a mîrșit sergentul.

— Au lovit nemții bucătăriile! a explicat caporalul, îndatorat, de parcă lua apărarea artelnicilor.

— ...tu-le dumnezeul lor! a scrișnit Dumitrache, fără să știi dacă îi înjura pe artelnici sau pe nemți. Apoi a luat, înfuriat marmelada și a dat cu ea într-un copac; marmelada a plescăit ca o palmă umedă dată pe obrazul cuiiva, aproape... Da' ce, nici căfea n-au putut să facă?... E satul plin de cazane!

— O aduc mai încolo, spre ziuă, a lămurit caporalul...

Am despicat calupurile de pîine cu baionetele și am început să mușcăm cînd din pîine, cînd din slănină, lungiți pe burtă, cu ochii la

nemți. Dumitrache a terminat cel dintâi fișia cea de slănină, cît o bucată de curea de mică. A terminat apoi și pîinea și l-a luat la rost pe caporal, de parcă el era vinovat că nu se săturase.

— Boată, mi-e foame !

— Mă mai duc o dată, don' sergent ! s-a arătat caporalul, îndatorat.

Am amuțit însă cu toții ; vatra de lăstăriș din dreapta începuse să foșnească ușor, să se legene, de parcă era mișcată de cineva. Dumitrache și-a încleștat mâinile în piepturile noastre și ne-a lipit repede de pămînt. Mișcarea lăstărișului s-a întrerupt pentru o clipă, timp în care noi am rămas cu răsufările tăiate. Și ramurile iarăși s-au plecat, într-o foșnire aspră, ca de hîrtie. Boată a apucat pe nesimțite pușca-mitrallieră, iar noi cîte o grenadă din cele așezate ca niște ouă de oțel pe marginea gropii. Coama lăstărișului se legăna mai departe, de parcă era răscolită și mîngîiată de cineva.

— Stați așa ! ne-a pomuncit Dumitrache.

Apoi a luat automatul și s-a lăsat ca o pisică spre dreapta, pînă în dreptul lăstărișului. Acolo s-a oprit și a rămas la pîndă, topit în umbrirea pămîntului, neagră și joasă, întinsă. Mai făcuse o dată așa, într-o noapte de păcură, pe Tîrnave, cînd fuseseră trimiși ca iscoade la nemți. Sergentul era copoi bătrîn, cu simțurile strunite și învățate, stăpînit, care nu se descoperia și nu se repezea înainte de timp ; își aștepta singur prada, pînă la un pas, doar să pună mîna pe ea. Așa făcuserăm atunci ; i-am lăsat pe nemți pînă ce-au intrat între noi, de i-am apucat de picioare, și-abia apoi am tăbărit pe ei. Eram sigur că asta aștepta Dumitrache acum. Lăstărișul însă foșnea mai departe, la fel de regulat, cînd plecîndu-se pînă la pămînt, cînd încremenind pentru o clipă. Dacă a văzut că așteaptă degealba, Dumitrache a pornit să se tîrască și a intrat curînd în umbrinea mișcătoare a lăstărișului... „E nebun !“ mi-am spus și am strîns și mai mult grenada care mi se încălzise în pumn... A tresărit și Boată și și-a înșurubat și mai bine pușca-mitrallieră în umăr... Lăstărișul însă s-a liniștit și abia după o vreme a început să se frămînte pe loc, într-un fel în care parcă era desfrunzit de cineva, tras înspre pămînt și apoi lăsat să se ridice și să se legene în voie...

— Or fi tăbărit nemții pe Dumitrache ! am șoptit eu.

Boată însă mi-a astupat gura cu palma și a rămas mai departe, încordat, la pușca mitrallieră. Lăstărișul a tresălit mai departe, tot așa, parcă ciupit de jos, pînă cînd s-a liniștit deodată, mărind înfrigurarea noastră. Acum nici Boată nu s-a mai putut stăpîni și a țistuit de cîteva ori, cu degetul pe trăgaci :

— Pst-pst !... Pst-pst !

— Pst-pst ! ne-a răspuns sergentul.

Și în curînd a apărut din lăstăriș, puțin aplecat, cu automatul într-o mîna și cu casca în brațe, la piept. Apoi s-a așezat lîngă noi, șoptind :

— N-a fost nimenea... vîntul făcea așa !... Ne-a arătat casca și ne-a îndemnat : Luați... e o vatră de alunii acolo...

Am întins mîna în cască și am dat de alun. Erau mici și rotunde, tari, și sunau sec și uscat ca niște bile de lemn. Ne-am umplut pumnii cu ele și am început să spargem cîte una, în dinți, să scuipăm cojile și să ronțăim miezul ulleios și dulce. Și așa am tot mîncat la alun pînă spre miezul nopții, potolindu-ne foamea și ascultînd liniștea pădurii.

— Mă duc să mai aduc, don' sergent... a mormăit Boată, când a dat cu mâna de fundul căștii.

Dumitrache însă l-a oprit ; a zis c-ar fi mai bine să ne mutăm cu totul în lăstăriș, să pândim de acolo. Sigur că era mai bine ; am fi fost și mai feriți de vederile nemților și ne-am fi găsit drept în mijlocul potopullui acela de alune. Ne-am mutat astfel, pe rînd, și tot așa pe burtă, în aluniiș. Aici era însă un întuneric adînc și a trebuit să ieșim la margine, ca să putem vedea și luminișul și marginea pădurii dinspre nemți. După ce ne-am pregătit în taină un alt oulucș, scormonind puțin pămîntul cu lopețile, ne-am apucat din nou de alune. Boarea aceea răco-roasă mîngîia iar coama aluniișului, așa că nu se cunoștea cînd le rupeam. M-am trezit astfel mîncînd și stînd în lăstăriș de veghe, fără să mă mai tem de nemți. Îmi pierise frica ; eram, oricum, mult mai stăpîn pe gîndurile și simțămîntele mele.

După miezul nopții, a rămas Boată Ion la pîndă ; eu cu Dumitrache ne-am întins și am ațipit destul de nenece, înveliți cu foile de cort. Nu știu cît am dormit, dar parcă în aceeași clipă Boată ne-a și trezit și ne-a arătat pe muștește niște umbre care cutreerău tăcute luminișul acela de pădure arsă. Umbrele se furișău dintr-un loc într-altul, aplecîndu-se și apucînd altele umbre de pe jos, pe care le țirău apoi în adîncurile pădurii. Am auzit chiar și niște gemete stinse, prelungi, care înfiorau ca de moarte pădurea.

— Nemții, ne-a lămurit Boată... își adună morții și răniții !

Dumitrache s-a tîrît pe lîngă caporal și a rămas și el cu ochii la nemți. Pe mine însă m-a cuprins iarăși frica ; am început să tremur ; inima îmi bulbuia în piept și sîngele îmi zvînea cu putere la tîmple și la gît. Nu mai văzusem pînă atunci o mișcare a nemților atît de apropiată și de tainică. Am rămas o vreme descumpănit, cu pieptul scaldat într-o sudoare care-mi îngheța dintr-o dată spatelle. Umbrele nemților din luminiș erau puține, ca la șapte-opt. În pădure însă, printre copaci, întunericul forfotea de umbrele altora care luau cadavrele și le duceau mai afund. De unde stăteam, ne venea tocmai bine să trăgem și, cu cîteva rafale și cinci-șase grenade, i-am fi curățat pe toți.

— Ce fac, don' sergent, a întrebat Boată Ion în șoaptă, cu pușca-mitralieră înșurubată în umăr... trag ?

— Nu, s-a opus Dumitrache... lasă-i în pace... numai dacă trec de luminiș !

Dac-am fi tras, m-aș fi încins în luptă și aș fi uitat din nou de frică. Așa a trebuit să îndur înfiorarea aceea pustuitoare pînă ce nemții au terminat cu morții și răniții lor. M-am liniștit apoi, dar n-am mai avut puterea să adorm. De altfel, nici n-ar mai fi fost cu putință ; afară din pădure, la poalele Dealului Bîțca, creștea un zgomot înăbușit de motoare. Cînd zgomotul acesta se mai domolea, se auzeau și niște tropăituri indesite și stinse, de oameni care se furișău. Am ieșit tocmai la marginea lăstărișului și am întrezărit cohorte întregi de umbre care ieșeau din pădure și se adunau sub deal... „Nu vor să se împace deloc cu ideea c-au pierdut Dealul Bîțca !” mi-am spus, gîndindu-mă la nemți.

— Boată, a șoptit sergentul... du-te la companie și raportează că nemții aduc infanterie și tancuri sub deal...

Pînă s-a întors însă Boată, s-a stîns și mișcarea nemților de sub deal. Umbrele lor au dispărut, înghițite de întuneric și de pămînt. Boată

Ion ne-a spus că la postul de comandă ajunseseră și alți agenți, de la avanposturile din marginea pădurii, care-i simțiseră și mai bine pe nemți.

— Noi, ne-a comunicat Boată ordinul comandantului, trebuie să avem grijă de pădure...

— Aici le-a cam pierit pofta ! a mormăit Dumitrache.

Dar n-a trecut decât o fărîmă de timp și am auzit și-n fața noastră, în mijlocul pădurii, glasuri înăbușite și tropăituri. Înflorarea aceea de spaimă mi-a încălzit iarăși pieptul și mi-a ridicat inima în gît. Am deslușit curînd zgomote apropiate de căruță, un nechezat de cal și o comandă nemțească, repezită, adusă de ecou pînă la noi. După alte cîteva clipe, liniștea pădurii a fost răzbătută de-un trîncănit de roți și-un tropotit de cai.

— E o coloană de căruțe, a șoptit Dumitrache.

Știam că n-aveam de ce să mă tem, căci misiunea noastră era să dăm numai alarma și să ne retragem repede pe poziție, la ai noștri. Și totuși, nu puteam ieși din starea aceea de spaimă care creștea o dată cu apropierea nemților din pădure. Curînd am auzit și niște șoaapte învâl-mășite și coloana s-a oprit pe neașteptate la două, trei suite de pași de noi. Niște cai au strănutat, scuturîndu-se, zăngănindu-și ștreangurile de lanț de oiștile căruțelor. Alții au început să se urineze, țîrînd zgomotos și lung, umplînd pădurea de miros înțepător și acru.

— Au adus muniție, a bănuit Boată.

— Pst ! a făcut sergentul.

Parcă m-am mai liniștit o leacă, am început să-mi controlez mișcările și m-am tîrît pînă lîngă ei. Am răms toți trei cu mîinile pe arme și auzul ațintit în pădure, la nemți. A urmat o clipă de liniște, după care au răzbătut cîteva șoaapte și o forfotă de pași ce se risipeau treptat printre copaci. Pădurea a tresărit apoi de hîrșit de fierăstraie și de zgomote răsunaătoare de topoare. Am auzit trunchiurile copacilor despicîndu-se și troznind, prăvălindu-se de-a valma, răbufnind. O puзderie de topoare care curățaau crengile au început să ciocănească, grăbite, și niște joagăre care retezau trunchiurile, să șuene înăbușit. Am deslușit și mișcarea ascunsă a oamenilor care gemeau și icneau, luptîndu-se cu lemnele pe care le cărau și le rostogoleau în căruțe. Uneori răzbătea pînă la noi și cîte-o comandă rostită în nemțește, care mai domolea mișcarea și zgomotele celor din pădure.

— Au venit după lemne, a zis Dumitrache...

Boată s-a furiașat din nou la ai noștri, să le spună că nemții veniseră cu căruțele și că tăiau pădurea aproape de noi. Eu cu Dumitrache am rămas mai departe la pîndă, prevăzători, ascultînd forfota ascunsă a tăietonilor. Caporalul s-a întors destul de repede, cu ordin să-i supravegheem pe nemți și să aflăm dacă nu-și fac adăposturi întărite, chiar în fața noastră, cu lemnele tăiate.

— Cum să aflăm, a sărit Dumitrache... mergem atunci la ei !

— Nu, a zis Boată... da o să auzim dacă bat trunchiurile în pămînt...

Au rămas ei doi de veghe, adușmeocînd pădurea, iar eu m-am întins, să dorm. Eram peste măsură de istovit, mi se lipeau pleoapele de somn, dar nu mă părăsira încă gîndurile ațitate de neliniște și teamă. Mi-era frică să nu dea nemții peste noi, să mă găsească adormit în groapă. Am

ațipit totuși, fără să-mi dau seama, într-o destrămare în care șuerul fierăstraielelor și bocănitul topoarelor se amestecau și răsunau înăbușit, ca într-un vălătuc de vată neagră. Doar la început, cînd simțurile nu mi se risipiseră încă, mai tresăream, înfiorat, cînd se prăbușeau copacii. Apoi am căzut dintr-o dată în noianul acela de vată neagră și toate gîndurile mi s-au învălmășit și s-au stins...

★

M-am deșteptat spre ziuă, trezit de Dumitrache. Căruțele zdrăngăneau împovărate, depărtîndu-se greoi spre adîncurile pădurii. Noaptea de deasupra luminișului se subțiasse și mai mult, iar stelele păleau, ca stinse. Cîteva șoapte stinghere și miște tropăituri s-au risipit apoi printre copaci și totul s-a scufundat într-o liniște difuză și rece. Era liniștea cea mai adîncă, dar și cea mai ușoară, străvezie, a ceasului dinspre ziuă, cînd somnul soldaților e de plumb, santinelele dormitează, istovite, iar omicele comandanților grăbesc spre vremea atacului. Pămîntul însuși dormea, legănat de-o pace înșelătoare pe care nimeni nu îndrăznea s-o tulbure degeaba.

Sosise astfel timpul să ne întorcem la ai noștri, să nu ne prindă lumina zilei în lăstăriș. Nemții ne-ar fi putut descoperi din clipă în clipă și s-ar fi putut năpusti să pună mîna pe noi sau să ne taie retragerea cu foc. Ne-am adunat grenadele în sacii de merinde, am împrăștiat frunzișul și cojile de alune peste țărîna răscolită și am dat să plecăm. Am auzit însă pădurea foșnind, destul de aproape, și ne-am lipit de pămînt. În tunericul se mai destrămasse și sub copaci și am întrezărit doi oameni gonind ca niște arătări spre noi. N-aveau nici arme, nici căști, și nici nu erau îmbrăcați ca soldații; erau niște civili, cu cîte-o traistă la umăr și cu cîte-un topor în mîna. Cel din față era îmbrăcat cu un flanel de lînă surie și cu căciulă de blană; celălalt, cu o haină de dimie, ruginită ca frunza de pe jos și de asemenea, cu căciulă. Se vedea că nu erau instruiți, pentru că nu se uitau nici înlături, nici înapoi, și nici nu se opreau, să mai asculte liniștea pădurii, ci cătau glont înainte, spre pozițiile noastre. Dacă au văzut vatra de aluniiș, s-au trîntit pe burtă și au tăiat-o drept înspre noi, orbește, ca niște cîrțițe ce căutau disperate un adăpost. Sergentul ne-a făcut semn cu degetul la buze și am încremenit, fără suflare, în așteptarea lor. Peste o clipă numai, țărani au intrat în lăstăriș ca într-o apă. S-au oprit drept între noi, cu nasul în pămînt și răsufflînd adînc, șuerător. Erău complet istoviți, poate mai mult de spaima prin care trecuseră, decît de greutatea fugii. Dumitrache i-a lăsat să mai răsufle un pic și apoi a întins doar mîna, de-a apucat umărul celui din față.

— Pst ! a făcut sergentul.

Cei doi au amuțit, cu ochii belliți la noi, cu fețele lipsite de sînge, albe ca de var, fără de nici o tresărire și fără de nici un gînd. Spaima i-a cuprins dintr-o dată înghețîndu-le privirile cu luciri tăioase, ca de metal. Știau, desigur, că vor da de noi; dar se treziseră pe neașteptate în mijlocul nostru și n-au mai ajuns așa de repede la înțelegerea acelei clipe. Mai apoi fețele lor s-au destins, luminîndu-se, și buzele celui din față au început să tremure, căutînd cuvîntul de început.

— Ce e cu voi ? i-a luat Dumitrache la rost.

— Am fugit de la nemți, a îngăimat cel din față, pe românește.

— Hm ! a făcut Dumitrache, într-un fel care nu însemna de fapt nimica.

— Ne-or mânat după lemne, a îndrăznit atunci cel de al doilea, cu accentul țăranilor maghiari din Transilvania... Azi noapte ne-am furisat... și am așteptat să trecem...

— Lui i-au luat nemții doi feciori, s-a pus românul pe povestit... și mie, unul... și lui frate-meu, doi... la toți care-am avut... I-au mânat la Tîngu-Mureș și i-au plumbuit în vagoane, să-i ducă și să-i bage în foc... să-i facă câtane...

— Pst ! i-a oprit Dumitrache, autoritar.

Peste pădure crescuse între timp lumina zorilor ; nu mai puteam întirzia nici o clipă în lăstăriș. Sergentul i-a făcut semn lui Boată s-o ia cu pușca mitralieră înaintea, i-a îndemnat pe țărani să-l urmeze, și abia după asta am pornit și noi, cu ochii mai mult înapoi, la nemți, să nu ne curețe din spate. Când am ajuns la ai noștri, Boată a rămas cu pușca-mitralieră pe poziție iar eu cu Dumitrache am plecat cu țăranii la postul de comandă, să raportăm.

Țăranii se mai liniștiseră și-au început să povestească cum adunaseră nemții toată floarea tinereții în vagoane, la gara mică, și cum o porneau cu trenurile spre Germania. Ne-au spus și pentru ce-i scosese ră nemții la pădure, la vremea aceea de noapte ; le trebuiau lemne pentru cazematele și întăriturile la care lucrau de câteva zile, dincolo de oraș, pe celălalt mal al Mureșului. Țăranii se îmbulzeau acum la vorbă, cău-tînd să spună totul dintr-o răsufulare, încurcînd cuvintele și întreprin-du-se unul pe altul, blestemîndu-i pe nemți. Prea multe n-am putut afla, căci comandantul companiei noastre ne-a trimis de grabă la bata-lion, ceva mai înapoi, la marginea pădurii. Acolo, în bordeiul coman-dantului de batalion, am dat de mai mulți ofițeri, înghesuiți pe o hartă și pe o lunetă, cu brațele de foarfecă scoase afară, prin tavan. Printre ofițeri era și generalul, comandantul diviziei noastre de vînători de munte. Dumitrache l-a recunoscut, de cum și-a întors capul spre noi, căci avea boneta-i largă de vînător brodată cu panglică de fir aurit. Generalul stătea aplecat deasupra hărții, cu receptorul telefonului în mînă, îngîndurat. Lîngă el, îndesat și bine legat, neliniștit din fire, era comandantul batalionului, cu telefonul în brațe. Generalul s-a uitat pe sub sprîncene la noi, nedumerit de prezența țăranilor, și iar s-a aplecat asupra hărții. Dumitrache n-a mai așteptat ; a zvicnit în față, netemător, cu mîna la cască :

— Să trăiți, dom'le general !... Azi noapte am fost în avanpost și...

— O clipă ! l-a oprit generalul, cu mîna în care avea un creion... Apoi a vorbit în receptor, cu glasul schimbat și urmărind cu creionul liniile hărții : Trupele și tancurile sînt concentrate sub coastă, pe Dealurile Bîta și Cere... Așa... așa... exact !... Luați-le înaintea și bombar-dați-le pozițiile, puternic, o jumătate de ceas !... Da, puteți să-i dați drumul !... Generalul a așteptat apoi pînă ce pe deasupra noastră au vuit primele salve ale artileriei. Afară, văzduhul s-a clătinat, mugînd, și apoi s-a spart în niște explozii repetate care au zguduit pămîntul... Generalul s-a repezit la lunetă, s-a uitat o clipă, și iarăși s-a întors la aparat : Bine ! a strigat în receptor... Pisați-i bine de tot... zdrobiți-le atacul !

Noi incremeniserăm, în poziție de drepti, cu ochii la el. Eu nu-l mai văzusem pînă atunci; era înalt și puternic, bine legat, cu fața osoasă și ochii obosiți, cu părul de pe lîngă urechi încărunchit și bereta lăsată mult pe dreapta. Cît vorbise la telefon, mi-am adus aminte de ordinul lui, care ne fusese citit pe poziție, în noaptea cînd începuserăm bătălia de pe Niraj, pentru Tîngu-Mureș... „Tineri recruți, ne spusese el, voi aveți norocul pe care nu l-a avut încă nici un contingent: vă instruiți de-a dreptul în război, odată cu asaltul în care ați intrat, pentru eliberarea întregului nostru Andea!”... „A avut dreptate!” am recunoscut eu, după noaptea aceea petrecută în avanpost. Am simțit că-l prețuiam, tocmai pentru curajul acesta, de a ne fi spus adevărul de la început...

— Ei, cum i-ați prins? s-a apropiat el de noi.

— Să trăiți, dom'general, a tresărit Dumitrache... singuri s-au predat!... Au trecut să ne spună ce și cum despre nemții...

— A, bravo! a făcut generalul, convins. Apoi a scos pachetul și a întins țăraniilor cîte o țigară groasă și albă, cu capătul aurit. Și-a ales și el una și, după ce a aprins-o de la bricheta comandantului de batalion, a tras cîteva fumuri, în liniște, tăcut. Auzul îi era ațintit la bombardamentul de afară, care se întesise și clătina și deallurile și pădurea. S-a așezat pe lavița din lemn rotund de lîngă peretele de lut și a ridicat privirile-i obosite, dar atente, către țărani: Ei, ce e pe-acolo?

Țăranii, care gustau numai țigarea, stingheriți, s-au mutat de pe un picior pe altul și au rămas o clipă cu ochii la general, prevăzători. Obosieră în poziția aceea chinuită de drepti, dar singuri o luaseră, de cum îl auziseră pe Dumitrache de general. Cel care vorbea cu accent unguresc se închisese parcă în sine, temător; era subțire și înalt, slăbuț, cu fața trasă și puțin învinețită, poate de frig, poate de frică; ochii albaștri-cenușii îi avea aproape uscați de grijă și plîns, părăsiți pînă și de fiorul acela de nădejde ce-i încălzise cînd dăduseră de noi în alunis. Incremenise cu țigarea fumegîndu-i în mîna, ușor, cu ochii pironiți în gol, dincolo de general și de peretele de lut din față. Fărîma de putere ce-o mai avea i se risîpea, o desnădejde crudă, pustiitoare îl încerca... Călălalt țaran, mai trupeș și mai vînos, cu fața negricioasă și ochii de tăciune, se simțea mai în voie, și se mișca mai cu curaj. După ce a supt țigarea, cu ochii la general, el a început să vorbească bollovănos și aspru, cu voce puțin plîngăreată:

— E tot o jale și-un plîns, domnule general... Nemții parc-au turbat... omoară și schingiuesc, adună toată suflarea bună de muncă sau armată, o plumbuiesc în vagoane și o trimît în Germania... Pe unul, al lui Piscică de la noi din sat, l-or prins fugînd către pădure și-acolo l-or împușcat... Pe Nagy Bella, vecin de peste drum cu mine, l-or spînzurat în pridvor, de grindă, că Zoltan, fătul lui, o fugit, nimenea nu știe unde, numai să scape de urgia lor... Lui Anica lui Biju i-or găurit burta c-un glont, c-a ținut ușa pînă ce Biju a fugit prin șură... Pe mine m-or luat cu forța de-am mînat boii și vacile din comună pînă la gara mică...

— Dar de front... ce zic de front? l-a întrerupt generalul.

— Nu zic nimica... da presimt că nu mai ține mult... că s-au apucat acum să facă de grabă întărituri dincolo de Mureș și mîna convoaiele tot într-o fugă, cînd înspre Reghin, cînd pe la Podeni, peste apă...

Țăranul s-a oprit, înfiorat de vuetul exploziilor de afară. Deasupra noastră, bombardamentul se învâlmășise, crescînd dintr-o dată, cutremurînd pădurea și pămîntul. Începuseră și nemții să bombardeze. Băteau c-o furie turbată culmea Dealului Bîtca, apărată de vînători, pozițiile noastre din pădure, precum și ale bateriilor românești din spate, de la Bolintineni. Bordeiul se scutura cu noi ca o jucărie și în cap ne țîrnea țărîna, căzută printre trunchiurile de copaci din tavan. Generalul a rămas o clipă gînditor, surprins și cu țigarea în gură, privind îndepăntat prin șuvița de fum ce-i învăluia obrazul și ascultînd desfășurarea bombardamentului nemțesc. Atunci am auzit, duduind undeva aproape, parcă sub pămînt, tancurile. Generalul a aruncat țigarea, a cercetat o clipă luneta și s-a întors la telefon, de-a vorbit cu comandantul vînătorilor de pe Bîtca.

— Vezi, c-or să se ridice nemții la atac, a început el, cumpănit... vor să scape de bombardament și se grăbesc... Lasă-i să vină cît mai aproape... Să nu ieșiți din gropi... Astăzi nu facem decît să păstrăm Dealul Bîtca... atît !

Generalul s-a întors pe lavița de lemn rotund, liniștit, pe deplin încredințat că nemții nu vor trece. A scos o nouă țigară, a aprins-o tot de la bricheta comandantului nostru de batalion și s-a răsucit apoi către țăranul maghiar.

— Cum e ? l-a întreat.

Țăranul n-a mai avut putere să spună încă o dată, și generalului, povestea lui. A rămas cu ochii uscați și șterși, pironiți în gol, cu privirile pierdute, ca de om bolnav, întoarse înlăuntrul lui. Apoi a suspinat de cîteva ori, scuturîndu-se, și iarăși a încremenit. Plîngea fără de lacrimi și fără de glas, desnădăjduit, cu capul descoperit și căciula strînsă la piept. Într-un timp a dat să vorbească, dar iar l-a podidit plînsul acela cutremurat și mut. A bîjbîit atunci în buzunar și a scos un petec de hîrtie, pe care l-a întins, supus, generalului. Era un manifest în ungu-rește, cît palma de mic, cu scrisul mare, înnegurat. Generalul l-a desfăcut pe genunchi și a așteptat ca țăranul să se liniștească. A început însă celălalt, românul, să depene povestea tovarășului său :

— El îi din Corunca, de dincolo de pădure... acuma sînt nemți, acolo... Eu is de dincoace, de la Murgești... Nu-ș ce-o fi acuma la noi, da ieri, cînd m-or luat nemții cu vitelle, vînătorii erau între holde, lîngă sat...

— Acuma sînt în sat, a zis generalul...

— Ajute-vă Dumnezeu ! a izbucnit țăranul, recunoscător... El, s-a întors apoi la povestea țăranului maghiar, a pierdut tot ce-a avut... Trei copii i-or luat !... Cel mare, Șandor, s-o prăpădit ast-vară, pe front... Pe Gyulla l-or plumbuit în vagoane, în Gara Mică de la oraș... pe Istvan, prunc de numai treisprezece ani, i l-or luat ostatic, pentru că l-or prins fugind către pădure, încoa... Noi am săpat toată ziua la adăposturi, dincolo de Mureș, la Sîntioana și Sîncrai... Noaptea ne-or mînat cu carele după lemne, ca să luăm trunchiuri pentru adăposturi și pari pentru rețele... Noi ne-am pitulat în pădure și-am așteptat dimineața, de ne-am furișat încoa...

— Fie-vă milă, domnule general... a îndrăznit maghiarul, dar n-a mai avut putere și glaisul i s-a stins.

Generalul a aruncat și țigarea asta și a cerut harta.

— Pe unde ați trecut Mureșul, cu carele ? i-a întreat.

— Pe la Vadul Podeni... altă trecere nu-i !

— Și unde-s oamenii luați de nemți ?

— Asta, el știe mai bine...

— În Gara Mică, la margine, a prins maghiarul să vorbească. În liniile pline de vagoane plumbuite, păzite de nemți... așteaptă doar locomotivele de la Reghin, ca să le ducă...

Țăranul s-a întrerupt, încercat din nou de plînsul acela cutremurat și mut. Am simțit că nădejdea salvatoare, singura ce-i mai rămăsese și care-i dăduse putere ca să treacă frontul, i se năruia. Tăcerea generalului i-o risipise. Încremenise iar, cu privirile-i uscate pironite în gol și cu căciula strînsă, ca pe-o vietate, la piept. Generalul parcă uitase de țărani ; asculta ; de afară se auzeau mitralierelle clempanind și grenadele, răbufnind. Pe coastele Dealului Bîtca începuse bătălia. El însă a rămas pe lavița aceea de lemn, cuprins de-o încordare tăcută și ușoară, pînă ce vuetul bătăliei s-a stins. Apoi a făcut semn maiorului, să vorbească la telefon cu comandantul batalionului de pe Bîtca, și a ascultat plin de siguranță spusele lui :

— I-au oprit la o sută de pași, domnule general... unul din tancuri a fost distrus... altul a rămas imobilizat pe coastă... celelalte patru s-au întors...

— Să-l distrugă și pe cel de pe coastă ! a ordonat generalul, rece, autoritar.

Apoi a uitat tot așa de repede de începutul acela de bătălie și s-a ridicat, de-a desfăcut harta în fața maiorului și a celorlalte ofițeri.

— La noapte, s-a adresat el comandantului nostru de batalion, vei ataca pe direcția satul Corunca, marginea orașului, Gara Mică, Vadul Podeni... În zori trebuie să ai în mîină Vadul Podeni... În trecere, lași o companie la Gara Mică, să-i libereze pe cei din vagoane... Vei avea în spate Batalioanele 3 și 24... Dumneata doar deschizi drumul... Vor curăți ele și pădurea, și satul, și orașul de nemți...

— Am înțeles, domnule general ! a salutat comandantul nostru.

Generalul a cerut apoi legătura cu comandantul Corpului de Vînători de Munte și a început să explice celui alt general, ceea ce vroia el să facă în noaptea următoare, aprins dintr-o dată, înfierbîntat...

— Am însă nevoie de artileria Corpului, domnule general ! s-a rugat el... Trebuie să bată continuu Vadul Podeni și calea ferată spre Reghin... Nemții să nu mai poată nici trece Mureșul și nici fugi cu trenurile... A, a izbucnit el, mulțumit... trupele sovietice vor intercepta chiar azi calea ferată spre Reghin ?!... Cu atît mai bine !... Vă mulțumesc, domnule general... Da, desigur, vă promit... mîine, 28 septembrie 1944, vom intra în Tîrgu-Mureș !...

Cîteva clipe în adăpost a stăruit o liniște adîncă, timp în care generalul a rămas cu mîna pe receptor și privirile ațintite vulturește spre hartă. Pe ea, el însemnase cu roșu, apăsător, Vadul Podenilor și Gara Mică. Pe Bîtca, se întrerupsese și bombardamentul nostru și atacul nemților, rămas ca de albe șapte-opt ori în ziua aceea fără rezultat. Pămîntul nu se mai clătina și tăcerea adîncurilor lui, adunată parcă în găoacea adăpostului, se întindea acum afară, peste pădure și dealuri, în văzduh. Eu îndemnisem cu ochii la general, plin de admirație, uimit de siguranța și simplitatea cu care el se angajase că a doua zi vom intra în Tîrgu-Mureș. Felul cum luase hotărîrea asta, cu degetul pe hartă și mîna pe

telefon, mă entuziasmasem. Am văzut atunci o legătură directă, uluitoare, între misiunea noastră din avanpost și misiunea lui de comandant. N-aveam de unde să știu că hotărîrea asta fusese luată mai demult; ea fusese însă grăbită cu o zi, de către noi și de țărani, și de dorința lui de a salva viețile ostaticilor adunați de nemți în vagoane... Dar și mai uluit era țaranul maghiar, căruia ochii aceia uscați și goi i s-au umezit dintr-o dată, iluminați de-o speranță tulburătoare, care-l copleșea. Se uita la general, piendut și transfigurat, ca la un dumnezeu. Și năuc cum era, s-a repezit pe neașteptate de i-a apucat mîna, să-și lipească buzele de ea. Generalul însă a tresărit și i-a strîns umerii, aproape, bărbătește, înfiorat. Apoi i-a întins hîrtia aceea cît palma de mică și i-a cerut să i-o citească în românește.

Țaranul și-a adunat puterile și a început să silabisească recunoscător, cu glasul moale, schimbat :

— „Întreaga populație cu suflet și inimă maghiară să se refugieze din fața barbarilor valahi și a bolșevicilor, care omoară și spînzură oamenii și incendiază totul în cale. Cine nu se refugiază este trădătorul națiunii maghiare și al alianței noastre sfinte cu nemții, care ne vor ajuta să ne refacem țara. Toți cei care pot purta armele să se înarmeze și să vină cu noi !“

— Hm ! a făcut generalul, supărat.

Țaranul maghiar se înnegurase și rămăsese cu privirile în pămînt, de parcă el era vinovat de hîrtia aceea.

— Au fost și unii care s-au dus ! a mormăit el, mai apoi...

Generalul, care își aprinsese între timp o altă țigară, a gonit fumul cu mîna, într-un fel care putea să însemneze și un răspuns mut la cele adăugate de țaran. Apoi a făcut semn de plecare agenților lui, înghesuiți pe șanț și în ușa bordeiului, și a ieșit cu mîna ridicată la bereta-i de vînător de munte brodată cu fir. L-am simțit împovărat dintr-o dată de gînduri, sau poate tocmai de hotărîrea ce-o luase pe loc dintr-o omenie rar întîlnită de soldat. După asta noi am povestit mai pe îndelete, comandantului nostru de batalion, cum ne-am petrecut noaptea în avanpost și cam pe unde credeam noi că ne-am fi putut strecura în noaptea următoare la nemți. Țăranii au cerut să rămînă cu noi, ca să ne fie de călăuză, pe drumuri numai de ei știute. Așa s-a făcut că ne-am întors împreună în poziția noastră din pădure și tot împreună am rămas, să ne odihnim într-o frîntură de șanț. Țaranul maghiar prinsese de acum putere și curaj și și-a plîns și celorlalți, cu demnitate, durerea și amarul. Soldații l-au îmbiat cu pîine și slănină, dar el nu s-a atins de ele. A fumat însă mult, țigară de la țigară, ghemuit pe șanț și cu privirile încălzite de fărîma aceea de speranță cu care se amăgea, că va apuca totuși să-și vadă copiii luați de nemți...

Seara, în spatele nostru, în pădure, au mai fost înghesuite altele două batalioane de vînători. Batalionul nostru, al 7-lea de Vînători de Munte, a rămas tot în față, să deschidă drum printre nemți pînă la Tîrgu-Mureș. Peste zi cerul se înnorase, acoperit de-o negură ce coborîse în valuri destrămate dinspre munți. Spre seară începuse ploaia, mărunță și rece, liniștită, lipîind în frunzișul ruginit de toamnă și înmuind pămînt-

tul de pădure, galben, clisos. Noaptea s-a așezat devneme, adîncă și neagră, de nepătruns, cu întunecimea de sub copaci clădită ca un zid. Noi, adică Dumitrache, Boată și cu mine, ne-am tîrîit din nou în avanpost, în vatra aceea de alunîș. De cum stăteam lungiți pe burtă, cu foile de cort pe umeri, nu vedeam decît marginea și mai neagră a luminîșului de pădure, primii copaci, noduroși și înalți, fantomatici. Dincolo de ei începeau, desigur, pozițiile ascunse ale nemților. Întunericul era și mai îndesit de ploaie și nu ne puteam bizui decît pe auz, așa că am fost nevoiți să rămînem toți trei de veghe. Atenția și încordarea cu care ne-am așezat să supraveghem pădurea au făcut să pierdem murmurul neostenit al ploii și să deslușim doar zgomotele noi, streine de obișnuința noastră. Am auzit astfel, după un timp, un trosnet de vreascuri și-un tîrșăit de pași care s-au pierdut degrabă spre marginea pădurii. Tot în partea aceea au zăngănit apoi niște marmite și am auzit capacele gamelelor, țacănînd. A mai trecut o vreme și toate s-au liniștit, înecate în oceanul acela de întuneric, de tăcere și de apă căzută din înalt. Nemții parcă intraseră în pămînt, căci noaptea n-a mai fost tulburată decît de îngîmarea ploii și de-o fărîmă de vînt.

— Sînt istoviți și ei, a șoptit Dumitrache... înspăimîntați.

Poate că avea dreptate; de opt-zece ori se ridicaseră nemții la atac în ziua aceea, asupra Dealului Bîlca, și tot de atîtea ori mușcaseră disperați țărîna și se tîrîseră înapoi, pe burtă. Apărătorii de pe Bîlca îndeplîniseră astfel ordinul generalului, păstrasera cu orice preț creasta dealului și țînuseră îndelestare, strîns, acolo, forțele principale ale nemților. Măcinați de propriile lor atacuri, nemții se bucurau poate de noaptea aceea ploioasă, căci le dădea răgazul să doarmă, să mai răsufle. Noi însă știam că toată liniștea nopții nu e decît o amăgire, pentru că înainte de-a se face ziuă vom porni atacul. Poate tocmai de asta, înfiorarea de spaimă care mă încercase noaptea trecută, tulbure și nestăpînită, o simțeam cum mă cuprîndea acum, rece și clară, crescînd. Poate și pentru că Dumitrache și Boată încremeniseră ca niște popîndăi, cu auzul ațîntit, și nu mai scoteau nici un cuvînt. De aceea m-am bucurat cînd, înspre miezul nopții au venit în alunîș și sublocotenentul Nonea, cu doi agenți. El a cercetat pe tăcute alunîșul, marginea luminîșului dinspre nemți și a trimis apoi pe unul dintre agenți de a adus tot plutonul la noi. Ne-am trezit astfel, înghesuiți în lăstăriș ca peștii într-un coș de nuielle, ciuciți pe vine, cu armelle între genunchi și gumile puțin căscate, săltate după aer, în ploaie. Între mine și Dumitrache, lipit de coasta mea, tremura ca varga țăranul maghiar, pe care numai dorința mistuitoare de a-și vedea iarăși fiii îl mai ținea în viață. Celălalt țăran, de la Murgești, călăuzea o altă companie, ieșită și ea la marginea luminîșului din pădure. În spatelul nostru, la adăpostul alunîșului, se adunaseră celelalte plutoane ale companiei noastre. Și astfel, tăcerea și întunericul pădurii, ploaia care murmură, înghesuiala și încordarea ce ne măreau înfiorarea, prezența nesimțită — dar sigură și ascunsă a nemților, toate ne-au creat o stare de neliniște ce ne ațîța. Am avut norocul că chiar atunci am auzit în pădure zgomote de căruțe și tropotit de cai. Nemții veniseră din nou după lemne. De acum am avut cu toții ce urmări și încordarea aceea crescîndă s-a risipit pe nesimțite, treptat.

Coloana de căruțe s-a oprit tot așa, la cîteva sute de pași de noi. Tăietorii s-au împrăștiat printre copaci și pădurea a început să răsune

înăbușit de zgomotul topoarelor. Curînd am auzit copacii troznind și prăbușindu-se, învălmășind ca un vârtej pădurea. Într-o jumătate de ceas tăietorii au prins cu toții să lucreze, s-au încins, și toată pădurea hăuia de fierăstraiele și topoarele lor. Atunci a venit la noi, în aluniș, comandantul companiei, de l-a căutat pe Nonea și i-a șoptit :

— Acuma... ăsta e momentul !

Ne-am strîns cu toții mâinile, semn că trebuia în clipa aceea să plecăm. Am ieșit din aluniș în pas de pisică, cu zgomotul înăbușit de frunze și de pămîntul ud, acoperit de ploaie și de trosnetul copacilor. În față mergea Nonea, cu Dumitrache și Boată, iar după ei, eu cu țaranul maghiar care ne arătase drumul. Umbrele celorlalți veneau înghesuite după noi, pe-o vilceluță care se pierdea spre tăietori. La capătul vilceluței am întrezărit de departe silueta întunecată a unui neamț care păzea. Dumitrache a luat-o înaintea și, numai după cîteva pași, s-a repezit ca un cîine și l-a trîntit dintr-odată la pămînt.

— Oah ! a făcut neamțul, înăbușit.

Tăietorii l-au auzit totuși gemînd și s-au oprit, ascultînd o clipă tăcerea de mormînt a pădurii. Celelalte santinele nemțești însă au început să strige la ei, înfuriate că încetaseră lucrul. Noi n-așteptam decît s-auzim iarăși copacii trosnind, pentru ca să ne furișăm printre tăietori, în pădure, mai jos. Din clipa aceea, mie îmi pierise frîca. Țaranul maghiar însă, speriat sau poate încurajat că doborîserăm prima santinelă, a izbucnit într-un strigăt nestăpînit :

— Pe nemți, fraților !... M-am întors cu vînătorii, măăă !

N-am avut ce face, am început învălmășeala. Am tras mai întîi în sus, de s-a cutremurat pădurea, și-apoi ne-am năpustit pe nemți. Tăietorii au părăsit fierăstraiele, strigînd înfricoșați, risipindu-se. Unii s-au repezit la caii care săreau în hamuri și nechezau de moarte, alții s-au ascuns pe sub căruțe, ferindu-se de pușcătuși. Umbrele noastre însă umpluseră într-o clipită toată pădurea.

— Mă, nu fiți proști, măăă ! țîpa călăuza noastră după țaranii care fugeau. Alpoi s-a pornit pe ungurește, să-i înjure, cu disperare și năduf, de tot ce poate fi mai spurcat pe lumea asta... Bătă-vă toți dracii peste buci, cu grebla cu care dumnezeu, drăguțul, adună în fiecare dimineață stellele de pe cer !... Am venit cu românii, măăă... tu-vă dumnezeul vost !... Să merem, să-i scoatem p-ai noștri din vagoanele plumbuite de nemți !... Pișto-baci, Șandore, Loți, Peter, a început să-i strige ei, pe nume... Mă, dracilor... hai și-om mere cu toții la gară, mă !

Dacă au văzut care-i socotetala, cei mai mulți dintre țărani au apucat topoarele și armele nemților doborîți și s-au amestecat cu noi. Am terminat repede învălmășeala de lîngă căruțe și am ieșit, conduși de țaranul maghiar, la un drumuag din pădure. Ne-am înșuruit pe el într-o goană nebună, trăgînd ca niște turbați și trecînd în iureș, ca un val, peste umbrele nemților care ne ieșeau în cale, nedesmeticite încă. Era întuneric și liniște, pădurea dormita și nu se trezea decît cînd noi treceam, cutremurînd pămîntul. În urmă însă vuia de zgomotul bătăliei, căci celelalte batalioane intraseră prin spărtura făcută de noi și se luaseră de gît cu nemții.

Aproape de marginea pădurii, am întîlnit niște mașini pe care le-am răsturnat și le-am aprins, iar pe nemți i-am spulberat cu cîteva rafale, că nu mai avea nimenia vreme de ei. După asta am simțit că nu

ne mai ajungea răsufletul și fuga ni s-a mai domolită. Eram istoviți și uzi, nădușiți, de parcă înotam în ploaie. Când am ieșit din pădure însă am văzut pata și mai negricioasă a satului Corunca și întunericul de-acolo, scăpărind. Noaptea s-a cutremurat, despicată de niște detunături care au hălăduit apoi, prelung, peste pădure. Artileria nemților fusese de acum alarmată și trăgea de zor în iadul și învălmășeala ce cuprinseseră pozițiile lăsate în urmă. Am luat-o din nou la fugă, de-a dreptul peste câmpul desfundat, înspre baterii. Nici nu știu când am ajuns la sat; m-am trezit dintr-o dată urlând și aruncând grenade, înghesuindu-mă în față cu Dumitrache și Boată. Aici au căzut și mulți dintre noi, căci nemții s-au apărut cu ură și disperare, pînă la cel din urmă tun. Cît a durat învălmășeala asta, țăraniile au trecut de noi și au ridicat tot satul în picioare, scoțindu-i în uliță, cu topoare și furci, pe cei care aveau părinții, frații sau copiii închiși în vagoane de nemți. Aici, țăranul maghiar, călăuza noastră, s-a pierdut de noi; s-a amestecat cu gloata celorlalți și au tăiat-o peste câmp, către dreapta, ocolind orașul pe la răsărit. Ne-am repezit după ei, buluc, căci ținta noastră rămăsese încă Gara Mică, unde erau ostatecii luați de nemți. Celelalte companii au ținut drumul drept, pe la marginea orașului, ca să iasă la Vadul Podenilor, înainte ca nemții să prindă cu adevărat de veste.

Drumul peste câmp l-am făcut în pas întins, căci ajunseserăm din nou la capătul puterilor noastre. Mergeam cu ochii după gloata fumurie a țărăniilor care goneau neobosiți, răzbumători, în față. Noaptea se mai destrămasse, gonită parcă de revărsarea noastră, dar eram încă învăluiți de ploaie ca de o ceață. Am trecut în silă prin niște lanuri de cartofi, apoi prin niște grădini de zarzavat, înfundându-ne pînă la glezne în noroi. Aproape de un spital, pe care patrulele noastre îl găsiseră pustiu și devastat, evacuat de nemți, ne-am grupat și mai strîns, pe plutoane. Am lăsat în urmă niște căsuțe pitice și ne-am îndreptat spre șosea și calea ferată. La marginea șoselei care ieșea din oraș ne-am oprit; acolo se opriseră și țăraniile, înghesuți ca niște pui de cloșcă, cu privirile întoarse la noi. Le semnul lui Nonea, noi am trecut șoseaua pe burtă și tot așa am înaintat pînă lîngă șina de fier. Gara era mai în stînga, la trei-patru sute de pași, perdeluțită de ploaie și de lumina vînat-întunecată a zorilor. Înceoace, aproape de noi, erau patru rînduri de vagoane, păzite de niște santinele nemțești care stăteau cu spatele în ploaie, spre noi:

— Sînt puțini, a șoptit Dumitrache... îi luăm ca din oală!

Două dintre trenuri aveau și cite o locomotivă în față; locomotivele puffăiau liniștit, de parcă răsufiau în somn. Pe coșurile vagoanelor de după ele, scoase prin acoperiș, ieșea un fum gros de cărbune pe care vîntul îl amesteca cu ploaia. Plutonul nostru trebuia să pună mîna mai întîi pe locomotive și apoi să ia trenurile din față, vagon cu vagon. Altfel pluton s-a furișat printre șosea și calea ferată, pînă ce a ajuns în dreptul trenurilor, ca să tragă dintr-o parte. Dar și acum țăraniile și-au pierdut răbdarea înainte de timp; dacă ne-au văzut pe noi pregătiți de asalt, s-au ridicat în picioare, urlînd și nemții ne-au descoperit. Așa s-a făcut c-au început ei să tragă mai întîi, ascunși după terasament. În clipa aceea însă, din vagoanele cu soabe au început să sară, alarmați, nemți înarmați. Jos, pe terasament, se risipeau ca furnicile, departe de vagoane, se adăposteau și trăgeau inversunat spre noi. N-am mai

putut aștepta ; ne-am ridicat la asalt, înainte ca toți nemții de pază să sară din vagoane. Au tras mai întâi puștile mitraliere, de i-au ținut pe cei din afară cu nasul în pământ, iar noi am aruncat grenadele. Am așteptat explozia și apoi am năvălit, trăgând în secerare, lung, în siluetele nemților ce viermuiau pe lângă vagoane. Am ajuns la prima locomotivă din câteva salturi ; eu cu Boată ne-am suit pe tender și am început să tragem printre trenuri, ca să-i obligăm pe nemți să rămână în vagoane. Alții au sărit pe cealaltă locomotivă, sau pe vagoanele din față. Mecanicii fugiseră poate de la primul schimb de focuri. Dumitrache se înfierbîntase și a luat-o cu restul grupei pe lângă primul șir de vagoane, aruncând grenade și trăgând din mers. Nonea s-a lipit de locomotiva noastră și a îndreptat restul vânătorilor la celelalte trenuri. Bătălia cea mai cumplită s-a dat pe primele vagoane, în care fiși aveau culcușurile nemții din convoi. În jurul lor s-a produs o învălmășeală de moarte, înmăgurată de explozii și fum, că nu mai știai care-s vânătorii. Aici, la primul vagon a fost lovit Dumitrache ; dar nu s-a lăsat : a sărit în ușa deschisă și a tras cu automatul lipit de piept pînă la ultimul cartuș. După el a mai căzut un vânător, care de asemenea s-a ridicat în ușa. Dar nici măcar un singur neamț n-a mai scăpat din vagonul acela. Cei care apucaseră însă să sară afară s-au grupat pe lângă vagoanele din urmă, ajutați de alții care alergaseră dinspre gară. Lupta a început să se desfășoare astfel așezat, în jurul fiecărui vagon. Au sărit în învălmășeală și plutoanele ascunse după terasament, care trăsese pînă atunci dintr-o latură. Erau semne că încet, încet o să-i dovedim totuși pe nemți. Dar tocmai atunci au izbucnit cei închiși în vagoane, urlînd înfricoșați, căci nu știau ce se petrecea afară și se temeau poate de măcel. Țăranii și-au pierdut din nou răbdarea și au zvicnit de pe lângă locomotive, unde se opriseră, de s-au năpustit cu topoarele pe vagoane. Învălmășeala a crescut într-atîta că nu-i mai puteam alege cu focul pe hitleriști. Am luat-o atunci cu Boată pe acoperișul vagoanelor și am început să tragem de sus, în viermuirea vînat-cenușie a nemților. Dacă s-au văzut copleșiți, nemții s-au grupat din nou și au dat înapoi, dar tot așa, pas cu pas, apărîndu-se c-o îndrjire încă neîngenușchiată. Pe la mijlocul trenurilor însă, nemții se împuștinaseră și se clătinau. Țăranii au reușit atunci să deschidă vagoanele din față și gloata celor plumbuiți în ele s-a revărsat pe terasament, urlînd. În clipa aceea, nemții și-au dat seama că pierduseră bătălia și au început, ca niște besmetici și nelegiuiți, să deschidă vagoanele din urmă și să tragă cîinește în prinșii înghesuși în ele. Unii nici măcar ușile nu le mai deschideau, ci se ridicau pe roțile vagoanelor, vîrtu țevile automatelor printre gratiile ferestrelor și trăgeau în plm, orbește, pînă la ultimul cartuș. Așa s-a făcut că n-am mai putut ține seama de nimic și ne-am năpustit cu toată puterea pe nemți. I-am curățat pe toți, pînă la unul ; chiar și pe cei care, cînd au văzut că nu mai aveau nici o scăpare, au ridicat mîinile pe dată, îngroziți. Ei singuri își aleseseră moartea asta...

Acum, în învălmășeala de la urmă, a căzut și Boată Ion, cu pușca mitralieră în mînă. M-am aplecat de l-am luat în brațe și l-am tras dintre hoiturile nemților mai la o parte, pe terasament. Apoi m-am întors cu sublocotenentul Nonea, — după care se tot ținea un sanitar să-i lege mîna însîngerată —, la primul vagon, unde căzuse Dumitrache. Sergentul trăia încă, sprijinit de cineva cu spatele de roata vagonului.

Avea fața vinăt-înnegurată, ochii mișiți, cu privirea înghețată, buzele strânse, iar pumnii încleștați în burtă. Alături de el se scursesese un lac de sânge, în care ploaia aceea de toamnă lipăia mărunț și rece. Pe burtă, apa mustea în postavul hainei și pata de sânge aprins se întindea și-l cuprindea treptat, ca o flămură purpurie. Nonea a îngenunchiat lângă el, iar eu mi-am sprijinit fruntea de vagonul spălat de ploaie și am început, în voie, să plîng...

— Ce faci, Dumitrache ? a îngăimat Nonea.

Sergentul a ridicat umerii, încercat de-o fărîmă de zîmbet stins, amar.

— A căzut și Boată Ion, a murmurat sublocotenentul...

— Atunci, a șoptit sergentul, sfîrșit, să ia comanda grupei Gheorghe Marin...

După asta a închis ochii pentru totdeauna și a rămas cu capul în piept, sprijinit de roată. Lângă noi s-au adunat apoi și ceilalți soldați din grupa noastră, atîți cîți mai rămăseseră, și am lăcrimat împreună, cu căștile în mîină, biciuiți de ploaie...

Atunci s-a oprit în fața noastră țăranul maghiar, care trecuse la noi și ne fusese de călăuză. Pe unul dintre fii îl avea alături, înalt și deșirat, la fel de slăbănog ca el; pe celălalt, de numai treisprezece ani, îl avea în brațe, neînsuflețit. Am rămas cu toții fără de cuvînt. Ochii țăranului erau acum și mai uscați, arși pînă în fundul lor cel mai adînc, de-o durere care-i secase orice fior de viață, orice fior de gînd. Am dat să-i spun totuși ceva, dar n-am avut ce și nici putere nu mai aveam. Peste cîteva clipe, însă, el a tresărit, și-a scos căciula de ne-a salutat și a luat-o cu mortul în brațe, iar cu celălalt fecior pe-alături, de-a dreptul peste cîmp. Se întorcea acasă pe drumul pe care ne adusese pe noi, la asalt. L-am urmărit înmărmurit, pînă ce a dispărut în perdeliuirea aceea de ploaie, ca într-un val de ceață și fum...

Virgil Gheorghiu

Diadema lui Ares

*Am văzut în pletele zgurii
Prinsă-n pletele urii,
Diadema lui Ares.*

*Spre deltele gurii,
Gene de lungi traiectorii
Rimeluri de foc prelingeau.*

*Ca brazdele navei în larguri,
Se închideau buze
Pe ultime flori...*

Se-nchidea evantai de havuzuri.

*Sub grădini coborîră etajele
Cu oameni în lifturi de racle.
In frunte, mergea
Fantoma păpușii din poduri...*

*Orașele ridicau albe de spaimă,
Creștetul de lespezi al peroanelor
Cu șine-nodate ca viperele,
Cu semafoarele oarbe.*

*Sărutul mobilizării zguduia tunicile,
Pe când trenul murise de mult în linia-ntîia...*

*Străbăteau prin ferești cu pervaz de iacint
Veștile negre tîrîte pe bont ;
Pe scîndura rece, scrisoarea de front,
De lacrimi e ștearsă-n șuviți de argint.*

*Săruturi bătrîne, a morții ghirlandă,
Roind la plecare în iz de lavandă,
Vă simt tremurarea în vocea de gheață :
— Revino băiete, revino în viață !*

Clocotitoare,
Îmbrîncesc popoarele,
Azvîrl în adîncuri
Vechile blesteme.

Cocytul,
Pocitul,
Cheme, recheme
În para Gheenii,
Surori, frați, rudenii,
Ai crimei gimnastici
Clocitori de zvastici !

Împietrească-n veci
Gorgonele reci,
Sărut de pumnale,
Colț de răzbunări,
Și strînsoarea lașă-a
Marilor trădări.

Cu monezi cusute-n
Lîna de mindir,
Cînd pătrund în carne
Sigilii de bir...

Mîniile noastre,
Mîniile noastre,
Smulg diadema lui Ares.
Clatină tronul proptit
Pe focos de carlingi.

Loc facem zborului de fluturi pe transparente ceruri ;
Visăm sărutarea mulțimilor
Planînd pe orbite stelare
Cu semeni eroi,
Hulubii rachetelor albe,
Lansați în hiperbola zborului cosmic.

Feri-vom de taifunuri ovalul porturilor noastre,
Vom ocroti atolii întregului pămînt,
Și albatroși pe arcuirea spumei
Și ostoirea setei de ciută la izvoare.

Apăra-vom trecerea de pasăre măiastră
A-mbrățișării mamei,
Pe pajiștile somnului de prunci.

În scuturări de aur, recoltele la vreme
Brățările de soare suna-vor a belșug ;
N-o mai cunoaște viața cernite diademe,
Și-o tăietură alta, decît de strung și plug !

Mînați mai zdravăn visul ! E limpedele ceas
Cînd troica de cuvinte zbor nou și liber sună !
Nu-mi ostenesc privirea pe bulgărul rămas,
Ascult doar în turbine cum apele detună.

Nori tîrîtori de pîclă sînt urmele cohortei
Cu-apăsătoare scuturi pe-obrazul scump al vieții.
Spre grote-n marșul ultim, falangele clopotei
Ard pînă la cenușă în clarul dimineții !

Prisăcile ni-s pline, iar paza de albină
La ceasul greu înfige în fur un ac subțire ;
Cum se topește-n baltă a cînepii tulpină,
Se mistuie amarul sub strai de fericire.

Ca patriei să-i crească lumini de sărbătoare,
În inimă schimb fumuri și răscolesc în jar ;
Jertfesc întregul munte să sparg o trecătoare,
Cinstind cu noii prieteni, hotar după hotar.

Enescu

S-adună-n copil, Livenii din sunete :
Cositul, trișca-n piuire,
Buhaiuri, vîntoase și tunete.
Torențiala gamă de ape în șesuri,
Tipsia solară bătută-n poeni,
Găsiră o matcă în scripcă, pe-ntinsele sfori pe strujeni.

Amurgul în cercuri de uliu rotea coborînd peste sat
Lăsîndu-și străvechiul lui bocet venind din cobuz zgrepțanat.
Voia să întrebe cu teamă de unde-i mocnita plînsoare,
Să afle izvorul de taină cînd isonul serilor doare.

Prindea-n lațul semnelor triluri,
Stringînd în cinci linii răsufletul verii.
Cazna lui mare-i. De la pupitru nu te mai miști.
Tare-ar mai zbughi-o peste porumbiști
Pînă-n dumineca cealaltă,
Nu lîngă fa și do re,
Cum se hurducă tinda hanului s-audă,
Sub colbăite hore...

O horbotă de cîntec, voi, muzicali părinți,
Urzirăți peste clipe de zbenguiri cumînți ;
Ca și-n finaluri aspre, mai stăruie dantela
Precum în amintire blajinul Caudela.

Pe desfundatul drum de care,
Porni-n cel Dorohoi,
Din sfertul de vioară o faimă ne-ntîlnită,
Să-i chipuie slomnirea,
Vin domni cu niște semne de mirare,
Prin toamna cu armură de noroi.

Minune bucălată, la colțuri de fereastră,
Tot fredonezi pe o felie cu povirlă,
Și pe speteaza birjelor citești
O partitură lungă-a satelor,
Contrapunctată-n stele de mocirlă...

Morgana

Cînd zorii cheamă steaua și mi-o închide-n strungă,
Mă-nfășură sargase de dor, cuprins de friguri
Și, stăruind mirajii de traversare lungă,
Îmi urcă așteptarea ca Pontus peste diguri...

Trecuse pe la geamuri, prin spații de obloane
Nălucă boreală cu filigram de lună ;
Că tu pe-acolo umbli, nu-i noapte să nu-mi spună,
Într-un rădvan de aur, cu frîuri năzdrăvane.

Iar astăzi, cînd aevea condurul lași la scară
Și nu întreb oglinda ce boare-i la pervaz,
Împunge-n cercevele tot oiștea polară,
Mai cred că-i tot caleașca în foșnet de atlas...

Ștefan-August. Doinaș

Decalog poetic

Cîntă cu pasărea : simplu și sincer,

*Schimbă-ți tiparele ; dar ai grijă
să nu mîngîi iubirea cea nouă
cu gesturi care exală miresme străvechi.*

*Lasă ritmul să șchiopăteze ;
tîrîie-l prin colb, ca pe-un lanț rupt
din care-ai făcut o brățară modestă.*

*Ridică-te — cel puțin pînă la nivelul
realității. Apoi, dacă poți, zboară...*

*Cui îi oferi această garoață ? Dar
sabia ? Și una și alta pot să apropie
sau să despartă. Tu dă fiecăruia
ceea ce cere.*

*Astupă cu cîlți gura de trîmbiță
a rimei : să tacă. În urma cuvintelor,
sensul să umple străzile, nu ecoul.*

*În fiecare vers, să vorbești tu,
numai tu, dar tu însuși, nu umbra.*

*Nu urmări Frumusețea. Iar dacă
vine ea singură, las-o s-aștepte
în antecameră, alături de alte
vechi cunoștințe gătite și guralive.*

*Ridică-te de pe scaun cînd intră
cel ce nu bate la uși, Adevărul.*

Chiar dacă pui o nouă monedă
în circulație (fapt neîndoielnic !),
să nu bați în aur imaginea ta ;
înscris doar anul, valoarea și stema.

Balada statuii

În jilț de piatră stă. Solemn. Tăcut.
E moartă dalta care l-a născut.
Furtunile și plesnetul de ploaie
izbesc granitul, fără să-l înmoaie.
E stinsă pentru veci, cu-atît mai mult,
eroica lui zare în tumult
sub care s-au bătut urlînd noroade.
Pleoapa sură, arșița i-o roade.
Dar pașii singuratici care trec
nu-l tulbură ; nici anotimpul sec,
nici astrele păgîne la solstiții,
nici — înotînd prin vis — îndrăgostiții.
Un zvon răsună-n el, al unui veac
de tunete. În juru-i toate tac.
Ce tîlc mai poate marea să cuprindă
Cînd a orbit adîncea ei oglindă ?
Și totuși... Ca un val care s-a rupt
de straturile moarte dedesubt
și, depășindu-și secolul, așteaptă
privind destinul de pe-o altă treaptă,
în zori, cînd muncitorii trec în rînd
cu frunțile-asudate, fulgerînd, —
statuia-și mișcă faldurile goale,
parc-ar cerca, din piatră, să se scoale.

Cel ce refuza liniștea

Refuz oglinda asta de somn și putregai
în care-avîntul faptei mi se desfigurează.
Tu, gong de-azururi, care sălbatic spumegai, —
cuprinde-mă-n bătaia ta ritmică și trează !

Adînc detună marea luptîndu-se-ntre stînci,
vrăjîtă de abisuri, cu propria-i cădere.
Ca ea, scafandru-al vremii, eu scot din scoici adînci
mărgăritarul clipei, plimbîndu-l prin artere.

*Prizonier în sine, iubească-se Narcis...
Eu însă-mi caut forma și fapta viitoare
ca marea, care plină de fluxuri și de vis
mereu, mereu rămîne furtunilor datoare.*

Poetul și marea

*În zori de zi, cînd cade peste brume
funinginea frunzișului stelar,
eu urc de-asupra mării, beat de har,
și chem adîncul apelor pe nume.*

*Și dintr-odată undele tresar
și-un tunet ce-a umblat întreaga lume
se-ntoarce-n vînt cu coama grea de spume
ca un rotat, neptunic armăsar.*

*Galopul lui stîrnește-arhipelaguri,
ostroave albe, călătoare praguri
ce vin vuind și spumegă-ntre stînci.*

*Ah ! ce mai poate glasul să cuteze
cînd bubuie, ritmată sub faleze,
această orgă cu pedale-adînci... ?*

Petru Popescu

De profundis

*Geografii și istorii treceți legiuni
Pe lângă geamul creerului meu electronic,
Treceți, oameni nărăvași, treceți, frumuseți,
Treci, farmec inexplorabil al surisului,
Insuportabilă iubire adolescentă.*

*Ce sînt eu oare pe drum
Decît un semn al infinitului
Și vă sprijiniți de lemnul meu susținător
Pe scurtul drum între infinitul nașterii și al morții.
Sînt coridor între două goluri, între două neînțelegeri.
De ce zîmbiți cînd pasul vă duce ?
Doar eu rămîn aici pentru că am înțeles.*

Bătaie la geam

*Noaptea cu pași și trompetă
Lumina încă aprinsă în noi
Stinge și culcă-te mamă
Sufletul nu pot să-l sting*

*Cărțile în jur ca o forță
Planetele ca un îndemn
Privirea răspîndită în oameni
Și pămîntul cu toate zburînd*

*Cine bate în zid să mă culc
Cine bate în geam să nu mai cînt
Am să ies pe fereastră ca o flacăra
Eu cel mai omenesc pe pămînt*

*Strada pustie de soare
Fîntîna din piață, copac de argint
Rînduri de ramuri de șerpi azvîrlind
Cu lumini la picioarele mele*

Să-mi așez sufletul pe marginea ei
Noapte cu oameni și pomi, o țigare
Porțile dorm și ușile care
Au bătut ca niște inimi de zi

Cine bate în geam să nu mai fiu
O nimeni, pâinea e bună
Toate sînt bune cu oamenii buni
O oamenii oamenii oamenii

Orașul iubit de lumini și de oameni
În vorbe cum să-l ascult
Bag mîna sub haină să văd
Inima ieri cu cît a crescut

Soare

Soare, ridică-te iar,
Ridică-te-n legile tale,
Împușcă lumea din nou
Pînă-n adîncuri.

Tu care nu ai trecut
Tu nu știi ce-nseamnă trecutul,
Același tricou îmbrăcat în zori
De două iubite mi-aduce amînte.

Dar dacă te scoli iarna la 6
Ori beat și palid te-ntorci, și eu pe străzile mele
Sînt un univers grăbit de frig
Încruntat de probleme.

Să fie pumnul tău galben mai mare
Decît al meu, cînd distanța m-ajută ?
Uite, pumnul meu a căzut din nou
Pe masa știută, ca un soare.

Istorie

Prin noaptea universului organizat
Ca un tren străbate pămîntul.
Verzi și roșii aștrii sclipesc ca semnalele de cale ferată,
Pămîntul aleargă, aleargă.

Sînt multe probleme vitale pe pămînt,
Și tragedii, impasuri și crize.
Sub legea lor, în milioane de case,
Oamenii mereu le discută.

Lunecă pămîntul prin noaptea de aștri,
Sfîrtecă universul, pierdut.
E foarte mic pămîntul, totuși pe el au încăput
Milioane de ani și o Revoluție.

Perpessicius

Critică și istoriografie literară

de D. Cesereanu

Debutul editorial al criticului Perpessicius se înscrie pe orbita anului 1925. Atunci îi apărea la Arad, în Editura librăriei diecezane, un volum în format mic (colecția Biblioteca Semănătorul) intitulat *Repertoriu critic* și cuprinzând o parte din recenziile pe care autorul le publicase în revista bibliografică *Buletinul Cărții* pe 1924. În cele *Cîteva cuvinte* introductive, Perpessicius își numea recenziile „*sugestii critice*”, dar le recunoștea de îndată „*caracterul fragmentar*”, deoarece menirea lor nu era alta decât aceea de a atrage atenția cititorilor asupra aparițiilor literare din acel timp — proză, poezie, teatru, critică,

Considerate în perspectiva evoluției critice a lui Perpessicius, ele amintesc, totuși, de pasiunea viitorului foiletonist, care, de altfel, în chiar această „*prefață*” își mărturisea intenția de a reveni asupra unora cu scopul de a le prezenta cititorilor într-un volum de cronici „*dezvoltate*”: „...*consemnăm că bună parte din autorii și operele înregistrate aici, se vor întîlni în cronicile dezvoltate din volumul în preparație: MENȚIUNI ȘI MEDALII CRITICE*”. Volumul anunțat se tipărea, într-adevăr, peste trei ani, sub titlul *Mențiuni*

critice, fiind primul din seria celor opt volume care vor aduna, și de astă dată numai în parte, bogata activitate foiletonistică a lui Perpessicius — principala sa operă critică.

Pînă la apariția primei serii din *Mențiuni*, Perpessicius prezenta cititorilor primul său volum de versuri: *Scut și targă* (1926). Acesta era, de fapt, un jurnal liric al impresiilor culese de pe front (1916) și apoi din spital, completat cu un ciclu de *Poeme din ajun* (1915—1916) și cu unele *Traduceri* din Verhaeren, Paul Fort, Baudelaire, Jules Laforgue, Rémy de Gourmont, Francis Jammes. Amalgamarea aceasta, în același volum, nu era întâmplătoare. Prezența poezilor tălmăciți, explica, într-un fel, însuși climatul simbolist în care se mișcase sensibilitatea poetului din paginile jurnalului original. Perpessicius atrăgea atenția asupra unei priveliști sumbre și prevestitoare de moarte pe cîmpul de luptă. Sentimentul dominant era acela al predestinării: „*Plouă peste foile de cort / Și din ele picură-n tranșee, / Îngînînd o tristă melopee / Pentru sufletul ce azi e mort. // Peste toată zarea s-a întins / Un zăbranic nesfîrșit de doliu ; / Cine oare-a pregătît lînfoliu / Și anume pentru care*

ins ?" (*Septembrie*). Apoi, atmosfera din spital trăia prin o serie de detalii: mirosul pătrunzător de cloroform, năvala doamnelor patriotarde în preajma răniților, cărora le examinau cu lorgneta urmele „rănilor de baionetă“ și, printre acestea, micul bust al lui Bonaparte, așezat lângă o fereastră de unde împăratul își trăia singur „*drama ninsorii moscovite*“ (*V. Mater Dolorosa*). Toate amănuntele însă amplificau sentimentul de pustietate și însingurare deplină pe care îl trăia poetul: „*Ninge-afară, ninge și în mine, / De la brazii verzi din curte, vine, / Ce melancolie! // Tu te duci prin neaua ninsă pe cărare, / La fereastră, bate, lin, cu ritmuri rare / Inima-mi pustie. // Ciorile, prin neaua albă, negre / Însoțesc cu cântece alege / Astă agonie*“ etc. (*Ninge afară, ninge și în mine...*)¹⁾ Cu *Itinerar sentimental* (1932), al doilea volum de versuri originale al lui Perpessicius, **completat** și acesta cu *Albumuri, amoruri, traduceri*, poetul își încheie cariera lirică nu fără să fi lăsat anume ecouri în sensibilitatea cititorilor vremii.

*Mențiunile critice*²⁾ indică, odată cu prima lor serie, adevărata vocație a

¹⁾ Înainte de apariția acestei plachete de versuri (*Scut și targă*), Perpessicius semna, împreună cu prietenul său Ion Pillat, alcătuirea primului volum din *Antologia poezilor de azi* (1925) urmat, mai târziu, de un al doilea volum (1929).

²⁾ *Mențiunile critice*, cuprinzând foiletoanele, articolele și studiile scrise de Perpessicius între anii pe care îi trece printre paranteze au apărut în mai multe Serii, după cum urmează: *Seria I-a* (1923—1927), Editura literară a Casei Școalelor, București, 1928.

Seria a II-a (1927—1929), Fundația pentru Literatură și Artă, București, 1934.

Seria a III-a (1929—1931), idem, 1936.

Seria a IV-a (1931—1932), idem, 1938.

Seria a V-a (1932—1933), idem, 1946.

Mențiuni de istoriografie literară și folclor (1948—1956), E.S.P.L.A., București, 1957.

Alte mențiuni de istoriografie literară și folclor (1957—1960), E.P.L., București, 1961.

lui Perpessicius: aceea de foiletonist și istoriograf literar. Ele adună în paginile lor o muncă de zi cu zi, pe care autorul o începuse în 1923, anul debutului său de cronicar literar, și pe care o continuă în condiții mai mult sau mai puțin avantajoase, fie la săptămânalul *Cuvîntul* (unde, într-adevăr, și-a susținut foiletonul timp de peste șase ani), fie după aceea, prin numeroase „comunicări radiofonice“ sau în subsolurile ziarelor efemere ale vremii, vădind o conștiințiozitate care rămîne elocventă și în zilele noastre.

Ce sînt, deci, *Mențiunile critice* ?

Autorul însuși simțea nevoia să dea unele explicații, odată cu apariția fiecărei serii. Făcînd însă uz de o modestie exagerată, refuza, de la început, să le considere produsul unui „critic“. „*Pentru că, — argumenta el — temperament prin excelență subiectiv, autorul (...) vrea să vadă în culegerea aceasta de cronici literare, în primul rînd o serie de mărturii ale unui cititor, mai mult sau mai puțin în curent cu producția literară contemporană din România. El se ferește cu stăruință să se considere critic — și neu-*

Alte mențiuni de istoriografie literară și folclor (II), 1958—1962, idem., 1964. Ultimele trei volume, apărute după Eliberare, întrerup cursul primelor cinci Serii, dar continuă tradiția lor de alcătuire, astfel încît (păstrîndu-și în parte și titlul) pot fi considerate ca atare. De altfel, folosind același criteriu de apreciere, alte două volume ale lui Perpessicius își revendică titlul de *Mențiuni critice* și anume: *Dictando divers* 1925—1933 (Fundația pentru Literatură și Artă, București, 1940) și *Jurnal de lector completat cu eminesciana*, (Casa Școalelor, București 1944) chiar dacă adună materiale critice și publicistice de un caracter mai eterogen. Adăugînd la toate acestea volumul *De la Chateaubriand la Mallarmé* (Fundația pentru Literatură și Artă, București, 1938) — o culegere substanțială din critica franceză datorată autorilor beletristi și unde autorul Mențiunilor își face simțită prezența prin notele și comentariile introductive — avem în față întregul tablou al activității criticului.

tralizarea celor doi termeni ai titlului, nu e de loc întâmplătoare — pentru că nu-și recunoaște nici însușiri didactice, nici un anume dogmatism, fără de care, pare-se, criticul nu se întrupează.“ (v. *O lămurire*, Mențiuni critice³, *Seria I-a*). În schimb, după cum vedem, le atribuia caracterul de „mărturie ale unui cătitor“ sau, altădată, de însemnări ale unui „jurnal de critic, sau, dacă voți, de lector“. (Prefață la *Seria a II-a*). Sint caracterizări asupra cărora Perpessicius revine și cu alte prilejuri (v. *Jurnal de critic postum*, *M. c.*, *Seria a V-a*, p. 396) dar ele nu pot fi atribuite decât parțial operei lui critice. În orice caz autorul credea spuselor lui și începând cu *Seria a II-a* nu-și mai grupa foiletoanele după genuri literare sau în alt mod riguros, ci le includea toate quale, păstrându-le succesiunea originală din revistele unde apăruseră. Avea și o explicație în acest sens: „O selecție sau un florilegiu (...) ar fi cerut o reșezare sau chiar o retopire a materialului, de pe urma cărora sigiliul foiletonistic s-ar fi șters“. (Prefață la *Seria a II-a*). Numai că, alcătuite astfel, Mențiunile se întâlneau, în cele din urmă, cu modelul sainte-beuve-ian al cunoscutelor *Causeries du lundi*, fără a fi vorba, totuși, mai mult decât o asemănare formală.

Precizările făcute de Perpessicius, oricum de circumstanță, învederează un anume spirit de independență față de critica didactică și dogmatică (în primul rând universitară) iar *Mențiunile* atestă, contrar modestiei autorului lor, un simț critic pătrunzător, ale cărui manifestări concrete împrumută în istoria criticii noastre aspecte dintre cele mai originale. De aceea credem că adevărata profesie de credință a lui Perpessicius o aflăm nu în prefețele seriilor de *Mențiuni*, ci în articolul *În tinda unei registraturi* (inclusiv la înce-

³) Abreviem astfel: *Mențiuni critice* = (M. c.).

putul *Seriei I-a*). Proiectele sincere ale tinăului cronicar literar sint, într-adevăr edificatoare pentru ceea ce reprezintă mai valoros opera lui. Iată ce scria el: „Voi plivi însă orice prejudecată sectară și mă voi sili să comentez orice operă, din orice zonă ar veni. (...) Voi alunga cât mai hotărît, ca pe-o Satană, ipocrizia și vorbind de o scriere, voi căuta să transmit cât mai lămurit ecourile-abia-distingte, voi vorbi, cu alte cuvinte cu pasiune, disprețuind sau lăudând după împrejurări. (...) Dacă blamul va fi de multe ori surizător, în loc să fulgere a spaimă ca-n Apocalipsă, entuziasmul meu însă nu-i voi pune frâu ci slobod îl voi lăsa să măsoare zările. Alții mai vîrstnici au vorbit de foamea spirituală a atenției publice, iar *Sainte-Beuve* a transcris de undeva că a lăuda cu moderație este semnul celei mai mari mediocrități. Deci voi căuta întotdeauna să adaptez entuziasmul meu o cutie de rezonanță în care să vibreze emoția pe care o dă opera de artă și numai grație căreia, după spusa lui *Gourmont*, opera aceea există. În acest sens primesc cu bucurie să mi se amintească de „parțialitatea plină de dragoste“ pe care alții, din altă pulpă, mai nobilă, au practicat-o. Un astfel de protectorat prețuiește cât o independență.“ Programul lui Perpessicius milita îndeosebi pentru o critică fără prejudecăți, independentă prin natura aprecierilor ei, lăsînd frâu liber entuziasmului oit de justificat. Dezideratul aici exprimat, întîmpinînd mișcarea sinuoasă și extrem de contradictorie a fenomenului literar din perioada celor două războaie mondiale, caracterizîndu-se, între altele, printr-o inflație a cărților mediocre, suferea modificări imprevizibile; în primul rînd de ordinul concesiilor. Astăzi materialul imens al *Mențiunilor*, cernut și hotărît de trecerea anilor, încheagă imaginea unui ansamblu de o valoare înegală. Dacă putem aprecia favorabil

faptul că nimic din ceea ce era literar nu i-a fost străin criticului (după cum mănturisea el însuși) într-o atît de lungă perioadă a activității sale, vom observa, cu multă ușurință, că nu tot ce a „înregistrat“ el aici era „literar“. Și, în acest caz, concluzia asupra caducității multor foiletoane, o dă nu atît înregistrarea făcută fără alegere, care ar fi putut să rămînă o formulă bibliografică utilă, ci înregistrarea lipsită de disprețul cuvenit. Genul proximal pentru Perpessicius, — foiletonul — s-a exercitat adesea pe un teren gol : autori și cărți reprezentînd posibilități mediocre sau submedicore au atras asupra lor privirea unui critic binevoitor, deși, mai totdeauna, comentariul lui venea cu un surplus de informație, făcînd dovada unei mari pasiuni literare. *Mențiunile* grupează astfel unele foiletoane perisabile, din care luăm cunoștință de ceea ce am putea numi, cu cuvinte împrumutate, „cimitirul literar“ al vremii.

Dar, valoarea *Mențiunilor* este una interpretativă și în acest sens criticul autentic își afirmă vocația prin comentarii revelatoare asupra scrierilor literare cu adevărat izbutite. Îi distingem aici simțul critic sigur, călăuzindu-l spre judecăți fine și esențiale ; bogata informație cărturărăască concretizîndu-se în stabilirea diverselor filiații literare, de la precizarea locului pe care îl ocupă o scriere în creația unui autor, pînă la un întreg sistem de referințe pe marginea literaturii naționale sau universale ; în fine, gustul și percepția estetică personală, în care rezidă una din trăsăturile particulare ale foiletonului lui Perpessicius. Și, dacă vom reține că toate aceste calități erau legate de interesul primar al promovării operelor literare valoroase, la a căror apariție foiletonistul avusesse rolul unui adevărat scoutier, vom înțelege și vom aprecia cum se cuvine influența favorabilă și imediată a scriitorului Perpessicius de-a lungul unei întregi perioade din istoria literaturii

noastre. Adaptînd entuziasmului său „o cutie de rezonanță“, cum zicea, criticul a căutat să amplifice din prima clipă impresiile pe care i le-au lăsat aceste opere literare, susținîndu-le „cu o parțialitate plină de dragoste“. Avea și un motiv să o facă deoarece principiile esteticii puteau fi aplicate în acest caz pe un teren absolut fertil. Foiletoanele acestea grupează un material considerabil, căci nu puține au fost operele de primă valoare, sau cel puțin interesante, care au apărut între cele două războaie și după aceea. E, cum se știe, perioada în care se consolidează temeliiile literaturii române moderne și contemporane prin contribuțiile unor scriitori mai mult sau mai puțin proeminenți precum Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, George Călinescu, Hortensia Papadat Bengescu, Galla Galaction, Cezar Petrescu, Gib. I. Mihăescu, Ion Agârbiceanu, Ion Brătescu Voinești, Ionel Teodoreanu, Ion Marin Sadoveanu, George Mihail Zamfirescu, I. Peltz, Anton Holban, Damian Stănoiu, Urmuz, C. Ardeleanu, D. D. Pătrășcanu, Ion Călugăru, Mihail Sebastian, Al. O. Teodoreanu, N. D. Cocea, Jean Bart, Victor Ion Popa, Zaharia Stancu, Geo Bogza, Eugen Barbu, Aurel Mihale, Titus Popovici și mulți alții în proză ; Tudor Arghezi, Ion Barbu, Lucian Blaga, George Bacovia, Ion Pillat, Ion Minulescu, V. Voiculescu, B. Fundoianu, Ilarie Voronca, Ion Vinea, Adrian Maniu, Victor Eftimiu, Mihai Beniuc, Eugen Jebelleanu și alții în poezie ; Eugen Lovinescu, G. Ibrăileanu, Nicolae Iorga, Mihail Dragomirescu, George Călinescu, Ilarie Chendi, Pompiliu Constantinescu, Tudor Vianu și alții în critică și istoriografie literară ; Mihail Sorbul, Camil Petrescu, G. M. Zamfirescu etc., în dramaturgie. Sînt scriitori pe care am ținut să-i amintim pentru a sugera importanța „vastului repertoriu bibliografic și in-

terpretativ⁴⁾ al *Mențiunilor*, și totodată pentru a spune că Perpessicius a revenit de mai multe ori aproape asupra fiecăruia (prin foiletoane prilejuite de apariția scrierilor lor) așa cum și astăzi revine periodic asupra creațiilor noi aparținând scriitorilor contemporani.

Să exemplificăm. O pasiune constantă leagă numele lui Perpessicius de cel al lui Sadoveanu, prozator a cărui activitate se apropie de apogeu între cele două războaie, și ale cărui scrieri, sporindu-și numărul de la un an la altul, i-au înlesnit criticului o urmărire atentă și, dacă se poate spune, neîntreruptă. Interesant e, însă, faptul că datorită componentelor ale universului operei sadoveniene — evocarea, poezia naturii, melancolia destinelor înfruntea de viață — i se relevă, în adevărata lor semnificație artistică, nu mai odată cu apariția romanului *Venea o moară pe Siret*. Nu era însă prea târziu pentru a le recunoaște și în seria operelor anterioare, începând cu „romanul fraților Potcoavă” și celelalte care au urmat. Ba mai mult, cu ajutorul lor, Perpessicius recom-pune ideea asupra căreia voia să insiste îndeosebi (definim astfel și unul dintre procedeele cele mai caracteristice ale investigației sale critice) trecând, după aceea, la esențializarea observației fundamentale: „El (Sadoveanu — m. n.) știe că între plaiurile și malurile apelor ce cunoaște se scurg existențe și că ele se îndreaptă cu aceeași irezistibilă chemare spre același liman al dispariției — fie că le-am reține mai mult sub lentila noastră, fie că le-am privi pe deasupra. De aceea temperamentul lui Sadoveanu e mai aproape de al unui trubadur care cîntă în accente mișcătoare „oameni și locuri”, cum însuși intitulează una din lucrările lui. Și din trecerea aceasta a

vieților, din irosirea atîtor visuri, (...) se degajează acea melancolie proprie scrisului său, acel ritm, acea cadență interioară care trădează sufletul unui mare poet. Evocarea — iată propriul creațiilor lor”. (M. c., *Seria I-a*, p. 240). Ideea întregului foileton este neluată cu și mai multă putere de pătrundere la apariția volumului *Hanu-Ancuței*, prilejuindu-i lui Perpessicius o suită de judecăți, prin care el are intuiția exactă a capodoperei sadoveniene. Numind-o „o carte desăvîrșită” sau „o carte perfectă” întrucît atmosfera specific sadoveniană trăiește aici prin „rezonanța gravă” a semnificațiilor ei și totodată printr-o armonioasă unitate de stil și ton artistic, criticul spunea: „Într-adevăr, Hanu-Ancuței evocă vremuri apuse și melancolia inevitabilă se desprinde nu numai din scrisul cu tonuri de pluș al povestitorului — și este, vă asigur, față de scrisul îndejuns de poetic al lui Mihail Sadoveanu, un progres — dar și din perindarea atîtor întâmplări, într-un arhaic ton de cronică. (Niciodată, de altfel, înrudirea scrisului d-lui Sadoveanu cu stilul cronicarilor moldoveni către care a năzuit, n-a fost mai izbitoră și nu i-a izbutit mai mult ca în Hanu-Ancuței). Cu fiecare nouă ispravă, cu fiecare nou basm (...) — din toate întâmplările înfățișate, în verbul înflorit cu alesături de flori de cîmp undînd într-o vîlcea și aromă de mireasmă arhaică, din cronici, se desprinde un sens adînc ca o lege implacabilă, (...) rotirea de aripi de cenușă a timpului ce trece, a vieții ce se călătorește, a morții care ia pe nesimțite”. (M. c., *Seria a II-a*, p. 147—148). Și în încheiere: „Rareori însușirea de căpetenie a d-lui Mihail Sadoveanu, acel dar de evocare epică cu care e înzestrat rapidul, s-a realizat mai desăvîrșit și cu mai multă artă ca în Hanu-Ancuței”. (Op. cit. p. 149). Din citatele alăturate putem sesiza, totodată, și stilul criticului, așa cum îl vom întâlni de-a lungul atîtor pagini din *Mențiuni*.

⁴⁾ Tudor Vianu: *Literatură universală și literatură națională*, E.S.P.L.A., București, 1956, v. *Perpessicius*, p. 244 ș. u.

Deosebit de receptiv a fost Perpessicius față de poezie. Pe Arghezi l-a văzut, de la început, ca pe un mare liric al literaturii române și în acest sens, în chiar paragraful inițial al foiletonului său la volumul de versuri *Flori de mucigai*, afirma următoarele : „...cam din 1910, Tudor Arghezi a stat neîntrerupt, în inima și pulsul poeziei românești, căreia i-a strecurat cel mai vioi și mai bogat singe liric“. (M.c., seria a IV-a, p. 73). Esențiale rămân în acest foileton unele observații prin care Perpessicius surprinde, pare-se, înținuul, câteva coordonate esențiale ale liricii argheziene. El ne vorbește aici despre „estetica unicității“, familiară marelui poet („...întilnim, întâi, în *Flori de mucigai* acele reflexe de iad, proprii scriitorului necruțător, pentru care nici o oroare nu este inutilă din punct de vedere artistic“), despre „coarda gravă și coarda serafică“ pe care le îmbină frecvent poezia lui Arghezi, asemenea unei picturi murale unde „peste genunea de flăcări a iadului se boltește pologul de azur al paradisului“, și, în fine, despre latura spiritual-folclorică a volumului examinat, în care „bate ceva din duhul lui Anton Pann, ridicat la puterea de artă proprie d-lui Tudor Arghezi“ (Op. cit.). Prețuind formele novatoare ale poeziei ori de câte ori implicau un conținut autentic, Perpessicius își exprima, totodată, îndoiiala cu privire la experiențele moderniste mai mult sau mai puțin violente, în care imaginea sau asociațiile de imagini trebuiau să aibă o strălucire autonomă, poezii făcând apel la „miragiile necontrolate ale visului sau subconștientului nestăvilit“. (M.c. Seria II-a, p. 162). Un astfel de poet era Ilarie Voronca, autor al unor versuri apreciate de critic pentru reala lor sensibilitate, dar care făcuse tocmai pasul convertirii spre modernism. Experiențele artistice ale poetului nostru, observa Perpessicius, coincideau „cu mișcarea suprarealistă, acea deza-

gregare a lirismului, începută mai dinainte, pe vremea dadaismului, și căreia, dacă n-a dus pînă astăzi la o desăvîrșită creație specifică, nu i se poate tăgădui o răscolire de brazde lirice, de pe urma căreia literatura totdeauna profită. Să profite... — adăuga el — dar cu moderație. Noi însă am regretat întotdeauna convertirile acestea la modernism, ale poezilor care au debutat sub stele mai calme“. (Op. cit. p. 162).

Comentînd manifestul suprarealist al lui André Breton în partea privitoare la strălucirea autonomă a imaginilor sau caracterul lor fragmentar și pe care teoreticianul francez le asemuia (exemplificînd) cu o „noapte a fulgerelor“, Perpessicius adăuga : „N-ai apucat să distingi bine paradisurile pe care le despică paloșul de aur al unui fulger și oblonul de catran s-a și prăvălit peste dînsul. Ești mulțumit cu intervenția acestor splendori paradisiace ? nimic de zis.“ (M. C. Seria II-a, p. 382). Repudiîndu-i lui Ilarie Voronca tendința de a se integra manifestului suprarealist, Perpessicius încheia prevăzător : „Nu e timpul să insistăm asupra acestor noi estetici. De vreme ce se aplică și repurtează victorii, ea are dreptul la viață. Cîtă viață — rămîne de văzut. Istoria, timpul mai bine zis, nu va nesocoti să verifice“. (Op. cit.). Și totuși, încheia criticul, un poet ca Ilarie Voronca devenea un liric veritabil atunci cînd trecea la poemul organizat pe o idee comunicabilă, negîndu-și adică „poetica pointilistă“.

Fără să stăruim mai mult pe această cale, ne vom grăbi să spunem că Perpessicius nu a fost ceea ce se cheamă un polemist. Într-un fel, situația ingrată de cronicar literar nu i-a dat răgazul de a se angaja în focul disputelor literare, dar se pare că o asemenea îndeletnicire era și improprie temperamentului său. Totuși, într-un singur caz, condeiul lui Perpessicius se precipită printre rîndurile a numeroase foiletoane, trădînd o anume ostilitate

critică față de sistemul estetic al lui Mihail Dragomirescu și „școala“ sa „universitară“. Îmbrățișînd o concepție critică mult mai largă, Perpessicius nu putea împărtăși nici ideea de „*autonomie a artei*“, nici teoria „*capodoperei*“ prin care profesorul și învățăceii săi transformaseră studiul literaturii într-o „știință“ dogmatică și doctrinară, operînd cu formule pe cît de rigide, pe atît de perisabile. Din orice unghi favorabil, Perpessicius nu pierdea prilejul să trimită săgețile împotriva acestei școli și, mulțimea lor, deși prea puțin vătămătoare, explică îndeajuns caducitatea sistemului estetic dragomirescian. (Mai bine poate decît ar fi făcut-o recurgînd la un singur foileton de atitudine). Să urmărim cîteva din țintele acestor săgeți: „*Există — oricît institutul de măsuri și greutăți al lui Mihail Dragomirescu s-ar opune — un relativism critic, grație căruia verdictele se dau cu drept de apel, mai mult chiar, se întîmplă ca o jurisprudență de Iași să n-aibă putere de lege la București*“. (M.c., *Seria I-a*, p. 200). În altă parte, pe marginea unui roman, Perpessicius notează: „*Căci este un roman, oricît i-ar contesta acest titlu, anumite ateliere critice patronate de universitate*“. (Op. cit. p. 322). Se fac apoi referiri la „gustul critic“ al lui M. D.: „*M. D. este cel mai mare maestru al tradiționalei oiști. Gustul d-sale s-a exercitat cu o nedesmințită tiranie în operele tuturor care l-au apropiat și cărora „atelierul său de reparații literare“ — cam așa de plastic îl numește Lovinescu — ținea să le aplice marca peticului său. Cît despre siguranța acestui gust, ea a fost mai cu osebire vieoaiie și sigură de sine în analiza capodoperelor omenirii pentru cari verdictele au fost date înainte de apariția d-lui M. D.*“ (Op. cit. p. 368). „Știința“ formală a esteticii lui M. Dragomirescu era privită, apoi, cu nu mai puțină suspiciune: „*A fi despicat nu în patru dar în patruzeci și patru o situație dramatică sau încheieturile unui*

poem epic, a fost totdeauna o operație dintre cele mai reușite ale acestui haruspice al literelor românești“. (M. c., *Seria a II-a*, p. 263). În legătură cu „autonomia estetică a operei“ cităm: „...d-l. profesor Mihail Dragomirescu, pentru care singură opera interesează și dacă realizează acea genialitate integrală, fără de care nu se poate pretinde să ia loc în empireul entităților estetice, sempiternă.“ (M. c., *Seria a IV-a* p. 104). Adeseori topila predilecțiile criticii universitare „*pentru poema de subiect și compoziție*“, dovedindu-se în schimb, impenetrabilă față de poezia de atmosferă, precum „în aplicațiile critice ale d-lui Mihail Dragomirescu, spirit dogmatic și intolerant.“ (Op. cit. p. 192). Se arată intrigat și pentru faptul că împotriva „*poeziei noi*“ socotită de „*universitate*“ drept „*un soi de nebună a Parnasului*“ „și azmuța zăvozii de cîte ori socotea de cuvîntă, gardianul esteticii românești.“ (Op. cit. p. 458). Condamna cu orice prilej școala critică dragomiresciană „unde canoanele unei estetici rigide și timorate sînt literă de lege“ (Op. cit. p. 465) sau dogmatismul acesteia în care mentorul ei „*a pus o pasiune pitagoriană*“ (M. c., *Seria a II-a*, p. 351). Pot fi întîlnite și caracterizări ca acestea: „*Mihail Dragomirescu, temutul cerber al infernului nostru literar...*“ (M. c., *Seria a V-a*, p. 11) sau „*generalissimul cunoscutului nostru sistem de fortificații estetice*“ (Jurnal de lector, p. 39). În seriile mențiunilor de după Eliberare, rîndurile despre activitatea lui M. Dragomirescu sînt mai estompate și, în general, pleacă de la premisa unor disociații necesare. Perpessicius vorbește și acum despre „*originalitățile tricotomice*“ ale profesorului de literatură (*Alte mențiuni de istoriografie literară și folclor*, p. 40), despre fanaticul „*estetismului integral*“, săvîrșind greșeli „*care toate pornesc din aceeași abstractă și inumană idolatrie a dogmatismului*“ (Op. cit.), despre „*marele haruspice expert în descifra-*

rea măruntaelor victimei..." (Alte mențiuni de istorie literară și folclor, II, p. 250), dar totodată, sfârșește prin a recunoaște meritele pe care totuși profesorul Institutului de literatură le-a avut.

Am socotit necesar să stăruim asupra acestei polemici vătuite, susținută mai mult printre rînduri, pentru că ea pune în valoare poziția critică preconizată de Perpessicius în perceperea fenomenului literar. Ea se definește prin confluența celor mai felurite mijloace de investigație critică (le-am putea numi ecletice), la baza cărora se află însă bunul gust sau plăcerea de a percepe opera de artă, fără prejudecăți. Venind dintr-un asemenea loc, critica lui Perpessicius se constituie, de la sine, ca o operă antidogmatică, antidoctrinară și, dacă autorul ei nu era un polemist, ea vădește fără îndoială un sens polemic îndreptat spre respingerea sistematică a spiritului dogmatic și intolerant din anumite sisteme estetice și critice, cum era și acela al lui Mihail Dragomirescu. Unii, însă, n-au sesizat aspectul acesta structural al activității lui Perpessicius și ar fi voit să vadă în foiletoanele lui niște atitudini-manifest⁵⁾.

Mențiunile adună între filele lor și activitatea unui harnic istoriograf literar. Nu trebuie să vedem în aceasta o simplă îndeletnicire de bibliograf, ci, înainte de toate, o pasiune de cărturar îndrăgostit de literatura înaintașilor, cărora le-a acordat întreaga sa atenție, de timpuriu. Într-o evocare semnificativă, Tudor Vianu își amintește să-l fi văzut prima dată pe Perpessicius (Dumitru Panaitescu) într-o sală de lectură a Academiei, aplecat asupra tomurilor, cu o stăruință care nu putea să treacă neobservată. „*În vechea sală de lectură a Bibliotecii*

⁵⁾ Ovidiu Papadima: *Creatorii și lumea lor, Schițe de critică literară*, Fundația pentru literatură și Artă, București, 1943, v. *Despre foiletonul critic, în legătură cu dl. Perpessicius*, pp. 128—143.

Academiei, printre maeștrii bibliografiei române, alături de Sadi Ionescu, zărisem uneori pe tinărul cu părul abundent, ridicîndu-și la răstimpuri ochii din groasele tomuri care îl rețineau..."⁶⁾ Perpessicius a lipsit un timp de la masa sa de lucru, dar, odată cu sfîrșitul războiului s-a întors în aceeași sală, vădînd o pasiune și mai statornică, deși ar fi avut suficiente motive să se considere un înfrînt. Materializată în numeroase contribuții, activitatea istoriografului literar se pătrunde de o vibrație lirică originală. Istoricul literar e din categoria destul de rară a acelor cercetători literari care, întocmind studii obiective și minuțioase, le catalizează prin mărturisirea discretă a unui sentiment de mîndrie patriotică. E aceasta, de pildă, atitudinea din studiul asupra logofătului Dinicu Golescu, întîiul cărturar român care „*sub veșmînte orientale ducea cu sine o autentică inimă modernă*” și în a cărui scriere *Însemnare a călătoriei mele...*, criticul vedea o carte de „*nemîloasă critică socială*” (M. C., *Seria I-a*, p. 55). Nu mai puțin interesante sînt studiile despre Nicolae Filimon, Nicolae Bălcescu, Vasile Alecsandri și mai ales cel despre Mihail Kogălniceanu (ultimul apărut în *Jurnal de lector*) și care favorizează o opinie asupra democratismului consecvent al cercetătorului. De altfel, cu această atitudine fundamentală, Perpessicius avea să se apropie de Eminescu — marele nedreptățit al unei societăți strîmb întocmite — și al cărui „mit” începuse să fie vehiculat cu o anumită ostentație ipocrită de reprezentanții lumii burgheze. „*Cultul morților* — scria indignat criticul — e fără îndoială una din cele mai emoționante religii; de cîte ori însă la adăpostul acestui fast funebru nu se lăfăiesc cele mai sălbatice ipocrizii” (*Protecționism cultural*, M. C. *Seria I-a*), pentru a arăta, în altă parte, că de fapt, statul burghez nu a făcut ni-

⁶⁾ v. Tudor Vianu, Op. cit.

mic pentru a cinsti cum se cuvine memoria poetului: „...n-avem o monografie a poetului, n-avem o ediție critică, necum una de mare artă și ilustrată și sîntem și mai departe de perspectiva unui monument. Avem în schimb un minister al Artelor și ridicăm în chip de statui, pe unde apucăm și pentru cine se nimerește, blocuri de granit și suluri de bronz cu mult mai pieritoare decît strofele de hîrtie ale Floanei Albastre.“ (v. Scriitorul și umbra lui, M. c. Seria I-a p. 10). Generos și utopic, criticul spera zădărnice într-o îndreptare a lucrurilor de îndată ce ar fi luat ființă un Directorat al Literelor prin care scriitorii să-și poată apăra drepturile profesionale în viață fiind („In loc să continuăm a practica sistemul de pînă acum al glorificării postume — veritabil trafic de istorie literară — vom avea scriitorii asistați în viață, transformați din elemente de decor și umilînță, în factori de utilitate socială! După ce se va fi asigurat confortul, ajuns legendă pentru contemporani, al scriitorului în viață și după ce se va fi venit în ajutorul urmașilor scriitorului decedat, atunci abia ne putem îngriji de statuile și fîntirurile lor.“ — v. *Protectionism cultural*) și totodată să poată dirija din acest for al lor destinele culturii naționale („Mai ales la noi — argumenta Perpessicius — unde stăpînirea a analfabetismului cere o muncă de generații și o strădanie colectivă. Școala, în actuala zodie a învățămîntului, are nevoie mai mult ca oricînd de colaborarea scriitoricească. Planul de luptă al acestei glorioase campanii trebuiește întocmit de sovietul scriitorilor. Ei trebuie să ceară înființarea unui Directorat al Literelor, și să-l înzestreze cu personal, din siml lor, apt pentru marea misiune. Bibliotecile de popularizare, foi pentru popor, reviste-magazin, ediții critice din clasici, monografii, totul e de făcut. Scriitorul ridicat la rangul unei funcții sociale, va deveni ceva mai mult decît

cetățeanul de onoare al Statului“ — Op. cit. p. 11). Opiniile criticului pot fi suspectate, în parte, de un anume noocratism, înșă ele nu au un caracter ideologic ci decurg din ideea valabilă a promovării valorilor literare și în general a factorilor de progres cultural. Mai mult utopică decît practică (în condițiile societății burgheze), ideea aceasta continuă să fie susținută de Perpessicius cu o singulară generozitate, devenind realitate concretă abia în societatea socialistă, o dată cu desfășurarea revoluției culturale. Iată de ce, în anii de după Eliberare, Perpessicius a găsit climatul social potrivit aspirațiilor lui. Perfecționîndu-și metoda de cercetare prin asimilarea ideologiei revoluționare a clasei muncitoare, el își valorifică bogata informație căturărească în studii ce fundamentează terenul istoriografiei literare contemporane. Volumul *Mențiuni de istoriografie literară și folclor (1948—1956)* reprezintă o asemenea contribuție. Istoricul literar scrie acum, cu o emoție profundă, despre membrii post-mortem ai Academiei R.P.R. — Eminescu, Caragiale, Vlahuță, Gherea ș.a., aclamînd modul în care, poporul liber, recuperîndu-și valorile ce l-au reprezentat, săvîrșeste actul justițiar de „recunoaștere postumă“, restituindu-le acestor scriitori „laurii“ „frustrați“ de către vechea Academie (v. *Academicieni de dîncolo de mormînt*). Semnalăm în acest volum studiile despre Eminescu, vîdînd o minuoasă informație semnificativă (v. *Eminescu și contemporanii, Proza literară a lui Eminescu*, alături de care va trebui să adăugăm *Eminescu și teatrul, Creație și divertisment folcloric la Eminescu* din volumul următor, *Alte mențiuni de istoriografie literară și folclor*) sau studiile despre Caragiale și altele al căror obiect ni-l indică titlurile: *Instantanee din literatura anului 1848, Însemnarea călătoriei lui Dinicu Golescu* (reluare a unui studiu mai vechi), *George Barozzi și poezia politică, Iordache Go-*

lescu, lexicolog, folclorist, scriitor, *Locul lui Dimitrie Cantemir în literatura română, La centenarul lui Anton Pann, Samuil Micu Clain, Bogdan Petriceicu Hașdeu*, ș.a. prin care istoricul literar încearcă o vastă acțiune de revalorificare critică a tezaurului moștenirii noastre literare și culturale. În celelalte două volume de *Alte mențiuni...* contribuțiile istoriografului literar se restrâng (notabile rămân studiul *Folclorul și poezii noștri* sau unele articole prin care el își revizuieste și consolidează opiniile asupra câtorva scriitori formați între cele două războaie) pentru a repune în drepturile ei vechi activitatea foiletonistului. Urmărind acum dezvoltarea literaturii actuale, — realizările mai importante din ultimii douăzeci de ani, dar și prin manifestările ei de zi cu zi — Perpessicius militează pentru cauza literaturii noi.

Nu vom putea defini însă personalitatea istoricului literar fără a-i examina, fie și sumar, o altă ramificație a activității lui: cercetarea manuscriselor. Aceasta se conjugă atât de mult cu aceea de comentator și estetic al operelor de artă, încât, îi conferă lui Perpessicius, cu distincție, un loc aparte printre istoricii noștri literari. Preocuparea e timpurie („din primul an al studenției mele...”) dar roadele ei încep să se arate în critica unor ediții de texte clasice apărute între cele două războaie. Comentând de pildă *Trei viteji*, poema eroi-comică a lui Budai Deleanu, tipărită după manuscrisul original de unul dintre editori (Gh. Carțaș), el ridică cu o deosebită seriozitate problema versiunilor *Țiganiadei* în dorința restabilirii textului valoric superior, punând la contribuție vaste cunoștințe în materie. (M.C., Seria a II-a, p. 132). Cu o intenție similară revenea asupra colecției „Biblioteca clasicilor români, preconizând ediții critice, științifice alcătuite, deoarece, argu-

menta el, „*Lecții vii de inițiere literară, edițiile din clasici trebuie să stea la baza culturii noastre.*” (Op. cit., p. 268) iar altădată se întrecea pe sine lăudând un editor care tipărea *Ciocoi vechi și noi* avusese buna inițiativă de a fi confruntat textul romanului lui N. Filimon cu versiunea din „*Revista Română*” unde a apărut prima dată. (M. C., Seria a IV-a, p. 103 ș.u.). Pe firul acestor exigențe îndreptățite și apoi trecând la urmărirea atentă a edițiilor poeziilor lui Eminescu tipărite de diverși editori, s-a născut și a crescut treptat ideea acelei monumentale ediții critice a *Operelelor* marelui poet, pe care avea să o alcătuiască Perpessicius. Desigur, și numeroși alți factori au contribuit la realizarea ei, și cunoașterea amănunțită a celor cincisprezece mii de pagini ale manuscriselor lui Eminescu este cel dintâi. Am amintit (faptul nu trebuie scăpat din vedere) că Perpessicius, cu mult timp în urmă, având în față exemplul numeroaselor ediții critice străine, deplîngea soarta editorială a poeziilor lui Eminescu, și normal, năzuia să le vadă cuprinse într-o ediție critică, unică prin posibilitățile ei de valorificare. Dezideratul, sau mai degrabă visul acesta, îl nutreau, în fapt, și alți cărturari ai vremii, începând cu anul 1902, când Titu Maiorescu cedase Academiei Române manuscrisele poetului, acel miraculos „*corpus eminescianum*”, teaur înedit de care mulți editori s-au apropiat cu cele mai nobile intenții dar n-au reușit să-l valorifice. E drept însă că nimeni pînă la Perpessicius nu s-a gândit să elaboreze cea ediție monumentală „*integrală și critică*” de care avea nevoie, pe drept cuvînt, cinstirea numelui lui Eminescu, răspunzînd totodată acelei „năzuințe an de an amînate”. Cu toate acestea chiar Perpessicius o visase neputincios, așteptînd înfrigurat printre filele manuscriselor, pînă cînd într-o zi a fost favorizat de o întîmplare: „*Marile cariere* — își amintește el, sfidînd ano-

⁷⁾ v. *Farmecul manuscriselor, Mențiuni de istoriografie literară și folclor.*

maliile veacului burghez — *sînt nu odată, opera hazardului, și cariera mea de editor (presupunînd că era una) se născuse sub o zodie surizătoare. Trăia prin anii aceea, în Bucureștii tuturor aventurilor, un editor neastîmpărat, expert în lansarea romanelor de tiraj, și căruia îi căzuse la inimă să se îmbogățească din editarea, într-un singur volum, a întregii opere eminesciene, pe care trebuia să-l aibă gata cel mai tîrziu la semicentenarul morții poetului, în 1939.*

Începută sub o astfel de „zodie“, ediția critică a *Operelor* lui Eminescu răspundea numai parțial intențiilor editorului, căci Perpessicius era hotărît să o alcătuiască, urmărind restituirea integrală a aceluia „corpus eminescianum“ rîvnit de atîtea generații, angajîndu-se la o muncă uriașă pentru care avea nevoie de răbdare și timp. „Căci, orice s-ar zice — scria Perpessicius —, cu Eminescu ne aflăm în tărîmul miracolelor, unde mijloacele de explorare curentă nu ajung și unde singură răbdarea cu aliatul ei de nădejde, timpul, răzbesc și biruie toate dificultățile“⁸⁾. Ajungînd în zilele noastre la al șaselea volum tipărit, monumentală ediție a valorificat și sistematizat pînă acum cea mai însemnată parte a textelor eminesciene, începînd prin critica edițiilor anterioare și introducerea unui bogat aparat critic cuprinzînd organizarea variantelor, note și anexe la poeziile publicate de poet în timpul vieții, continuînd apoi cu aducerea la lumină a *Postumelor* și a *Literaturii populare*, însoțite și acestea de întregul lor aparat critic. Laborioasa ediție reintegrează textele lui Eminescu în forma lor originală, și stabilește geneza, filiațiile subtile, mo-

tivele, constituirea lor, încît, cititorul care dorește să aibă nu numai imaginea tăiată în bronz a marelui creator o poate găsi și pe aceea a atelierului său de creație, de o impresionantă bogăție și vastitate. Meritele esențiale ale ediției au pus astfel la contribuție priceperea și pasiunea unui erudit filolog, bibliograf și estetician al creației eminesciene. Promisiunea următoarelor volume din ediția *Operelor* lui Eminescu e sigură. Nu numai că tiparul le așteaptă astăzi în mod organizat, dar Perpessicius continuă să străbată labirintul manuscriselor poetului, descoperind și depozitînd străluciri inedite, concretizîndu-și bucuriile secrete ale unei munci anevoioase. „Un drum prin Dealul manuscriselor eminesciene, e o călătorie din cele mai aventuroase. — mărturisește criticul — *Însă la capătul ei te așteaptă, ca-n cel mai somptuos basm oriental, comorile norocosului Aladin. Nu-ți trebuie vreo lampă fermecată. Din fiecare pagină o flacără jucăușe îți arată și drumul și tezaurul. Aibi numai încredere. Apropie-te cu smerenie și sufletul poetului, prezent în fiecare silabă și-n fiecare stih ori cît de tainic, îți va vorbi și va pune capăt îndoielilor tale. Nimic din ce-a căzut pe paginile acestea sacre n-a fost zvîrlit la întîmplare. Aici și piatra e fertilă. Orice sămînță germinează. Apleacă-te și vei culege rodul.“ (v. *Farmecul manuscriselor* — postfață — *Mențiuni de istoriografie literară și folclor*). Iată mărturisite aici, o pasiune și un devotament care vor continua să aducă la lumină frumusețile operei lui Eminescu.*

Cuprinzînd aspecte dintre cele mai particulare (cum am încercat a le semnală), activitatea lui Perpessicius este opera unui critic și istoriograf literar fecund. Judecînd-o însă după ceea ce-i definește ponderea calitativă — și aceasta ne interesează — opera lui are un rol important în dezvoltarea culturii noastre.

8) *M. Eminescu, Opere, I. Poezii tipărite în timpul vieții. Introducere. Note și variante. Anexe. Ediție îngrijită de Perpessicius. Fundația pentru literatură și Artă, București, 1939. v. Lămuriri pentru ediția de față, XXXIV.*

Romantic și modern

Eugen Simion: „Proza lui Eminescu”

de Paul Georgescu

Am impresia că, înaintea acestei cronici sînt necesare cîteva precizări în legătură cu modalitățile criticii și cu obiectivele ei. Cum se știe, fenomenul literar conține trei domenii precise: epoca în care s-a format scriitorul, cu luptele ei sociale și ideologice, specificul vremii, raporturi între indivizi, formații literare etc.; scriitorul însuși, cu viața sa nerepetabilă în unicitatea ei, cu raporturile proprii — în familie, în școală, în societate, cu părerile politice, artistice, filozofice (și istoria formării lor); în sfîrșit opera, reflex îmbinat al celor două realități precedente. Bineînțeles, toate acestea se știu, nu e mai puțin adevărat că în raportul E-S-O, accentul pus de istoricii literari cade deosebit. Există, desigur, mari minți, ca a rinascentistului G. Călinescu, tinzînd spre unicitate, spre explicația totală, exhaustivă; tendința, însă, a istoriei literare pe plan mondial este — ca a oricărei discipline — de a se specializa, adică de a se delimita într-un domeniu anume, căutînd și o tehnică adecvată. Trebuie să fac această afirmație de vreme ce, recenziții unora debili ai cărților de is-

torie literară nu par, în majoritatea lor, a mai cunoaște altă unitate de măsură decît monografia absolută. Există însă și o altă tendință, nu numai de autonomizare a particularului secundar, dar și de răsturnare a raporturilor firești; altfel spus, este elementar că o interpretare trebuie să țină seama de totalitatea datelor cognoscibile, să pornească de la o ediție definitivă, științifică, de unde necesitatea unor asemenea discipline ajutătoare (descoperire de documente, precizare de date, stabilire de texte), care cer pricepere și devotament. G. Călinescu se plîngea undeva că istoricul literar e forțat la noi, prin lipsa unor specialiști, nu numai să stabilească planul clădirii ci să și adune materialul de construcție. Că există deci critici buni care se preocupă de descoperirea documentelor sau de stabilirea textelor, e adevărat, dar nu e firesc — și stadiul acesta va fi depășit. Oricum, trebuie subliniat cu putere că esențialul în critică este interpretarea operei, că toate celelalte elemente (documente, texte definitive, biografii, etc.) sînt utile doar în măsura în care reușesc să lumineze înțelegerea operei. Disciplinele ajutătoare merită

toată stîmă, dar a numi strîngerea de documente sau stabilirea de texte științate, a considera științata alcătuirea de liste cu verbele folosite de scriitor și a disprețui interpretarea operei („publicistică“), înseamnă a merge cu capul în jos, ceea ce e stupid și ridicol.

Există în critică (fiindcă istoria literară este... critică literară) două tendințe opuse, deci complementare: una dintre ele (Taine, democrații revoluționari ruși, Gherea, Ibrăileanu, Ralea) pornește de la operă, căutînd să descopere într-însa argumente sociologice, filozofice, adică refac invers drumul scriitorului. O altă tendință (Sainte-Beuve, Măiorescu, Lovinescu, Thibaudet, Călinescu), folosește toate elementele culturii, disciplinele ajutătoare susnumite, spre a asedia Opera (majoră). Ambele curente sînt utile fiindcă întretin viața literaturii și „creînd puncte de vedere“ (Ralea), critica descoperă valori latente (incluse în operă), sau chiar **sporește** valoarea. Impresia unora că **valoarea** (Judecata de...) ar fi un **dat ne varietur**, e o naivitate ce ignoră blînd întreaga istorie a culturii. Aceștia vād istoria literaturii ca pe un țintirim cu mormintele aliniate într-o ierarhie dată o dată pentru totdeauna, întreaga noastră justificare fiind ca, la date fixe, să plivim și să udăm iarba de pre mormînturi. Realitatea este că există o viață postumă a cărților, uneori foarte agitată, cu fatale conuri de umbră (uneori definitive), redescoperiri etc. Cărțile pe care le admirăm, fiecare generație își călește alte motive să o facă, sînt acelea, tocmai, ce pot satisface generație după generație. Aici marele Lovinescu greșea crezînd că toți clasicii sînt epuizați și atracția modernilor pentru ei este snobism pios. Eu sînt convins că, dimpotrivă, funcția istoricului literar e de a descoperi ce e modern în clasici, adică de a releva (dacă e cazul) valorile actuale, la care generația respectivă e sensibilă.

Evident (mai e nevoie să o reamintim?) opera trebuie înțeleasă în con-

textul care a generat-o, ea e un produs social-istoric. Din această perspectivă (necesară!), o bună monografie e suficientă **in aeternum**, dar conceptul de lector nu poate fi aperseput metafizic, el e determinat de epocă și clasa socială, de naționalitate, de sensibilitatea artistică a momentului, de experiența istorică a unei generații, ca să nu mai amintesc factorii formativi individuali. Or, dacă literatura e scrisă pentru a avea un ecou în cititor, de nu se schimbă cartea, se schimbă receptorul, cititorul, astfel că raportul se modifică. Un mare scriitor reușește să comunice fiecărei epoci ceea ce interesează vital pe lectorul fiecărei epoci. Cînd într-un moment dat al evoluției sale o operă clasică încetează, noilor cititori, de a le mai comunica esențe, clasicul încetează de a mai fi clasic și poate spune, cu Dante: „**e caddi come corpo morto caddi**“. Problema, deci, care ne interesează aici, nu este de a privi istoric proza lui Eminescu — a făcut-o bine Eugen Simion — ci de a căuta cum criticul i-a detectat valența ei contemporană (nouă), eventuala-i fertilitate.

*

Lucrarea lui Eugen Simion îmbină cercetarea istorică a textelor analizate cu privirea contemporană asupra lor și din interferența celor două perspective rezultă, cred, solida originalitate a studiului. Tînărul critic, ce făcuse progrese repezi în critica foiletonistică, în analiza fenomenului contemporan, a încercat să atace tema cea mai dificilă (dificilă fiindcă aici existau cercetări ilustre) a istoriei noastre literare, așa că, prin reușita sa, de pe acum, se situează printre criticii de frunte. Proza lui Eminescu reprezenta, în mod deosebit, o temă temerară fiindcă, recepționată tardiv și rău (din motive asupra cărora vom reveni), era acceptată cu îngăduința datorată genialului poet.

Firește, G. Călinescu a făcut și aici lumină, atenția lui s-a extins însă asupra întregii opere. Eugen Simion are o minte clară, fără rigiditate, e metodic, cu simțul nuanței, pornește la asalt după un tir susținut de artilerie.

George Munteanu, în cronica publicată în „Gazeta literară“, expune exact calitățile studiului. Se remarcă, mai întâi, temelia documentară solidă, „modul cu totul remarcabil în care tînărul exeget se achiță de „prozaica“ chestiune a documentării“. Criticul pornește de la surse, de la manuscrisele antume și postume, face referințe biografice bogate, discută materialul factologic și iconografic, se raportează frecvent la proza marilor romantici, în sfîrșit, utilizează cercetări fundamentale despre romantismul european. Or, firește, temelia interesează doar în măsura în care se înalță, pe ea, o clădire: Eugen Simion are un „punct de vedere propriu, sintetic, în stare de a-l face să-și domine datele și să le introducă într-o structură care-i aparține, funcțională, depășind factologia și compilația, aceste zone de subsol sau lăturalnice ale istoriei literare, ridicînd o construcție interpretativă care ni se impune și-l definește pe autor“. Tot George Munteanu subliniază „intuiția fundamentală“ a criticului care constă în faptul că se acceptă proza romantică ca ipostază a frumosului intrinsec, specific, suficient sie-și, dovedind astfel receptivitate și suplețe. Asemenea atitudine presupune însă și polemica împotriva opacității la romantism, deci Eugen Simion atacă trei prejudecăți curente: confuzia valorii epice cu normele realismului critic, neoportunitatea publicării postumelor, comparativismul sîcîtor ce reduce valoarea unui scriitor la influențe (aș zice: comparații înrăiți privesc istoria literaturii ca pe o grădină cu papagai). Criticul va fi preocupat să determine valoarea specifică a prozei poetice și, mai mult chiar, să redefiniească fecund, nuanțat, din perspectiva contemporană, con-

ceptul de romantism. De asemenea, George Munteanu apreciază la tînărul cercetător capacitatea de a detecta densitatea problematică și proiecția pe planuri simbolice, „tehnică de dezmarginire a condiției umane.“ (George Munteanu, în „Gazeta literară“, 23/65). Să amănunțim.

Primul capitol se intitulează „Universul prozei eminesciene“. Chiar de la început, criticul ia poziție polemică față de afirmația lui Ovid Densusianu după care un scriitor nu poate fi excelent în mai multe direcții, apoi de aceea a lui Eugen Lovinescu, după care proza lui Eminescu ar avea o valoare scăzută, judecată fiind la cîntarul balzacian, pentru a ironiza apoi încadrarea aceleiași proze în producția realismului critic. Cum se vede, cartea începe viu, polemic, prin delimitarea unei poziții proprii și schițarea repede a cîtorva idei directive. Rețin observația după care în literatura noastră ar fi existat trei valuri romantice: prepașoptist, „stăpînit încă de modele“, pașoptist, „romantism mesianic, inflăcărăt patriotic“ (pag. 14) și eminescian, cu inadptabili superiori, idealism protestatar, visul ca terapeutică morală. Observația e judicioasă, măntreb numai dacă romantismul a nctat prin 1870. Un alt val (romantismul minor) ar putea fi detectat la Vlahuță, Brătescu-Voinești, scrierile de tinerețe ale lui Sadoveanu, deci, pînă la primul război mondial. Nu cred a greși atribuind romantismului revolta simbolistă, ce a culminat cu Bacovia, revoluția poetică argheziană, analiza exasperată a lui Camil Petrescu și Holban, sau noul val, revoluționar, de după Eliberare.

Sigur că o asemenea discuție nu se încadra în sfera preocupărilor lui Eugen Simion dar, de vreme ce discutăm aici romantismul, putem folosi prilejul. Afirmația că ar exista valuri romantice succesive derivă din ideea călinesciană a dialogului permanent dintre clasicism și romantism. Așa

că există epoci în care predomină una sau alta dintre atitudini, că se produc modificări importante de la un val la altul, dar se poate vorbi totuși de o continuitate romantică, așa cum există și una clasică. Ipoteza aceasta are, între altele, darul de a stinge controversa dacă Eminescu era sau nu un romantic întârziat, și cum se explică apariția lui într-o vreme în care curentul pe care-l reprezenta, dispăruse. Iată o problemă falsă, de vreme ce romantismul n-a dispărut până azi. În orice mare curent literar există anume procedee, motive comune ce atrag atenția în mod deosebit cititorilor și cercetătorilor, astfel încât atenția se fixează asupra fenomenului cel mai vizibil dar, la o lectură mai atentă, se poate observa că repetiția sesizată constituie oarecum o aparență, că realitatea curentului respectiv se află în zone mai profunde și această substanță tinde spre dăinuire, spre regenerare. Nu voi intra aici în discuții secundare, dacă romantismul e un curent, un stil, o atitudine, problema principală este dacă substanța lui este destul de viguroasă și plastică spre a putea trece pragul epocilor și a-și depăși propriile sale automatisme.

Se înțelege deci pentru ce Eugen Simion e preocupat nu numai de descrierea datării temporale, a legăturilor literare pe care orice epocă le implică dar și — spuneam de la început — de înțelegerea permanenței pe care proza lui Eminescu o exprimă. Din acest punct de vedere, criticul are toată dreptatea de a privi proza eminesciană nu doar ca un monument literar ci drept o revoluție reală, cu consecințe tîrzii dar încă fecunde. Celelalte capitole ale lucrării consideră prozele în individualitatea lor distinctă dar cu tendința clară de a se ridica la problemele esențiale. Așa, capitolul în care se analizează „Geniu pustiu“ se preocupă de naturile catilinare sau plenitudinea și contradicțiile omului romantic, despre demonism și titanism,

Celălalt capitol consideră „Umbra mea“, „Sărmanul Dionis“ și „Archaeus“ în raportul dintre proza fantastică și cea filozofică. Capitolul despre fantasticul erudit discută „Avatariile faraonului Tlă“, cel despre „Fabulosul popular în ipostaze romantice“ analizează „Făt-Frumos din lacrimă“. În sfîrșit, în „Fiziologii realiste din perspectivă romantică“ ni se vorbește despre „Aur, măriri și amor“, „Părintele Enmolachie Chisăliță“, „Moș Iosif“ ș.a. E suficient spre a observa că Eugen Simion discută în perspectiva unor probleme permanente ale literaturii, singurul mod real și eficient de a face critică literară.

„Geniu pustiu“ e prezentat ca jurnal și eseu, tehnici, firește, romantice, dar și moderne prin capacitatea lor analitică și prin posibilitățile de elevare intelectuală. Lucrarea de tînerete a genialului poet este, deci, scoasă din muzeul de curiozități al literaturii române și așezată la locul ce i se cuvine, valoarea ei este autonomă de a poeziei, nu strălucește ca luna de lumină împrumutată; altfel zicînd, Eminescu fundamentează proza analitică și romanul filozofic. Că din cauze pe care Eugen Simion le explicitează pe larg — rodul strălucitei premise se va vădi de abia mult mai tîrziu cu „Patul lui Procust“ și „Bietul Ioanide“, nu infirmă deloc excelența ipotezei eminesciene și mai ales vitalitatea ei viitoare. Romanul mai are, firește, și alte aspecte. Prin naturi catilinare, Eminescu înțelege o categorie tipologică: „E vorba — scrie E. Simion — de spiritele insurgente, problematice, faustiene, ale unei generații inconformiste, revoltate și desamăgite totodată, înflăcărată de idealurile naționale și «înțuită de plumbul greu al solitudinii»“ (pag. 25). Ca și în „Epigonii“, se exprimă: „...ideea degradării valorilor și a imposibilității de a înfringe inerțiile societății“ (22) iar eroul, Toma Nour, este „un refractar, un inadapabil din rațiuni superioare“ (40). ProblematICA a trecut ca atare, integral, în romanele

lui Camil Petrescu, în care descoperim zbaterea tragică a inadaptabilului superior, trăirea narativă s-a modificat iar translația temporală — prin magic și onirism — a fost înlocuită printr-o pluri-ipostaziere a eroului (aflat în fiecărui roman sau piesă, într-o altă situație existențială). La G. Călinescu se poate observa încercarea extrem de originală de a depăși contradicția romantică, astfel că „Sărmanul Dionis“ devenit „Bietul Ioanide“ se manifestă ca adaptabil superior, centrat pe creație, mișcându-se firesc în planul ideilor. Caracteristica sa clasicistă — voința de echilibru — îl situează în altă familie decât a marilor neliniștiți, dar eminesciană rămâne intensitatea intelectuală ca o calitate apercceptivă.

Studiind raportul dintre vis și realitate, Eugen Simion afirmă: „**Prozatorul romantic, văzînd panoramic și hiperbolic, asociînd gesturilor eroului mișcarea astrală, comentînd totul cu avîntat lirism, e dublat în „Geniu Pustiu“ de un observator fin al realității**“ (47). Afirmăția e îndreptățită dar, cred, și mai îndreptățit e faptul că tînărul critic caută valoarea în ceea ce e specific eminescian și nu în implicațiile realist critice, inevitabile în epocă, dar nu dominante: „**Eminescu e un mare poet al oniricului și narațiunile sale sînt înșesate de stări de reverie, de evaziuni în vis, prilej de a evoca lumi imaginare, spații de dincolo de raza observației noastre**“ (48). Și: „**Geniu Pustiu**“ afirmă o latură extrem de însemnată a creației eminesciene, aceea legată de lirismul oniric. **Romanticii considerau visul o poezie involuntară, în zona căreia artistul poate afla stările pure pierdute, poate trăi plenar, armonios, așa cum realitatea nu-i îngăduie.**“ (79). Numindu-l pe Eminescu un liric al visului, criticul situează problema valorii pe planul adevărat al specificului romantic. El subliniază însă caracterul bipolar, dramatic, al eroului: „**Toma Nour, Ioan reprezintă cu variații de caracter un tip ce oscilează**

între atitudini demonice, faustiene și elanuri titanice între visătorul abstras de realitate, căzut în stare de atonie și eroul byronian, ce caută să pună capăt deprimării morale și tristeții filozofice prin fapte eroice. Sufletul demonului apostat se mîntuie prin iubire, iar scepticismul funciar se risipește în marile acțiuni populare, însă nu definitiv, căci o dată exodul sfîrșit eroul cade în starea de dinainte.“ (58). Tragismul acestui dramatism constă în eternitatea lui, starea sisifică e o permanență a omului romantic. Desperarea nu are sens în afara speranței, durerea e de inconceput fără plăcere, de aceea ataraxia romantică e fie tendință, fie epuizare nervoasă, momentană, ceea ce înseamnă că ataraxia nu poate fi romantică, ea e clasicistă, umanistă. Funcția visului e de hiperbolizare efectivă, de tonic al sistemului nervos, întreținînd eterna zbatere.

Eugen Simion vorbește des în această carte despre evaziunea prin vis. George Munteanu, în cronica amintită, protestează împotriva termenului, cît privește creația lui Eminescu. Problema e controversabilă. Pe de o parte visul e o transcendere a realului și a fost folosit în literatură ca și mașina de parcurs timpul a lui Welles, pentru efectuarea unor călătorii temporale sau spațiale. Pe de altă parte, visul reprezintă o expresie anumită a realului. Freud, în „Știința viselor“, demonstrează că visul exprimă satisfacerea unor dorințe reprimare de realitate, pe planul mental. Oricum, structura oniricului nu este ne-naturală sau supranaturală ci o reprezentare modificată a realului, în sensul dorințelor. Oamenii au visat că zboară cu mult înainte de a realiza tehnic levitația. „**A avea cunoașterea unei limite, — scrie Hegel — este o dovadă a faptului că ne aflăm dincolo de această limită, dovedea limitabilității noastre. Lucrurile naturale sînt finite prin aceea chiar că limita lor nu există pentru ele ci numai pentru noi, care le comparăm între**

etc.“ Visul ar reprezenta prima cunoaștere a limitării noastre, deci prima depășire a lor.

După Sartre, imaginarul ar avea două praguri de expresie : cel de veghe, care nu e altceva decât atitudinea umană fundamentală de revoltă contra condamnării : „**Imaginația este conștiința întregă în măsura în care realizează libertatea**“. Celălalt prag este al visului, care e — tot după Sartre — expresia realității fundamentale, de anticipare, pentru că îi acceptă fatalitatea. „**Astfel, contrar celor crezute, lumea imaginară (a visului) se dă ca o lume fără libertate : ea nu e determinată, este cealaltă față a libertății, este fatală**“. Condamnarea visului ca acceptare a fatalității se face în numele imaginației revoltate și cele două forme ale sale ar reprezenta cele două funcții. Cred că diferențierea se impune, deci : nu orice transpunere imaginativă este o evadare, există un conținut al oniricului ce trebuie examinat înainte de a pronunța o condamnare ce nu poate fi de principiu, fiindcă visul romantic e un dinamism. De altfel, Sartre însuși implica valența modernă a romantismului în definiția omului : „**Omul e de realizat : el este ceea ce lipsește omului, ceea ce e sub semnul întrebării pentru fiecare din noi în fiecare moment ; ceea ce fără a fi fost vre-o dată, riscă de a fi pierdut, continuu**“.

Așadar, dacă prin clasicism înțelegem ceea ce este, iar prin romantism ceea ce ar putea fi, cei doi termeni constituie un dialog permanent al condiției umane care nu e un dat ci o neconținută devenire. De unde accentul pus fie pe caracterele constituite, pe permanență, pe diurn, (clasicism), fie pe devenire, mutație, sau pe nocturn. Sartre refuză — azi — (ca Valéry sau G. Călinescu, ieri), orice

„trans“ (uman, real etc.) drept un refuz al conflictului, deși romanticul caută, în alt fel, o depășire a conflictului (social, etic). Câtă vreme nu considerăm însă omul ca o încremenire ci drept o devenire (și Sartre insistă asupra dinamismului uman), romantismul are dreptul de a re-veni, de a reînvia. Numai morții au Destin, fiindcă el presupune o desfășurare inversă, de la punctul terminus spre copilărie, pentru cei vii, omul rămâne de elaborat, ceea ce mâine va fi Destin azi e o existență, o tendință. Se cunoaște parabola lui Pascal despre condiția umană : mai mulți indivizi, toți condamnați la moarte, asistă în fiecare zi cum unul sau altul dintre ei e sugrumat, în fața lor, și fiecare-și așteaptă rîndul. În aceeași atmosferă spirituală, Camus scria : „**sintem cu toții condamnați la moarte**“ ; dar, adăoga : „**omul este (..) singura ființă care nu acceptă condiția sa muritoare**“. Poate că aici, în tendința de autodepășire — a sa, a societății, a condiției umane — se află cauza generatoare a romantismului, capacitatea sa de regenerare. Poate că aici se află garanția revalorificării moderne a poeziei eminesciene : „**Spiritual**, — scrie Eugen Simion în „**Concluzii**“ — **eroul lui Eminescu manifestă iarăși o neliniște programatică. Această trăsătură vine de la structura personalității romantice : contradictorie, faustiană, agitată în tot momentul de un demon al insatisfacției**“. Și : „**Din această discrepantă se naște un conflict ireconciliabil, ce fixează destinul omului romantic într-o zonă tragică**“. (276). Orînduirea cea crudă și nedreaptă s-a prăbușit, omul a prins a zbura spre stele, dar e tragismul și măreția omului de a se visa mereu dincolo de limitele condiției sale. De aici și eternitatea lui Eminescu.

Originalitatea liricii noastre noi

de Șerban Cioculescu

u două decenii și mai bine în urmă, actul istoric de la 23 August deschidea o nouă eră socială, ale cărei contururi, de la început ferme, se desenează cu deplină limpiditate în zilele noastre; peste acestea crește certitudinea liniștită a greutăților învinse, a culesului apropiat, a acelei dezvoltări continue, cu salturi uriașe, dar atât de firești, pe care ne-au confirmat-o cu largi exemplificări, Directivele Congresului al IX-lea al Partidului.

De la înzestrare la acumulare și apoi la stratificările necesare epocilor de înflorire, — iată un drum pe care istoria nemînuită îl parcurge sinuos, cu istovitoare ocoluri, pierderi, retrageri și restriști. Parcurs progresiv, drumul acesta valorifică și unește generațiile, înlătură risipa caracteristică naturii nestrumite, îngăduie, mai cu seamă, pe baze materiale întărite prestigios, o admirabilă înflorire spirituală, rîvnită și meritată prin alegerea unui destin de muncă și libertate. Fără îndoială, cotidianul, rezervoriul faptic este uriaș și complex, ca și concertul individualităților: el explică apariția de opere mari în toate epocile, așa cum dialectica își absoarbe unitatea din con-

tradicții, iar existența ritmului implică un nod nemișcător. În acest sens, apariția unui element volitiv social, capabil să se alcătuiască diriguitor, reprezintă oștigul de astăzi al unor lungi răstimpuri istorice. Originalitatea artei, a literaturii, a poeziei noastre actuale, constă, astfel, întâi de toate, în existența unei tematici vaste, rod al gândirii unor mari mase ce intră conștient în arena istoriei, cu o foarte netă cunoaștere a țelurilor și dorințelor prin care se caracterizează. Nimeni nu comite eroarea de a considera aceste mase ca rezultat spiritual al unui factor spontan. Poporul român și-a făurit, prin secole, o cultură impunătoare, de care este conștient. Chiar literatura sa „modernă“ (adică nu mai veche de un secol!) înfățișează produse remarcabile, unele de valoare universală. Cel puțin poezia dintre cele două războaie ne-a înzestrat cu foarte mari poeți: Arghezi, Blaga, Barbu, și cu stele de întâia mărime: Al. Philippide, Ion Pillat, Demostene Botez, V. Voiculescu, Adrian Maniu... Suficiente nume, suficiente personalități ca să asigure, unei limbi de circulație, notorietatea. Și, desigur, pe măsură ce țara noastră își câștigă galoanele pe marile piețe ale lumii, interesul pentru limba română

crește, iar numele pe care le-am înșiruit vor fi tot mai cunoscute. Această scurtă și extraordinară înflorire de individualități artistice dintre cele două războaie vădea tocmai vitalitatea necurmată a poporului nostru: de la Eminescu la Argezi s-a anunțat, astfel, capacitatea românească de a birui la cea mai nobilă întrecere: cea spirituală. De aceea nu a putut fi vorba unei seări de magme, după ce admirabila generație poetică și-a spus cuvântul.

În fapt, ștafeta a fost trecută de marii poeți încă în viață. Cel mai prolific și mai vital dintre ei, Tudor Argezi, și-a ascuțit o pană nouă și scrie și astăzi încă, simbol al continuității spirituale, al învierii, al juvenței perpetue. Cu puțin ani în urmă, Lucian Blaga rostea cîntarea „mirabilei semănțe” iar Ion Barbu, izvor de permanente bucurii limpezi, mai găsea o dată sonuri pentru a-l evoca pe Bălcescu. Prin legătura aceasta cu generațiile înaintașe, poezia ultimelor două decenii și-a adîncit rădăcinile, cele pe care numai tradiția le hrănește. Lipsa de hiatus este așadar prima caracteristică a noii noastre lirici, prima ei marcă de originalitate; din rădăcinile puternice ale aceluiași arbore s-a înălțat un trunchi nou. În lirica noastră nouă lipsesc însă epigonii și imitatorii. Continuatorii și-au acordat instrumente proprii, fără nostalgii.

În fapt, primul eșalon de poeți de după 23 August proveneau din rîndurile unor scriitori în bună măsură formați: Mihai Beniuc, Eugen Jebeleanu, Radu Boureanu, Maria Banuș, Cicerone Theodorescu, Marcel Breslașu. Lor li se alăturaseră cei foarte tineri pe atunci: Mihai Dragomir, Nina Cassian, Dan Deșliu, Veronica Porumbacu, Victor Tulbure.

În toiul luptelor publicistice, diferența de vîrstă dintre cele două serii s-a șters. De aceea, cînd un scriitor foarte tînăr în 1945 reappare în volum cu mulți ani mai tîrziu, — mă refer

la Geo Dumitrescu, la colocviile sale lirice, care înscriu o dată în lirica actuală — o anumită lipsă de vîrstă, amesteca în surpriză confuzie; nu altfel s-au petrecut lucrurile și cu Șt. Aug. Doinaș, bard meritoriu. Ca unul ce respirase aerul a două lumi, acest prim eșalon a avut de respins tentații formale, cărora de altfel unii din comparșii săi le sucombaseră. Metoda artistică pe care au îmbrățișat-o ei nu a fost întotdeauna cea mai vibrantă, după cum intenția de a-și lungi nedefinit aripile nu a priit fiecăruia. De curînd, s-a reproșat unui poet, incontestabil talentat, prea marea revărsare, munca poetică înțeleasă ca un apel cantitativ, delirul egotist. Zilei de astăzi îi revine să adune, antologic, ceea ce rămîne valoros din lirica primilor ani. Actualmente, lirica-manifest, mereu prezentă, se îndreaptă către o problematică mai adîncă, mai puțin axată pe certitudini lineare. Global, efortul liric al acestui prim eșalon a fost remarcabil, dedicat unei tematici originale, care slăvea munca și triumful păcii, condamînd exploatarea și războiul hidos de agresiune, vestigiile vechiului în morală și în comportament. S-a cîntat cu patos stăpînirea naturii de către om, transformarea morală a acestuia, construcțiile, bucuriile omului nou și eroismul său, optimismul unei societăți care se înzestra rapid și temeinic. O asemenea tematică nu fusese cunoscută anterior. Noutatea ei a necesitat timp creațiilor definitive. Primul eșalon a pregătit astfel drumul, l-a curățat, nu fără a fi lăsat opere care trebuie onest amintite. De altfel, mereu în coloanele presei literare, poezii cu tîmplele cărunte reprezintă prezențe dragi, nu numai prin amintirea pionieratului lor, pe care îl prețuim.

Pe atunci, simțindu-se răspunzător de fericirea lumii, M. Beniuc numea norocos miile de cai putere ai erei noi, amîntea de Horia și de Gellu, dar și de omul care aștepta răsăritul, ritma

acel „1 Mai 1945“, scria balada anului 1933, își circumscria arta poetică și mărturisea lucid: „Fericirea n-o cunoșc prea bine, / Vatra ei acum a se clădește, / O să cînte mai dumnezește / Cei ce o să vie după mine“. Titlurile de poezii chiar, „Să nu dai libertatea pe nimic“, de poeme „În frunte comunistă“, arătau pe poetul luptător, care părăsea truda stilului pentru vigoarea mesajului. De la „Zbor alb“, Radu Boureanu trecea la „Sîngele popoarelor“, iar apoi își strunea lira „Sub stema Republicii“. Înclinat către compozițiile simfonice, Eugen Jelebeanu scria poemele: „În satul lui Sahia“, „Bălcescu“, iar mai apoi neuitatul „Surîs al Hiroșimei“, după cum Dan Deșliu crea poemul despre „Lazăr de la Rusca“ sau „Minerii din Maramureș“, iar Mihai Dragomir „Tudor din Vladimiri“. Dacă în poeziile lui Victor Tulbure domină universul rustic, cresc mai mult țărani, alți autori se adresează muncitorului industrial, care apare în poezie. Peisajul industrial, el însuși nou, se încetățenește masiv în lirică, o dată cu apariția poetului proletar („Zece mii de meșteri mari“ — Ion Bănuță).

Pe cînd condeii lui Tudor Arghezi își îngăduia un răgaz, răscumpărat din plin ulterior, poetul „Florilor pămîntului“, cîntărețul omului, decan de autoritate al primului eșalon, scumpul prieten și sfătuitor Demostene Botez, puneă întrebarea esențială: „Tu ce-ai făcut?“ Concomitent, se structura lirica feminină, al cărei prim contingent — Nina Cassian, Maria Banuș, Veronica Porumbacu — trecea de la „Cîntecul mic“ la „chemări“ și „fluxuri“. Nina Cassian se încumetă să cînte Partidul, în rime alerte și perioade nobile („Puternicul strat arzător l-am găsit: / Am dat peste DRAGOSTE, dragoste mare, — statornică, -naltă și fără sfîrșit!“). Tot ea inaugurează poezia nouă pentru cei mici, pe același plan de timp cu Cicerone Theodorescu, căruiă avea să-i urmeze, cu succes, mai târziu, Ion Brad.

Orientarea hotărîtă către tematica progresistă și militantă a constituit elementul original al primei decade de poezie, al anilor anteriori manifestării meteorice a lui Nicolae Labiș. Caracteristica formală a acestei perioade o constituie prezența corală a poezilor, fecunditatea, verbul frust, o creștere în lărgime, tendința către surprinderea unor mari zăcăminte aflate aproape de suprafață, însă pînă atunci neprospectate. Munca îndelungată pe vers a devenit la unii poeți o povară; deseori metrul popular, folosit ca atare, a sedus pînă la despersonalizare. Atracția pentru poemul de dimensiuni, pentru declarațiile în vers, utilizarea expresiei libere, nu întotdeauna organic elaborată, semne ale descătușării, oarecare supraproducție și similitudine formală au fost semnele care vesteau apropiata manifestare a unui alt eșalon, mai tînăr, în întregime crescut de Revoluție. Darea de seamă a recentei conferințe a scriitorilor s-a referit mai cu seamă la „grupul“ acesta, din care citez alfabetic: Al. Andrișoiu, A. E. Baconsky, Ion Brad, I. Horea, Aurel Rău, Tiberiu Utan.

Dimpreună cu Geo Dumitrescu, care nu este un fantasin stingher, cu Nicolae Stoian, Petre Stoica, Florin Murgur, Gh. Tomozei, acestea ar fi lirele „mature“, poezii sub sau în jur de 40 de ani, de la care se așteaptă dacă nu o înnoire a mijloacelor, în orice caz operele definitive. Personal, sufăr de o veche aversiune față de scările de valori întocmite după modelul acestora de zugrăvi. Despărțirea eșaloanelor prin grile metalice mi se pare, de asemenea, inefficientă, ca și citania, tot mai cuprinzătoare, dar și tot mai relaxată de nume, cronica transformată în catalog sau, și mai malefic, în carte de telefon. Ca poet, m-aș fi strecurat, bucuos, afară din liste, conștient, — dacă ar fi fost cazul, — că reprezint un caz particular. Căci a fi poet înseamnă, fără îndoială, a fi un caz singular, iar ușurința cu care este definit

un scriitor vedește și o oarecare scleroză a presupuselor sale virtualități.

În realitate, poezia în anii aceștia, s-a dovedit mai fecundă în prezențe decît proza, iar ispita de a numi mulți sau prea mulți poeți, într-o încercare critică dedicată originalității liricii noastre noi, nu dezvăluie decît multitudinea fenomenului. Desigur, existența unui singur poet foarte mare ar fi impalidat implicit lista, care rămîne deschisă, invitînd pe cei mai tineri să-și spună cuvîntul la șanse egale.

Scriînd sub semnul, activ de astădată, al lui Tudor Arghezi și cu amintirea proaspătă a lui Lucian Blaga și Ion Barbu, poeții cei mai activi din zilele noastre, indiferent de clasificăție, au acum avantajul de a trăi într-o lume care și-a și pus jaloanele, depășind mai multe etape. Este foarte greu și inutil să compari versul lui Horea cu cel al lui Baconsky, să te constitui în suporter literar. Mult mai convenabil este să aștepți de la fiecare volum nou al acestora, dar și al altora, un spor de revelație. Însăși diversitatea de univers și de stil, într-o lume căreia-i aparținem, constituie un factor de originalitate care recomandă cu prisosință anii aceștia.

Adevărul este că aproape simultan cu poeții „adulti“ (adică toți cei de pînă acum, dar și mulți alții) s-au manifestat năvalnic condeierii cei mai tineri, o pepinieră extraordinară, dotată, al cărei fiecare nume nou deșteaptă legitim o speranță caldă. Putem spune că ne aflăm aici în zona afirmării celei mai clare a unei lirici plenitudinare; ea a moștenit elementele originale ale scriitorilor îndrăgiți ai celor două decenii, nu a disprețuit lirica mondială, și creează pe planuri extrem de variate, valorificînd domeniul celor maturi, aș zice cu un spor de ingenuitate, dar și de imaginație, sinceritate și forță. Meritul celor tineri este, mai cu seamă o nouă lărgire a artei lirice, prin înglobarea sau re-

captarea unor teme esențiale, de la care apropietați înaintași pe alocuri se îndepărtaseră, într-o accepție mai rigidă a versului militant. Dornici să consemneze la zi evenimentul, nu puțin poeți, din anii trecuți, astăzi maturi, s-au înfășurat atît de strîns în steaguri, încît nu s-au mai putut deslipi; a existat un anume clișeu al copilăriei chinuite, al mizeriei războiului, al feminității „durute“, pe care se instăpîniseră penițe mai puțin dotate. Poezia industrială a produs și deșeuuri, după cum cea țărănească n-a fost scutită de locuri comune. Chipul muncitorului a fost redat cîteodată grafic, prin salopetă și pumn gros, cel al țaranului prin dulcetuuri sămănătoriste. Vina pentru cantitatea acestor vestigii revine unei concepții redacționale greșite, după care publicistica literară nu poate, oricum, înfățișa numai capodopere; mai precis, critica literară a manifestat șovăieli omologate în fața unor reputații colegiale și vindicative.

Într-o anumită măsură și lirica cea mai tînără manifestă tendințe spre atari slăbiciuni generatoare de clișeu. Am notat, astfel, la unii poeți imberbi, o certă aplecare către afișarea tinereții, ca o valoare în sine. Cîte o foarte tînără autoare se mîndrește că este îndrăgostită și ia act, cu delicii, că are trup, uitînd că numai atîta nu înlocuiește filtrarea artistică. Afișarea vîrstei și a sentimentelor, cu vizibilă ostentație, reportajul versificat prin locurile unde se lucrează, nu pot avea, singure, urmări bune. O grămadă de cerbi, de păduri, numeroase coloane fără sfîrșit și porți ale sărutului indică o oarecare tratare-afiș și este, desigur, un semn de asimilare grăbită și de neautenticitate.

Compensația o află într-o admirabilă poezie pe care mi-aș permite s-o citez integral: „O voi ficționi, / dulce lemn de tei. / ..Deseori răsfoiam cartea neliniștit / Să văd dacă se termină bine. / Teiul m-a iubit și pe mine. // Pe vița

tîmplei port / Umbra frunzei lui. / Treceam așa, vindecînd uscăciuni / Cu ierburile cîmpului. // Bucuros de minuni / Surfdeam pentru doi, pentru trei, / pentru toți semenii mei. / O, voi ficțiuni, / dulce lemn de tei“ (*Ficțiunile adolescenței*). Autorul „Dreptului la timp“ este astăzi un poet „adult“, farmecul său îl întîrzie însă printre cei mai tineri, care și-l revendică. Prin Nichita Stănescu, arta poetică a tinerilor își recîstigă un meștesug admirabil, potențat de vigoarea talentului, de o înnăscută finețe. Nichita Stănescu conjugă experimentul temerar cu tere-nul ferm, levitația cu sunetul, elementul părelnic cu durata. El este un modern în sensul cel mai pur (adică mai restrîns) dar și un apolinic, fără ca spirala sa să constituie un impediment în descifrare. Patriotismul său (vezi poezia „Quadriga“, dedicată lui Mihail Eminescu), contemporaneitatea, merg mîna în mîna cu evocarea Euridiceii și a Galateei, într-o rivnă de viziune umanistică ce nu trebuie descurajată.

Aparent tot ca un „caz“, Marin Sorescu a fost detectat de G. Călinescu pentru o „capacitate excepțională de a surprinde fantasticul lucrurilor umile și latura imensă a temelor comune“. În adevăr, Sorescu are oroare de automatismul gestului și al gîndirii, de veștmîntul baroc al platitudinii, cărora le opune un discurs nud, nu și crud, și o luciditate necruțătoare. I se datorează reintroducerea în circuitul literar a unor teme fundamentale (moartea, singurătatea, întîmplarea). Virilitatea sa critică, decisă să respingă o feminitate convențională, este mai convingătoare decît masculinitatea exhibată a celor ce se declară, cu neutră insistență, îndrăgostiți. Optimismul său este real, căci nu se alcătuieste pe scheme leneșe, pe excluderea unor scadențe, pe fixități. În acest sens, lapidară, concentrată, poezia „Șah“ („Eu mut o zi albă, / El mută o zi neagră. / Eu înaintez cu un vis, / El mi-l ia la război. / El îmi atacă

plămîinii, / Eu mă gîndesc un an la spital, / Fac o combinație strălucită / Și-i cîștig o zi neagră...“) constituie o piesă de antologie, un document liric excepțional. Apocalipsul transformării în hîrtie, parabola iubirii meschine de viață („Fluierul“), acel împetuș și simplu scriu pe cutremure, recomandă poemele sale ca pe un eveniment literar major. Nu îi impusese o anumită înrudire cu Emil Botta (poet de seamă care ar trebui reeditat) nici vagi asemănări de univers cu Constant Tonegaru¹⁾. Cred însă că evocarea trecutului nostru istoric în versurile sale, unanim apreciate, poate, la repetiția cu aceleași mijloace „de emoție eseistică, să-l pună în situația de a lua conducerea unui „Șir“ de emuli, de care el personal — și nici noi — să nu mai fim atît de mulțumiți. Pe aceeași linie, și versurile sale despre Shakespeare mi s-au părut a conține elementele unei parodii a propriilor mijloace.

Mai puțin seducător, prin forma abordată, cîtuși de puțin dispus să glumească, de o sensibilitate pe care, poate nici cunoscuții nu i-o bănuiesc, profund dramatic și structural grav, secret gingaș, Ion Gheorghe nu și-a menajat forțele și nu s-a răsfățat. Decis să surprindă epopeea contemporană în faptul cotidian, hotărît să fie cîntărețul eroismului comuniștilor, al celui eroism care nu-și află răsplata decît în propria mulțumire, fiindcă reprezintă o atitudine continuă și un efort în timp, ce călește personalitatea, încadrînd-o mai bine în colectiv, Ion Gheorghe a scris lungi poeme al căror filon gîlgîitor obligă la descifrarea unei suite lungi de simboluri, citeo-

¹⁾ De care nici Nichita Stănescu nu e cu totul străin, însă în alte tonalități. De fapt, opera lui Constant Tonegaru, nu numai pe alocuri senzațională, își așteaptă o atență cercetare. Curmat pe neașteptate, în momentul cînd realitățile noastre cele mai pozitive se dezvoltău treptat, C. Tonegaru reprezintă exemplul cel mai tipic al unui mare poet necunoscut, tocmai datorită unei rupturi dureroase cu momentul nemijlocit. La ultima Conferință a scriitorilor, unde a vorbit de poezii care ar trebui reeditate, E. Jebeleanu s-a sfiț să-l amintească. Probabil însă că nu-i cunoaștea opera postumă.

dată obscure. Despre „Cariatida“ s-a scris puțin și cam cu teamă, cu teama că poetul n-ar putea scrie concis și „versificat“. Experimentul său foarte variat ca ton mi se pare, dimpotrivă, convingător, așa cum o dovedesc și grupajele sale mai recente. Activitatea poetului trebuie urmărită neapărat, ca și aceea a celorlalți Ioni: Alexandru și M. Dumitru. Poate că nimănui decât lui Ion Alexandru nu i se potrivește mai bine adolescența și nu i se cer mai grabnic producțiile de maturitate.

Aceeași spontaneitate, încă mai potențată, ba chiar funcționând fantastic, ritmată voluntar, dar clocotind peste intențiile poetului, se dezvăluie în „Ultrasentimentele“ lui Adrian Păunescu, poet temperamental deosebit de Marin Sorescu și Ion Gheorghe, de care îl apropie numai calitatea imaginii. Mare biciuitor de imagini, încântat de emoțiile sale, invocând febra și agitația, Adrian Păunescu a dibuit, cu siguranță, legile pe care „curge“ poezia. Nu știi ce să-i acorzi întâi: capacitatea de exprimare, ochiul care provoacă viziunea sau, în fine, prospețimea și măsura artistului, care nu este ceea ce peiorativ se numește un inocent. Iată un exemplu de asemenea avîntată măsură: „Departee strălucește un acoperiș. / Vîntul pe țiglele lui a pus sare. / Peștii înoată cu ochii deschși. / În oraș a pătruns pe furiș / Cîtăva mare“. Metaforele memorabile sînt la el o obișnuință („Caii-și-ngroapă lenea și pasul în pas“), dar nici versurile facile nu lipsesc („Miliției noastre populare iertare! / Tovarăși de la circulație, nu fiți neliniștiți, / Eu am mutat toate săgețile indicatoare“). Receptivitatea sa neobișnuită nu se selecționează întotdeauna cu asprimea necesară, pare că poetul se autoadmîră necondiționat, ceea ce nu e tot una cu încrederea în propriile forțe. Cum însă acest cusur evident se remarcă mai mult „pe versuri“, decât „în conținut“, „Ultrasentimentele“ lui A-

drian Păunescu proclamă un debut cu totul neobișnuit; așteptăm de la autorul admirabilului „Armăsar troian“ un spor de note grave.

Cu volumele „Să ne facem daruri“ și „Frumusețe continuă“, două poete apreciate, Nina Cassian și Violeta Zamfirescu, și-au afirmat încă o dată tinerețea perenă, peste care nu putem trece, cînd răspindim pe masă o chintă de volume (din colecția „Luceafărul“), aparținînd celor mai tinere poete: Ana Blandiana, Gabriela Melinescu, Florența Albu, Constanța Buzea și Victoria Ana Tăușan. Fie că se apleacă cu duioasă gravitate asupra universului feminin, fie că-și manifestă voința de luptătoare și constructoare, vocile acestea se desprind autonom, cu autenticitate. Poate că „Ceremonie de iarnă“, cu toată aria sa mai restrînsă, să cuprîndă și emoția cea mai naturală, mai genuină. În versurile Constanței Buzea, mai cumpănite, bucuria pare mai matură, mai condiționată; o claviatură mai variată la Ana Blandiana, un ritm mai expansiv, ascund și unele scheme. „Băiețismul“ fetelor este al vîrstei și nu indică altceva decât o feminitate de adîncă și ferventă rezonanță. Tovarășele de poezie și de viață ale tinerilor la primul volum, împărțîndu-le „pasiunea electrică“ sau „spălîndu-le și apretîndu-le cămașa eroică“ aduc aportul original al unor talente cărora li se deschid zări largi și pașnice. Sănătatea sufletească a acestui tineret alungă ideea imitației, împiedică aprecierea după criteriile atît de plastic veștejite de Tudor Arghezi, cînd vorbea de linii cînd curbe cînd netede, cînd în zig-zag.

Originalitatea liricii noastre de astăzi, asigurată de concertul impozant al generațiilor, hrănită din frumusețea faptului cotidian, din patosul colectiv și diversitatea individualităților și aspectelor de viață, împletită pe izvoare curate de cristal fosnitor, făgăduiește, prin multe condee, operele cruciale la care poporul nostru are dreptul.

Critica prozei și a poeziei

de Al. Tudorică

Considerăm, ca și ceilalți comentatori ai volumelor, binevenite, după o absență destul de îndelungată din atenția editurilor, culegerile de critică apărute recent. Importante pentru definirea profilului respectivilor autori, ele ar trebui să constituie totodată o încercare de a reface, dintr-o perspectivă mai largă, un tablou de ansamblu al literaturii noastre noi. Așa cum s-a remarcat însă, criteriul valoric și al varietății tematice în ceea ce privește operele investigate nu a funcționat întotdeauna cu necesitate în selecția făcută pentru sumarul unor dintre culegeri. Ne propunem acum urmărirea mai îndeaproape a modului cum este cuprins și înțeles fenomenul literar actual în două dintre volumele de critică apărute, specializate în analiza de proză și respectiv poezie, aparținând celor doi critici clujeni Ion Lungu și Ion Oarcăsu.

Este net vizibilă predilecția lui Ion Lungu pentru generalitățile teoretice. Criticul lasă impresia că se simte în elementul său pe terenul conceptelor sociologice și estetice. De altfel, prima parte a volumului reconstituie pas cu pas un sistem de noțiuni pe larg dezvoltate, la care se revine cu insistență în fiecare articol de principii, dar și în analiza practică a cărților. Predilecția pentru discuția teoretică se dove-

dește uneori adresată, cum este cazul cu secțiunea volumului consacrat problemelor reportajului, care îi prilejuiește criticului aprecieri binevenite și necesare în stadiul de încă necristalizat fundament teoretic al acestei formule literare.

Cel mai adesea însă, criticul pare că se adresează unui auditoriu destul de incompetent în problemele estetice. La începutul fiecărui studiu I. Lungu își orînduiește meticolos, ca pe niște instrumente, principalele idei sociologice și estetice cu care va opera în cuprins. Acestea, nefiind numeroase, sînt în chip fatal continuu reluate: arta are și ea o valoare gnoseologică, cunoașterea artistică operează cu imagini, care exprimă generalul prin individual, trebuie deci să fie neapărat tipice și veridice, de aici necesitatea unei cît mai mari apropieri a operei de artă de realitate, a cunoașterii vieții de către creatori, etc. Desigur, se va spune, acestea nu sînt lucruri noi și, în plus, nimeni nu le-a pus vreodată la îndoială. I. Lungu le redemonstrează totuși cu pasiune. Aserțiunile sale evidențiază în primul rînd un sociolog și apoi un critic literar: „Dar faptul că în țara noastră nu mai există contradicții sociale antagoniste nu înseamnă implicit și dispariția luptei „contrariilor“. Materialismul dialectic și istoric ne învață că orice contradicție înseam-

ună „luptă“, chiar dacă aceasta nu mai îmbracă forme violente. Și contradicția neantagonistă dintre nou și vechi este incompatibilă cu împăcarea sau compromisiul; unul din poliți contradicției va fi, inevitabil, înfrânt, iar celălalt va învinge. Într-un mod corespunzător, se pune, credem, problema și pe plan artistic. Bineînțeles problema oglinzirii contradicțiilor sociale în literatură se cere abordată în complexitatea ei dialectică. Opera literară nu poate fi confundată cu studiul sociologic; ea reflectă generalul prin intermediul individualului, ca imagine concret-senzorială“.

Raportul artă-realitate ocupă, evident, ca criteriu de bază în cercetarea valorii unei opere, locul esențial în sistemul estetic al criticului. Conducându-se după acest principiu, noțiunile de „conflict“, „tipicitate“ și „veridicitate“ revin frecvent în considerațiile făcute; totul, în literatură, trebuie să se desfășoare în acord cu veridicitatea și cu tipicitatea cele mai depline. „Conflictul literar autentic se întemeiază pe procese de viață — tipice. Conflictul care nu ține seama de această împrejurare esențială nu reușește să dea o explicație veridică faptelor înfățișate“.

Operind distincții logice nuanțate, criticul obține în această direcție bune rezultate în analiza producțiilor epice. Mai cu seamă gradul de credibilitate a personajelor, motivarea lor strictă, istorică sau morală, determină aprecieri amănunțite și interesante în discuția pe marginea „Scrinului negru“, a „Risipitorilor“, a „Cordovanilor“; „Groapa“ lui E. Barbu, pe linia adecvării limbajului și mișcărilor personajelor la trăsăturile lor caracterologice, este apărată de acuzația de naturalism.

În definirea noțiunii de conflict, criticul face loc și unei accepții mai dezvoltate, în sensul înțelegerii acestuia nu numai ca o confruntare dramatică, antitetică violentă, ci și ca un mobil

intern al unui proces mai larg în care este închisă ideea de devenire: „Există manifestări concrete ale oamenilor (o simplă bucurie autentică sau o întristare sinceră) care să fie foarte relevante pentru evoluția unui caracter“.

Există însă impresia, așa cum spunem la început, că adeseori criticul forțează uși deschise. Insistența excesivă asupra determinării sociale a operei de artă nu este echitabilă față de una asemănătoare acordată celui de-al doilea factor important, care stă în centrul atenției criticii noastre actuale și care este caracterul specific și esențial artistic al literaturii. Este adevărat că se aduc amendamente programatice acestei păreri („Cum însă criticul nu face sociologie, el trebuie să-și dea seama și de modul de manifestare a tipului obiectiv în diversitatea individuală a categoriei sociale respective“); ele însă se manifestă timid în practica analizei literare. Se ajunge astfel la o critică mai mult sau mai puțin judecătorească, ce nu se apleacă asupra producției artistice, socotind-o o totalitate și cercetând-o în alcătuirea ei intimă. Actul critic se transformă de fapt într-o suprapunere de planuri, cel artistic peste cel social-etalon, iar obiecțiile vin să rezeze sau să adauge ceea ce prisosește sau lipsește față de tiparul inițial. Cele două sectoare — social și artistic — au, evident, legi comune, pe care criticul le reliefează adecvat în analiza concretă; dar și legi proprii, care nu pot fi simplificate. Criticul suspectează indirect capacitatea imagistică a scriitorului: „D. R. Popescu este, totodată, un imaginativ, reușind să se transpună veridic în cele mai neașteptate și originale situații, cerute de cursul firesc al acțiunii epice. El scrie, de pildă, și despre fapte și întâmplări la care nu a putut participa nemijlocit și care nu au asemănări substanțiale cu cele observate de el. Este adevărat, imaginea artistică îi reușește numai atunci când forța imaginativă se întemeiază pe ob-

servații realiste profunde, cînd este sprijinită pe o cunoaștere profundă, directă sau mijlocită, a faptelor zugrăvite“. Idealul ar fi ca scriitorul să povestească lucruri trăite, aprofundate, pentru ca întîmplările să fie „redate“ cît mai fidel: „Hemingway scria, în cartea menționată, despre evenimente din războiul civil spaniol, la care participase în mod nemijlocit. Și, pe cît se vede, acest fapt i-a priit de minune marelui prozator realist“.

Pe linia preocupărilor sale în legătură cu problema tipicului, I. Lungu întreprinde în articolul „Tip și prototip în creația literară“ o cercetare mai amănunțită, urmărind între altele, modul cum s-a constituit ideea de tip de-a lungul secolelor de literatură. Căutînd antecedente accepției actuale a noțiunii, criticul găsește că avarul („Harpagon“) sau ipocritul („Tartuffe“) marelui dramaturg francez nu reprezintă simple imitații ale unor modele livrești, ci reflecții ale unor modele reale din viață, ale unor prototipuri obiective. Prin urmare, în pofida prejudecăților literare, clasicii admit (fără a formula însă acest lucru din punct de vedere teoretic) existența tipurilor sociale obiective ca prototipuri ale tipurilor artistice. Faptele sînt, evident, adevărate, dar explicația acestei abateri de la imuabilitatea canoanelor clasice trebuie căutată mult mai aproape, iar nu în aceea că „zugrăvind viciele secolului său, marele dramaturg francez era destul de fidel adevărului, ca să nu se oprească la prejudecățile morale ale clasei dominante“. Este vorba, în primul rînd, de faptul că avem de-a face cu niște producții de comedie, al cărei specific — spre deosebire de tragedia epocii — impune cu necesitate ca spectatorii să poată recunoaște în personajele incriminate pe scenă oameni și vicii din jurul lor, condiție sine qua non a actului comic. Am putea vorbi, într-un astfel de sens, de exemplu, de niște tipuri în comediile antice. De fapt, noțiunea de tipic,

în accepția pe care i-au dat-o întemeietorii materialismului dialectic și istoric apare abia odată cu realismul critic și e mai bine să nu amestecăm termenii.

Nevoia de tipicitate depășește la Ion Lungu granițele imaginii artistice, extinzîndu-se asupra întregii realități și limitînd în chip fatal scriitorilor subiectele posibile. Poate fi tipic eroul romanului lui A. Mihale, — acțiunea cărții în sine (care nu împieteză asupra realizării personajului, recunoscută ca izbutită) este neconcludentă, pentru că netipică, pentru critic. „Romanul «Fuga» pierde, cu veridicitate și viziune istorică, tocmai datorită reducerii narațiunii la fuga propriu-zisă, care nu reprezintă decît un episod din desfășurarea evenimentelor la care au participat în realitate (s.n.) personajele, — de aceea credem că, într-o viitoare ediție a cărții, prozatorul va urmări întîmplările lui Dragomir Jiga și în adevăratul său război, acela din vest, în conformitate cu adevărul istoric (s.n.) și pe măsura incontestabilelor sale calități ideologico-artistice“.

Nu se poate spune că I. Lungu nu este, de-a lungul volumului său, credincios cu consecvență sistemului expres în amănunțime chiar de la primele pagini. Capitolul „Convenții și veridicitate“ prilejuiește o demonstrație concludentă în acest sens. În numele reflecției veridice și complexe a realității, criticul se ridică cu arma în mînă împotriva a ceea ce el numește „tezismul iluminist“, a cărui recrudescență o remarcă în operele unor dramaturgi contemporani (T. Mazilu, P. Everac, Al. Mirodan, D. R. Popescu): „Anumiți dramaturgi, unii nu lipsiți de talent, au exagerat accentul pus pe dezbateră de idei, revenind sub o formă aparent extrem de nouă la exagerările iluministe. (...) Deliberat sau nu, scriitorii în cauză subapreciază istoricitatea și caracterul reflectoriu al operei dramatice (...) absolutizează posibilitatea abstractizării imaginii artis-

tice pînă la simple construcții conceptuale. Potrivit acestei modalități, dramaturgul, sesizînd esența unor fenomene și procese sociale, poate și trebuie să recurgă la orice fel de artificii. Principalul este doar mesajul pe care vrea să-l realizeze (...) Se cunoaște în acest sens, importanța decisivă a reflectării prin imaginea concret-senzorială. „Artificiile“ despre care este vorba, de fapt anumite procedee artistice, criticul le precizează cîteva pagini mai încolo, condamnînd o literatură care mizează „aproape exclusiv pe virtuțile convenției și ale simbolului“.

De fapt, sub paravanul realismului, este vorba aici de o neînțelegere mai largă de principiu. Încă de la Gherea, s-a perpetuat în critica noastră, această dicotomie între teză și tendință, prima fiind cu indignare repudiată de cîte ori s-a ivit prilejul, a doua recunoscută ca inerentă oricărei producții literare valoroase. De fapt, înțibia noțiune, sinonimă adesea cu defectul capital, a fost compromisă mai cu seamă printr-o extensie și inversare de sens. Astfel, în loc să se spună: sînt proaste unele opere literare care țin să afișeze expres intențiile autorului, s-a spus: toate operele care își anunță deliberat o morală, care vor să demonstreze ceva și nu se sfiesc s-o arate de la început sînt teziste, adică proaste. (Nu e vorba de reabilitarea cuvîntului „teză“ — lucru neimportant — ci de esența fenomenului). Ce se va întîmpla însă atunci cu literatura moralizatoare, veche de cînd lumea, sau, mai aproape de noi, odată cu evoluția procedeeelor, cu literatura parabolică sau cu teatrul absurdului, în care simbolul trece pe primul plan (uneori opera întregă e un simbol — vezi „Ciuma“ lui Camus) și în care autorul își afirmă intențiile la modul cel mai direct? Evident, se poate răspunde: aceasta nu e o literatură adevărată, deoarece nu surprinde complexitatea vieții ș.a.m.d. Asemenea obiectii pornesc de

fapt de la niște principii descoperite odată cu realismul critic (și datorită specificității cărora a și fost posibilă disocierea teză-tendință de care vorbim), care postulează, în principiu, minima intervenție din partea autorului în desfășurarea epică, rolul unui adevărat creator — comparat cu demiurgul — constînd în componerea unui anumit subiect, în mișcarea adecvată, în cadrul lui, a unor personaje complexe etc. Aceasta este, desigur, o modalitate esențială de reflectare artistică a lumii și în cea mai mare măsură experiența ei rămîne hotărîtoare pentru întreaga literatură modernă. Prin ea nu trebuie însă înlăturate alte mijloace sau procedee posibile, cu virtuți proprii, unele cu potențe superioare vechilor modalități, și care se supun de fapt unei esențe identice. Convenția, recunoscută ca inerentă în construcția comediei (prin gruparea personajelor în principiu în cele două tabere fundamentale, de la care își împrumută atribuțiile de bază) își descoperă avantaje, într-un fel, în chiar deficiențele sale. Pe aceeași linie a potențării mesajului, demonstrației, a unui sondaj mai în adîncime se înscrie și folosirea tot mai frecventă a simbolului. Literatura contemporană cunoaște o migrare masivă a simbolului din poezie, lăcașul de veacuri, către proză sau teatru, fapt datorat concreteței, plasticității, puterii de convingere, rezonanțelor largi afective pe care le aduce. Nu e vorba de o ierarhizare a diferitelor modalități literare posibile, nici de o încercare de a minimaliza cumva virtuțile atît de încercatei imagini „concret-senzoriale“, ci de evidențierea drepturilor unor procedee de altfel deja cu succes verificate.

O interesantă înțelegere a simbolului dovedește Ion Oarcăsu în volumul „Opinii despre poezie“. Cu cîteva articole programatice, cartea inserează, la capitolul „Luminile și umbrele simbolului“, — cîteva păreri ale criticului ce ne-ar putea permite o mai bună des-

lușire a analizelor sale de poezie. În acest articol, I. Oarcăsu încearcă ceva deosebit: să redescopere valoarea și utilitatea simbolului pentru poezie. După ce i se caută acestuia justificări cu exemple din lirica universală, simbolul este recomandat tinerilor poeți, dar cu destulă precauție, din teama ca nu cumva aceștia să abuzeze de el. I se pare, totuși, criticului, că distinge în creația tinerilor o înclinație către acest procedeu. „Acești tineri depășesc **uneori** (sl. n.) simpla relatare, comunicarea directă a unei idei poetice, recurgând la simbol“. Ilustrarea se face prin exemple din Horațiu, Arghezi, Eminescu.

Ce este „Luceafărul“ dacă nu un simbol expresiv al condiției omului superior într-o societate care nu recunoaște, din miopie sau din interes meschin, de clasă, „valorile adevărate?“ Simbolul are, însă, și „umbrele lui; folosirea sa nu trebuie exagerată. Alături de el, poezie se poate face și cu alte mijloace“. Criticul notează, în treacăt, că, de exemplu, Leonida Neamțu „utilizează de regulă alte procedee (decît simbolul n.n.), că el se simte mai bine adresîndu-se direct contemporanilor, confesiunea lirică, descripția animată de peisaj sau poezia-manifest formînd, în prezent, principalele lui forme de exprimare“. Cu alte cuvinte, între procedee, alături de simbol, mai cunoaștem confesiunea lirică, descripția animată și poezia-manifest. Dacă, totuși, L. Neamțu a făcut concesii și a recurs la simbol, la aceasta l-a îndemnat „desigur, importanța ideii, valoarea ei gnoseologică deosebită“, deoarece frecvența simbolului dovedește și un anumit grad al maturității lor politice (a tinerilor poeți n.n.). Avînd de comunicat înalte sentimente cetățenești, renunțînd în majoritatea cazurilor la descrierea obositoare și pînă la urmă limitată a unui **eu**, poeți fără legături cu lumea din jur, unii tineri recurg la simbol și dintr-o nevoie or-

ganică de a-și expune, lapidar și pregnant, idealurile care-i animă“.

Dar iată, în legătură cu aceasta, și o recomandare: „Ca o trăsătură generală, se poate spune că ori de cîte ori poeții tineri folosesc simbolul pornind de la o idee clară și actuală, reușita le este asigurată, imaginea sublimiază importanța mesajului, potențarea metaforei sporește forța de sugestie, asociațiile reliefează, din mai multe unghiuri, valoarea politică a ideii“.

Distincția pe care am văzut că o face criticul între diferitele modalități poetice nu rămîne izolată numai în contextul afirmațiilor sale teoretice. Ea are repercusiuni lângă în sistemul de analiză. Aurel Rău, scrie, astfel, „o poezie ce **exprimă** limpede, dar totodată și sugerează“. Criteriul artă-realitate, prezent în dezvoltate aprecieri teoretice la I. Lungu, se traduce la Oarcăsu prin preferințele pentru un anumit tip de poezie. Criticul clujan pledează pentru lirismul obiectiv, pe care îl explică astfel: „Capacitatea de-a te transpune în variatele stări sufletești ale contemporanilor, fără a renunța, desigur, la propriul temperament, la ideile și sentimentele ce-ți sînt mai apropiate, este un prilej nimerit de confruntare între tine și lumea din jur, indiciul sigur că „oglin-
da“ poeziei cuprinde ceva mai mult decît propria ta prezență în lume“. Practic, majoritatea cronicilor volumului cuprînd analizele unor poeme de întindere mai largă (M. Banuș, D. Deșliu, G. Naum) sau a altor tipuri de poezie la care criticul poate desluși un anume sîmbure epic, ce se lasă explicat: Florența Albu („Fără popas“) „descrie recoltele bogate ale colectivelor, pe tinerii tractoriști și agronomi, sau efortul activistului de partid, în versuri calde și cuceritoare prin orientarea fățiș actuală a mesajului“. Valorii voit superioare a poemului amplitudinea i se caută și justificări teoretice. În primul volum al lui Geo Dumitrescu („Libertatea de a trage cu puș-

ca") „scepticismul dizolvant ducea, logic (?), la o poezie-instantaneu, de scurtă respirație. Relația didactică dintre conținut și formă, ca și viziunea specifică a poetului, care a trecut de la negația ostentativă la afirmarea patetică a unor adevăruri înaintate, își găsește astăzi expresia potrivită în formula poemului ampliu“.

Pe linia aceasta a dezvoltării unei anecdotice a poeziilor, a urmării mesajului social, antirăzboinic, a valorii actuale a creațiilor poetice, I. Oarcăsu reușește să aducă în unele cronici păreri pertinente. Se remarcă astfel analiza volumelor lui M. Beniuc, M. Banuș, N. Cassian, ca și foarte izbutita interpretare comparativă, din perspectiva actuală, a primului volum al lui Geo Dumitrescu.

La fel ca la I. Lungu, în sistemul de referințe al lui I. Oarcăsu își găsește loc și tipicitatea, dar într-un fel aparte, concretizat în anumite recomandări pe care criticul le face în legătură cu alegerea subiectelor posibile. De exemplu, la un citat dintr-o poezie de M. Dragomir („Răscoli-voi totul mâine prin genuni / ca într-o hrubă adâncă, mucedă, orbită, / și-am s-adun cu grijă fulgi de stele, bruni, / așchii de luceferi, scame de orbită“) se comentează: „Plecarea în cosmos este apoi necesară și grandioasă din alte motive decât cele invocate cu lux gratuit de amănunte“.

Criticul accentuează asupra conținutului: „Ne miră mai întâi faptul că poemul amintit (al lui M. Scorobete n.n.) nu este inclus în volum decât printr-o singură „secvență“, din fericire ilustrativă („Brful de aur“). În al doilea rând, „poem despre construcții“, **chiar inegal cum este** (s.n.), aduce în prim-plan suflul actualității mult mai puternic decât unele bucăți ale volumului“. Ierarhizarea valorică a poeziilor se face mai ales după actualitatea subiectului: „Dacă dintre poeziile lui din prima parte a culegerii (...) foarte

puține **porneau nemijlocit** (s. n.) de la un fapt de viață, majoritatea fiind arte poetice, versuri de dragoste ori elegii, cam idilice și superficiale, aduse muncii manuale, aici majoritatea are o tematică actuală precisă, poetul (Ilie Constantin n.n.) fiind să ne comunice idei și impresii revelatoare despre oamenii și locurile pe care le-a cunoscut“.

Obiecțiile sale disting cel mai adesea, izolate sau împreună, cele două direcții fundamentale — ermetismul și descriptivismul, definite prin opoziția inversă față de scara valorilor autentice, presupusă neutră. Un exemplu din analiza poeziei Mariei Banuș: „Slăbiciunea acestor cicluri, ca și a întregului volum („Magnet“ n.n.) stă în altceva. De la primele versuri simți o tendință de abstractizare voită a imaginii, de concentrare a ei în dauna clarității. (...) Maria Banuș recurge uneori și la o poezie „explicativă“, cu multe elemente concrete, căzând însă în descriptivism“.

Din păcate, limbajului folosit îi scapă uneori finețele necesare unei analize de poezie, dovedindu-se atunci rău conducător al emoției poetice, iar comentariul nu reconstituie fiorul liric, uneori înțesat de termeni rigizi și nepotriviiți, într-o expunere seacă (v. analiza volumului „De dragoste“ de Cicerone Theodorescu).

Mai unitar în privința criteriilor, „Itinerarul critic“ al lui I. Lungu este mai îngust în înțelegerea fenomenului specific.

La I. Lungu, ideile preconceptuate nu reușesc să redea decât schematic și în genul „umbrelor“ platoniciene o lume care, de fapt, este vie, dinamică, și prin caracteristici, oricând în stare să-i sugereze... criticului imagini și reprezentări autentice.

Am reprodus, schimbând un cuvânt, un final de cronică din „Opinii despre poezie“.

Viitorii zece ani de energetică românească în lumina realizărilor mondiale în tehnica energiei

de acad. Remus Răduleț

Directivele Congresului al IX-lea al P.C.R. cu privire la dezvoltarea economiei naționale în perioada 1966—1970 și pentru valorificarea surselor energetice și electrificarea țării în perioada 1966—1975, reprezintă documente de importanță excepțională pentru întregul popor, care înfățișează programul unei noi etape în construcția socialismului în patria noastră.

Mijloacele și căile preconizate de Directive pentru cucerirea cu succes a noii trepte în ridicarea României la nivelul țărilor înaintate din punctul de vedere energetic, ca și ritmul acestei ridicări, pot fi puse în adevărata lumină numai prin prisma evoluției noastre energetice din trecut, raportată la realizările mondiale în domeniul economiei energiei. Abia această raportare permite să se aprecieze importanța succeselor noastre de până acum și a înfăptuirilor prevăzute de Directive în sporirea volumului și îmbunătățirea calității producției, în asigurarea unui cât mai înalt nivel tehnic al activității din producție și măririi productivității muncii, singura cale sigură de ridicare a venitului național pe locuitor și an — și deci a standardului de viață al celor ce muncesc.

1. Problemele energiei pe plan mondial

Începuturile industrializării au pus tehnica în fața problemei de a cunoaște condițiile optime în care se produce și dispare *căldura* de care era nevoie pentru anumite procese tehnologice, sau în care se efectuează *lucrul mecanic* necesar pentru antrenarea mașinilor de lucru. În frământarea cu aceste probleme, inginerul Sadi Carnot a descoperit atât principiul *entropiei*, cât și că, pentru producerea și consumul de lucru mecanic și de căldură este esențială mărimea numită *energie*, care satisface un principiu de conservare, aducând astfel o contribuție majoră la fundamentarea științifică mai temeinică a tehnicii.

Odată cu descoperirea conservativității energiei, în care Carnot a fost urmat — independent — de medicul Robert Mayer, s-a recunoscut și nevoia amenajării și gospodăririi *purtătorilor* sau a *surselor* de energie. Amenajarea și gospodărirea sînt nevoi imperiabile, fiindcă, în lipsa energiei primare și deci și a celei utilizabile, toate mașinile stau. Lipsa de energie este deci prohibitivă pentru dezvoltarea tuturor celorlalte ramuri industriale. În

suta de ani dintre 1860 și 1960, de exemplu, sporirea de vreo șapte ori a producției industriale anuale a avut nevoie de o sporire de circa nouă ori a consumului anual de energie primară al omenirii.

În fond, problema gospodăririi surselor de energie se pusese de când consumul anual depășise cadența de reproducere naturală a lemnului, principalul purtător care fusese folosit în trecut mai depărtat pentru acoperirea nevoilor de energie, alături de vânt și căderile de apă amenajabile cu mijloacele rudimentare ale tehnicii acelor timpuri. Vântul și căderile de apă constituiau un purtător de energie inepuizabil, însă fără ca puterea amenajată a lor să fi acoperit în trecut sau cea amenajabilă acum să poată acoperi astăzi nevoile anuale ale omenirii. În căutarea de noi surse, tehnica a descoperit mareaele, radiația solară și energia geotermică, dar nici partea amenajabilă a acestor purtători de energie inepuizabilă nu poate acoperi nevoile. Astfel în paralel, tehnica a recurs și la resursele *epuizabile* de energie. Purtătorii clasici epuizabili sînt: combustibilii solizi, cei lichizi și gazeși. Ei sînt reprezentați de cărbuni, țitei și gazele naturale și constituie principalele surse care acopăr astăzi consumul de energie al omenirii. În secolul nostru li s-au adăugat izotopii fisionabili ai uraniului și toriului, ca și izotopii fuzionabili ai hidrogenului, ca surse de energie nucleară liberabilă prin fisiunea, respectiv prin fuziunea nucleelor atomilor acestor purtători. Pînă în prezent a reușit controlul energiei nucleare liberabile prin fisiune sau despicare, în reactoarele nucleare, fără ca tehnica acestora să fi atins faza unei răspîndiri industriale mai largi, — dar nu a reușit controlul tehnic al energiei proceselor de fuziune sau termonucleare, care e liberabilă numai sub forma explozivă din bombele cu hidrogen.

Amenajarea surselor de energie prezintă o importanță economică și socială deosebită și fiindcă *sporirea* substanțială a productivității muncii — și deci a venitului național pe locuitor și an — nu e posibilă fără o sporire corespunzătoare a dotării energetice, cu putere utilă, a muncitorului din industrie, din transporturi sau din agricultură. De exemplu, am arătat că, în suta de ani dintre 1860 și 1960, în care populația globului s-a dublat, consumul anual de energie a sporit de vreo nouă ori, adică înzestrarea energetică a populației a crescut de aproape 4,5 ori. Evaluările arată că aceasta a determinat și o sporire de mai multe ori a venitului mediu pe locuitor și an. Consumul de energie pe locuitor și an este deci un indicator important al nivelului de trai al unui popor.

Statisticile internaționale arată că, în epoca noastră, pentru a spori cu 10% productivitatea muncii cu păstrarea condițiilor de viață ale celui ce muncește, trebuie să se mărească în medie cu pînă la 13% consumul său anual de energie utilă — și cel puțin în aceeași măsură consumul său de energie electrică. De aceea nivelul de trai poate fi ridicat numai dacă dezvoltarea energiei se face cu un pas înaintea dezvoltării celorlalte ramuri industriale. De exemplu, ridicarea nivelului de trai din suta de ani dintre 1860 și 1960, bazată pe o sporire de vreo șapte ori a producției industriale, a implicat o sporire mai mare — de cca nouă ori — a consumului de energie.

Se apreciază că necesarul de energie primară al omenirii se va dubla în perioada 1960—1980, pentru a mai crește cu 80% în perioada 1980—2000.

Din această prezentare sumară rezultă și că, de unde în trecut mai depărtat posibilitățile ridicării economice a țărilor pînă la un anumit nivel depindeau în principal de capacitatea lor de a-și produce sau procura alimente și îmbrăcăminte, în epoca re-

voluției industriale posibilitățile unei ridicări economice *în continuare* depind esențial și de existența și de amenajarea surselor lor de energie brută, alături de a surselor lor minerale, fiindcă acestea permit dezvoltarea industrială și echiparea energetică mai masivă — și deci și ridicarea substanțială, în continuare, a productivității muncii. De aceea popoare care în trecut erau considerate bogate și puternice se pot găsi astăzi în situație de inferioritate față de altele, fiindcă nu-și pot procura sau nu dispun de sursele noi, energetice și minerale, necesare pentru ridicarea în continuare a standardului lor de viață. În societatea sclavagistă din antichitate, de exemplu, Grecia a fost o țară puternică și înfloritoare, iar relativ micul popor elen a adus la patrimoniul culturii o contribuție care a rămas unică în istorie. Astăzi, din cauza lipsei unor surse de energie și minerale îndestulătoare, — navigația singură nefiind satisfăcătoare — poporul grec a rămas însă în urmă. Rezervele de energie prezintă deci un interes imens pentru progresul civilizației.

S-a apreciat acum câțiva timp că din rezervele clasice de energie primară ale planetei noastre, aproximativ 10% se găsesc în energie hidraulică (apreciind că aceasta ne-ar sta la dispoziție pentru o mie de ani), 13% în gaze naturale, 27% în țitei și 50% în cărbuni de lemn, — dacă nu se ține seamă de sursele de energie solară, eoliană, a mareelor și geotermică.

Dotarea diferitelor popoare cu rezerve energetice este foarte inegală: Uniunea Sovietică și Statele Unite, care au împreună numai aproximativ 13% din populația planetei noastre, dispun de aproximativ jumătate din rezervele ei clasice de energie. Cele mai multe dintre celelalte țări — printre care și patria noastră — au deci o dotare mai mică decît media mondială. Ele sînt nevoite ca în aceste condiții să ducă

o politică energetică foarte strînsă — să-și pună rezervele exclusiv în folosul propriilor oameni ai muncii.

Combustibilii inferiori, cu mică putere calorică, — de exemplu ligniții și turba, care conțin mult steril și apă, — nu pot fi transportați economic la mare distanță, în opoziție cu combustibilii superiori, ca gazele naturale, țiteiul sau cărbunii superiori. Dar aceștia se folosesc în măsură tot mai mare în industria chimică și procese tehnologice, unde valoarea produselor obținute e mult mai mare decît a energiei ce ar putea fi extrasă din ei. De aceea este economic ca energia zăcămintelor de combustibili inferiori folosiți în scopuri energetice să fie transformată pe loc, — ca și energia hidraulică, — în *energie electrică* și să fie transmisă sub această formă, cu cea mai mare viteză, prin rețele electrice de transport, în regiunile de consum, spre a fi distribuită aici consumatorilor, prin rețele electrice de distribuție. Calitățile energiei electrice de a putea fi transferată economic la mare distanță, de a fi extrem de divizibilă și convertibilă fără restricții în orice altă formă, după nevoile consumatorului, îi asigură un rol special printre diferitele forme de energie. Existența unui *sistem energetic național*, format dintr-un sistem unic de rețele, la care sînt racordate centralele electrice, asigură deci continuitatea serviciului și a furnizării energiei în condițiile tehnice cerute de consumatorii de pretutindeni, permițînd ridicarea economică și a regiunilor sărace în rezerve energetice. Singura scădere a energiei electrice este că nu poate fi stocată economic și că, deci, trebuie produsă în centrale chiar pe măsura variabilă a cererii ei de către consumatorii racordați la sistem.

Divizibilitatea și convertibilitatea energiei electrice în oricare altă formă, îmbinate cu dezvoltarea unor motoare electrice robuste și de caracteristici dintre cele mai variate, a permis omului și să se libereze de muncile fizice

grele și să-și sporească totodată productivitatea muncii prin *mecanizarea simplă* a principalelor procese consumatoare de energie și prin *mecanizarea complexă*, care cuprinde și procesele auxiliare. Transportabilitatea rapidă a energiei electrice a permis să se realizeze sporirea productivității unor procese tehnologice. Prin aceasta omul a fost eliberat de munci intelectuale oboseitoare și monotone, cum sînt conducerea nemijlocite ale proceselor de producție după programe prestabilite, sau conducerea dintr-un mediu neigienic, eventual insuportabil sau nociv, sau de munci intelectuale care nici nu pot fi îndeplinite cu precizia mereu crescîndă, necesară pentru ridicarea calității produselor, și nici cu rapiditatea intrinsecă sau impusă a unor procese. Automatizarea simplă, a trecut deci sarcina conducerii și controlului asupra dispozitivelor automate, pentru ca acestea să efectueze conducerea fără intervenția omului, controlînd procesele pe parcurs, prin sesizarea succesiunii și naturii operațiilor din care sînt formate. Ea a fost îmbinată apoi cu folosirea calculatoarelor electronice, pentru a spori productivitatea muncii și prin realizarea *automatizării complexe*. Aceasta a permis să se cuprindă nu numai procese tehnologice izolate, ci și conducerea automată a întregi sisteme de astfel de procese, cum sînt cele din grupurile de agregate, din secțiile de întreprinderi sau chiar din uzine întregi.

Electrificarea a devenit în aceste condiții una din cele mai importante acțiuni economice ale epocii noastre.

2. Rezervele noastre de energie

Dintre *combustibili fosili* ai țării, cărbunii superiori sînt concentrați în principal în interiorul arcului carpatic, în special în Valea Jiului, iar ligniții, — care sînt combustibili inferiori, cu multă cenușă și umiditate — și cu o putere calorifică relativ mică, — se

găsesc în zona de la sud de Carpați, Oltenia deținînd locul întâi în această privință. Țiteiul e concentrat în zona de la sud de Carpați și la est de ei, iar gazele naturale în bazinul Transilvaniei la sud de Carpați. Dintre rezervele noastre de combustibili clasici, 10% sînt reprezentate de țitei, 28% de gazele naturale, cîteva procente de gazele de sondă și 60% de cărbuni, dintre care peste două treimi le reprezintă însă ligniții.

Rezervele noastre amenajabile de *energie hidrolică* sînt concentrate pe cursul Dunării și în bazinele unor riuri interioare sau de frontieră, cum sînt Bistrița, Siretul, Oltul, Mureșul, Someșul, Crișul Repede, Prutul, Jiul, Timișul, Lotrul, Argeșul și altele. Potențialul teoretic al rîurilor noastre, adică energia naturală pe care o irosesc aceste cursuri de apă, este de aproximativ 70 miliarde kWh pe an, din care circa 26% reprezintă potențialul Dunării. Potențialul hidroenergetic tehnic amenajabil al cursurilor noastre de apă este de peste 36 miliarde kWh/an, adică de 52% din potențialul teoretic.

3. Energetica României capitaliste

Cu toate posibilitățile existente, țara noastră avea, la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, o economie energetică înapoiată. Peste o cincime din consumul de combustibil o acopereau lemnele și 60% din producția noastră forestieră era folosită drept combustibil, numai 40% fiind industrializate. Deși primele exploatari carboniere din țară datează încă din secolul al 18-lea, producția brută de cărbuni a atins doar 3,2 milioane tone în 1927 și a scăzut apoi la 1,5 milioane tone în 1933, ajungînd la 2,9 milioane tone în 1943. Deși țara dispunea de rezerve importante de ligniți, aceștia erau exploatați numai în măsură nefinsemnată: 0,3 milioane tone în 1938, — consumul de cărbuni pen-

în transporturi și producerea de energie electrică fiind acoperit din cărbunii superiori: huilă și cărbuni cocsificabili; sustrăși astfel cocsificării pentru industria siderurgică. Extracția anuală de țiței, după ce atinsese în anul 1936 valoarea de 8,7 milioane tone, era în scădere, pentru a cobori în anul 1944 la 3,5 milioane de tone. Gazetele naturale, din care dispunem de rezerve mai mari, dețineau un rol secundar în acoperirea nevoilor de energie ale țării: în anul 1938 consumul s-a ridicat doar la circa 0,3 miliarde metri cubi de gaz metan. Producția gazelor de sondă era relativ mare, însă neeconomică. Energia apelor era slab folosită: în 1938, energia produsă hidroelectric nu se ridică nici la 150 milioane kWh/an.

Situația era foarte înapoiată și în întregul domeniu al producerii și distribuției energiei electrice. Deși primele noastre centrale electrice datează aproximativ din aceeași perioadă ca și în cele mai dezvoltate țări din Europa, puterea instalată a crescut foarte lent. Creșterea anuală medie a consumului anual de energie electrică era de vreo 7%. În anul 1944, puterea instalată în cele peste 600 de mici centrale electrice publice și industriale, de care dispuneam, nu depășea 720 000 kW. Ea avea un foarte mic grad de folosință anuală, din cauza lipsei rețelelor de transport — și deci producția de energie nu atingea nici 1,2 miliarde kilowatt-ore pe an. Grupurile electrogene termice ale centralelor erau mici și deci cu randamente slabe, investițiile specifice și consumurile lor specifice de combustibil fiind deci foarte mari. Micile cazane din centrale produceau abur la presiuni și temperaturi prea joase și deci în mod desavantajos pentru motoarele cu abur. Țara avea o singură uzină hidroelectrică mai importantă, la Dobresti, cu o putere instalată de 16 000 kW. Centralele electrice alimentau în special centrele urbane și industriale pe lângă care erau construite;

la sfârșitul anului 1944 existau numai 127 km de linie de 110 kV și vreo 3 200 km linii de 6—30 kV. În aceste condiții, consumul de energie electrică al anului 1944 nu depășea 80 kWh pe locuitor și an, iar țara noastră se situa din acest punct de vedere pe unul din ultimele locuri în statisticile energetice internaționale.

4. Energetica Republicii Populare Române

În perioada dintre proclamarea Republicii și punerea în aplicare a primului plan decenal de electrificare a țării încă nu se puteau produce în țară și nici importa noi grupuri electrogene. Ea s-a caracterizat deci prin pregătirea unora din condițiile necesare electrificării, prin sporirea indicilor de utilizare a capacităților de producție, de transport și distribuție existente sau refăcute, — în special după naționalizarea din 1948 a principalelor mijloace de producție. Printr-o rodnică muncă organizatorică s-au obținut rezultate importante în producția sectorului energetic. De unde în anul 1938 producția noastră de energie primară fusese de numai peste 16 milioane tone combustibil convențional (t.c.c.) și lua în bună parte drumul exportului, așa încât consumul ei era mult sub 10 milioane t.c.c. și se redusese considerabil până în anul 1945 din cauza distrugerilor războiului, această producție a putut fi ridicată din nou la 15,1 mil. t.c.c. în anul 1950. De asemenea, producția de energie electrică a crescut considerabil în perioada 1945—1950: producția ei a ajuns la 2,11 miliarde kWh/an, adică a crescut cu 60% față de 1944, deși puterea instalată, corespunzătoare, putuse să fie sporită cu numai 20 kW față de anul 1944. Această sporire a producției de energie, — mai ales din cauza nivelului ei tehnic înapoiat, moștenit, și a bazei sale înguste, — nu era însă în mă-

sură să sprijine dezvoltarea necesară unei industrie moderne.

Inițierea acestei mari opere a constituit sarcina unei faze care a reprezentat cea mai mare cotitură în dezvoltarea energeticii noastre și a consistat în realizarea planului decenal de electrificare a țării, în perioada 1950—1960. Planul a fost adoptat în plenara din 26 octombrie 1950 a C.C. al Partidului. El a fixat liniile directoare ale utilizării raționale a tuturor surselor noastre de energie: concentrarea producerii energiei electrice în unități mari, moderne, cu randamente mari și investiții specifice mici; folosirea combustibililor inferiori; inventarierea și amenajarea complexă a surselor hidroenergetice; introducerea termificării; crearea sistemului energetic național unic; crearea unei industrie producătoare de echipament energetic; electrificarea rurală; pregătirea de cadre; ridicarea considerabilă a puterii instalate și a producției anuale de energie electrică.

În această perioadă, producția de energie primară a fost ridicată de la 15,1 milioane t.c.c. în 1950 la 34,9 mil. t.c.c. în 1960, iar consumul de la 11,5 la 28,8 mil. t.c.c. Puterea instalată în centralele electrice a fost sporită cu aproape 1 000 000 kW, adică în medie cu aproape 100 000 kW/an, iar producția de energie electrică a fost ridicată de la 2,11 milioane MWh/an în 1950 la 7,65 milioane MWh/an în 1960, depășind astfel cu circa 10% producția prevederilor planului. Aceste realizări s-au putut obține cu sprijinul străin și al unei industrie electrotehnice indigene, care fusese ridicată în perioada decenalului. S-au pus în funcțiune centralele mari de la Doicești, Sîngeorgiu, Paroșeni, Borzești și parțial Brazi. S-au pus în funcțiune barajul Gozna și centrala hidroelectrică Crăinicele, pe Bîrzava; hidrocentrala Mioriieni, prin amenajarea unei căderi de peste 250 m; centrala hidroelectrică

Sadu V și apoi barajul acestei amenajări, Negovanu. S-au construit și pus în funcțiune barajul pentru lacul de acumulare de pe *Bistrița* și marea hidrocentrală de la *Bicaz*, cu o putere instalată de 210 000 kW, cu o producție medie de energie de aproape 1/2 miliard kWh/an. Ea a creat posibilitatea construirii în aval a unui lanț de hidrocentrale, cu o putere instalată totală de 450 MW și o producție de energie mult mai mare decît a inesei centralei de la *Bicaz*.

Rețelele de înaltă tensiune s-au dezvoltat considerabil, permițînd să se realizeze sistemul energetic național unic, cu un grad de interconectare a puterii de 83%. Numărul de sate electrificate a crescut de la 800 în 1950 la 3 410 în 1960.

După ce planul decenal a fost realizat și depășit la indicatorii săi principali, documentele privitoare la șesenal ale Congresului din 1960 al Partidului au accentuat importanța dezvoltării în continuare a energeticii: extracția și utilizarea energetică a lignitului a fost programată să crească mult; s-a prevăzut o creștere lentă a producției de țifei și, în același timp, continuarea explorărilor sistematice în vederea asigurării pe termen lung a rezervelor; gazele naturale urmau să fie utilizate în proporție crescîndă în industria chimică, drept materie primă, înlocuind în același timp combustibilii lichizi și solizi mai puțin eficienți.

În cursul șesenalului, producția de gaze naturale a crescut cu mai mult de 100%, producția de energie electrică de aproape 2,7 ori, iar puterea instalată cu aproape 2 000 000 kW. O parte sensibilă din puterea nouă a fost instalată în centrale hidroelectrice, iar sistemul electromagnetic național a fost extins, ajungîndu-se la un grad de peste 90% de interconexiune a puterii la sistem.

În cadrul șesenalului, construcția de centrale termo- și hidroelectrice a continuat cu și mai mare amploare. Față

de 100 000 kW instalați anual în perioada 1950—1960, în șesenal s-au instalat în medie câte peste 300 000 kW pe an. S-au realizat noi mari obiective, dintre care amintim centrala *Luduș* cu 300 000 kW, în curs de extindere cu o putere de încă 300 000 kW și pentru un profil final de 800 000 kW; centrala *Paroșeni*, cu puterea inițială de 150 000 kW, extinsă la puterea de 300 000 kW, prin instalarea unui grup de 150 000 kW, care are astăzi cea mai mare putere unitară din țară; centrala *Brazi*, de 200 000 kW, una din marile noastre centrale de termificare industrială, asigurând cu energie electrică și căldură complexul petrochimic de la Brazi, cum și unitățile industriale și cartierelor de locuit din zona Ploiești-Sud; centrala *Craiova*, cu termificare industrială, cu o putere totală de 300 MW, arzând lignit din Oltenia; centrala București-Sud, cu termificare urbană, având într-o primă etapă o putere instalată de 100 000 kW, deservind cu căldură o mare parte a Capitalei și devenind cu timpul cea mai mare centrală de termificare urbană din țară.

În anul 1963 a început construcția centralei hidroelectrice „Gh. Gheorghiu-Dej” de pe Argeș, prima noastră centrală subterană, cu o putere instalată de 220 000 kW și o producție de energie de vîrf de 0,4 miliarde kWh/an. Ea dă posibilitatea de a mări suprafețele irigabile în bazinul riului Argeș cu circa 100 000 ha, de a acoperi necesitățile de apă potabilă și industrială ale Capitalei pînă în anul 1975 și de a reda în circuitul agricol o suprafață de circa 10 000 ha.

În anii șesenalului s-a continuat dezvoltarea sistemului energetic național prin realizarea de noi legături funcționînd la tensiuni de 110 kV și peste 110 kV. S-a realizat linia de 220 kV Luduș-Hunedoara, împreună cu legătura de 220 kV Bicăz-Sîngeorgiu-Luduș. Este în curs de construcție linia de 220 kV cu dublu circuit Craiova-

Slatina, destinată alimentării Combinatului de aluminiu de la Slatina. Este în curs de construcție linia de 400 kV Luduș-Sibiu-centrala Argeș-Slatina, obținîndu-se astfel o legătură mai puternică între zonele din nord și cele din sud, o alimentare de rezervă pentru Combinatul de aluminiu și o posibilitate de evacuare în sistem a puterii centralei de pe Argeș. Pentru a se întări alimentarea zonei de sud-est a țării servește linia de 220 kV Brzești-Galați, care va prelua creșterile de consum din zonă și în special cele datorite apariției Combinatului siderurgic Galați. Prin linia de 400 kV Luduș-Lemeșani, sistemul nostru a fost interconectat la Munkacevo cu sistemul țărilor socialiste din nord și nord-vest. Prin Banat, o linie de 110 kV ne-a legat cu sistemul iugoslav — iar în cadrul extinderii legăturilor de interconexiune se construiește linia Craiova-R.P. Bulgaria.

S-a deschis șantierul mării centrale hidroelectrice de la Porțile de Fier, cu o putere instalată de peste 2 000 000 kW și o producție anuală de circa 10 miliarde kWh/an, jumătate pentru țara noastră și jumătate pentru R.S.F. Iugoslavia.

Producția noastră de energie primară a trecut în cursul șesenalului de la 33,5 mil. t.c.c. în 1959 la circa 46 mil. t.c.c. în 1965, iar consumul de la 25,4 la circa 30 mil. t.c.c. Șesenalul reprezintă deci etapa în care — pentru prima oară în istoria economiei țării — am atins și depășit consumul mediu mondial de energie primară pe locuitor și an. Totodată, am trecut de la grupurile electrogene de maximum 20 000 kW, instalate după 1950, la grupuri de 150 000 kW, iar în prezent se lucrează la instalarea de grupuri de 200 000 și 300 000 kW, la centralele Luduș și Craiova, care au mari randamente și mici consumuri specifice de combustibil, ca și foarte mici investiții specifice.

Am întâmpinat deci cel mai de seamă eveniment politic al anului, Congresul Partidului Comunist Român, cu o economie energetică și o industrie electrotehnică înfloritoare și care constituie o bază largă pentru acoperirea în continuare, cu combustibil și energie, a necesităților economiei naționale.

5. Perspectivele energeticii în deceniul 1966-1975 de republică socialistă

Directivele cu privire la valorificarea surselor energetice și electrificarea — în continuare — a țării în perioada 1966—1975 prevede ca consumul anual de energie primară să ajungă în 1970 la vreo 57 mil. t.c.c., iar în 1975 la vreo 70—75 mil. t.c.c. El mai prevede ca în primii cinci ani să se instaleze vreo 4 000 000 kW în centrale electrice și deci în medie câte 800 000 kW pe an, adică cu 140% mai mult decât în fiecare din anii șesenalului, iar în ultimii ei cinci ani vreo 6 000 000 kW și deci în medie câte 1 200 000 kW pe an, adică cu 250% mai mult decât în fiecare din anii șesenalului. Cu aceste puteri urmează ca producția de energie electrică să atingă în anul 1970 valoarea de 32...34 miliarde kWh/an, iar în 1975 valoarea de 55...60 miliarde kWh/an. Prin aceasta, producția specifică va trece de la 925 kWh pe locuitor și an în 1965 la 1 700 kWh pe locuitor și an în 1970 și la aproximativ 2 850 kWh pe locuitor și an în 1975. Dacă actualul șesenal a însemnat depășirea nivelului mediu mondial în producția de energie primară pe locuitor și an, cincinalul 1966—1970 constituie faza în care vom depăși — pentru prima oară în istoria țării — nivelul mediu mondial și în producția de energie electrică pe locuitor și an, adică reprezintă etapa așezării noastre mai temeinice printre țările industriale.

Sporirea considerabilă a producției și consumului de energie primară, prevăzută în Directive, urmează să fie obținută cu menajarea rezervelor noastre de țiței și prin ridicarea cu numai aproape 50% a producției de gaz metan. Ea se va baza deci în principal pe sporirea masivă a producției de cărbuni, care urmează să crească în viitorii 10 ani de la 13,7 la 35...40 milioane tone, și pe mărirea substanțială a ponderii energiei hidraulice în bilanțul nostru energetic, de la sub 1 miliard anul acesta, la aproximativ 10 miliarde kWh/an în 1975, cum și pe intervenția energiei nucleare, cu aproximativ 2 milioane t.c.c./an. Urmează ca, totodată, combustibilii fluizi să fie folosiți în măsură tot mai mare ca materie primă în industria chimică, unde valoarea produselor obținute depășește substanțial valoarea energiei ce poate fi extrasă din ei. Astfel, din puterea nouă, care se va instala în viitorii zece ani în centralele noastre electrice, aproape o treime va trebui să fie alimentată de cărbuni, aproape un sfert de resurse hidraulice și o zeceime pe cale nucleară, numai restul fiind acoperit de alți purtători de energie.

Cei vreo 2 500 000 kW ai noilor centrale hidroelectrice se vor găsi pe Dunăre, pe Argeș, Lotru, Sebeș, Someș, Siret, Olt, Criș. Aproape trei sferturi din puterea nouă ce se va instala în viitorii zece ani în centralele noastre electrice, vor fi alimentate cu combustibili solizi și fluizi. Dintre unitățile respective, câte o centrală de 1 000 000 kW, în Oltenia și Transilvania, vor folosi ligniți de Rovinari și huilă de Valea Jiului, iar extensiunea cu 600 000 kW a centralei Craiova va folosi ligniți din bazinul Motruului. O singură centrală termoelectrică nouă și numai extensiunile câtorva centrale existente vor folosi păcura. Numai extinderea centralei Luduș și a câtorva din celelalte centrale se vor baza pe gazul metan. Unitățile electrogene ce vor

echipa aceste noi centrale și extensii vor fi mari și foarte mari, ajungând — cum am arătat — până la 200 000 și 300 000 kW. Cazanele lor vor avea debitele mari, corespunzătoare, cu parametri înalți ai aburului.

Centralele hidroelectrice prevăzute în Directive privind dezvoltarea energiei se pot împărți, din punctul de vedere al caracteristicilor lor constructive funcționale, în centralele fluviale de pe Dunăre, centralele de vârf, de mare cădere și cu mari lacuri de acumulare, pe râurile de munte Angeș, Lotru, Sebeș, Someșul mic, Crișul Repede-Drăgan, — și centralele de joasă cădere, pe cursul mediu sau inferior al râurilor interioare, cum sînt cascadele de pe Bistrița în aval de Bicaz, cele de pe Angeș în aval de centrala „Gh. Gheorghiu-Dej”, ca și cele de pe Olt și Siret.

Centralele fluviale de pe Dunăre sînt caracterizate prin realizarea unor puteri mari, instalate în 12...14 agregate cu turbine Kaplan de dimensiuni și performanțe ridicate, datorite în special debitelor de apă foarte mari ale Dunării, căderea amenajată fiind cuprinsă între 10 și 30 m, în funcție de condițiile naturale.

Sistemul hidroenergetic și de navigație *Porțile de Fier*, ale cărui lucrări-cheie sînt amplasate în dreptul localității Gura Văii, va realiza utilizarea potențialului hidroenergetic al zonei cataractelor Dunării o dată cu îmbunătățirea radicală a condițiilor locale de navigație. Centrala lui hidroelectrică, formată din două clădiri așezate în dreptul malurilor române și iugoslav, fiecare cu cîte 6 agregate hidroenergetice de cîte cca 180 000 kW, va avea o putere instalată de peste 2 milioane kW și o producție medie anuală de 10 miliarde kWh energie electrică. Pentru nodul hidrotehnic sînt prevăzute două ecluze de mare capacitate, prin care va fi posibilă navigația pînă la un tarif anual de 45 milioane tone capacitate, față de cca

12 milioane tone la cît e limitat în prezent tariful, datorită condițiilor naturale grele. Din volumul important de lucrări de terasamente, betoane, montaj, etc., necesar pentru construcția sistemului de la Porțile de Fier, cea mai mare parte se va efectua în incinte protejate prin batardouri și puse la uscat, aflate în însăși albia Dunării.

Hydrocentrala care se proiectează pentru zona *Islaz*, în apropierea vărsării Oltului în Dunăre, va utiliza potențialul sectorului amonte respectiv al Dunării, realizînd o producție medie anuală de energie electrică de ordinul a 3—5 miliarde kWh. În afara lucrărilor necesare pentru nodul propriu-zis, care vor cuprinde centrala, ecluzele, barajul deversor și un baraj de pămînt, se va efectua un mare volum de lucrări de apărare de inundare a terenurilor, localităților și altor obiecte din lunca și de pe terasa Dunării.

Centralele de mare cădere amplasate pe cursurile superioare ale unor râuri cu potențial hidroenergetic ridicat, ca Lotrul, Sebeșul, Someșul Mic, Crișul Repede, ș.a., vor implica baraje înalte din beton sau materiale locale și un însemnat volum de lucrări subterane pentru galeriile de derivație, pentru centralele subterane, galeriile de acces etc. La toate acestea, ca și la centrala „Gh. Gheorghiu-Dej” de pe Angeș, se aplică cu o eficacitate economică deosebită principiile moderne de concentrare a căderilor și debitelor (prin vărsarea mai multor râuri într-un același lac de acumulare) într-un număr mic de centrale hidroelectrice de mare putere, cu producții de energie considerabile.

Astfel, pe *Lotru*, se va ridica o centrală cu o putere instalată de 500 000 kW, concentrîndu-se aici și debitele a numeroase alte cursuri de apă învecinate. Căderea amenajată va fi de peste 800 m, față de 146 m la Bicaz și 324 m la Cheile Angeșului. Lacul de acumulare, amplasat la Vidra, în inima munților Lotrului, va fi creat printr-un

baraj de 115 m înălțime, construit în cea mai mare parte din materiale locale (ballast aluvionar, angilă, anrocamente), pentru a se reduce simțitor costul lucrărilor și volumul transporturilor de ciment, de metal și lemn pe șantier.

Pe râul *Sebeș*, studiile de teren și proiectele au arătat posibilitatea creării în condițiuni tehnico-economice avantajoase a două mari centrale hidroelectrice având împreună o putere de cca 350 000 kW, prevăzându-se crearea unor lacuri de acumulare pentru regularizarea debitului.

Alături de Lotru și Sebeș, amenajarea hidroenergetică a *Someșului Mic*, în amonte de Gilău, s-a dovedit a fi din punctul de vedere tehnico-economic una din cele mai avantajoase posibilități de care dispune țara noastră. Aici se poate instala o putere de peste 250 000 kW, amenajându-se o cădere de aproximativ 600 m.

Pe cursul superior al *Crișului Repede*, în zona râurilor Iad și Drăgan, se poate crea de asemenea o amenajare hidroelectrică importantă, cu indici tehnico-economici favorabili.

Centralele menționate, prin regularizarea debitelor (adică prin potrivirea lor după cererea de energie electrică) cu ajutorul lacurilor de acumulare, vor contribui și la satisfacerea unor consumuri de apă industrială și potabilă, a irigațiilor etc. Astfel, acumulările de pe *Someșul Mic* și *Criș* vor asigura creșterea prospectată a consumurilor de apă ale orașelor Cluj și Oradea, iar acumulările de pe *Sebeș* vor avea un rol important în sporirea debitelor disponibile pe Mureș, pentru irigații.

Hidrocentralele de joasă cădere, cum sînt cele de pe cursul mediu și inferior al *Argeșului*, *Oltului* și *Siretului*, vor avea un rol important în acoperirea bilanțului de energie al țării și la economisirea combustibililor clasici. Ca și centralele în exploatare sau în curs de construcție pe cursul inferior al *Bistriței*, aceste amenajări vor

folosi căderile disponibile, în trepte de cădere în general de numai 15—20 m, folosind baraje joase, canale de aducere și de fugă și centrale de tip aerian, echipate cu turbine Kaplan.

Fără a dispune de lacuri de acumulare importante în cadrul schemei proprii, cascadele de amenajări de joasă cădere prevăzute a fi amplasate în viitorii ani vor dispune în mare parte de debitele regularizate de centralele din amonte; astfel, centralele de pe *Argeș-aval* vor utiliza debitele regularizate de lacul *Vidraru*, cele de pe *Siret*, ca și cele de pe *Bistrița*, vor avea debitele regularizate de lacul *Izvorul Muntelui*, iar cele de pe *Olt* vor beneficia de aportul acumulărilor de pe *Lotru*.

Proiectarea și execuția centralelor de joasă cădere vor permite folosirea lângă a tipizării construcțiilor și echipamentului de fabricare care a fost asimilată de industria noastră constructoare de mașini.

Lanțul de hidrocentrale prevăzut a se construi pe cursul mediu al *Argeșului* are un prim sector, între *Oiești* și *Curtea de Argeș*, pe care se amenajează 4 centrale hidroelectrice de cîte 15 000 kW, a căror execuție se va termina în etapa 1966—1970.

Pe râul *Olt*, curs de apă care, după *Dunăre*, are cele mai importante resurse hidroenergetice potențiale din țară, se poate amenaja într-o etapă finală o putere instalată de cca 1 000 000 kW, în cîteva zeci de centrale.

Sectoarele *Oltului* cu energia specifică cea mai ridicată sînt cele ale defileului său și ale zonei cursului inferior, de la *Călimănești* la *Drăgășani*, pe fiecare din aceste sectoare putîndu-se amenaja o putere de 300 000...400 000 kW.

Sectorul în aval de confluența cu râul *Bistrița* al *Siretului* are de asemenea posibilități dinbre cele mai favorabile de amenajare hidroelectrică. Printr-o salbă de 8...9 centrale hidro-

electrice se poate realiza aici o putere instalată de ordinul a 300 000 kW.

Amenajările de pe Oltul și Siretul inferior vor fi strâns legate de satisfacerea necesităților complexe de apă și în primul rând de dezvoltarea irigațiilor în aceste zone.

Directivile prevăd centrale termoelectrice cu grupuri electrogene cu condensatie și cu termificare. Centralele electrice cu termificare produc combinat atât energie electrică, cât și căldură folosită industrial sau pentru încălzitul locuințelor, — în loc ca ea să fie evacuată și pierdută, — și deci prezintă mari avantaje economice.

Grupurile cu condensatie prevăzute pentru a fi instalate în perioada 1966—1970 totalizează o putere de 2 400 000 kW. Repartizată pe grupuri, puterea nouă instalată cu condensatie, se compune din două grupuri de 100 000 kW. Acestea vor fi amplasate fie în extinderi de centrale existente în 1965, fie în centrale noi.

În centrala *Luduș* se instalează un grup de 200 000 kW și două grupuri de câte 100 000 kW, adică alți 200 000 kW, utilizând drept combustibil gazele naturale.

În centrala *Borzești* se prevede să se instaleze două grupuri de câte 200 000 kW, ca extindere față de puterea actuală de 225 000 kW, combustibilii luați în considerare fiind păcura și gazele naturale.

În centrala *Craiova* se prevede să se instaleze două agregate de câte 300 000 kW, ca extindere față de puterea de 400 MW, combustibilii luați în considerare fiind huila, lignitul și gazele naturale.

În centrala *Sîngeorgiu* se prevede să se instaleze un grup de vîrf, de 100 000 kW, ca extindere față de puterea actuală de 150 000 kW, combustibilul luat în considerare fiind gazele naturale.

Se prevede ca într-o centrală nouă pe huilă să se instaleze pînă în 1970 trei grupuri de câte 200 000 kW, combustibilul luat în considerare fiind huila din Valea Jiului, completată cu

alte sorturi de combustibil și gaze naturale.

Se prevede ca într-o centrală nouă, pe lignit, să se instaleze pînă în 1970 un grup de 200 000 kW, combustibilul luat în considerare fiind lignitul de Oltenia.

Pentru acoperirea diferenței de putere de vîrf, rămasă față de programul de construire de centrale hidroelectrice de vîrf, se prevede punerea în funcțiune a trei agregate de turbine cu gaze, cu o putere totală de 108 000 kW, amplasate în incinta centralei termoelectrice București-Sud.

Puterea nouă, prevăzută a fi instalată în centralele de termificare în perioada 1966—1970, este de 1 165 000 kW.

Principalele grupuri de termificare din această perioadă apar fie în extinderi de centrale existente în 1965, fie în centrale noi.

Centrala *Iasi*, pe gaze naturale, se va extinde cu un al doilea agregat de 25 000 kW și apoi cu un agregat de 50 000 kW, ajungînd astfel la o putere instalată de 100 000 kW, pentru satisfacerea necesităților de căldură industriale și urbane ale orașului Iasi.

Centrala *București-Sud*, pe gaze, care va ajunge la o putere de 300 000 kW prin extinderea cu un agregat de 50 000 kW și apoi cu două agregate de câte 100 000 kW, va asigura realizarea termificării industriale și urbane a orașului București.

Centrala *Oradea* urmează a fi extinsă pînă la puterea de 100 000 kW peste puterea actuală de 25 000 kW — și anume cu un grup de 25 000 kW și unul de 50 000 kW, în concordanță cu dezvoltarea disponibilităților de lignit din regiunea Crișana și cu dezvoltarea consumului de căldură.

Centrala *Craiova* se va extinde, în scopul satisfacerii necesităților de căldură industrială și urbană, cu două grupuri de termificare de câte 50 000 kW, primul cu contrapresiune, iar al doilea grup cu condensatie și priză,

ambele folosind drept combustibil lignitul din Oltenia, completat cu alte sorturi de cărbune și cu gaze. Am menționat că la această centrală urmează să fie puse în funcțiune și două agregate fără termificare, de condensatie, de câte 300 000 kW.

Centrala *Borzești* se va extinde, peste cei 175 000 kW existenți, cu un grup de termificare de 50 000 kW, pe gaze naturale.

Dintre noile centrale cu termificare, centrala *Galați* va avea instalate, în afară de turbinele pentru antrenarea suflantelor de aer, două grupuri turbogeneratoare: unul de 50 000 kW, cu condensatie și prize, și unul de 100 000 kW, cu condensatie și prize reglabile, pentru termificarea urbană, centrala fiind destinată alimentării cu căldură a combinatului siderurgic și a orașului Galați, ca și valorificării disponibilităților de gaze de furnal, care se vor adăuga la gazele naturale.

Centrala *Palas-Constanța* urmează a alimenta cu căldură consumatorii industriali și urbani, existenți sau prevăzuți în viitor, în zona orașului Constanța și va fi echipată cu două grupuri de condensatie și prize, de câte 50 000 kW.

Într-o amplasare pentru care se are în vedere Aradul și Timișoara, sau numai unul din aceste orașe, se vor utiliza două grupuri de câte 50 000 kW, cu condensatie și prize, în scopul realizării termoficării industriale și urbane.

Centralele electronucleare — care sînt centrale termoelectrice folosind fisiunea nucleară drept sursă de căldură — au trecut sub ochii noștri din faza experimentală în faza industrială — și se prevede ca în anii 1968...1970 energia nucleară să devină competitivă cu energia electrică produsă în centrale clasice. Posibilitățile ei tehnice și economice, scontate pentru viitorul apropiat, au făcut ca aproape toate țările, cu sau fără surse de combustibil clasic, să pregătească etapa viitoare — în care centra-

lele electronucleare vor avea o pondere însemnată în bilanțul lor energetic, — și să prevadă în programele lor instalarea de puteri de la câteva sute de mii de kilowați (Iugoslavia 200 000 kW pînă în 1975, Spania 150 000 kW pînă în 1970, Japonia 300 000 kW pînă în 1970, etc.) pînă la câteva milioane de kilowați (Anglia 5 000 000 kW pînă în 1968, Franța 4 500 000 kW pînă în 1975, etc.). Se preconizează ca pînă în 1970 puterea totală instalată în centrale electronucleare să fie de 20 000 000 kW, pînă în 1980 de aproximativ 100 000 000 kW, apreciindu-se că în anul 2000 aproximativ jumătate din energia electrică să fie produsă în lume prin fisiune electronucleară.

Reactoarele de fisiune nucleară se caracterizează prin substanța fisionabilă sau „combustibil nuclear“ (de ex. uraniul natural sau îmbogățit în isotopul său fisionabil), prin mediul de răcire folosit (de ex. apa sau apa grea) și prin mediul care moderează reacția de fisiune, pentru a realiza controlul tehnic (de ex. grafitul sau apa grea).

Dintre „filierile“ de reactoare care pot fi luate în considerație pentru echiparea centralelor nucleare, două au luat un avans deosebit prin aplicațiile lor industriale de pînă acum și sînt considerate deci ca experimentate, putînd fi aplicate industrial pentru producerea de energie electrică. Dintre ele, filiera uraniu natural-gaz-grafit care se construiește în special în Franța și în Anglia are un ciclu simplu de combustibil și posibilități mai mari de asigurare cu acest material, dar prezintă dezavantajul unor mari cheltuieli de exploatare și costuri de investiții ridicate: oca 300 dolari/kW pentru o centrală de 500 000 kW; filiera uraniu îmbogățit — apă naturală-apă naturală sub presiune sau în fierbere, care se construiește în special în Statele Unite și în Uniunea Sovietică, și prezintă avantajul unor cheltuieli de exploatare și investiții mai mici: 150—180 dolari/kW

pentru o centrală de 500 000 kW, dar are un ciclu de combustibil complicat și dă dificultăți în aprovizionarea cu combustibil nuclear îmbogățit, de care are nevoie. Începe să se impună și o a treia filieră, care se găsește în prezent în stadiu semiindustrial: filiera uraniu natural — apă grea — apă grea, care prezintă anumite avantaje tehnice și economice; ea prezintă avantaje în privința economiei de combustibil, fiindcă permite grade mari de ardere, cel mai simplu ciclu de combustibil și investiții mai mici decât reactoarele cu gaz: 250 dolari/kW pentru o centrală de 500 000 kW, dar prezintă astăzi dezavantajul unei experiențe limitate la câteva instalații semiindustriale.

Directivele prevăd să construim o centrală nucleară de 1 000 000 kW pentru etapa de după anul 1970, când — după părerea unanimă a specialiștilor — producerea energiei nucleare va deveni economică.

Partea Directivelor care privește extensiunea instalațiilor de transport și distribuție a energiei electrice prevede construcția a cca 2 800 km linii electrice noi de transport, de 220 și 400 kV — și a cca 25 000 km linii de 110 și 20 kV. Din acestea vreo 6 200 km vor fi linii de 110 kV și care, împreună cu cele mai vechi și de aceeași tensiune, vor deveni linii de distribuție regională. Prin aceste construcții se va realiza un inel de transport de energie electrică, de foarte înaltă tensiune, între centralele Luduș - Bicăz - Galați - București - Slatina - Craiova - Paroșeni - Huedoara-Luduș, care va prezenta o puternică legătură în coardă Luduș - Argeș - Slatina și va primi puterea centralei de la Porțile de Fier printr-o linie de 400 kV. Paralel, se vor dezvolta rețelele de distribuție, orășenești, iar peste 7...8 ani, practic, se va încheia opera de electrificare rurală.

Traducerea în viață a prevederilor conținute în Directive cu privire la

valorificarea surselor energetice și electrificarea țării în perioada 1966—1975, care constituie o sarcină de onoare pentru toți cei ce muncesc în ramurile industriale corespunzătoare, ridică probleme importante pentru producție, studii, proiectare și explorări, ca și pentru cercetarea științifică în general.

Va trebui ca producția să deschidă noi mine și incinte miniere și să le echipeze cu utilaj modern, pentru a realiza sporirea spectaculoasă — de trei ori — necesară pentru producția noastră de cărbuni. Aceasta va fi, desigur, una din sarcinile complexe cărora va trebui să le facă față oamenii muncii. Construcția unor centrale electrice noi, mari și numeroase, ca și amenajările complexe, prevăzute, impun o organizare de înalt nivel a marilor șantiere, necesare în acest scop — și pe care lucrează de pe acum zeci de mii de oameni, — ca și dotarea lor cu utilajul de construcții-montaj corespunzător. Realizarea, pe măsura posibilităților, a unităților electrogene, a cazanelor și a utilajului electrotehnic, necesare pentru centrale și sistem, pune ample probleme tehnologice și de volum și calitate a produselor, atât industriei constructoare de mașini, cât și celei producătoare de materiale și utilaje electrotehnice și — mai general — energetice. Va trebui ca geologii noștri să-și intensifice cercetările în vederea descoperirii de noi rezerve energetice și minerale, spre a permite să se acopere nevoile noi, ce se vor ivi ca urmare a punerii în aplicare a prevederilor conținute în Directive. De asemenea, va trebui ca specialiștii noștri în studii tehnico-economice și proiectări să elaboreze la timp proiecte optime din punctul de vedere tehnic și eficiente din punctul de vedere economic.

Traducerea în viață a tuturor acestor sarcini mai presupune atât o dezvoltare neîntreruptă a cercetării în domeniile economiei energetice, a electroenergie-

ticii, termoenergeticii, hidroenergeticii și energeticii nucleare, care să dea un sprijin realizărilor prevăzute pentru deceniul 1966—1975, cât și o ridicare în continuare a nivelului acestei cercetări.

Înfăptuirea prevederilor Directivelor va determina o transformare în continuare a societății noastre. Va trebui ca, pentru acest proces, oamenii muncii să se înarmeze cu anumite mobilități: oricare ar fi repartiția teritorială a noilor capacități de producție, ea nu va încetini afluxul populației din sate spre orașe și nici schimbul între orașe; ridicarea anumitor profesii, restrângerea sau declinul altora, vor impune celor ce muncesc și reorientări profesionale. Toate acestea ridică probleme care pot constitui un izvor nesecat pentru o artă orientată spre realismul socialist.

În acest context de idei nu putem să uităm că, o dată cu creșterea activităților de cercetare, știința a dat la

iveală și valori culturale proprii, — însă și estetice — conducând la acea lărgire a câmpului culturii, care a ridicat umanismul nou, socialist, deasupra celui vechi, medieval: rămăși impresionat în fața sistemelor axiomatice ale științelor ajunse la maturitatea care le face apte pentru matematizare; oamenilor muncii prinși în cercetare nu le scapă frumusețea operelor create ca rod al activității orientate a colectivelor lor de muncă; cercuri tot mai largi cunosc noile realizări în estetica tehnică. Accesul specialiștilor la astfel de valori, care le fac munca nu numai utilă, ci și interesantă și plăcută, va fi urmat de accesul la ele al unor mase tot mai largi, pe măsură ce se va desăvârși însăși revoluția culturală la care asistăm. Aceasta va consolida atitudinea nouă, socialistă, a omului față de muncă, drept rod al operei prin care Partidul continuă să promoveze cercetarea în noul decenal al energeticii, să ridice nivelul ei, spre binele celor ce muncesc.

După Festivalul filmului românesc de la Mamaia

de D. I. Suchianu

Spectacolul pe care îl oferă desfășurarea de eforturi ale cinematografului românesc este îmbucurător și emoționant. De la un an la altul am asistat la un adevărat salt, între producția anului trecut și cea din 1964—1965 fiind o mare distanță. La primul festival bilanțul lung-metrajelor fusese sărăc. „Tudor“ aparținea pe jumătate documentarului, iar „Streinul“, film lucrat serios, cu fragmente excelente, nu avea totuși o adevărată valoare internațională. Și în cinematografie numai valorile internaționale sînt adevărate valori. Cele „de uz intern“ nu trebuie să ne mulțumească.

În schimb, producția anului următor a fost cu totul altfel. Acea valoare internațională de care vorbeam apare de nu mai puțin decît de patru ori. Ea apare chiar pentru filme nepremiate, ba chiar și pentru filme care n-au figurat în Festival. Mediocritatea multor lungi-metraje fabricate în aceeași perioadă nu are importanță. Ea ține de răcile neimportante, de vreme ce pot să dispară lesne¹⁾. În tot cazul, aceste slabe producțiuni nu întunecă cu nimic cele patru izbîndi de care vorbeam.

1. Ciulei

Una — este, bine înțeles, „Pădurea spînzuraților“. Încă înainte de a fi fost premiat la Cannes, m-am ocupat de mai multe ori de acest film. Acum, după Cannes, voi spune de ce el a impresionat internaționalul juriu.

a) Deși nu este o creație senzațională, adică o operă care să fi inovat revoluționar în tematică, în regie sau în procedee tehnice, a fost însă un film desăvîrșit.

b) Faptul că o asemenea stăpînire a artei ecranului vine de la o țară considerată, pe bună dreptate, drept începătoare în domeniul cinematografului — a impresionat. Străinii nu știu ce puțin ne trebuie ca să ajungem în frunte pe plan internațional. De aceea a fost o surpriză să vadă ieșind din studiourile românești: o operă așa de serioasă.

¹⁾ Despre ele voi vorbi pe lang în cronica viitoare.

c) În fine, calitatea care a pledat cel mai tare pentru noi a fost nu atât originalitatea, cât *actualitatea* temei. A spune că un film de război, azi, după 20 de ani de la terminarea ultimului război; că un film care vorbește de alt război, încă și mai vechi, petrecut acum 50 de ani; că un film care vorbește de un aspect al aceluși război legat de existența unei împărății de mult îngropată și care chiar când era în viață constituia un anacronism; a spune că o asemenea poveste este „actuală” pare destul de bizar. Totuși, spectatorii simt așa, pentru că războiul, ideea războiului, oroarea războiului se leagă astăzi de un sentiment care le potarizează pe toate celelalte, punct focal al unei constelații de nădejde și frici, de încredere și îndoiele, de socoteli care se amestecă în toate faptele vieții noastre prezente. E suficient dacă un film, sau un roman, atinge o față *cît de cît inedită* a fenomenului, un aspect pînă acum netratat, indiferent dacă el se petrece în 1965, în 1945, în 1915 sau în 1814; este suficient ca povestea de război să aducă *ceva nou*, pentru ca deodată cetățeanul să simtă *din nou* actualitatea permanentă a acestui teribil subiect. Ciulei a făcut asta. Și reacția emoțională a publicului, a criticii, a juriului, s-a produs.

2. Gopo

Să trecem acum la lucrările pe care le-aș numi senzaționale, fiindcă inovează revoluționar sau fiindcă se angajează pe căi dificile și rar umblate sau, în fine, pentru că dovedesc o fantezie puțin comună. Să începem cu „*Harap Alb*”. Am scris odinioară zece pagini entuziaste despre „*Scurtă istorie*”. În alte zece pagini mi-am exprimat supărarea că un artist atât de talentat a produs o operă ca „*Bomba*”. Am tăcut cu convenita elocvență cînd au sosit „*Pașii spre lună*”. Iar acum îmi scot pălăria pînă la pămînt în fața încîntătorului „*Harap Alb*”. El merge pe un drum pe care puțini îndrăznesc să-l calce, ba chiar pe mai multe astfel de dificile drumuri. La început a fost „*Vrăjitorul din Oz*”. Vă aduceți aminte cum v-ați dus de cinci ori să-l vedeți? Era prima oară că se încerca introducerea de elemente humoristice în basmul cinematografic. A doua încercare, mulți ani mai târziu, a fost „*Bufonul Regelui*”. (Căci filme ca „*Albă ca zăpada*” nu pot fi trecute în această categorie, nu pentru că sînt desene animate, ci pentru că coeficientul lor de umor și satiră este cvazi-nul). În „*Bufonul Regelui*” toate personajele basmelor, toate procedeele basmelor, sînt caricaturizate. Dar nu grotesc, ci grațios, surizător, cu simpatie, cu o înduioșată azeziune. Al treilea moment în acest — da, se potrivește a zice: curent cinematografic internațional — este filmul lui Gopo: „*Harap Alb*”. Strămoșul său, „*Bufonul Regelui*”, glumea zeflemisind procedeele basmului. La Gopo, gluma devine enormă.

În „*Bufonul Regelui*”, povestitorul nîdea de personaje făcîndu-le să-și împlinească conștiințios și chiar cu exces de zel datoriile de eroi de poveste. În „*Harap Alb*” nu povestitorul, ci eroul însuși veghează conștient și grav ca legile basmului să fie respectate. Ba chiar, la un moment dat, el spune: „Ce să ne mai pierdem vremea? Ați uitat pe semne că ne aflăm în basm! Și basmul zice că o să ni se întîmple așa, apoi așa, pe ună așa. Ce să mai discutăm?”

Este aci o reeditare a socotelilor pe care le facem atunci cînd ne aflăm în comica situație de om care visează, știe că visează, și care deci își spune: avînd în vedere că visez, trebuie să-mi modific, realist, conduita, adaptînd-o la această specială situație...

La asta se mai adaugă încă o sursă de noutate. Gopo manipulează aci o sculă artistică extrem de rară, de grea, de periculoasă: *anacronismul umoristic*. Foarte puțin dacă călcăm alături, ne înfundăm într-un prost-gust dezastruos.

În sfârșit, *last but not least*, mai e și un al treilea drum rar umblat pe care Gopo s-a angajat. Este arta de a jongla cu două planuri de realitate: realitatea veghei și aceea a visului, realitatea lumii externe și cea interioară a gândurilor, a închipuirii; țara lui *ce este* și țara lui *ce ar putea*, am dori sau ne-am teme să fie. În această nostimă și filosofică artă, unul din maștri e René Clair (*Frumoasele nopți, S-a întâmplat mâine, Frumusețea diavolului, Nevastă-mea vrăjitoarea, Fantome de vânzare*, etc.) Gopo merge pe aceste ilustre urme. Ne povestește ce ar face Harap Alb dacă... ar fi Harap Alb. Eroul procedează exact ca orice cetățean atunci când visează. Pleacă de la niște întâmplări adevărate petrecute în starea de veghe, pe care le prelucrează simbolic, hiperbolic și... părtinitor. Cu această ocazie, Gopo introduce o enormitate pentru care René Clair, maestrul său, l-ar felicita călduros. Care credeți că este acea realitate împrumutată din viața de veghe pentru a fi aranjată apoi după legile visului? Veghea, realitatea, materialul petrecut adevărat este... un basm! O poveste ticluită de un moldovean, numit Creangă...

Înțelegeți ce cantități de nostimă se pot scoate din aceste impletiri de categorii umoristice și de niveluri mentale. Și-apoi Gopo adaugă, amplifică, precizează faptele din basm, exact așa cum face visul. De pildă, Spînul nu se mulțumește a fi eroul negativ, „le salaud de l'histoire“. El este corectat după acea lege semnalată de Bergson, potrivit căreia în vis răsar fapte pe nedrept nebagate de noi în seamă fiind eram treji. Răsar și se umplu de importanță. Gopo a lucrat serios în această direcție. A puricat de zeci de ori basmul lui Creangă (veghea lui de bază). A notat unele cuvinte ca *fiu, păcat strămoșesc, împărăție, răzbunător, pui de viperă* și, din acestea, a compus un Spîm care nu e un sadic maniac, ci un serios și supărat executant de vendetă. De aceea nu l-a făcut hid, ci de o tulburătoare frumusețe. Iar (tot în sensul acestei idei de blestem ancestral), Gopo introduce splendida metaforă a lacrimii Spîmului încuiată în colțul ochiului, lacrimă care nu se va sparge decît o dată în viață, mai exact: odată cu viața, în clipa morții.

Bine-nțeles, un subiect de o atît de complexă subtilitate cerea o distribuție actoricească strălucită, pe care Gopo a obținut-o. Mai întîi, Harap Alb și Spînul, două frumuseți diametral contrarii. Spînul are linie și mișcări de o eleganță virilă și vibrantă, cu mers de pisică și grație de balet; celălalt este o făptură monumentală, gigantică, totodată uriaș și tras ca prin inel, cu dimensiuni de statuie, cu dimensiuni de zeu, un demiurg copilăros, aproape prostuț (zeii de altfel sînt, în genere, cam reduși, cum e și natural pentru niște ființe cărora puteri supranaturale le oferă toate pe tavă, dispensîndu-î de orice efort de inteligență). În tot cazul Piersic a purtat pe umerii lui cu iscusință, cu subtilitate și haz, rolul acesta complex și neobișnuit. De altfel toți interpreții au avut creații reușite, de la Demetru (Craiul) la Emil Botta (Vrăjitorul), de la Mircea Bogdan la Florin Vasiliu; apoi mereu admirabila Liliiana Tomescu, în sfârșit Eugenia Popovici într-un rol cu totul nou pentru ea, rolul de mamă care povestește copiilor basmul. Cu această ocazie mă gîndesc iar la René Clair. Vă amintiți cum profesorașul de muzică din *Belles de Nuit*, căzînd, își rupsesse pantalonii la genunchi și cum, apoi în vis, devenit colonel, apoi jacobin, își conserva cu sfințenie ruptura de la genunchi, în toate istoricele sale metamorfoze? Cînd Crăișasa povestește copiilor că Harap Alb și prietenii lui au fost puși în lanțuri și au riscat să fie arși de vii, copiii sînt așa de mișcați încît... îi vedem legați cobză și plini de funingine pe nas... Aici discipolul a găsit ceva și mai „enorm“ decît găsisse maestrul...

Am auzit cinești declarând că nu le-a plăcut filmul. Asta m-a bucurat. Este pecetea sigură că opera e de o mare originalitate. Așa se întâmplă. Așa s-a întâmplat și cu cea de a doua creație senzațională a anului cinematografic 1964—1965 : filmul lui Jean Georgescu.

3. „Mofturi”

Am explicat, și aici, și în „Gazeta literară”, cum acest regizor, după „Noaptea furtunoasă” care fusese o excelentă ecranizare a unei piese, dar numai atât, și nicidecum un „film-Caragiale”, a încercat și o a doua formulă, ecranizând schițe scurte. Nu m-am sfîit a spune că acele filme au fost slabe. Aveau foarte puțin Caragiale întrînsele. Dar artistul nostru nu s-a lăsat. A continuat și a sfîrșit prin a birui. Mai întîi a înțeles că fenomenul Caragiale comportă o singură formulă de film : filmul cu skeciuri. Fără să știe, Jean Georgescu a pus în practică o idee a lui Ibrăileanu (poate cel mai mare „înțelegător” al lui Caragiale), care spunea că baza fenomenului Caragiale, esența lui, se găsește în „momente” și „schițe”. Aceste multe instantanee, adunate împreună și articulate într-un ansamblu, fac un roman, primul adevărat roman din literatura română, avînd drept erou pe *Mitică*, sau mai exact : diverși mitici, „amici”. Unul din acești eroi, aflîndu-se într-un oraș unde nu mai fusese niciodată, spunea : „*Intru în cafenea. Acolo... ce să vă spun ? Numai amici !*” Da. Amici. Și Cafenea. Cafenea este ideea-ciment care leagă skeciurile din care se compunea o anume faună a epocii lui Caragiale. Mic-burghezul jovial, de pe atunci flecar și bugetivor, se naștea, trăia, prospera și murea la... cafenea. Acolo, sub formă de suetă la o bere, „amicii” re trăiau evenimentele care se bucuraseră de un început de trăire în viața reală... Faptele, pînă nu se prefăceau în pallavne și trîncăneli, nu erau decît niște jumătăți de fapte. Jean Georgescu a înțeles, intuitiv, instinctiv, asta, după ce de mai multe ori dăduse greș. O persoană care l-a cunoscut bine pe Caragiale și care avea o bună idee despre talentul celui om, o persoană de o vastă cultură literară și de un rar bun gust, s-a înnebunit ca și mine după filmul lui Jean Georgescu. Această persoană se numește Tușchi Caragiale și este fiica autorului nostru.

Spuneam aici că Jean Georgescu, cu această ocazie, reconstituie cinematografic procesul mental al lecturii, operația psihologică a cititului, a cititului lui Caragiale. Și încă ceva : el a compus un film unde nu cuvintele comentează imaginile, ci vice-versa. Inovație senzațională în istoria ecranului. De aceea problema se pune acum așa :

Nu are nici o importanță faptul că această capodoperă a fost sau n-a fost inclusă în programul festivalului. O asemenea lucrare este, ca și lucrarea lui Gopo, de nivel Cannes. Tragedia însă e alta. Cum fenomenul Caragiale e foarte tipic și topic românesc, trebuie să ne căzînim a găsi un procedeu cinematografic pentru a face accesibilă în toată plenitudinea ei această lucrare spectatorului străin, în ciuda faptului că farmecul caragealesc este direct legat de limba noastră. Dar românul e ingenios. Să sperăm că, pînă la viitorul festival de la Cannes, procedeul se va găsi. Deocamdată trebuie să considerăm acest film ca premiat *ex aequo* cu *Harap Alb*. Nu pe deasupra, ci *separat* de *Pădurea Spînzuraților*, care de fapt nu a fost un adevărat „participant” la concurs, căci prima condiție a înscrierii la o competiție este să riști deopotrivă, să reușești și să cazi, această ultimă ipoteză fiind imposibilă în cazul unui film deja premiat cu marele premiu la Cannes. A nu-l premia și noi ar fi echivalent cu un blam la adresa juriului internațional din Franța.

doilea cusur de care vorbeam. Căci impulsivul e un om capabil la fiecare zece secunde să facă lucrul exact opus celui precedent și diametral deosebit de cel următor. La el sentimentele, ideile, hotărârile, preferințele, nu au nici o semnificație de vreme ce pot fi, peste zece secunde, înlocuite cu altă idee, alt sentiment, altă hotărâre. Psihologia impulsivului se definește: *psihologia unui om care nu poate avea nici o psihologie*. Vedem deci ce greu este ca dintr-o asemenea neinteresantă făptură să faci personajul, și încă principal, al unei drame.

Aceste schimbări de scenariu au avut drept efect nimicirea „suspense“-ului, care în piesă era intens. De asemenea, a adus o completă schimbare a poveștii însăși. În piesă, Nastasia, inebunită de durere că Vulpașin i-a omorât iubitul, se hotărăște să se răzbune. O vedem, ca și în piesă, că în loc să-l acuze pe criminal, consimte să se căsătorească cu el. Dar în ziua nunții, dacă se sinucide nu o face spînzurîndu-se, ci înjunghiîndu-se cu cuțitul (probabil, al lui Vulpașin). Spectatorul nu poate crede decît că ea a făcut asta pentru ca vina de omor să cadă pe Vulpașin. Ca dovadă că el, văzînd-o moartă și scaldată în sînge, începe să strige (cu mîinile mînjite de sînge): „Nu! Nu eu am ucis-o!“ Inutil, bineînțeles. Căci totul indică crima flagrantă. De altfel Francisc Munteanu ni-l arată pe Vulpașin, treizeci de ani mai tîrziu, ieșit de la ocnă și venind „la locul crimei“, unde copilașii între 5 și 10 ani, grație unei memorii supranaturale, își aduc aminte de odioasa crimă, recunosc după 30 de ani pe odiosul asasin și-l bombardează cu pietre...

Valoarea lui Al. Gârneață

Alexandru Gârneață a fost un om de mare valoare. El a trăit așa cum trăiesc valorile, adică a dăruit mult semenilor săi... Ziarist din vocație, cum puțini sint, Al. Gârneață a intrat în gazetărie, în vremurile grele și primejdioase de după război, scriind la „Națiunea“, singur, câte-o pagină de ziar pe zi sau pe noapte, dela articolul de politică externă la, dacă era nevoie, sfaturi gospodărești. Condei destinat pamfletului, a publicat mai de mult o carte acidă consacrată monarhiei, cea dintii pe această temă și singura încă, citată în orice lucrare de specialitate. Tânăr prin structură, a muncit apoi ani de-a rândul în presa de tineret, învățându-i pe mulți arta reportajului la zi și generozitatea. Lovit de-o maladie grea, s-a ridicat, și asemeni alergătorului rănit, care nu vrea să abandoneze cu nici un chip, el a continuat să alerge chinuit, conducând, cu mină de meșter, pagina externă a „Gazetei Literare“, lucrând, neștiut de mulți, pentru mai buna cunoaștere a culturii românești în lume, oferind, oferind pînă la capăt, cînd, într-o noapte la ceasurile patru, inima lui istovită de prea multă omenie, a mai zvicnit o dată și s-a stîns.

Al. Gârneață (prieteni, cîțiva, îi ziceau altfel, mai simplu, pe măsura adevărului său) a lăsat o urmă adîncă pe acest pămînt, nu numai prin foile scrise ei și prin existența sa nescrisă. Opera cea mai de seamă a lui Al. Gârneață a fost prietenia. Și, dacă acceptăm ideea că pîinea și casa oferite în clipe de cumpănă, sfatul, încurajarea și sufletul veșnic disponibil sint valori, dacă acceptăm ideea că a difuza omenie așa cum artistul dăruiește muzică, înseamnă a crea o valoare, dacă acceptăm ideea că a izgoni, prin faptul unic al existenței tale, ura, otrăvurile, ferocitatea, înseamnă a săvîrși fapte de valoare, atunci Alexandru Gârneață a fost un om de-o mare, de-o neasemuită valoare. Prietenul nostru a făcut parte din acea rasă de oameni care justifică existența speței. Pășind pe lingă mormîntul său, să vă descoperiți ca în fața eroului necunoscut.

AL. MIRODAN

COMENTARIU LA „BIBLIOGRAFIA LITERATURII ROMÂNE 1948—1960“

In multitudinea de studii și lucrări de specialitate apărute-n ultimul deceniu și jumătate, istoricii literari de la noi au omis un instrument ajutător, esențial pentru lucrătorii din sectorul literar cit și pentru toți cei care au direct contingențe cu acest domeniu, cercetători și studenți, iubitori ai culturii noastre: e vorba de bibliografia lucrărilor apărute, adică de evidența a tot ce rodește pe tărîmul atît de bogat și de variat al științei și culturii românești. Această lucrare face parte dintr-un întreg ansamblu de operații bibliografice inițiate de colectivele de cercetători ale bibliotecii Academiei.

Numai cei ce au consultat cele 3 opuri din bibliografia lui Gh. Adamescu, inghesuit culeasă, pe o hîrtie mizerabilă, friabilă, pot măsura astfel progresul obținut. Îți poți efectiv desfăta ochii, urmărind litera frumoasă, spațiul acordat fiecărui scriitor, dispunerea aerată în pagină a textului. Iată de ce, între altele, salutăm cu bucurie și satisfacție apariția acestui op intitulat „Bibliografia literaturii române 1948—1960“. Printre cei care au întocmit această bibliografie deosebim pe harnicul cercetător literar N. Liu, alături de S. Alexandrescu, Nadia Lovinescu, L. Onu, Liliana Țopa și Al. Dușu. Cu-ndreptățire prefațatorul volumului, regretatul Tudor Vianu, afirma că „Bibliografia literaturii române urmărește o deveni nu numai un adjuvant indispensabil al cercetării istorice, dar și o oglindă credincioasă a progreselor noastre, din imaginile căreia se poate nădăjdui că se vor hrăni venerația pentru înaintași și însuflețirea-n munca de cultură a generației actuale“.

Propunîndu-și să oglindească dezvoltarea literaturii române în anii puterii populare, volumul acesta cuprinde 3 mari capitole: 1. Folclor: texte și studii, 2. Scriitori: texte, referințe, iconografie, 3. Bibliografie și documentare.

Imensul aparat de date bibliografice, referințe și trimiteri, învederează munca sistematică, excelent organizată, ce stă la baza acestei uriașe întreprinderi. Am fi profund nedrepti de n-am recunoaște incontestabilele merite pentru acest început făcut și n-am sublinia rezultatele evident vizibile după o atare străduință a unui colectiv chemat să edifice o lucrare de asemenea proporții. De pe acum „Bibliografia literaturii române“ constituie un instrument util în mîna celor ce o așteptau de atîta vreme. Avem impresia că, deși celelalte opuri anunțate în prefață erau gata de tipar sau poate și tipărite, s-a dat prioritate tomului acestuia, ce nu pare a fi primul, aceasta din cauză că nu există date bibliografice asupra perioadei 1948—1960 și ele erau de imediată necesitate. Chiar așa fiind și expri-

mîndu-ne sincera apreciere pentru ce s-a realizat, obiectiv vorbind trebuie să constatăm că lucrarea e un instrument de lucru incomplet și, într-o oarecare măsură, defectuos. De ce? Pentru că s-a pornit de la criteriul, eronat după părerea noastră, al limitării în timp. Oare profilul noii literaturi s-a format cu precizie în 1948? De ce, de pildă, nu din 1947 sau 1949? Acest punct de vedere eronat, prilejuiește omiterea volumului lui Eugen Jebeleanu: „Ceea ce nu se uită“ în care excepționalul evocator al lui „Bălcescu“ ia pentru prima dată o atitudine socială în poezie. Aceasta înseamnă a omite poemele din ciclul „Cîntece de galeră“ de Cicerone Theodorescu, scoase în 1946 de Fundația pentru literatură, mărturie poetică angajantă din partea acestui fecior al Griviței roșii, infierînd, cu sarcasm, hitlerismul. E drept, volumul „Cîntece de galeră“ e citat, dar nu ediția princeps, ci aceea scoasă în 1948 de editura Socec. Această concepție prilejuiește omisiunea volumului „Un om așteaptă răsăritul“ de M. Beniuc, ignorarea unor poeme de reală valoare de Demostene Botez și M. R. Paraschivescu, publicate în perioada 1945—1948, ignorarea ciclului „Cîntec sub tîncuri“ de Maria Banuș. Acest criteriu injust face să nu fie menționat un volum de valoare „Jurnalului de Lector și Eminesciana“ de Perpessicius. Tot din aceleași motive citarea referințelor despre o serie de scriitori, începînd cu Eugen Frunză și sfîrșind cu Tulbure, este incompletă, iar despre Tudor Teodorescu-Branște să nu aflăm nici un fel de referințe. Și lista ar mai putea continua. De asemenea, un scriitor și un artist cunoscut ca Ion Vlasiu, autor al volumelor „Poveste cu năluci“, „Am plecat din sat“ și „Drum spre oameni“, e trecut cu vederea; ori, într-un index bibliografic trebuia să figureze un autor ce a primit premiul Academiei. Aceste lipsuri vor fi desigur îndreptate pentru că nimeni nu poate hotărî de pildă că Ion Vlasiu nu are motorietate, în timp ce alții, figurînd în acest index, au. Cu acest prilej ne exprimăm părerea că, pînă la editarea altui volum din bibliografia literaturii române, este necesar un buletin strict bibliografic (altfel întocmit decît cel scos de „Centrala editurilor și difuzării cărții“ sub titlul „Cărți noi“ care, prin formatul său, e greu de păstrat și are un caracter de buletin de publicitate). Sotot că ar trebui editat un buletin lunar de format în quarto care să insereze cărțile și revistele ce apar în decursul unei luni. Spre deosebire de Bibliografia literaturii române, care e o lucrare de sinteză, aci să se menționeze fiecă publicatie, însoțind-o de o notă rezumativă a conținutului și marcînd cu operativitate apariția scrierilor.

CAMIL BALTAZAR

A DOUA CONFERINȚĂ PE ȚARĂ A UNIUNII ARHITECȚILOR DIN R.S.R.

Au trecut doisprezece ani de la prima pînă la a doua Conferință pe țară a Uniunii arhitecților din R.S.R., ținută vara aceasta la București. Lungul răstimp coincide cu o perioadă de strălucire în istoria urbanismului și arhitecturii românești moderne. Mărturie stau noile cartiere de locuit ridicate în ultimul deceniu în Capitală și provincie, numeroasele edificii industriale și atîtea social-culturale. Numele multora din orașele țării răsună ca tot atîtea victorii într-o campanie de construcții fără precedent.

În aportul lor la îmbunătățirea cadrului fizic al existenței și la dezvoltarea economiei și culturii socialiste, — spre deosebire de ceilalți tehnicieni cu care conlucrează — arhitecții depun o muncă de creație în care știința și tehnica se împletesc cu arta. Uniunii arhitecților, ca asociație profesională, îi revine rolul de îndrumare teoretică și ideologică, sarcina de a mobiliza, de a stimula spiritul creator, umanist, la elaborarea proiectelor de construcții.

Din raportul de activitate prezentat de președintele prof. arh. Pompiliu Macovei au ieșit în evidență diferitele acțiuni întreprinse de Uniune spre a se ridica nivelul calitativ al proiectării, accentuându-se esența arhitecturii ca manifestare de artă și fenomen cultural. Printre altele, Uniunea a organizat schimburi de păreri și experiențe, conferințe, expoziții, discuții de creație la sediul central și în filialele și cercurile din provincie, a subvenționat călătoriile de studii în țară și străinătate. De asemenea, a acordat premii pentru cele mai bune proiecte întocmite în cele 28 de Institute de stat și a lansat, împreună cu alte autorități, concursuri publice de arhitectură și sistematizare. Atât în raport cit și în discuțiile ce au urmat au fost semnalate și unele lacune în lămurirea problemelor principale, de concepție, lipsa de analiză critică a realizărilor arhitectonice precum și slaba activitate de popularizare a acestora.

În perspectivele de dezvoltare a arhitecturii românești contemporane prezintă mare interes, acordându-i-se la Conferință atenția cuvenită, problema unei viziuni proprii, mai caracteristice. Organele de partid și de stat au atras în câteva rânduri luarea aminte a arhitecților asupra necesității unei mai mari varietăți de aspect la ansamblurile de locuit. În noile cartiere, o oarecare monotonie vizuală rezultă din servituțile industrializării construcțiilor, din folosirea nerațională de proiecte tip și elemente prefabricate. În unele locuri, uniformitatea a fost evitată printr-o amplasare mai inventivă, alternându-se câteva tipuri de construcții de volume diferite cu dotări comerciale și școli, adecvat încadrate în ambianța naturală sau vecinătatea clădită.

Printre remediile în vederea obținerii unor trăsături stilistice specifice, la unei fizionomii distincte se preconizează și recurgerea la tradițiile vechii arhitecturi românești. Stabilirea de raporturi între tradițional și nou, temă pusă și în alte domenii artistice, este un lucru delicat și cere discernământ, avându-se în vedere tematica, funcționalismul ca și sistemele structurale cu schelete metalice. Firește, nu poate fi vorba de a se prelua direct motive decorative din trecut.

Uniformitatea de înfățișare a clădirilor contemporane nu se va înlătura doar printr-un efort de imaginație din partea arhitecților sau prin goana după originalitate cu orice preț a unora dintre ei. O treime din arhitecți lucrează la proiecte de uzine, unde sînt de exclus elementele tradiționale. Astfel de motive apar inaplicabile și la blocurile de locuit sau la clădirile destinate instituțiilor, tot mai voluminoase și mai înalte. Monotonia înregistrată s-ar putea compensa folosindu-se resursele tradiției mai degrabă la clădiri joase cu acoperișuri mult ieșite în afară și, în general, la edificii cu caracter de unicat, reprezentative, monumentale, precum și la localuri de consum și, eventual, la unele construcții din mediul rural.

O notă expresivă caracteristică poate lua naștere în arhitectură din materiale de execuție locală, din înglobarea unor valoroase elemente istorice sau peisagiste în compozițiile urbanistice, conturîndu-se astfel specificul localităților, creîndu-se o atmosferă legată de particularitățile culturale, deosebite de cele ale altor regiuni.

În cadrul marelui program de investiții în construcții, prevăzut în direcțiile Congresului al IX-lea al P.C.R., arhitecții români se vor strădui să facă un pas înainte pe o cale proprie mai tipică, spre o arhitectură de expresie națională ca o contribuție autentică la cultura și arta universală contemporană.

Arh. JEAN MONDA

In primăvară s-a împlinit un sfert de secol de la moartea unuia dintre cei mai importanți artiști plastici din perioada cuprinsă între cele două războaie. El a fost, așa cum scria Tudor Arghezi — un om „mare în toate componentele lui excepțional orchestrate”: pictor, grafician, scenograf, ziarist, critic de artă, om de literă, pictor monumentalist, profesor, etc.

Biografia lui Tonitza nu are nimic senzațional. Fără a fi un copil minune, a început de timpuriu să deseneze; și, fiindcă probabil nu avea prea multă hirtie la îndemână, folosea pînza cearcașurilor, a fețelor de masă, sau albul pereților locuinței bătrînești din Birlad. Dacă asemenea practici nu puteau fi în asentimentul părinților, în schimb pasiunea lui pentru desen a fost răsplătită cu nota „10” de către dascălul care predă această dexteritate la „Gimnaziul real Manolake Epureanu”; se va bucura totdeauna de sprijinul unui unchi croitor și al unui alt unchi bogaster, care — începînd prin a-i cumpăra creioane, pensule și vopsele — îi vor asigura ulterior existența pe tot timpul anilor de ucenicie, prelungiți pînă prin 1911.

La 16 ani, în 1902, Tonitza părăsește Birladul, plecînd la Iași cu intenția de a se înscrie la Școala Națională de Belle Arte; în urma trecerii examenului de admitere, cere să urmeze în același timp secția de pictură și sculptura, disciplină pe care de altfel, după șase luni, o abandonează... La sculptură la avut profesor pe Dimitrie Tronescu, iar la pictură pe Gheorghe Popovici, care, în semn de prețuire, îl va lua ca ajutor la zugrăvirea paraclisului Mitropoliei din Iași (primul dintre cele 15 lăcașe bisericești pe care avea să le împodobească în cursul vieții).

Anii de studenție nu au fost jalonați de prea multe întâmplări — totuși unele merită să fie menționate deoarece pun în lumină anumite trăsături de caracter ale artistului de mai târziu.

În 1906 de pildă, cu ocazia incidentelor din piața Teatrului Național din București — stîrnite de acțiunea profesorului N. Iorga pentru interzicerea limbii franceze pe scena primului nostru teatru — tînărul student s-a ridicat cu vehemență împotriva protipendadei franțuzite, calificînd pe reprezentanții acesteia drept „ciocoi fără lege” care trăiesc „din sudoarea martirului țăran”, bătîndu-și joc de „munca, de cumînțenia și, în cazul de față, de limba lui”.

Un an mai târziu, miniat de gestul directorului Școlii de Belle Arte din Iași (care eliminase doi studenți numai pentru motivul că erau membri ai grupării „România Muncitoare” și autori ai unor manifestări de natură politică) Tonitza se solidarizează cu excomunicații și — în ciuda faptului că obținuse medalii și mențiuni onorabile la aproape toate materiile și se afla în preajma luării diplomei — ostentativ, nu vrea să se mai prezinte la examenul final, plecînd în Germania...

După aproape trei ani de studii la Academia Regală de pictură din München, nemulțumit de atmosfera excesiv de rigidă și conformistă care domnea în această „Atenă a Nordului”, își întrerupe pentru a doua oară studiile, pornind să cutreere Italia, ajungînd în cele din urmă, în 1909, la Paris, unde, după o scurtă escală (care-l dezamăgește) în atelierelor pictorilor Pierre Laprade și Edmond Amam-Jean, începe să colinde muzeele, cabinetele de stampe și toate expozițiile ce se perindau prin capitala Franței.

Neconstrîns decît doar de pramiile de deschidere ale acestor galerii, va zăbovi cu sfială și evlavie în fața operelor marilor maeștri pe care-i va studia

îndelung. Își va însuși astfel experimentele multora dintre înaintași, mlădiindu-și mâna, formându-și și educându-și ochiul și spiritul și realizând la rândul lui pinze de o vibrație, de factură specific impresionistă.

Ciudat este faptul că, deși Tonitza a dovedit în lucrările din această perioadă că a înțeles și a asimilat experiența lui Delacroix, Daumier, Forain, Toulouse-Lautrec, Cézanne, Matisse și a multor alora, atunci când s-a înapoiat în țară, în 1911, paleta lui la redevenit totuși tributară învățăturilor de la München, sau ale Academiei din Iași, care, în fapt, nu era decât o searbădă și modestă sucursală a Münchenului. Ca să-și agonisească pâinea, în afara îndeletnicirii de bază, Tonitza va deveni profesor de desen tehnic la Liceul Militar, zugrav de biserică de țară, profesor particular de desen, dar, mai ales, gazetar și secretar de redacție al ziarului local: Iașul.

Prima conflagrație mondială îl va zvrli între sîrmele ghimpate ale unui mizer lagăr bulgăresc de prizonieri. Șocul frontului, chinurile îndurate, felul de viață în acești ani de captivitate, experiența dureroasă, i-au dat o altă viziune asupra lumii; un timp, pictura lui va reflecta o tematică socială răscolitor de tristă, exprimată printr-o paletă ternă și posomorâtă.

Cel care înainte de război frecventase secrete cenacluri post-junimiste, care figura chiar în registrele membrilor clubului conservator din Iași — deși era în fond un suflet de o înaltă omenie, animat de cele mai sincere sentimente progresiste — va deveni efectiv un socialist combatant, care va milita cu feroare (măi ales între 1919—1922) în periodicele de stînga ce apăreau la București (Socialismul, Cuvîntul Liber, Proletarul etc.). Se întîmpla cîteodată să publice în aceeași zi cîte două (sau chiar trei) desene executate într-o singură noapte, în ajun! De o mare actualitate și virulență politică și socială, desenele lui nu erau de multe ori decât parafrazele manifestelor difuzate de partidul socialist; astăzi, ele alcătuiesc cronica temerară a unei epoci revoluate.

Schițînd noapte de noapte desenele ce urmau să apară a doua zi, sau scriînd cronicile sale plastice în care întrona bunul gust și promova talente pe atunci abia cunoscute — cu Ciucurencu, Henri H. Cărgi, Ștefan Constantinescu, Ion Irimescu, Catul Bogdan, Titina Călugăru, Arnold, Nuși Acontz, etc. — Tonitza continua să picteze ziua, în fața șevaletului, năzuind necentenit să-și poată închina forțele exclusiv picturii.

★

Mai mult decât toți maeștrii pe care îi întîlnise în peregrinările de peste hotare, Tonitza a avut privilegiul ca, (în afara pinzelor pe care putea să le vadă în galeriile Muzeului Simu), să poată cunoaște rafinata colecție a lui Alexandru Bogdan-Pitești, care cuprindea un număr de peste 60 de lucrări din opera lui Luchian, numai.

De atunci paleta lui începe să se limpezească, să se catifeleze, culorile să cîștige în intensitate, în căldură și frăgezime. Am putea spune că toate florile făurite de Tonitza sînt doar o ofrandă adusă amintirii marelui zugrav.

Florile și copiii au fost, se știe, subiectele lui predilecte; el asemuia de altfel obrazul pruncilor cu petalele, fiindcă „și capetele copiilor sînt tot flori“. La această metaforă, mai mult poetică decât picturală, Tonitza a ajuns după o serie de studii foarte antente; el s-a aplecat cu tandrețe asupra propriilor lui odrasle și, îndrăgostit fiind de frumusețea lor firavă, le-a desenat zi de zi în diverse atitudini, le-a urmărit grația mișcărilor, joaca, sburdălnicia sau tristețea, somnul, visele, căutînd să pătrundă în taina sufletului lor. Un sentiment de reală emoție

estetică și de duioșie paternă stă la baza acestor portrete lipsite de orice ostentație, de dulcegărie sau literaturizare.

Pictorul a reușit să sintetizeze numeroasele sale notații și observații, creînd acel tip de copil, unic în arta plastică românească, amestec de sfiniciune și gravitate, care conferă acestor imagini o aură poetică foarte personală și, în același timp, un caracter de generalitate. Tușele sînt de o rară delicatețe, în nuanțe de alb, roz și gri deschis; conturul este de abia sugerat, iar punctul de gravitate, însăși privirea copilului: acei ochi mari, rotunzi, febrili, cu iradiere stelare în care parcă s-a adunat frumusețea nopților, ochi ce cutropesc întreg obrazul, aruncînd o lumină suavă celorlalte trăsături.

Uneori aceste portrete evocă ifrescele cu domnițe și coconi, cu ochi mirați și sfioși, pe care meșterii lui Brîncoveanu îi zugrăviseră alături de ctitori, la Hurezi ori la Filipeștii-de-Pădure. Este poate singura filiație pe care ne-o sugerează portretele de copii ale lui Tonitza.

Dar Tonitza nu rămîne în istoria artelor noastre plastice numai ca poetul unic al lumii copilului; el este și excepționalul pictor care a excelat în redarea carnației de o dulce moliciune a femeii, folosînd în nudurile sale tonuri de nuanța trandafirului palid, a ivoriului sau a simbului de migdală, și concentrînd asupra modelului un subtil joc de lumini, pornit parcă de la un policandru cu nenu-mărate luminări de ceară, ale căror blînde transparențe se vesfrîng în 'subtile semitonuri de nuanța mierei, a chihlimbarului sîngeriu și a portocaliului. Umbrele sau contrastele provenînd din juxtapunerea tonurilor lipsesc și aci aproape cu desă-vîrșire. Conturul irizat se pierde imperceptibil, pe fundalul de culoarea smeurii sau în falduri cu sclipiri de smarald, cu unduiri de vechi și severe catifele cenușii.

Rememorînd admirabilele nuduri pictate cîndva de Grigorescu, Andreescu, Luchian, Pallady, Ressu sau Iosif Iser, credem că Tonitza și-a precizat nota personală prin subtila și paradoxala îmbinare de senzualitate și de puritate pe care a conferit-o trupului femeiesc.

Originalitatea lui Tonitza se reflectă de asemenea în felul cum a pictat unele peisaje dobrogene secetoase, scaldate în incandescența feerică a mării și a soarelui ce se revarsă fabulos asupra colinelor scunde, cu hogoacuri albe, clădite din piatră calcinată, roase de vînturi, cu acoperișurile învelite cu olane, ca niște cochilii trandafirii — totul proiectat pe fundalul mat, pastelat, al zării de cobalt și al unei vegetații pipernicite. Această suită de priveliști de un cromatism sobru și prețios, amintește uneori finețea unor stampe persane.

De o mare exigență cu sine însuși, cunoscîndu-și calitățile dar și limitele, judecîndu-se singur cu o acuitate și asprime excesivă, Tonitza se înverșuna uneori împotriva propriilor lui pînze, și, pentru că le considera „lucruri deșarte sau hidoase”, lua cușitul și le rășluia: „Mă zbat de dimineața pînă seara și nu pot să realizez nimic. Tot ce fac azi, rad mîine”, scria el în 1923 pictorului Marius Bunescu. „Nu sînt mulțămît de ceea ce fac și sînt mai puțin mulțămît de faptul că trebuie să fac expoziții, ca să pot trăi”; — spunea el Profirii Sadoveanu — amintindu-i cum de două ori în viață, în preajma expozițiilor, a strîns cîteva zeci de pînze, le-a „făcut grămadă în mijlocul ogrăzii și le-a dat foc cu gaz” (1936).

La vîrsta de 40 de ani, privind în urmă, lui Tonitza i se părea că nu realizase încă nimica bun, că totul era doar un „teren vulcanic, frămîntat și sterp... Nu-mi cunosc îndeajuns meseria... ceea ce înseamnă că va trebui să o iau de la capăt”. Pînă la sfîrșitul vieții, nu a avut însă nici măcar un atelier în care să poată realiza lucrările de mari dimensiuni sau panourile decorative pe care năzuisse într-una să le facă și din care au rămas doar studii fragmentare.

Din păcate, anii cei mai buni se irosiseră în acest amar zbucium. „Teama cumplită de înșepenire“, cum zicea Tonitza — boala care îl mină, luase proporții. „Paleta mea zace atîrnată în cui. N-am așternut încă nicio pensuliță pentru mine“ — scria el prietenului Șirato. Abdicînd, artitul începe să împartă elevilor favoriți uneltele și însemnările sale, ce cuprindeau și tainele meseriei pe care o stăpînise atît de bine. Din pricina anxietății pe care i-o dădea războiul și coșmarul dictaturii, moralul îi va scădea încă mai mult. Iată un crîmpei dintr-o scrisoare adresată în acele vremuri unui evreu :

„Oare ne întorcem spre omul din peșteră ? sau spre epoca inchiziției ? Aș fi fericit să intru în liniștea milostivului nostru pămînt, deopotrivă de primitor pentru toți. Decît să ajung să trăiesc pe scoarța unei planete cuprînsă de convulsii infernale...“ Tonitza termina îndemîndu-l să nu abjure, să nu dezerteze de la idealurile pentru care luptase pînă în pragul bătrîneții și să încerce să mai trăiască măcar un sfert de secol, ca să apuce vremea împlinirii năzuințelor. „Atunci te vei convinge alături de mine că n-am fost un profet mîncinos... Unde este credință, nu există nici îndoieli, nici descurajare. Crede cu putere și d-ta“.

Și, efectiv, Tonitza nu a fost un profet mîncinos. Idealurile pentru care a militat și spre care a tins toată viața, s-au realizat înainte chiar de sorocul sfertului de veac, aproape de trista aniversare a morții celui care a fost un vizionar, un deschizător de drumuri și un om de o înaltă conștiință artistică.

BARBU BREZIANU

INTERVIU CU JOHN ROSS — PICTORUL AMERICAN INSPIRAT DE REALITĂȚILE ROMÂNEȘTI

Conținutul cu cele mai moderne aspecte industriale și cu frumusețile naturii de la noi se dovedește inspirator nu numai pentru artiștii noștri, ci și pentru cei de peste hotare. După o ședere mai îndelungată în țara noastră — prilejuită de prezența sa la expoziția „Artele Grafice în S.U.A.“ — pictorul și graficianul John Ross a deschis, în cursul lunii aprilie 1965, o mare expoziție la New York, în Galleriile Asociației Artiștilor Americani.

Expoziția sa a cuprins gravuri și colograful inspirate de vizitarea fabricilor și rafineriilor de la Borzești și Ploiești, de pitoreștile aspecte citadine ale Constanței și altor centre, de cîmpiile Transilvaniei. Într-o viziune sintetică, cu îmbinări de elemente arhitecturale și industriale sau cu vaste cuprinderi panoramice ale cîmpiilor și drumurilor, John Ross a redat aspecte din tehnologia socialistă, din pitorescul vechi și nou al peisajului nostru. Folosind fine linii și construind în planuri văzute mai mult bidimensional — deci alăturate sau suprapuse, sensibilizate de lumini și umbre — artistul a surprins multe din caracteristicile și poezia familiare lumii noastre.

Cele șase reproduceri din catalogul expoziției new yorkeze au fost astfel alese ca să proiecteze — am zice feeric — spiritul locurilor pe unde a fost și s-a inspirat artistul. Alături de un *Interior al Combinatului de la Borzești*, apare tot de acolo și în prim plan, ca o ființă uriașă, *Cilindrul cel mare*. Poezia mașinilor, logica funcțională a lor reiese din aceste două imagini, ca și din cea cu *Rafinerie din Ploiești*. Casele cu aspect geometric, aproape cubic, ale unor cartiere din Constanța sînt redată panoramic, căpătînd aer de basm mai ales datorită modului în care le învăluie lumina. Pitorescul nostru citadin este evocat și în gravura *Fațade din Ploiești*, unde — ca într-un decor de teatru — se alătură case

mai vechi, cu balcon și stâlpi brincovenefți, de altele mai simple, cu ganguri porți, de unde se ivesc copaci cu frunziș danțelat. Îmbinarea de variate stii arhitecturale și în genere a arhitecturii cu vegetația farmecă aici prin poezia decorativitate. Casele au câte trei caturi, sint prezentate în prim plan, alături iar jocul de suprafețe luminoase și altele întunecate dă deosebit caracter viziu. În catalog apar asemenea titluri de lucrări: *Turn, Combină, Peisaj român, Cimpile Transilvaniei, Istria, Portul Constanța, Lugoj, Zidurile acestea bătri*

Pictor al orașului, al mașinilor și al rodniceii naturii, John Ross este ur dintre cei mai originali artiști americani, interpretînd prin poezia liniilor și o remarcabilă forță constructivă tocmai aspectele contemporane. În timpul șede sale la noi, și-a continuat activitatea artistică. De asemenea, în atelierul de gravur instalat în cuprinsul Expoziției de grafică americană din sălile Dalles, el luc în vîzul vizitatorilor, imprimînd diferite gravuri și colografii.

Am stat de mai multe ori de vorbă cu John Ross, am vizitat împreună unel muzee și expoziții. S-a străduit să vadă cît mai mult din creația noastră contem porană. Unele dintre părerile ce ni le-a comunicat despre arta din muzee și din atelierle artiștilor noștri și pe care le-am consemnat în interviul ce urmează, Ross le-a împărtășit și peste ocean cu prilejul recenteii sale expoziții. Începem cu informațiile asupra propriei sale activități.

FORMAȚIA UNUI PICTOR ȘI GRAFICIAN AMERICAN

— *Mai toți graficienii sint și pictori la noi, ca și la dvs., ca și în alte părți ale lumii. Cunoștințele de pictor sint de mare ajutor graficianului. Este de dorit ca graficienii să fie și pictori, deoarece pictura îi învață simțămîntul nuanțelor, al tonurilor și însuși arta de a compune. Pictorii pot gîndi și proceda mai repede, se pot exprima mai lesne prin pictura în ulei, pe cînd gravorii întîmpină rezistența plăcii de metal ori a blocului de lemn. Gravorilor li se cer mai multe operații, procedee mai încete. Lovitura de penel este mai lesnicioasă și mai spontană decît inciziile gravorului.*

Eu însuși practic atît pictura în ulei cît și gravura în lemn sau în metal, precum și alte tehnici ale graficii.

Mă întrebați în privința formației mele. Am început prin a studia pictura, în 1939, la vîrsta de șaptesprezece ani. Am urmat cursurile colegiului pentru arte și științe „Cooper Union“ din New York. La acest colegiu, învățămîntul este gratuit. Am avut ca profesori pe pictorii Will Barnet, Morris Kantor și Nicholas Marsicano. Cursurile le-am terminat după război. Timp de trei ani — 1943—1946 — am servit ca militar. În 1945, am fost cu forțele aeriene în Italia. Acolo am făcut și o serie de desene. După terminarea studiilor la „Cooper Union“, mi-am cîștigat existența făcînd afișe, coperte, diferite reclame. Desenam mai mult de nevoie, făcînd grafică publicitară. Doream să mă consacru picturii și gravurii.

Abia mai tîrziu mi-am putut împlini această dorință. În 1949, am fost împreună cu soția mea — graficiana Clare Romano Ross — în Italia și în Franța. Acolo am pictat mult, mai ales peisaje la Fontainebleau și Ile de France. Mă însurasem la douăzeci și unu de ani și colaborasem la unele lucrări de grafică publicitară cu soția mea. Abia în 1950, amîndoi ne-am putut dedica mai temeinic graficii de artă. În acel an, am făcut primele mele gravuri în lemn, iar Clare Romano litografii colorate. Mai tîrziu, și soția mea s-a consacrat gravurii în lemn. Am început să fim premiați, să cîștigăm mai mulțumitor, prin 1954, cînd ne-am înjghebat studioul din New Jersey.

În 1957, am avut o expoziție de gravuri, iar în 1960 o expoziție de pictură. Am participat împreună cu Clare Romano la expozițiile Societății graficienilor americani — the Society of American Graphic Artists — asociație care desfășoară o susținută activitate pentru răspîndirea gravurii. Sint președintele acestei asociații.

Am avut satisfacția de a primi mai multe recompense, printre care bursa Tiffany și premiul expoziției internaționale Grenchen din Elveția, cu prilejul expoziției de gravuri colorate.

Sîntem o familie de graficieni. Copiii noștri, Christopher și Timothy, practică și ei desenul și gravura. În numărul dedicat „famililor de gravori” al revistei „Artist's Proof” avem cu toții reproduceri. Este o revistă ne-comercială, scoasă de Institutul Pratt din New York tocmai pentru răspîndirea în largile mase a gravurii de artă. Unele numere ale revistei au avut ca teme „gravuri de seamă din marile colecții”, „grafica veche americană”, popularizînd gravura veche și contemporană.

Am ilustrat cu gravuri în lemn numeroase cărți, printre care „Antologia orașelului Spoon River” de Edgar Lee Masters (1963) și „Fire de iarbă” de Walt Whitman (1964). La acestea am colaborat cu Clare Romano.

EVOLUȚIA GRAFICII AMERICANE

Deși artiștii plastici americani s-au consacrat de multă vreme și graficii, o dezvoltare mai notabilă a ei s-a petrecut după cel de al doilea război mondial. Acum avem graficieni, mai ales gravori, care concep mai riguros și totodată mai larg arta pe care o practică. S-a depășit stadiul de schițe în grafică. Acum, grafița este concepută ca o artă majoră, ca o artă care cere o compoziție elaborată și de dimensiuni mari. Depășirea graficii de mici dimensiuni s-a făcut în ultimii cincisprezece ani.

Printre promotorii gravurii actuale sînt Louis Schanker, Lynd Ward, un admirator al lui Massereel, Adolph Dehm, pictor și litograf, Yanno Kuniyoshi și Reginald Marsh, pictor și gravor în metal. Toți aceștia nu practică grafica comercială, ci doar cea artistică. Acum zece ani încă se picta și desena regional, acum artiștii plastici americani caută să se manifeste pe plan național, să promoveze un umanism cu valori universale.

Avem în mai multe centre și state asemenea graficieni care nu se mai mulțumesc cu o activitate locală, ci se stimulează pe plan național. Un însuflețitor al noii arte este Louis Schanker, care a înnoit procedeele gravurii colorate. Lozanski, originar din America de sud, a fundat o școală de gravură în Iowa și are numeroși studenți. Face gravuri de dimensiuni mari, cum ați văzut la expoziția „Artele grafice în S.U.A.”. La Universitatea din Yale, predă în Facultatea de arte plastice, graficianul Gabor Peterdi. La Universitatea din Wisconsin predă Dean Meeker. Mai ales în universități, în facultățile lor de artă, se promovează o artă mai exigentă și diferite procedee tehnice, care au îmbogățit posibilitățile de expresie.

CURENTE ȘI TENDINȚE ÎN ARTA AMERICANĂ

— Mă întrebați despre curențele și tendințele actuale din arta americană. Curentul „precesionist” este acum mai puțin puternic decît înainte de război. Adepții acestui curent, folosind un vocabular constructivist, în forme sintetice și cu puritate de sentiment, au descris viața orașelor americane, aspectul străzilor

și arhitectura caracteristic americană. Expresionismul abstract a avut influență în toate artele, iar în pictură este reprezentat mai ales de Jackson Pollock și Willem De Kooning. De curând a apărut pop-artul. Curentul acesta poate fi explicat ca o satiră împotriva comercialismului și spiritului practic din vremea noastră. Oamenii rid când se cer prețuri mari pentru ambalajul unei supe ori al unui săpun. Cei mai mulți dintre adepții noii „arte“ caută diferite trucuri sau formule. Chiar dacă arta lor poate fi apreciată uneori ca opusul comercialismului, după un timp ea devine cinică și plictisitoare. Nouăzeci și cinci la sută dintre artiștii americani detestă pop-artul.

Prevăd reînțoarcerea la umanism, la valorile umane în pictură și în celelalte arte și totala respingere a pop-artului. Cred că în contrast cu dadaismul, cubismul, expresionismul abstract — expresia va fi din nou liberă și autentică, iar pictura va cunoaște noi progrese.

INTERESUL PENTRU MATERIALELE NOI

— Mai în fiecare artă se manifestă în prezent interesul față de noile materiale. Dacă pictura nu a fost afectată de interesul pentru asemenea materiale, în schimb sculptura actuală constă dintr-o îmbinare de materiale noi sau vechi. În Statele Unite, aproape nici un sculptor nu mai cioplește forme, ci mai curând adaugă sau îmbină bucăți de materiale. În locul formei substructive, avem forme adăugate. Sculptura americană adaugă felurite sirme, tuburi, face sudură, contrar artei lui Brâncuși care reducea și concentra forma, alungind adăogirile și excrescențele. La fel și sculptura lui Henry Moore constă din tăieturi și ciopliri, care elimină superflul.

Și în grafică se folosesc materiale noi, mai ales colaje. Colografia inkleie sau lipește diferite materiale. Serigrafia folosește site de mătase.

APRECIERI DESPRE ARTA ROMÂNEASCĂ

— Am vizitat cu viu interes muzeele dvs. Socot că Nicolae Grigorescu este un pictor de prima mână și mi se pare ciudat că nu este mai bine cunoscut în străinătate. Grigorescu este un artist desăvârșit și creația lui îmi apare ca o flacăra ce nu se poate stinge. Apreciez și pe Luchian și Andreescu, dar socot că Grigorescu a atins un nivel și mai înalt în pictură. Îmi plac lucrările lui Petrașcu. Picta solid. Tablourile sale au o structură admirabilă. Ciucurencu posedă un autentic simțămînt al culorii. Țuculescu este remarcabil mai ales în armoniile mai închise, mai sumbre. Dintre pictorii mai tineri, apreciez pe Ion Pacea și Ion Gheorghiu, puternici colorişti. Am văzut și lucrările a doi tineri sculptori: G. Apostu și Victor Roman. Îi apreciez mai ales pentru că cioplesc piatra și lemnul, ajungînd la forme concentrate. Ei scot din material, nu adaugă și aceasta este mai în spiritul sculpturii.

Dintre lucrările graficienilor români, am apreciat desenele venețiene ale lui Perahim și gravurile lui Marcel Chirnoagă. Am apreciat frumoasa calitate a liniei pictorului C. Piliuță, care are splendide desene.

Am vizitat și atelierelr unor artiști din provincie. La Cluj, am apreciat picturile armonios colorate ale lui Aurel Ciupe, iar la Iași picturile lui Petru Hirtopeanu. În întreaga țară, aveți artiști remarcabili. Am apreciat ca graficieni

murit apoi din cauza remuşcărilor* (deşi există destul de multe prezumpţii care te-ar putea face să dai crezare unei asemenea ipoteze: Theo, care încredinţează un bolnav mintal unui medic de ţară şi care, pe deasupra, după însuşi spusele lui Vincent, era puţin „trăznit“), dar nu-i mai puţin adevărat că moartea lui Van Gogh, ca şi multe alte aspecte ale vieţii lui rămân încă şi azi învăluite de mister. Căci, în „biografia exactă“, alcătuită de fosta soţie a lui Theo Van Gogh, ea a mutilat şi a înlăturat, cu bună ştiinţă, unele scrisori, pentru a asocia pe Theo gloriei lui Vincent, creînd legenda fraţilor Vincent şi Theo Van Gogh.

Din cauzele pe care le-am arătat mai sus, biografia veridică a lui Van Gogh n-a fost încă scrisă pînă acum şi nici nu va putea fi scrisă vreodată, cîtă vreme nu se va publica **toată documentaţia**.

Desigur, nimeni nu poate pretinde familiilor să dea luminii tiparului toate ciornelile, notiţele, discursurile marilor lor dispăruţi, uitate prin sertare sau mape, dacă ele nu prezintă nici un interes istorico-literar sau nu aruncă o nouă lumină asupra vieţii lor.

Dar, în orice caz, atitudinea acestor familii care triază textele inedite ce le-au rămas moştenire, le cenzurează, le trunchiază, hotărînd chiar şi publicarea sau nepublicarea lor, nu poate fi decît de condamnat. Căci opera acestor creatori nu aparţine decît prin lege familiilor lor. De fapt, ea aparţine marelui patrimoniu al omenirii, care are dreptul s-o cunoască şi să-i cunoască şi pe autorii acestor opere, aşa cum au fost, cum au trăit, cum au iubit, cum au visat şi cum au creat.

PAUL B. MARIAN

PREA MULTĂ POEZIE STRICĂ

Pe lângă adevăraţii poeţi, scriu versuri mulţi nechemăţi. Dintre aceştia, cei de ale căror compuneri se bucură numai familia sau un cerc intim rămîn inofensivi. Nu acelaşi lucru se poate spune despre mulţi alţii, care, lipsiţi de har poetic, bat la poartile gloriei ajungînd să-şi publice lucrările.

În unele ţări supra-productia de așa-zisă poezie depășește orice măsură. Revista italiană de informații și discuții, editată la Roma, „TEMPO PRESENTE“, ia atitudine împotriva acestui fenomen supărător într-un articol cu titlul „Un popor de poeți“, apărut în unul din ultimele numere. Autorul articolului semnalează că în Italia se tipăresc vreo două sute de periodice literare; dintre ele nici măcar un sfert nu-și merită numele. Cît despre celelalte, lipsa de seriozitate reiese chiar din titlurile arborate: „Ecoul Parnasului“, „Orizonturi de glorie“, „Bătălia literară“, „Către al 2-lea mileniu“, „Ridicăm pinzele“, „Talentul“ etc. E de observat că sudul țării deține recordul periodicelor specializate în exploatarea aspiranților scriitori, publicîndu-le poeme sau lucrări narrative, în frunte cu fotografia autorului și manșete publicitare. Firește, contra plată sub forma unor contribuții diverse, taxe de lectură, abonamente și alte trucuri spre a se storce banii celor dornici de a ieși din anonim.

Astfel de „reviste“, unele avîndu-și sediul în orașele mici și obscure, oferă consultații literare în condiții avantajoase. Una dintre ele anunță: „Seriozitate, discreție, taxe modeste. Înainte de a da la tipar lucrările voastre în versuri sau

* Antonin Arthaud, Van Gogh, le suicidé de la société (Van Gogh, sinucigașul societății), Paris, 1947.

proză, înainte de a lua parte la concursuri literare, trimiteți-ne cu încredere operele pe care le-ați compus“.

În articolul menționat se citează cu ironie o serie de fragmente apărute, adevărate perle de inconștiență.

Pe marginea efflorescenței de publicații profitabile editorilor nescrupuloși a luat naștere, printre alte inițiative abile, o pletoară de premii literare. S-au recenzat de curind în Italia 350 de premii, dotate de altfel cu sume minime, mai mult simbolice, destinate să-i atragă pe amatorii de notorietate literară. La proliferarea pseudo-scriitorilor mai contribuie un număr de „cluburi“, „cenacluri“ și „academii“. În schimbul unor cotizații destul de ridicate, conducerea acestor asociații „sui generis“ promite membrilor publicarea lucrărilor și șanse speciale la concursurile literare.

Fenomenul denunțat de revista **Tempo Presente** se întâlnește și în alte țări. Din păcate nu s-au găsit încă mijloace spre a se curma astfel de manifestări dăunătoare culturii și artei.

J. M.

CELĂLALT FLAUBERT, NEȘTIUTUL

Descoperirea, în zilele noastre, a unui vast portofoliu flaubertian de planuri, fișe și proiecte de lucrări schițate, poate chiar pregătite să capete conturul redactării, va modifica opinia cvasi-generală că scriitorul gîndea și scria cu încetineală. Se știe că maniera sa de lucru, extrem de exigentă, complica șansele de realizare ale multora din obiectivele șantierului său literar. Ceea ce nu înseamnă că Flaubert, absorbit de sarcinile cele mai directe ale momentului, se dovedea opac pentru alte idei de creație, mai îndepărtate ca stadiu de gestație. A ajunge însă la o atare impresie echivalează aproape cu o revoluție în ce privește imaginea pe care ne-am făurit-o despre artist. Nu e o noutate dacă reamintindu-l pe Maxime du Camp vom spune că acesta, ca și frații Goncourt îl citau pe Flaubert ca un caz fără precedent. Pustnicului de la Croisset i-au fost mereu reproșate scăzuta productivitate, ritmul lent de finisare a frazei, epuizanta cizelare a episoadelor, dificultatea cu care definitiva arhitectura întregului epic.

Și iată că omul, care avea nevoie de șase ani pentru o carte și de o săptămână pentru o pagină, ni se dezvăluie acum, prin laborioasele investigații de arhivă ale lui Marie-Jeanne Durry¹) într-o cu totul altă lumină. Nu numai ca un febril căutător de teme inedite, dar și ca un gânditor al unei ample cronici despre sistemul capitalist și despre multiplele aspecte ale degradării moralei în lumea banului.

Scriitorul însuși spusese cîndva: „Eu care scriu atât de încet, mă simt mistuit de tot ce n-apuc să scriu“. Este o mențiune clară despre abundența proiectelor literare ale lui Gustave Flaubert, frământat în paralel de idei felurite și de teme de inspirație dintre cele mai interesante.

Nu e vorba de vise, de ambiții frumoase ci de intenții care merg departe, concentrează resurse latente și angajează elaborări, lungi dezbateri lăuntrice, creațiuni meticuloase, adesea chiar exerciții mai avansate, în care episodul încheiat și succesiunea de scene iau locul preliminarilor descriptive. De altfel, existența continuă, a două direcții de precizări la Flaubert, una legată de opera în curs, alta

¹ Marie-Jeanne Durry : Flaubert et ses projets inédits, Paris, Librairie Nizet.

de cea aflată în stare de proiect, se desemnează încă din tinerețe. Prin 1850—1851, încă înainte de apariția **Doamnei Bovary**, scriitorul reflectează la o piesă de teatru despre ipocrizia socială a Americii capitaliste. Citez din scurta caracterizare introductivă: „Oamenii de acolo își întemeiază teoria sclavajului pe Biblie“. Lui Feydeau îi vestește, în 1855, dispoziția de a lucra la o biografie fantezistă, un fel de epopee burlescă autobiografică. În „Nota autorului“ se laudă că e un personaj vrednic de admirație întrucât a salvat de la incendiu 48 de persoane, a omorât în duel 30 de pușcași și a îndeplinit sute de alte acțiuni la fel de cutezătoare. Înșiruirea amuzantă a isprăvilor e, undeva, totuși, marcată de precizarea gravă a inutilității oricărei detalieri biografice reale, atâta timp cât viața unui creator pălește în fața operei pe care el o lasă și în care se exprimă pe sine.

O dată depășită voioasa înclinare pentru feerii, balete, pantomime și vodevili, Flaubert schițează planuri ce îi confirmă maturizarea. Unul dintre indicii ni-l oferă schița nuvelei „Milieu Chaussée d'Antin“ care trebuie să devină o radiografie a adulterului în lumea burgheză. În plină epocă de elaborare a **Educației sentimentale** (prin anii 1867—1868), Flaubert se adresează lui Jules Duplan, care călătorește în Orientul Apropiat, pentru a-i reaminti mai vechea rugămintă de a strânge date pentru cronica lui Harel-Bey, fabulos personaj al lumii arabe. Va fi un roman comic despre Orientul modern și tradițiile lui. Lui Turgheniev, în 1874, îi vorbește despre o piesă care să facă din Bazaine, mareșalul capitular din 1870, personajul central. Iar la repetițiile „Candidatului“, în noiembrie 1874, Flaubert îi pomenea lui Zola cinci sau șase subiecte care îl preocupau și pe care promitea să le aducă „la lumina rampei“.

În unele cazuri, planul unor cărți se interferează cu planurile altora și chiar dacă ideea inițială pare abandonată, în realitate nu este vorba decât de migrațiuni de teme și subiecte. Așa, bunăoară, în timpul călătoriei întreprinse în Orient, pe cînd se găsea în insula Rhodos, Flaubert concepe proiectul a trei romane: **O noapte a lui Don Juan, Anubis**, istoria unei femei care vrea să fie adorată de Dumnezeu și o poveste flamandă cu pronunțat substrat mistic și critic totodată. Acest triplu proiect e împărțit într-o scrisoare adresată la 4 octombrie 1850 lui Bouilhet. S-ar părea că Flaubert a omis ulterior să mai aconde acestor intenții vreo importanță. Aceasta numai aparent. Ceva din Don Juanul flaubertian a trecut în caracterizarea lui Rodolphe, primul amant al Emmei Bovary, Anubis, femeia neîntinată de păcate și-a transferat din virtuțile ei doamnei Arnoux din **Educația sentimentală**, dar mai ales le-a trecut asupra lui Salammbô cu care se înrudește temperamental. Numai programul celui de-al treilea roman s-a pierdut fără urmă.

Anulările sau revenirile subliniază **dificultatea alegerii**, foarte reală pentru un prozator atât de scrupulos ca Flaubert. Ele relevă prin neconținuta lor oscilare căutări dramatice, tentative de nuanțare, un efort prob de surprindere a fenomenelor vieții. Acest joc al semnificațiilor îl identificăm mai pregnant în **Educația sentimentală**. După cum atestă fondul de manuscrise examinat de M. J. Durry, cea de-a doua **Educație sentimentală** (1864—1869) avea titlul prim: **Moravuri pariziene**, modificat apoi în câteva rânduri, precum: **Fruite seci, O mină de noroi**, etc. Ca subtitlu, Flaubert intenționa să pună: „Histoires grivoises“. Ceea ce probează că Flaubert dorea să discute vehement deficitul de moralitate al câtorva personaje culese din cercurile burgheze pariziene. Dragostea lui Moreau pentru doamna Arnoux constituie doar una din coordonatele cărții, cealaltă motivează irosirea sentimentelor și a impulsurilor de afirmare ale câtorva dintre protagoniști. Și astfel se întâmplă un lucru paradoxal: romanul celui mai frenetic și obstinat adulter, **Educația sentimentală**, devine melancolica poveste a celei mai devorante castități. Pictură a placidității burgheze, cartea înscrie în diagrama realismului

critic una dintre cele mai vitriolante manifestări ale egoismului. Tehnica ce slujește acestor scopuri artistice e admirabilă, ea întrepătrunde romanul de dragoste cu acela, mai vast, romanul social.

Romanul social, ca amplă investigație a tendințelor epocii, a relațiilor complexe dintre indivizi și instituții rămâne aspirația cea mai înaltă a scriitorului. Încă din martie 1871 Flaubert face cunoscut proiectul unui mare roman, care îl frământa. Acest plan, descoperit de M. J. Durry, s-ar fi intitulat **Sub Napoleon al III-lea** și făgăduia să devină o foarte ascuțită cronică politică a regimului de până la 1870.

Oricum, este cel mai detaliat plan pe care Flaubert l-a făcut pentru vreo carte dintre cele pe care nu a avut vreme să le mai scrie. Și, în tot cazul cel mai concludent pentru adâncirea spiritului antiburghez din gândirea sa.

Romanul mereu anunțat, din 1871, apoi 1874, e încă în lucru în 1878. Din schemele și adnotările romancierului rezultă că urma să trateze, între altele, și istoria unui proces penal intentat unui înalt funcționar de stat, venal ca și societatea pe care o servește. Procesul dezvăluie, mai exact denunță, dubla culpabilitate: a acuzatului și a acuzatorilor lui, toleranți nu din generozitate ci sub presiunea propriei lor vinovății. Demascarea funcționarului implică o întreagă ambianță antipatică. Depravarea lui Perrot e comună și industriașului Pouger iar necinstea acestuia în afaceri e vecină cu demagogia rentabilă a ducelui de Albuquerque. Nici presa nu e cruțată. Directorul ziarului **Figaro** e întruchipat printr-un ignobil intrigant în timp ce redactorul șef se înfățișează în culorile grotești ale unui tip ce inspiră repulsie. O variantă găsită în carnetele de la Antibes, se referă la angajarea citorva eroine în inițiative de alcov cu urmări politice. Viziunea aspră a prozatorului tindea să pună sub acuzare nu numai laturo publică a vieții sociale ci și pe cea intimă, sentimentală a protagoniștilor.

La un moment dat Flaubert, simțind că n-are suficiente resurse pentru acest roman, vrea să valorifice, din ce a adunat, unele elemente și să topească totul într-o carte cu titlul cam pretențios pentru o operă de imaginație: **Burghezul în secolul al XIX-lea**. Fila 22 din carnetul XX cuprinde rezumatul intrigii. Acțiunea ar fi evoluat de la vremea Consulatului, trecând prin reînțoarcerea Bourbonilor, până la sfârșitul anului 1875, incluzând Comuna și instaurarea instituțiilor republicane.

Revenind la fresca „**Sub Napoleon al III-lea**“, merită insistat asupra faptului că romanul se afla într-un stadiu relativ înaintat de încheiere. Materialul brut fusese clasat iar preparativele anterioare redactării puse la punct. Axul l-ar fi constituit „drumul parcurs de un ambițios pentru a se căpăta“. Schițele de caracter își află prototipurile în viața reală. Analiza atentă a marginalelor, risipite pe foile carnetelor XX și XXI duc spre concluzia că romanul urma să reflecte legăturile ce există în realitate între biserică și cercurile de afaceri, între politicieni și marea finanță. Din păcate nesiguranța materială în care s-a desfășurat ultima parte a existenței scriitorului i-a minat puterea de creație. Deprimarea e mărturisită în scrisori ce punctează de-a lungul anilor 1878—1879 jena artistului „rămas fără lețcaie“. Poate că și insuficiența perspectivă asupra epocii, imediata vecinătate a faptelor descrise și a fizionomiilor cunoscute l-au împiedecat să meargă mai departe. Dincolo de crepusculul fizic și moral al marelui creator, certă rămâne străduința lui de a se depăși, de a spune totul despre o lume detestabilă.

H. ZALIS

— fișă de istorie literară —

Geo Bogza și-a făcut intrarea în literatură editând la Cîmpina, în 1928, revista *Urmuz*, între lunile ianuarie—iulie ieșind la iveală cinci numere. Publicația se subintitula: „*revistă de avangardă, Cîmpina, director Geo Bogza*”, iar de la numărul trei își schimbă subtitlul în „*vitrină de artă nouă, îngrijită de George Bogza*”. Colaborator asiduu i-a fost cîmpineanul Al. Tudor-Miu (1901—1961), autorul plachetelor: *Standard și Epode*.

Împrumutînd revistei sale numele lui Urmuz, Geo Bogza își manifesta admirația pentru fantazistul român, pe urmele lui T. Arghezi ce publicase textele acestuia în *Cugetul românesc*. În Urmuz, Bogza vedea, ca și Arghezi de altfel, pionierul care a încercat descătușarea limbii „anchilozate și peltice”. E și sensul general al panegiricului articol-program: „...*Urmuz trăiește încă. Prezența lui printre noi, sfîrc care biciuie conștiințele. În bezna sufletului urmărim aplecați adînc urmele pe care pașii lui i-a (sic!) lăsat zgîrîind violent pămîntul, trivializat prin clișeism. (..) Urmuz a contribuit și el la operația voronofiană făcută limbii anchilozate și peltice*”. Evocînd nebulos sinuciderea lui Urmuz în fraze metaforice, sub care pulsa virulența la adresa celor „*cu pielea sufletului groasă*”, Bogza se făcea exponentul unei literaturi ce ar fi trebuit să ofere cititorului noi viziuni asupra raporturilor umane într-o expresie artistică adecvată: „*La răspîntia veacului Urmuz spînzurat: semafor semnalînd dezechilibrul tuturor celor aplecați atent la zgomotele venînd din abisuri sufletești. Lucrînd în colțul obscur, pe cînd noi ne încălzeam încă la lumina unui soare fals. El a deschis robinetele frigului care acum cuprinde pe toți. Soarele de pînă azi, gol în toată inutili-*

tatea lui. Frigul crește insinuant, muștrător superfluității noastre. Cei cu pielea sufletului groasă, insesizabili acestui eveniment, continuă a se închina vechiului astru. (...) Să le fie de bine. Lor și tovalului sufletesc care îi menține fără nici un pericol în frigul banalității și al locului comun. Noi însă avem nevoie de mișcare, cit mai multă și mai variată”.

Pagina ultimă a revistei apărea sub titlul *Haut-parleur*. Aici se dădeau informații despre mișcarea avangardistă română, se popularizau celelalte publicații (*Contemporanul, Punct, Integral*), se semnalau, binevoitor, poemele lui Ion Barbu, poeziile argheziene, iar sub rubrica *gonococi* erau stigmatizați antiavangardiștii. Se dădeau informații literare ca acestea: „*A murit un păianjen: Universul literar*” (*Urmuz*, nr. 1); „*Corupție. În librărie s-a pus al treilea volum din pelteaua amoroasă «La Medeleni»*” (*Urmuz*, nr. 2) etc. Celelalte pagini nu aveau un profil stabilit. Aici se publicau versuri, proză ori recenzii. Rețin atenția colaborările primelor două numere. Paul Eluard semna poezia *Nul*, Marinetti, *Poème précis* (*Urmuz*, nr. 1), ambele în limba franceză. În aceeași limbă erau tipărite versurile lui Tristan Tzara: *Danse* și ale lui Pierre Reverdy: *Regard* (*Urmuz*, nr. 2). Ilarie Voronca era prezentat cu un fragment din *Colomba* și *Antract*; mai colaborau Stephan Roll și, bineînțeles, Geo Bogza și Al. Tudor-Miu.

În numărul unu, G. Bogza își exprima intenția de a iniția o nouă etapă în dezvoltarea lirismului: „*URMUZ premerge — în Cîmpina și univers — apariția unei reviste care în haosul veacului va încerca stabilirea unui echilibru vislînd spre o poezie ultra pură: penetrantistă*”. „*Penetrantismul*” va rămîne un termen gol și poeziile semnate de G. Bogza se vor menține sub nivelul artistic. Nici versurile lui Al. Tudor-Miu: *Transformator de 10.000 de*

volți, Deal petrolifer și celelalte nu depășesc nivelul amintit, lipsindu-le în plus și nervul lui Bogza. Anunțind, cu numărul trei, că pe viitor *Urmuz* va fi scos în întregime de G. Bogza și Al. Tudor-Miu, revista găzduiește în ultimele numere numai producția acestora. (Într-un „scenariu de cinema“ semnat de Bogza, logica acțiunii este părăsită, în text sînt intercalate cu litere mari cuvinte diferite, firme încadrate în chenar, tipărite oblic, cu aldine etc. Imitîndu-l pe Apollinaire, Al. T. Miu tipărește versuri așezate sub forma unor siluete omenești ș.a.) Redacția renunță la orice colaborare externă. Chiar desenele lui Brauner sînt refuzate, ilustrarea făcînd-o Bogza care-și desenează și un autoportret (*Urmuz*, nr. 5). Revista își atrage ironia incisivă a lui Camil Petrescu (*Rampa*, martie, 1928), la care redacția cîmpineană reacționează sarcastic.

La baza mișcării de avangardă din Cîmpina se afla totuși un factor conștient, de o luciditate mult mai mare decît s-ar crede. Sînt revelatorii notele lui Bogza (*Urmuz*, nr. 3) pe marginea volumului lui I. Voronica, *Ulysse*. Notînd evoluția poetului, Bogza schița evoluția mișcării de avangardă cu o înțelegere surprinzătoare: „*Dl. I. Voronica a fost în primele rînduri ale avangardei românești luptînd la înlăturarea unor stări false cari se încuibărise într-un suflet prăfuit. «În secolul automobilului și al avionului poate oricine călători cu carul cu boi; noi vom stăruii însă să utilizăm avionul» — a zgîriat d-sa în Constatările din PUNCT, multe suflete asemănătoare între ele și în ansamblu cu cele de acum 7—8 decenii. Paralel cu PUNCT, CONTIMPORANUL și INTEGRAL apăreau avînd scop precis și dorința de a curăți radical sufletul contemporanilor. Rînd pe rînd s-au scos din el paturile imense, opaiful cu untdelemn, instalîndu-se*

în loc mobila modernă, lumina electrică, iar afară la scară, automobilul. (...) De către tineri, trecutul era distrus cu frenezia devastării unui oraș invadat de dușmani. Cine printr-o inovație dădea o nouă lovitură spiritului burghez în artă, era aplaudat policromatic. Stop! Stop! Stop!“ Punînd un triplu „stop“ în fața avalanșei avangardiste, G. Bogza preconiza sfîrșitul ei, observînd că avangardismul nu a fost decît o etapă în evoluția literaturii: „*Cei care au crezut că aceasta va dăinui la infinit s-au înșelat. Hrăniți trei-patru ani cu elemente găsite în devastări, acum după ce orașul tradiționalismului este distrus, cînd au fost comise toate nebuniile — a comite nebunii a fost cîndva un mare merit — modernistii care nu vor să moară de foamea stereotipității, cată a se cumînți și energia îndreptată pînă azi la distrugerea clișeului tradițional, să o întrebuițeze creînd în atmosfera curățată de orice miazmă, versuri într-adevăr noi*“.

Formulînd un asemenea deziderat și anunțînd în același număr: „*URMUZ nu primește manuscrise. Nu face abonamente. Nu recenzează revistele primite*“, Bogza anunța implicit și autodesființarea revistei sale. Analogia cu afirmațiile mai vechi ale lui Tristan Tzara este mai mult decît evidentă. Fraza des citată a acestuia: „*Primul care își dă demisia din mișcarea Dada sînt eu*“, nu e o simplă figură de stil. Este foarte posibil ca cei doi să fi intuit ceea ce mulți contemporani, și nu numai ei, nu înțeleseseră: negînd violent tradiționalismul, mișcarea de avangardă se autonega la rîndul ei, nu fără urmări pe planul mijloacelor artistice, spre a permite literaturii, pe treapta superioară, a negării negației, cucerirea unor zone inedite ale sensibilității.

ION BALU

AL. OPREA : „PANAIT ISTRATI”*)

Pentru critica și istoria literară, Panait Istrati a constituit multă vreme un miracol și o dilemă. Un miracol, pentru că în momentul afirmării lui ca povestitor de mare talent, autorul Kirei-Kimallina era un biet fotograf ambulant, care nu absolvise decât școala permanentului vagabondaj, și o dilemă, pentru că scriindu-și cărțile în limba franceză a lăsat impresia că e scriitor francez, deși realitățile din care se inspira, ca și filiațiile lui artistice erau profund românești. Datorită acestei împrejurări, Panait Istrati a avut un destin vitreg, istoria literaturii franceze expedindu-l în diverse addende și anexe, iar istoriile literare de la noi, când nu-l ignorau, amintindu-l cu titlu informativ ca pe un autor străin.

Cu toate că au existat critici care au pledat pentru specificul național românesc al scrierilor lui Panait Istrati, și trebuie să-i numim în primul rând pe G. Ibrăileanu și Perpessicius, cu toate că în anii de după eliberare s-au publicat câteva ediții și studii de revalorificare, dintre care îl remarcăm pe acela semnat de Al. Pîru, o cercetare exhaustivă asupra vieții și operei povestitorului brăilean încă nu se încercase. Este meritul deosebit al criticului Al. Oprea de a fi întreprins această primă lucrare de minuțioasă reconstituire biografică și de apreciere a activității literare și publicistice a

lui Panait Istrati într-o amplă monografie. Fără să aibă o formație specială de istoric literar, fapt care se observă și în stilul aproape oral și gazetăresc al cărții, autorul și-a alcătuit un laborator adecvat și a folosit o metodă analitic-descriptivă care în genere dă bune rezultate. Spre a elucida problemele și aspectele profund contradictorii ale operei lui Panait Istrati, Al. Oprea a efectuat multiple incursiuni documentare în periodicele vremii, române și străine, în vasta corespondență a scriitorului, în actele oficiale de arhivă. Cartea se constituie ca un voluminos „dosar”, iar eroul ei apare ca un „caz” ce urmează a fi explicat și scos din pânjeniișul interpretărilor tendențioase și eronate. Intrucît o bună parte din povestirile lui Panait Istrati sînt autobiografice, criticul nu tratează separat viața de operă, ci concomitent și în înlănțuirea lor organică. Portretul scriitorului se încheagă treptat, nu foarte colorat, însă foarte exact și clar în părțile lui componente. O biografie așa de pitorească și de aventuroasă, ca aceea a lui Panait Istrati, ispitește condeiul evocator, pe care-l poate împinge lesne în romanșare facilă, în literaturizare. Cu riscul de a fi mai puțin atractiv, Al. Oprea a respins de la început o asemenea cale, preferînd studiul la obiect, descrierea și analiza lucidă. El întreprinde investigații și anchete, compară izvoare și coroborează date, tocmai spre a restabili ade-

*) E. P. L., 1964.

vărul. Conștiința publică reținuse în genere spectaculosul și senzaționalul vieții lui Panait Istrati, vagabondările și tentativa de sinucidere de la Nisa, scrisoarea lui Romain Rolland, zgomotosul debut european cu Kira-Kiralina. Autorul recentei monografii încearcă o demitizare a „miraculosului” scriitor, avînd o viziune integrală și dialectică a evenimentelor biografice, ca procese istorice. Copulării din mahalalele portului dunărean, unde a trăit Adrian Zograffi, îi urmează o adolescență zbu-ciumată și activă, cu un lung stagiu în mișcarea sindicală și presa muncitorească. Al. Oprea insistă asupra acestei perioade dintre 1907—1914, rămasă ca și necunoscută, cînd se produce debutul scriitorului cu câteva povestiri în România muncitoare și cînd începe să se contureze în publicistica lui, alături de ideile democratice, și anarhismul său dizolvant. Urmărindu-l în peregrinările pe Mediterana, în Elveția și în Franța, pînă în momentul capital, cînd e descoperit și apreciat de Romain Rolland, autorul monografiei își strînge importante elemente pentru definirea eroului său ca un răzvrătit și un ne-împăcat, ca un temperament sentimental și boem, de un admirabil pitoresc, dar lipsit de voință și de profunzime ideologică. Este văzut apoi în epoca marilor creații, cărora Al. Oprea le consacră, așa cum vom arăta, cele mai substanțiale capitole de analiză. Întoarcerea în țară, vizita în Uniunea Sovietică și anii de regretabilă degringoladă ideologică și politică de la sfîrșitul vieții constituie episoade revelatorii pentru biografia scriitorului, ca și pentru laborioasa metodă de lucru și pentru judecata critică a monografistului. Folosind numeroase documente inedite, Al. Oprea restabilește adevărul în privința atitudinii lui Panait Istrati în ancheta de la Minele Lupeni din 1929, dezleagă enigma trilogiei Vers l'autre flamme, scrisă de autorul lui Moș Anghel în colaborare cu doi troțkiști, în sfîrșit, înfățișează acele împr-

jurări care au făcut ca destinul povestitorului să se încheie sub semnul confuziei și al tragismului. Unor trăsături negative inițiale, ca anarhismul și lipsa de adîncime și consecvență a convingerilor, li se adaugă acum scepticismul și deruta „omului care nu aderă la nimic”. Angoasa „dezdăcinatei” se dizolvă în compromis politic și moral, care ajunge pînă la negarea ideilor generoase ale tinereții și pînă la discreditarea vechilor prieteni. Portretul este al unui inadapdat și al unui învins, așa cum sînt mulți dintre eroii lui Panait Istrati, al unui temperament anarhic, nemulțumit de lumea burgheză, dar incapabil de a-i opune altceva decît zgomotosul gest sentimental și o atitudine fluctuantă, alternînd violența cu resemnarea, curajul cu lașitatea, superbia demnității cu servitutea morală.

În analiza operei ce se efectuează într-o strînsă corelație cu expunerea biografiei, Al. Oprea a adoptat, cum spuneam, metoda descriptiv-analitică, dezavantațoasă poate în privința viziunii de sinteză, dar deosebit de utilă în cazul de față, cînd se discută scrieri mai puțin familiare sau de-a dreptul necunoscute cititorului. Prezentarea povestirilor lui Panait Istrati se face cronologic și cu o bună cumpănire a valorii lor înegale. Criticul se oprește îndelung asupra unor piese de rezistență ca Kira-Kiralina, Moș Anghel, Codin, încercînd, și într-o însemnată măsură izbutînd să le demonstreze cu entuziasm originalitatea, dar în același timp, manifestă rezerve îndreptățite față de povestiri ca Domnița de Snagov și Mihail, față de romane ca Biroul de plîsare ori Familia Perlmutter. În examinarea operelor majore ale lui Panait Istrati, Oprea are în vedere în primul rînd personajele, care i se par a-l defini cel mai bine pe autor. Dominant este tipul inadaptabilului, al anarhistului individualist și absolut. Moș Anghel, Codin, Adrian însuși se subsumează unei asemenea categorii de

mare tradiție în literatură. Tocmai de aceea aș fi simțit nevoia unor investigații și referințe mai largi, a unui studiu cit de cit comparat, spre a se delimita mai exact diferența specifică a eroilor lui Panaît Istrati. Noțiunea de inadaptabilitate este foarte elastică, chiar în cuprinsul unei singure literaturi cum este a noastră, și o raportare la câțiva predecesori ar fi sprijinit o dată mai mult intenția lui Oprea de a-l situa pe scriitor în vremea și în țara lui. Să nu uităm că inadaptabilii — să le zicem clasici — sînt în genere intelectuali, uneori de geniu, ca Lucae-fărul eminescian, pe cînd aceia creați de Panaît Istrati aparțin unei alte zone sociale, a dezmoștenitilor, care impune anumite precizări și diferențieri. Fenomenul inadaptării la autorul Kirei-Kiralina nu e un proces lent, rezultat al ciocnirii treptate cu rutina și mecanismul apăsător al vieții burgheze, ca la Sadoveanu sau Brătescu-Voinești, ci unul violent și radical, conținînd un înflăcărat patos al negației, ca la Camil Petrescu. Pe de altă parte, inadaptabilii lui Panaît Istrati nu trăiesc drama complicată a intelectualului, ci a lumpenului, a haiducului, a declasatului, proiectată într-un fantastic fabulos, fapt pe care, deși nu reface întreaga istorie a temei, Al. Oprea îl observă cu pătrundere. El sesizează îneditul, profunda individualitate a unui tip impresionant ca Moș Anghel, de pildă, în structura căruia distinge trăsături deosebit de importante: tragismul, anarhismul și caracterul modern, provenind din interferarea a două planuri istorice care se resping: așezarea fărănească patriarhală și orașul capitalist. Analiza tipurilor îl obligă pe Al. Oprea să reia vechea dezbateră cu privire la raportul dintre clasicism și romantism în opera lui Panaît Istrati. Ținînd seama de reprezentările simbolice, de fabulos și folcloric și de puternica viziune subiectivă a autorului, adesea confesivă, criticul înclină spre o confirmare a romantismului, dar

fără a-i acorda drepturi exclusive. Formula artistică i se pare mai completă și cred că e bine caracterizată în următoarele rînduri: „Aici se concentrează întregul specific al artei lui Panaît Istrati: eroii săi golesc deopotrivă cupa cu ambrozie și cea cu otravă; povestirile sale cultivă poezia cea mai suavă și realismul cel mai brutal, pînă la hotarul de unde începe naturalismul; subiectele creațiilor sale cuprind elemente de baladă populară, dar, în același timp, sînt impregnate, indiscutabil, de spiritul caracteristic nuvelei moderne“ (p. 133).

Ideea exprimată acum este ilustrată prin analiza unor povestiri ca Kira-Kiralina, Moș Anghel, Codin, Ciulinii Bărăganului, Neranțula. Poate că uneori criticul face abuz de rezumare a conținutului și comentariul artistic e anemic (v. Ciulinii Bărăganului), dar în genere, el izbutește să releve specificul românesc al creației lui Panaît Istrati. Pornind de la o observație a lui G. Ibrăileanu, Al. Oprea constată că, deși redactată în limba franceză, opera scriitorului reprezintă o imagine inedită a spațiului nostru național, fiind impregnată de viața și spiritul oamenilor de pe meleagurile dunărene. Temperament vulcanic, Panaît Istrati nu e un artist, un om al atelierului, de tip flaubertian, și nu are invenție. Opera lui, cum notează judicios autorul monografiei, „izbucnește elementară, cu vigoare și prospețimi, dar e și stufoasă, cu laturi rudimentare“ (p. 358). Caracterul natural, tragismul specific, inadaptabilitatea într-o ipostază nouă, împletirea de fabulos și modern, culoarea și atmosfera peisajului românesc, oralitatea pitorească a stilului sînt tot atîtea elemente care-l recomandă pe Panaît Istrati ca pe unul dintre cei mai originali scriitori români. Al. Oprea le-a adus cu pasiune în discuție, și, mai ales în ultimul capitol, a reușit să-și demonstreze convingător opinia.

Ne găsim, prin urmare, în fața unei monografii solid construite, bazată pe

o documentare foarte întinsă și pe o interpretare critică pertinentă și nuanțată. Cu toate acestea, la sfârșitul lecturii am avut impresia de fărâmițare a operei (viciu al metodei descriptive!) și de insuficientă ancorare a ei în peisajul literaturii române și universale. Referințele lui Oprea la contemporanii lui Istrati și la rubedeniile lui artistice sînt sumare și nu ajung să indice tipologia căreia îi aparține scriitorul brăilean. L-aș afla pe autorul Nerantului, potrivit unei excelente clasificări a lui G. Călinescu, „tagmei balcanice“, alături de Anton Pann și Caragiale, de T. Arghezi și Ion Barbu, de care se apropie și prin spațiul uman evocat (amestecul satului cu orașul), și prin pitoresc, și prin acel fabulos fantastic.

În ceea ce privește receptarea lui Panait Istrati în România, cred că autorul monografiei, cel puțin în primul capitol, este cam nedrept cu o seamă de critici notorii (Ibrăileanu, Lovinescu, Dragomirescu, Perpessicius, Ralea, Pompiliu Constantinescu) pe care de altfel mai târziu îi va cita. Chiar dacă n-au revendicat cu toții opera lui Istrati ca românească, unii dintre ei au trasat cele dintii jaloane ale acestei acțiuni.

Aș mai obiecta asupra unei chestiuni de tehnică citării surselor. Intemeiat pe o informație bogată, autorul ne trimite adesea la periodice românești și franceze, pe care desigur le-a cercetat în original (România muncitoare, Adevărul, L'Humanité, Les Nouvelles Littéraires etc.). Când însă citează în subsol ziare grecești (Eleftero Vima, 12 ian. 1928, Rizospatis, 12 ian. 1928, p. 252) sau poloneze (Ilustrowany Kurjer Codzienny, Cracovia, 5 martie 1935, p. 344) nu mai credem că le-a consultat direct, și am fi preferat să ni se indice sursa intermediară prin care a luat cunoștință de ele.

În sfârșit, o ultimă observație în legătură cu stilul monografiei Panait Istrati. Cum spuneam la început, Al.

Oprea nu are o formație de istoric literar, fapt care imprimă modului său de exprimare o degajare, o plăcută vervă publicistică, opusă formulelor seci, academiste. Însă am impresia că el exagerează această vervă, ajungînd să cadă prea adesea în oralitate, folosind un stîl în care expresia uzată se întîlnește cu improprietatea. Să spicuiim cîteva exemple: Ni se vorbește de „fapte verificate și răsverificate“ (p. 8), de „maxime arhibanale“ (p. 112) și despre „grandomanie infanțilă“ (p. 250). Scriitorul „are morbul setei de a crea“ (p. 88) și e „întăritat de moliciunea oportunistă a unora“ (p. 50); felul său de a simula „nu este neculcian“ (p. 41). Un erou „se saltă la o astfel de condiție socială“ (p. 106), „Călinii Bărăganului“ au fost considerați „...o carte primejdioasă“ (p. 246); Al. Cazaban se năpustește asupra bucății „Pescuitorul de bureți“ (p. 165); un „patron „îl miroase“ a fi sindicalist“... (p. 29).

Autorul face o adevărată risipă de ghilimete, scriînd: „despuierea“ ziarelor și a revistelor; „sedimentarea“ unor aspecte. Ne întrebăm de ce, cînd aceste cuvinte fac parte din terminologia de specialitate. Alteori, ghilimetele sînt folosite intenționat spre a indica sensul metaforic al unui cuvînt. Ideia nu e greșită, însă contextul duce la rezultate nedorite: „Creatorul sosește la fața locului și găsește pe ciobanul său dormind iar pe celălalt cîntînd ca un turbat din fluier. El îl ceartă, la care «oaiei rătăcite» îi sare țandăra“ (p. 146).

Constat cu părere de rău ca o carte așa de temeinică în rădăcinile ei documentare și analitice n-a solicitat o mai mare atenție autorului și sub aspect stilistic. Cu toate aceste impurități și lacune semnalate, monografia lui Al. Oprea se înscrie ca o cercetare serioasă, oferîndu-ne prima biografie amplă și consistentă a lui Panait Istrati și pledînd cu argumente convingătoare pentru integrarea în literatura noastră a unui însemnat scriitor român,

care ne-a făcut încă de mult cunoscuți peste hotare. Cu cartea lui Al. Oprea destinul literar al lui Panait Istrati, cunoaște un punct de răscruce: opera se întoarce la matca ei, fiind redată pe de-a-ntregul patriei care a inspirat-o.

AL. SÂNDULESCU

ȘTEFAN POPESCU : „POEME“ *)

Cu un instinct de abordare anticipată a acelei tematici îmbrățișate abia mai târziu de către mulți colegi ai săi de litere și generație; cu un registru divers și intuitiv, care a premers oarecum poeziei militante ca atare; autor a numeroase plachete și volume nu numai de versuri, ci și de critică ori teatru, Ștefan Popescu vorbește totuși noilor generații aproape ca un necunoscut.

(Dacă Luca Ion Caragiale, fratele și azi insuficient cunoscut al lui Matei, sau dacă Ion Vineanu ar fi ajuns în vitrine și la îndemâna publicului cu patru decenii în urmă, câte din paginile istoriilor literare scrise de atunci până azi n-ar fi trebuit să-și reconsidere elogiile față de numeroși buni imitatori ai acestora, pe care cititorii însă i-au răsfoit sub coperte de cărți înaintea celor pe care respectivii zeloși adoratori și-i aleseseră de model...).

În cei peste treizeci de ani de la debut până acum, critica — blândă sau aspră — s-a ocupat de Ștefan Popescu prea puțin. Pe de altă parte o asiduă frecventare a redacțiilor nici ea nu i se poate reproșa, după cum dialogul său cu editurile a fost de asemenea sporadic, discret și neinsistent. Și-a imprimat majoritatea cărților pe cont propriu, singur, în exemplare puține, cu o rară pasiune însă pentru migala și ademenirile îndemînării tipografice.

*) E. P. L., 1965.

Suferind la selecția fiecărui caracter de literă, emotiv cu orice așezare în pagină, primenind văzduhul poemului prin intervenții competente, de o sărbătorească intimitate, dezmiertând întotdeauna zățul, aspirând ca pe-un ozon mirosul caracteristic al cernelii și intervenind în miezurile ineletrnicirii după codul unei obsesii echivalente ea însăși cu o stare de poem și-al unor iubiri vrednice de amintirea caligrafilor de odinioară, el și-a dăruit volumele prietenilor, pasionaților, citorva muncitori, unei iubite, tovarășilor de crez.

Culegere retrospectivă într-o măsură și de îmbogățiri mai recente — în rest, POEME-le lui Ștefan Popescu se impun printr-o tonică integrare la coordonatele lumii care devenea și printr-o statornică apoteozare a idealurilor generoase, umaniste, apte de mirifice dezghețuri între toate seminciile pământului (...scriu cu voluptatea cu care / bivolițele se cufundă în mil). Direct, temperamental, autentic ori de câte ori nu-l tentează artificul, mai aproape de poezie decît de artă, mai departe de abstracție decît de zgrunțurii adevărului, obișnuit să se găsească fără întreruperi înlăuntrul unui plural în care s-a cristalizat rațiunea de a exista a omenirii întregi (*Singur ce-aș fi putut fi?*), Ștefan Popescu a avut intuiția poeziei căreia astăzi i se spune socialiste: *mă sprijin pe peniță ca într-o cazma, căci Poezia... nu o mai scrii pe masă, ci pe genunchi, lângă furnale*. Altundeva, în postură medievală, își consideră condeiul *suliță* a sa și cu toate că (înțelegerea cere o întoarcere în istorie) *Stăruie lângă om / teama de umbre*, iar sub carimbii diciturii antonesciene *dorul de libertate moare cu pumnul în gură*, totuși liniștea de deasupra suride înșelătoare, căci *Revolta e-n muștuce, și-așteaptă să sune*. Sintem în anii războiului, în fofota dezastrelor, crima terciuia protestul, minciuna intrase în panică, dezgustul de măcel invadea conștiințele și

le organiza pentru lepădarea de niște „alianțe“ samavolnice. În ochii poetului mobilizat, soldații seamănă cu niște „cîrțițe mătăhăloase“ și stejarii, prin frunza cărora plouă, sint... păduchioși! Singura dragoste mai rămîne pentru elemente și pentru candori: *Încerc bucuria arborilor / care nu citesc și nu se plimbă; / a apei / care nu vorbește și nu procrează; / a pietrei / care știe numai să fie și să stea, etc.* Sau: *Te iubesc, flutare... fiindcă n-ai nimic de ocolit și de uitat.* Apropierea de iubită dezmiardă lumina cu inocențe muzicale și dă culoare unei alte psihologii: *Cînd ți-am luat mîna, s-au înălțat păsări.* Notăm cîteva dintre poemele, după credința noastră, reprezentative: „Bilet“, „Cioban“, „Note pentru primăvara de acum“, „Sașa“, „Te-am adus lîngă obraz“ și „Sărut pragul“.

Conștiința puternică de azi, că *Omul cu oamenii pot face lumina*, își avea pregătite izvoarele în acea veche confesiune, intersectată de presimțiri optimiste (nu se ajunsese încă nici în 1940!), care nu a fost mai puțin o artă poetică și un angajament: *Religia mea e viața / Mă închin celor ce se vor întîmpla mîine / cu mine și în jurul meu.*

S. D.

„STUDII EMINESCIENE“*)

Volumul este o oglindă a stadiului actual al cercetărilor de eminescologie, reflectînd diversele direcții ale acestor cercetări, deschizînd perspectiva unor noi și fructuoase dezbateri.

Analiza operei rămîne încă problema fundamentală. Solidele monografii ale lui G. Călinescu și T. Vianu conțin intuiții esențiale, ridică probleme fundamentale, dar sînt încă departe de a spune totul. Complexitatea materialu-

lui poetic cere modalități variate de abordare, în stare să întregească imaginea unei opere infinit nuanțate. În-suși Tudor Vianu, al cărui articol a apărut cu modestul titlu „Analize“, s-a dovedit conștient de necesitatea aprofundării studiilor eminesciene pe direcții specializate (în cazul dat stilistice) Consemnăm, apoi, interesantele marginalii ale lui Șerban Cioculescu la „Scrisoarea III“, urmărirea motivului cosmic în poezia lui Eminescu, efectuată de Al. Dima, și subtila analiză a lui Vladimir Streinu la „Floare albastră“. Acesta din urmă aduce un surprinzător punct de vedere asupra mult discutatei poezii, stabilind că ea conține, pentru prima dată, caracteristicile esențiale ale lirismului eminescian din perioada maturității talentului său. Recunoscînd ca întemeiate considerațiile lui Maiorescu, Xenopol sau Ibrăileanu, asupra unora dintre primele poezii eminesciene, ca fiind o expresie neconvingătoare încă a talentului, Vladimir Streinu vede în poezia „Floare albastră“ un salt calitativ, germenele viitoarelor mari poeme lirice. Sînt necesare astăzi cît mai multe analize de acest fel.

Volumul conține o interesantă dezbateră asupra filozofiei poetului. Contribuțiilor mai vechi ale lui G. Călinescu și T. Vianu li se adaugă studii competente, care ne apropie mult de posibilitatea de a emite o judecată generală în această problemă. Reluînd și explicînd o serie de afirmații anterioare, articolul lui George Călinescu „Contradicțiile erei burgheze oglindite în ideologia lui M. Eminescu“ cuprinde propoziții esențiale pentru înțelegerea problemei. Deosebit de curajoasă este intervenția lui M. Ciurdariu, care distinge trei faze în gîndirea filozofică a poetului: 1) pînă la 1870, cînd în opera lui Eminescu apar idei ale revoluționarilor de la 1848, ale romanticii europeni și ale socialiștilor utopici; 2) între 1870—1880, cînd poetul „se află sub influența hotărîntă a filo-

*) E. P. L., 1965.

zofiei lui Kant și Schopenhauer și a curentului naturalist-științific din secolul trecut"; 3) după 1880, când poetul „tinde să dea vederilor sale o unitate sistematică originală în spiritul unui idealism matematic cu elemente didactice". Argumentația pe care se bazează această periodizare și mai ales afirmația ce caracterizează cea de-a treia perioadă sînt demne de cea mai mare atenție, putînd constitui punctul de plecare al unor discuții viitoare.

Numeroase probleme ridică articolul lui Liviu Rusu „Eminescu și Schopenhauer". Reluînd teza lui Gherea asupra fondului prim optimist al lui Eminescu, autorul încearcă să demonstreze că influența filozofiei lui Schopenhauer, pesimismul acestuia, este de natură exterioară poetului. Din articol rezultă că „poetul are două linii de manifestare: una care vine din straturile adînci ale eului său, din nucleul central al personalității sale creatoare, (...) cealaltă, care se suprapune ca un patrimoniu de idei acceptate prin erudiție și frămîntate în mod teoretic, pe plan abstract". Prima linie ar fi, deci, conformă naturii intime a poetului, cea de-a doua, pesimistă, și abstractă, rămîne la exteriorul sufletului său. Liviu Rusu aduce un bogat material analitic în sprijinul ideii enunțate mai sus, material comentat nu o dată cu multă finețe. Din păcate, analiza se oprește aproape exclusiv la poezii și proze aparținînd primilor ani de creație. Lipsese total analiza capodoperelor din anii 1880—1883. Generalizările care înlocuiesc aceste analize sînt inacceptabile. Autorul afirmă că „poeziile conținînd o iubire fericită sînt mai numeroase și au un accent atît de autentice și se prezintă într-o astfel de realizare artistică, încît ne obțin adeviziunea într-o măsură cu mult mai mare decît cele cu tonalitate deprimantă", sau că poeziile cu accente pesimiste „sînt în inferioritate și ca număr, și, în cele mai multe cazuri, și ca realizare artistică". Oare „Luceafărul",

„Glossa", „Odă (în metru antic)", „Mai am un singur dor" intră în această categorie? Credem că afirmațiile lui Liviu Rusu rămîn valabile numai pentru o primă perioadă a creației eminesciene. Există aici, într-adevăr, o neconcordanță între sensibilitatea și vitalitatea poetului și abstracțiile filozofice cu care a luat contact, se poate într-adevăr constata o evoluție aproape paralelă a acestor două coordonate eminesciene. Dar nu putem nega faptul că pesimismul a devenit, cu timpul, caracteristica fundamentală a eului poetic eminescian, căci atunci am nega însăși drama vieții poetului. Pesimismul nu este la Eminescu o supărătoare muscă menită să tulbure numai un „fond esențial optimist", ci este un amar strigăt de durere, o concluzie a unei vieți pline de deziluzii deprimante. Și dacă observăm, odată cu N. Tertulian, că acest pesimism are o „semnificație critică și polemică", putem afirma cu toată tăria că el a devenit organic, o coordonată esențială a operei. Argumentînd amplu această idee, studiul lui N. Tertulian ne convinge că fuziunea dintre pesimism și luciditatea critică este rezultatul unor condiții social-istorice determinante.

Interesantele contribuții, aparținînd lui Iorgu Iordan, Eugen Simion, I. Rotaru, Paul Georgescu, C. Ciopraga, V. Brădășteanu, Savin Bratu, completează substanța volumului, dezbătînd aspecte diverse cu competență și seriozitate științifică. Unele din aceste studii se integrează unor stăruitoare preocupări ale autorilor lor, devenind ulterior capitole în ample volume de exegeză.

O problemă deschisă încă este aceea a raportului dintre opera eminesciană și literatura universală. În istoriografia noastră literară s-au făcut progrese substanțiale în modul de a pune problema. S-a depășit stadiul determinărilor mecaniciste de influențe pur formale, acordîndu-se atenția cuvenită factorilor ce stau la baza acestor influențe și analizîndu-se în aceeași mă-

sură felul cum sînt ele receptate, reacția specifică a poetului față de diverși factori externi. Documentatul studiu „Eminescu și Shakespeare“ al lui Matei Călinescu și considerațiile lui Silviu Iosifescu și Zoe Dumitrescu Bușulenga aduc lămuriri în plus în această direcție. Este o datorie de onoare a istoriografiei noastre literare să stabilească locul lui Eminescu în istoria artei umane.

PETRE MIHAI GORCEA

AGATHA GRIGORESCU-BACOVIA :
„LUMINĂ“*)

Tovarășa de viață și năzuințe întru vis și frumos a poetului Bacovia, Agatha Grigorescu-Bacovia este ea însăși o scriitoare dotată, cum a dovedit-o nu numai prin versurile publicate pînă acum, ci și prin monografia dedicată soțului ei.

Poetă a confesiei directe, stihurile sale din „Lumină“ sînt atrăgătoare, izbutesc să miște pe lector atunci cînd ele sînt la nivelul simțirii autoarei și sînt transpuse în metru clasic și ritmuri cantabile. Printre temele predilecte din poezia Agathe Bacovia remarcăm mai întîi sentimentul calm al împlinirii : poeta vede în lucrurile înconjurătoare aspectul lor tonic, luminos, ceea ce explică și titlul cărții. Și e notabil acest simțămînt robust atunci cînd nu-i ilustrat doar de fasciculele selenare, ci și de apariția omului : „Cînd m-am trezit / Scîpătul de perle / al aurorii / Devenise curcubeu / Din razele tale... / Și din tipsia ta / — Acum de argint — / Mă privea un OM“.

Cînd se rezumă a comunica în versuri impresii de călătorie, ca-n „Drumuri“, ne-nveșmîntă-n aurul simțirii, stihul e plat. Poeta își mărturisește

într-un poem izbutit „Indoiala“, sfiala ce o domină uneori : „Sfîciunea mă frămîntă / Condeii cînd în versuri se avîntă“. Acesta socotim că e cusurul capital al unora din poeziile din volumul acesta, cu unele poeme citabile, anume faptul că Agatha Bacovia, cunoscută ca un temperament dinamic, tumultuos, n-a dat în toată producția-i frîu liber elanului emotiv, l-a frînat sau nu l-a îmbrăcat în imagini artistice. „Odă“ e una din bunele excepții, împrăștiind pulberi din aura și magia poeziei adevărate, tot așa cum e realizată poezia „Nu sînt singură“ : „Nu ! / Nu sînt singură nicicînd / Întreaga omenire-o port în gînd (...) Mulțimea-mi dă puteri versul să-mi cresc / În noua bucurie s-o slăvesc... / Din viața mea, din minte și cuvînt / Să dau și ultimului om de rînd / Lumina ce cu truda lui am strîns / Cu el m-am bucurat, cu el am plîns. / El și mulțimea ce o port în gînd / Imi dau tărie, zîmbet și avînt“, în care autoarea se proclamă slujitoarea mulțimii. Privind înapoi, retrospectiv, Agatha Bacovia exclamă : „Dar... nu simt oboseala / Vîjeliasei treceri... / Am uitat rîmile / Colțuroșilor bolovani... / Simt numai că izvorul se liniștește / la căpătîiul / ultimilor ani“... Am fi preferat, cutezăm a spune, ca izvorul să nu se potolească, pentru ca viața năvalnică ce respiră din atîtea strofe să ne fie transmisă cu aceeași intensitate cu care a fost simțită. O altă dimensiune a volumului de față o dau acele poeme care celebrăză frumusețile patriei noastre, excelent redată în „Grădini în toamnă“ și, îndeosebi în „Noaptea Bărăganului“ și „Via de la Ruginești“, unde Agatha Bacovia, pastelista înzestrată, își dă întreaga sa măsură.

În ultimul ciclu : „In memoriam“, poeta evocă amintirea soțului ei și a cîntărețului magnific care a fost G. Bacovia. Aici, unde durerea putea înlădura detașarea de obiect, care asigură distanțarea și înlesnește obiectivarea artistică, Agatha Grigorescu-Bacovia

*) E. P. L., 1965.

reuşeşte să captiveze atenţia lectorului, mai mult decât în alte poeme. În acest ciclu poeta realizează intensitatea pe care n-a atins-o în multe alte versuri, evocând fiinţa poetului, dragostea ce i-a unit, în strofe simple dar expresive : „Iubirea noastră arde încă / Cum minereul în tăiş de stîncă“, spre a culmina în remarcabilul poem „Nedumerire“, sinteză a tot ce e mai bun în volum, el constituind, prin plinătatea sunetului, o încheiere armonioasă a acestei cărţi de poezie cu destule strofe care se reţin.

CAMIL BALTAZAR

THEODOR BALŞ : „POARTA SOARELUI“ *)

Teodor Balş a debutat editorial în 1957, cu poemul masiv „1907“ inspirat din dramatismul răscoalelor ţărăneşti. De atunci a publicat numai traduceri : un volum de poezii din opera lui Federico Garcia Lorca, şi două piese în versuri de Lope de Vega. Abia acum publică a doua cante de versuri originale, de fapt primul său volum de poezie lirică — „Poarta soarelui“.

Orientate tematic spre problemele majore ale contemporaneităţii, concepute de pe platforma ideologică a omului socialist, încadrîndu-se deci în tematica obştească a poezilor noştri militanţi, cele 63 de poezii din „Poarta soarelui“ elogiază visarea poetică („Spre comunism îmi lunecă visarea / cum apele / curgînd / visează marea“), pămîntul străbun („Cetatea mea de scaun, dacă [...] unde al clipei viitor / din mîna omului răsare“), legendara Cale a Griviţei („În noaptea de februarie / sirena...“), toamna bucureşteană („Nici un nor nu lunecă pe cer. / Se strecoară toamna-n cartier.“), cargoul românesc („Din coasta Dunării s-a rupt / — fărămă din pămîntul ţării — / spre zarea de lichid a

mării...“), secerişul lanurilor colective („Un singur lan din zare-n zare...“), pămînturile noi („Aici unde-au fost bălările stăpîne / mătasea-broaştei va pieri sub grîne“), cîntecele mării („acolo-n scoica zării sînt / frumoase cîntecele mării...“), Steaua Bunei-speranţe („Cea mai frumoasă dintre stele“) etc.

Emoţionantul ciclu „Arterele Spaniei“ evocă lupta grea a poporului spaniol împotriva fascismului ; poezia „Moartea poetului“, pornind de la un leit-motiv al lui Lorca, îmbină ura faţă de călăii care l-au ucis pe cel ce fusese supranumit „privighetoarea Spaniei“, cu sentimentul elegiac al durerii întregii firi pentru cel asasinat :

„...Văile întunecate
au vuit de-mpuşcături.
Ay, ţiganca lună cade
zvîrcolindu-se-n păduri“.

Interesantă ca procedeu poetic — deşi cu unele lungimi care îi estompează în parte fiorul emotiv — este şi poezia „Cîntec de absenţă“, scrisă de poet în amintirea bunului său prieten, mult regretatul Mihai Dragomir. Pretextul acestei poezii îl constituie zădărnicia apelului la numărul de telefon al celui plecat dintre noi. La capătul firului nu mai răspunde nimeni. „Nici 1, nici 2 şi nici 8 / nici 1, nici 6, nici 0, / oricît. le-aş roti pe-acest disc / al chemărilor zilnice, / ştiu, / ca pe-un disc al lui Newton / mi-apare / doar noaptea imensă“.

Poezia lui Balş este clară, evitînd orice ar putea să pară contorsionare sau metaforie exagerată. Influenţa poeziei lui Lorca, din a cărei muzicalitate a cules unele acorduri sugestive — ca în suspomenita „Moartea poetului“, din care am mai citat („Ceru-i ciuruit de stele, / Cîmpu-i ars şi pustiit, / vîntul trece prin sierre/ca o lamă de cuţit“) — se resimte. Nefiind un poet turmentat de viziuni, copleşit de lirismul lavinar în genul lui Andrei Bălan sau Labiş ; neispitit de zborurile lui Nichita Stănescu,

*) E. P. L., 1965.

nici de problematica lui Baconsky sau Rău, nici de durtățile lui Ion Gheorghe, nici de miresmele pilatiene ale lizezilor și lanurilor lui Horea — Balș e un delicat, uneori aproape clorotic, instinctul lui liric realizându-se — chiar atunci când atacă temele cele mai dinamice — într-un vers muzical și suav, ciocănit grijuliu, cu idei rotunde prinse la locul lor în carăpacea ritmului și a rimei, cu migală, ca în atelierile de artizan unde e mai bine să lucrezi ca meșterul de la care ai învățat meseria decât să strici materialul pentru nu știu ce riscantă experiență inovatoare. Balș reușește astfel versuri deosebit de frumoase, ca în „Noapte cu lună la Soci“, ca în „Ger marin“, ca în „Păpușile“ (poate cea mai bună poezie din volum) și încă multe altele.

Pe acest teren se mișcă sentimental autorul volumului „Poarta soarelui“, cu siguranță și grație. Când încearcă alte zone — de pildă pamfletul, ca în „Twist“ — apar îndată o seamă de deficiențe, pateticul se face melodramă, combativitatea se schimbă în declamație, iar mesajul poetic devine bufon: „Se-nving / ca șerpilor-n lună / ondulind / în ritm, / spirale, / goi de gând / se-nnoadă-n ei amețitor“.

Mai multă virilitate, mai multă îndrăzneală în abordarea tematică a ideilor și — poate — mai multă trudă la realizarea efectelor poetice, cred că ar face versurile lui Balș mai dinamice și mai incandescente.

H. GRĂMESCU

SONIA LARIAN: „CONTINENTUL COLORAT“ *)

Cititori pretențioși, copiii caută într-o carte, pentru a o îndrăgi, eroi pe care să-i recunoască ca pe niște frați adevărați și o acțiune pe care să o reia apoi și să o ducă mai departe în joaca lor, sau în imaginație, substituindu-se eroilor.

*) Ed. Tineretului, 1965.

Dar a ajunge la acest rezultat nu este atât de simplu pe cât își închipuie cei cari mai consideră încă literatura destinată copiilor drept „gen minor“. Tomuri întregi de cercetări de psihologie și pedagogie privind dezvoltarea spirituală a copilului aduc mărturia vieții sale afective mai intense decât a maturilor, la care se adaugă o imaginație mai bogată, specifică. Lumea inconjurătoare este mai uluitoare pentru copii, mai ardentă, de dimensiuni mai spectaculoase, imaginile se înscriu cu o pregnanță care le face să persiste, influențând uneori ulterior toată viața individului.

Pentru a putea pătrunde pînă la inima copilului, scriitorul trebuie să se poată transpune în această lume specifică, să-i cunoască limbajul și, din însuși miezul ei, să pregătească trecerea treptată spre înțelegerea realității „rationale“, mai delimitate logic, de mai târziu.

Ignorîndu-se însă legile psihice ale copilului, mai există uneori tendința — și chiar la editura de specialitate — de a încerca limitarea capacității de vis, de fabulos, a copilăriei, respectivii redactori sperîndu-se că astfel li s-ar da cumva copiilor o imagine falsă asupra realității. O asemenea spaimă echivalează cu încercarea de a usca însăși copilăria, de a o reduce la o schemă într-adevăr „puerilă“. O literatură pentru copii supusă perspectivei omului matur nu poate determina la copil decât neînțelegere, plictiseală sau chiar suferință (dacă-i este impusă); ea nu-și va realiza însă niciodată scopul: acela de a îndrepta copilul către valorile sociale majore, sprijinindu-l în vederea unei sănătoase formări psihice și intelectuale pentru a deveni inovator, vizitor într-aripat, generos și combativ.

Cărțile cele mai populare din trecut, povestirile care au atras ieri, vor mai atrage generații după generații de copii — pe lângă basmele folclorului tuturor popoarelor — în lumea unde copiii și oamenii mari s-au întâlnit secole de-a rîndul într-o concordanță de atmosferă,

simțire și aspirații provenită din sincronizarea sensibilității autorului, uneori fără voia lui, la sensibilitatea proprie copilului. Mă gândesc, afirmând aceasta, la Andersen, la Barrie, cu al său Peter Pan, la Lewis Carrol cu „Alice în țara minunilor“, la Swift cu Gulliver. Exemplele sînt nenumărate.

Toți acești creatori de lumi minunate au știut să cheme copiii și să-i păstreze alături de ei și de eroii lor, adoptînd în operele lor limbajul, imagistica proprie copiilor.

Astfel nici unui copil nu i se va părea curios că Peter Pan poate zbura peste case cu prietenii lui spre o insulă bîntuită de pirați feroși, cu care se bate și pe care-i învinge. Și nu vîd de ce ar fi necesar să i se spună că așa ceva nu e cu putință. Nici nu se va mira că Alice din Țara minunilor se face cînd mai mare, cînd mai mică, sau că îi crește numai o parte din trup. Făpturi de dimensiuni mai mici decît cei din jur — în genere oameni mari —, copiii năzuiesc adesea să crească în dimensiuni, iar prietenia lor pronunțată pentru fîntele mărunte: păsări, gize, flori, îi face uneori să dorească a fi de dimensiunile acestora. De altfel, în această carte în care autorul declară că s-a străduit ca „nimic să nu fie ca în realitate, totul să pară cît mai sucit, cît mai fără noimă“, nimic nu este de fapt ca în realitatea unui matur lipsit de poezie, de visare, de miraculos, și totul e sucit și fără noimă doar față de acesta, căci — fugind de logica lui rigidă — autorul a intrat „pînă peste urechi“ într-o altă logică, la fel de coherentă și autentică: a copilului.

„Dragostea copiilor pentru tot ce este miraculos, fantastic, este trăsătura specifică a psihicului lor“, spusese Belinski. E vorba de un miraculos specific, legat de metaforă, de gingășia condiției lor fizice, de humorul stenic, necesar dezvoltării lor. A ști să se integreze și să folosească această trăsătură specifică pentru a călăuzi creșterea morală a co-

pilului este sarcina imens de dificilă dar și frumoasă a autenticului scriitor pentru copii.

Pe această linie trebuie să înțelegem și să salutăm cartea Soniei Larian: „Continentul colorat“.

Prin bucățile scurte publicate pînă acum în „Luminița“ sau la Editura tineretului: „Băiețelul din stele“ ș.a. Sonia Larian dovedise că lumea copiilor îi este nu numai cunoscută, dar și organic asimilată, astfel încît să o poată transpune artistic cu succes. „Continentul colorat“ — o reluare amplificată a povestirii „Cutia de sticlă“ — înseamnă un pas mai departe nu numai prin întinderea operei, dar totodată și prin aprofundarea situațiilor, a atmosferei generale, a individualizării eroului principal: Aurel Pistrui. Deschiderea gustului lui Aurel Pistrui — un băiețel lipsit de voință, apatic la orice formă de activitate — pentru învățatură, se petrece firesc și am putea spune „neobservate“, în joacă, cu cît se desfășoară acțiunea cărții, într-una neprevăzută, mereu aducătoare de elemente „miraculoase“ și „nemaipomenite“.

Ca și în cazul Alicei (în țara minunilor), nici un copil nu se va mira că, de la școală, patinînd, poți ajunge drept pe gheața Oceanului Înghețat de Nord, că o șapcă, un ghiozdan și niște pantofi pot fi un personaj nesuferit, după cum nu se va mira nici de toate celelalte întîmplări, care mai de care mai năstrușnice. El va reține cu pregnanță, cît de searbădă, rece, nesuferită e viața fără învățatură — să patinezi într-una pe gheața întunecatului Ocean Înghețat — și va nutri alături de Aurel Pistrui o curiozitate puternică pentru Continentul Colorat (Impărăția Științei din „Cutia de sticlă“) la care au acces numai cei ce învață. Curiozitatea îi va fi dublată, treptat, cu cît svonuri și imagini fermecătoare îi parvin din acea parte, de o dorință tot mai fierbinte de a ajunge acolo. Strădania lui Aurel Pistrui de a fi primit printre vizitatorii

obișnuși ai continentului minunat îl va pasiona, păstrînd alături de aceasta convingerea nestrămutată că nu se va putea să nu ajungă pînă în cele din urmă acolo, cu toată opunerea propriei lui găunoșenii — reprezentată prin nesuferitul „Șapcă-Ghiozdan-Pantofi”. Bucuria lui Aurel Pistrui de a fi reușit să fie primit acolo unde nu se poate ajunge prin fraudă va fi și bucuria lui.

Prezentarea acestui continent este unul din episoadele cele mai izbutite ale cărții. Trăsături ale fiecărei științe (acele științe care, fără să uimească pe nimeni, reușiseră să-l plictisească pe Dănel din „Cutia de sticlă”, datorită problemelor și formulelor lor prea grele, iar pe Aurel Pistrui îl îndepărtau prin neînțelegerea necesității unei stăruințe de a și le însuși) capătă un caracter pitoresc, atractiv pentru copil în țara matematicii (grăniceri purtînd coifuri în formă de triunghi isoscel și rădăcini pătrate înfundate în pămînt, strigînd să fie scoase animale de culori felurite în țara zoologiei, case în formă de baloane de sticlă în țara fizicii, etc. etc.).

Pe drum, Aurel Pistrui va evolua în bine și în alte privințe, cum ar fi ofilirea admirației prost plasate pentru Repetent Magnetofon.

Cele două povestiri următoare, scurte, aduc și ele, ca o întregire a atmosferei create de „Continentul colorat”, noi înțelesuri importante: un om ostenit de munca zilei are o mulțime de bucurii pe care cel ce a trîndăvit nu le bănuie și nu le poate gusta, sau importanța și frumusețea angajamentului pioneresc.

Pe lângă deosebit de reușita folosire a jocului și visului de către copil, ceea ce am numi „limbașul” copilului, remarcăm în această carte importanța culorilor. Dragostea pentru culori e o altă trăsătură specifică copilului. Omulețul colorat, care e mai întii portocaliu, pentru a-și schimba apoi culoarea, grănicerii de culori diferite, un lup portocaliu, un leu roșu, un berbec ver-

de, o cămilă albastră și mulțimea de cîini indigo și de pisici violete care îl întîmpină pe Aurel Pistrui în țara zoologiei etc. imprimă un joc viu, perpetuu contrastant, culorilor din această carte. Intregul continent atît de colorat se opune lumii sumbre a Oceanului Inghetat, pe care patinează copiii care refuză să învețe.

Singura obiecție pe care am aduce-o lucrării este că, pe lângă Aurel Pistrui și unele personaje fabuloase: Șapcă-Ghiozdan-Pantofi sau Omulețul Colorat, celelalte personaje, îndeosebi colegii de clasă ai eroului, sînt destul de sumar conturați. Cele două fetițe răutacioase de la începutul cărții, Rodica Penar, Aurel Îngîmfatul, Aurel Promovat, chiar Repetent Magnetofon, ar fi meritat să capete profiluri mai individualizate. De asemenea, sora lui Aurel Pistrui, Rodica Pistrui, e pierdută pe drum și copiii se vor întreba pe drept cuvînt ce a devenit. Se duce și ea în lumea continentului colorat, sau nu? Aurel Pistrui n-o mai găsește nicăieri în drumul său, după ce avusese atîta importanță în viața lui, la începutul povestirii.

Dar aceste obiecții nu umbresc calitățile reale ale cărții. Și nu putem fi decît neplăcut surprinși de faptul că o lucrare adresată copiilor — în primul rînd copiilor din primele clase — este tipărită fără nici o ilustrație, dacă nu punem la socoteală coperta reușită, semnată de Ștefan Nastac.

„Continentul colorat” prezentat fără culoare! Imaginile atît de concrete, sugestive și fabuloase ale cărții, atît de „colorate”, l-ar fi ispittit fără îndoială pe oricare dintre talentații noștri ilustratori. Dar textul nu are nici o ilustrație! O dovadă în plus a lipsei de înțelegere de care se bucură literatura pentru copii pînă și din partea celor ce răspund de latura tehnică a cărților destinate copiilor.

NINA STĂNCULESCU

„TEXTES“ — de Georges Linze

Numele lui Georges Linze a apărut în literatura belgiană, cu volumul de poeme din Ardeni «ICI», acum 45 de ani, opera sa sporind și îmbogățindu-se apoi, pe lângă versuri, de-a lungul unei jumătăți de secol aproape, cu nenumărate culegeri de eseuri, romane și cărți de copii. Mica antologie de texte, în legătură cu care facem astăzi această scurtă mențiune, a fost editată anul trecut și însumează pagini alese din 16 lucrări anterioare, în legătură cu arhitectura, poezia, limba, viața, mașina și copilul, libertatea, războiul.

Nu o gramatică a emoțiilor ai de parcurs citindu-l pe Linze, care a pornit — ca și Maiakovski — din futurism, spre a ajunge însă alături de om, de altitudinile și mesajele acestuia, spre deosebire de Marinetti, care considera războiul o igienă a lumii și care s-a înscris ca voluntar sub steagurile din est ale fascismului. Ceea ce impresionează la acest poet belgian, între altele un impecabil motociclist, este masiva sa capacitate de a fi modern, spontan și neliniștit; este discursul metodei prin care întreprinde el apropierea robustă, neșovăielnică și umanistă de viitorul și de spiritul contemporanului său semen, elogiindu-i rațiunea, dinamismul, îndrăznelile, antisentimentalismele, orașele și vitalitatea. Imens bun simț și o concisă inspirație a curajului completează paleta lui Linze ori de câte ori discută probleme de o riguroasă actualitate. Atunci cuvintele lui urcă la o temperatură pasională și ideile lui frig.

Să întârziem la câteva eșantioane.

Despre mașini, pe care le consideră asemănătoare poemelor și inexplicabile ca florile: „Priviți-le bine, în principiul lor mașinile sint voioase... Prezența lor reconfortează, dar noi sîntem aceia care le atragem în fericirile și nenocirile noastre. Revoluția azi e mașina“. Și mai departe: „Mașina schimbă esteticile“. Mulțumită ei, oamenii au surprins și organizat viteze, în care Linze descifrează „un început de ubicuitate. Prin ea omul șterge, asemenea unui burete, țara“.

Despre limbă: „O limbă își are sănătatea poporului său“; ea trebuie considerată „un element fluid, aproape o respirație secretă“; „Limba își are geniul său propriu. Nașterea ei e permanentă. Nu e ea alimentată cu angoul, cu comerțul, cu știința, cu tehnica?“

Despre poem și poet: „Poezie = beton“; „Un poem e tot atât de adevărat la Bruxelles, ca și la Paris ori la Berlin. Uneori el chiar amestecă limbile. Un

om se crează în reacțiune față de diviziunile deprimante ale naționalismului și regionalismului. El respinge tot ce ar putea să-l diferențieze de alți oameni“. Poetul, ființă pe care o consideră perfectă, „e stăpîn pe tot, în afară de el însuși“.

Despre marile minciuni, arhitectură și subversivitate : „În dosul lui Dumnezeu, al Patriei, al Datoriei se ridică interese sordide“; Chanta de la Atena „se ocupă de oraș, pe care-l consideră ca o ființă, și de casă, care e celula vie“. Ori „Casa e un costum plastic“, ea „transpune omul cu simțurile, slăbiciunile și anatomia sa“; „...antistii cei mai subversivi sînt cei care au mai mult geniu, fiindcă geniul tinde să se depășească fără încetare“.

Reluîndu-l pe Otto Freundlich, va crede că „nu există artă pasivă“, iar mai departe — că ea echivalează cu „însăși evidența potențialului uman“ și că ține loc de „prima luciditate“ a noastră, — imobilitățile, siguranța și durata fiindu-i impotrivă. Ca și limba, arta „se crează fără încetare“, în tumultul patetic și concurent al tuturor coordonatelor existenței, pe cînd „Actul individual se devitalizează și e primejdios“.

Curios în raport cu tremurul de fantomă al noțiunii trecut și al noțiunii viitor, dedicat multiplelor formule și forme constructive ale omului și ale civilizației, mereu impresurat de „importanța tragică“ a prezentului, George Linze practică o amicitie superioară cu gîndirea, refuză misticismul și alaiurile crepuscularelor sale respirații și fraternizează — sculptînd din încredere un imbatabil concept de viață — cu elanurile.

I. CAR.

— din țară —

„RAMURI“, nr. 1—6/1965

Revista craioveană Ramuri a reușit ca prin cele unsprezece numere apărute pînă acum (1964—1965) să-și impună o anumită personalitate care a prilejuit uneori în presă laude superlative. Cu fiecare număr revista aduce, am spune, cîte o surpriză de ordin artistic sau literar. Ne întîlnim cu: Jurnalul inedit al lui Pallady, poemele și desenele lui Ion Mîrea (nr. 1), Inedite din V. Voiculescu, Lucian Blaga, V. Papi-lian, Gib Mihăescu, Elena Farago, Marcel Romanescu (nr. 2), Mărturisiri ale unor colaboratori apropiați ai lui Brâncuși (nr. 3), Pagini inedite din Ion Barbu, documente privind pe Urmuz, Inedite din Hortensia Papadat-Bengescu (nr. 4), poemul inedit Tudor Arghezi de V. Voiculescu, fragmente dintr-un interviu luat de Ilie Purcaru lui Ion Vînea, Un naiv rafinat al miniaturii: Picu Pătruș (nr. 5), Aforisme de Lucian Blaga (nr. 6).

Am putea adăuga la toate acestea și paginile din lirica universală, adevărate antologii, ca Vechile balade engleze traduse de Ion Caraion, poemele lui Arp, Mirná Loy sau J. Robert Foster dedicate lui Brâncuși ca și culegerea bogată a ultimelor două numere din care remarcăm traducerea unui poem inedit de Alain Bosquet (tr. Virgil Teodorescu), a sonetului lui St. Mallarmé Naștere (tr. Mihai Rădulescu) și a opt poeme de Carl Sandburg și Edgar Lee Masters.

Partea literară a revistei are în ultimele numere un spațiu mai întins, rezervat mai ales poeziei: o anchetă la care au răspuns pînă acum Șerban Cioculescu, Miron Radu Paraschivescu, Mihnea Gheorghiu, Virgil Teodorescu, Călin Popovici (Despre poezie și știință) ca și o pagină întreagă de versuri. Proza este mult mai puțin reprezentată; cu excepția paginilor inedite menționate mai sus, singurele bucăți de proză sînt semnate de Eugen Barbu, George Cladova (Zăpezile care nu se topesc niciodată) și Mihai Pelin (Desculț într-o baracă).

O lectură a paginilor de poezii, în perspectiva celor cinci numere, dîncolo de colaborarea unui Adrian Maniu, Al. Philippide, Eugen Jebeleanu, Miron Paraschivescu, Eusebiu Camilar, sau a unor condee familiare revistei (Ilarie Hinoveanu, Petre Dragu), scoate în relief numele lui Mihai Dușescu, Sina Dănculescu, Mihai Rădulescu. Mihai Dușescu închină un poem stîclicarilor pe care-i vede ca pe niște instrumentiști într-o orchestră: „Din miinile lor se înalță o rapsodie/ și oamenii ascultă cu capul în palme/ așa cum ascultă coloana lui Brâncuși/ înșurubîndu-se în soare/ asemenea unei sonde infinite.// Orchestra pictoriilor cu arcușuri/ lungi de penelă/ cîntă verticalele orașelor/ și porumbul palid de emoția culesului/ în-genunchiat pe câmpiile țării“.

Sina Dănculescu este un nume cunoscut în poezia tînără; poezia pe

care o semnează în nr. 2/1965 subscrie la consolidarea acestui nume. Mihai Rădulescu, se pare, este un debutant plin de prosepțime în miniaturala Dezlegare publicată în nr. 1/1965, dar care dovedește multă familiaritate cu poezia în traducerea din Mallarmé, publicată în ultimul număr: „Țișnit din coapsă și avînt, / Din sticlării nu prea de seamă, / Din gîtul spart nu iese cînt. // Azi cred că două guri în vînt / Și țîitorul și cea mamă, / Nu au trecut aceeași vamă, / Cînd gîndul în tavan împlînt. // Vas drept și adînc, de neumplut, / De neînălăturat — fiind mut — / Cuvîntul meu nu te primește, // Copilănesc și crunt sărut / Ce nesfîrșind nimic zidește / Un trandafir în veri ce put.“ (Năștere).

Cu penultimul număr, revista împlinește un vechi deziderat, reclamat în paginile Vieții românești (nr. 1/1965), și anume, valorificarea moștenirii literare a Olteniei. Prof. univ. Al. Dima deschide acest ciclu de prezentări printr-o caldă și principială pledoarie pentru literatura de ieri și de azi a Olteniei. În acest context Tiberiu Iliescu îl prezintă pe poetul craiovean Savin Constant iar Șerban Cioculescu vorbește despre un animator uitat: criticul D. Tomescu, unul din întemeietorii vechilor Ramuri. Articolul lui Șerban Cioculescu este un omagiu adus, acum, la 60 de ani de la apariția primului număr din Ramuri — 1905, dar în același timp o contribuție la reconsiderarea unui scriitor uitat.

Acest început de „arhivă olteană“, sîntem siguri că va fi continuat cu studii și cercetări despre N. Milcu, Const. D. Ionescu, N. Burlănescu-Alin, C. Șaban-Făgețel, Elena Farago, Marcel Romanescu, Nic. Condeescu, Gib Mihăescu, Bogdan Amaru etc. În câteva numere la rînd, revista a anunțat un concurs literar dublat de un concurs pentru cele mai bune lucrări asupra moștenirii culturale. Aceste acțiuni ridică prestigiul revistei și contribuie la

descifrarea unor valori care altfel ar fi rămas mai puțin cunoscute.

Trebuie remarcat un fapt aproape exemplar în presa noastră literară cu care Ramurile se pot mindri: revista prezintă cu îndrăzneală unele materiale mai puțin știute sau chiar inedite. Paginile despre Țuculescu, Mirea, Urmuz, ca să nu mai vorbim despre exegezele brăncușiene, i-au creat o anumită aură de gust și receptivitate critică la noutate. Jurnalul intim al lui Pallady sau senzaționala descoperire a lui Picu Pătruț din Săliște, mare artist popular, contemporan cu Anton Pann, prezentate cu exigență și finețe de Paul Anghel, un rafinat al reportajului și al comentariului artistic, sînt de-a dreptul pagini de unicat documentar.

Sînt menționabile de asemenea articolele de literatură universală ale eseistului Ion Biberi despre Saint-John Perse, Dante etc.

Am vrea însă, în acest final de recenzie, să schițăm și câteva carențe ale sectorului literar. Revista publică multă și amorfă poezie. De asemenea lipsește încă o prezentare (prin recenzii, note, mențiuni) mai vie și mai la zi a vieții literare contemporane.

Faptul că periodical craiovean are un spațiu restrîns pentru articole oferă spectacolul unor rezumate de articole, unele foarte valoroase ca acelea semnate de harnicul istoric literar C. D. Papastate sau studiul de prozodie din nr. 5 semnat de prof. Gh. Dogaru.

O regretabilă scăpare a redacției apare în nr. 2/1965 cînd revista publică, cu o prezentare de V. Netea, trei poezii de Perpessicius nesemnate: Grădina lui Pussy, 5 ianuarie 1959 și Postumele unei statui de bronz. Lipsa semnăturii lui Perpessicius ne-a determinat să facem această mențiune cu valoare de errată.

Ca înfățișare grafică și tehnografică revista a depășit vechea graficizare și, în noua sa față, e mult mai vie și mai

atractivă. Desenele lui Mirea ca și vignetele grafice ale altor artiști contribuie la fixarea unui profil din ce în ce mai original al revistei.

EMIL MANU

„IASUL LITERAR“ no. 5/1965

Despre această revistă — care ar merita pentru mai multe motive de ieri și de mine strădania pe de o parte de a se salva din timiditate și provincialism, iar pe de alta sprijinul asiduu, divers și multiplu al cât mai multor scriitori de prestigiu fie plecați din regiune, fie din zona restului țării —, despre această revistă se scrie de obicei rar și suficient de evaziv. Se scrie rar, fiindcă materialul cu care ea sosește în librării nu prea invită la un interes deosebit, nici ca elecție a temelor, nici ca modalitate de expunere. Se scrie evaziv, deoarece publicația e a unui oraș cu tradiții de cultură așa de bogate, încât e imposibil să nu te lege de el o simpatie tacită și puternică, e imposibil să nu încerci un oarecare sentimentalism la simpla rostire a numelui său. Și atunci dușoia se revarsă mămoasă și asupra presei sale litenane de azi. Dar, în particular, se cade fără minie de acord că *Iașul Literar* există prin periodicitate mai intens decât prin orice altceva.

O bună revistă literară trebuie să oglindească viu, felurit și atractiv cât mai multe din aspectele fenomenului de specialitate atât național cât și universal, și s-o facă nu doar ca să umple rubrici, nu doar consumând pagini și timp, ci folosind perspicacități, energii, sprinteneli, inteligențe, talente care să dea fiecărui subiect o temperatură de artă, un interes captant, o semnificație. O bună revistă literară trebuie să fie expresia puternică a unui mod de a reflecta ideile, de a discerne vocațiile, de a selecta materialul, de a găsi su-

biectele care să te preocupe și care să-i populeze cuprinsul. Ea trebuie să aibă o atitudine, un gust, o optică. Pentru ca să nu-i închizi filele, după ce ai parcurs-o, cu sentimentul că putea să apară și cu ani în urmă, că sumarul ei e vechi dinainte de-a intra în tipografie și că timpul există degeaba, fiindcă oamenii și gândirea de fapt au împietrit cândva, de mult, cine știe de când. Fiecare număr nou al unei publicații ar trebui să fie o surpriză pentru cititori, nu să-i obișnuiască din păcate cu niște șabloane. Fiindcă numai așa cititorul are de ce să te aștepte, de ce să te caute și numai așa tu existi cu adevărat.

Numărul despre care scriem al *Iașului Literar* dă dovada unei reviste care somnolează și se plictisește. Nu totdeauna s-o fi întâmplând așa, însă nu s-ar cuveni ca să se întâmple așa niciodată. Reproșa cineva numărului pe mai al *Vieții Românești* că n-a dedicat decît un articol lui Tudor Arghezi și că a omis să se ocupe de Blaga, de la a cărui naștere se împlineau 70 de ani și despre comentarea operei căruia (fie vorba între noi) nici o redacție nu s-a îngrijit mai la timp decât aceea a „*Vieții românești*“. *Iașul Literar* ne depășește însă : nu pomenește nici de Blaga, nici de Arghezi, nici de alte împrejurări literare ale lunii mai. În schimb închină, și bine face, (deși o cultură nu se reduce la o singură personalitate) un articol comemorativ, scris cu căldură de unul din foștii săi studenți, N. Barbu, lui G. Călinescu, îi adaugă o „evocare“ arhisaturată de adjective a lui N. Tațomir și întregeste prin pasaje dintr-un studiu despre altceva, al lui Adrian Marino, omagiile aduse puternicei personalități dispărute. Acesta din urmă, Marino, (prezent de la un timp în foarte multe publicații și de aceea prolix, conciziunea cîmînd altă cantitate de travaliu), probabil fiindcă tot pomenește în trecut de „Al. Piru, ortodox elev al lui G. Călinescu“, amintind mai departe despre tinerii istorici

literari formați în spiritul profesorului, reflectează oă „Absolut necesară este și colaborarea în spirit cordial a tuturor acestor critici“. Totuși, lui Adrian Marino, tocmai pentru că are posibilitățile pe care și le știe, nu-i sînt îngăduite neglijențe de soțul celei următoare: „În cadrul, aceleiași direcții, extinsă de astădată nu numai pe mari spații, dar și aprofundată în adîncime“ etc.

Recenziile sînt despre cărți nu de mîna întîi; în legătură cu cei 20 de ani de la încheierea războiului se publică 4 pagini expozitiv-gazetărești; adjectivita din proza lui N. Tațomir evoluează în poezie pînă la metafore ca „undele... crepusculului de dimineată“ (sic); despre Dante scrie, de la Torino, prof. italian Mario Ruffini; sub semnătura lui Simion Bărbulescu, recitim (a cîtăspnezecea oară?) cum și de cine a fost la noi abordat, tradus, cunoscut, folosit în comunicări și interpretat „marele florentin“; cu eforturi semnate de Richard M. Regwald se traduce iarăși din Prévert. De altfel, o adevărată epidemie de amor pentru poezia lui Jacques Prévert a tot cuprins de la un timp săptămînalele și lunarele noastre de literatură. Aproape că nu i-a scăpat unuia ocazia de a traduce, sub fel de fel de semnături, versuri de un modernism totuși cam târziu descoperit ale acestui poet, care nu este nici dintre cei mai reprezentativi ai contemporaneității în genere. Există însă și gusturi pentru nume de-a dreptul obscure așa că, nici vorbă, cum o să-i imputăm cuiva că-l preferă pe Prévert? Ceea ce vom sublinia este doar un prea extins (vorba lui Adrian Marino) mimetism și o prea firavă capacitate personală de a întui și de a alege valorile între valori. Fenomenul liric internațional e de departe mai cu nuanțe și adîncimi, mai abundent colorat, mai nuanțat în criterii decît se oglindește el într-unele periodice ale noastre. Cît despre Jacques Prévert, oricum, în cazul său, n-avem de-a face

chiar cu un mare poet. Revistele noastre s-ar obosi mai cu succes călătorind (căci sînt) și pe alte drumuri...

Dacă remarcăm traducerea din Robert Frost a lui Florin Mihai Petrescu și subliniem că poemul „Străzile“ de Ana Mișlea — în ciuda severității de opinie a lui Ilie Constantin — s-ar cuveni în întregime reprodus, am epuizat colaborările despre care într-un sens ori altul — poți să te ocupi. Restul se află între cei doi poli, îngăimînd călduț, în fraze cel mult potabile (clișee... clișee... clișee...), dar de un egal contur amorf, idei care nu-s idei.

Și totuși *Iașul Literar* poate deveni o revistă bună.

S. D.

„STEAUA“, nr. 1/1965

Rigiditatea săracă a stilului critic nu poate fi confundată cu sobrietatea competentă, deși de multe ori speră într-un asemenea qui-pro-quo, platitudinea morocănoasă nu înseamnă, deși uneori se uită acest lucru, ținută corectă stilistică, iar cenușiul țepăn nu este expresia gravității. Un asemenea gen de critică face în orice caz parte din, să-l cităm pe Voltaire, genul plăticos, reprezintă, eufemistic vorbind, o ingenuitate intelectuală, o fază primară a dezvoltării spiritului și, ca să ne exprimăm mai direct, semnifică de fapt penuria de idei, intuiția boantă, vibrație rară și stinsă, senzația teșită. Apreciez dimpotrivă grația dezinvoltă care nu înseamnă ușurătate ci intimitatea cu ideile, tratîndu-le ca pe realități constante, comunicarea familiară, expresie directă a unui proces intelectual permanent, asociațiile, aceste metafore în planul critic, admirabilele instrumente de cunoaștere, în fine spontaneitatea, care mi se pare nu numai o dovadă a autenticității în receptare, dar și semnul maturității criticului, a stăpînirii domeniului critic. De aceea

am citit cu reală plăcere paginile închinatelor lui Ion Creangă de Mircea Tomuş, Virgil Ardeleanu, Adrian Marino și, păstrînd în enumerare distanța cerută de operă și experiență, Șerban Cioculescu (numărul 1). Nu întîmplător Mircea Tomuş și Virgil Ardeleanu asediază cu armele exegezei ceea ce pare aproape inexpugnabil, pentru că e de fapt inezisabil, în opera lui Creangă: specificul artei sale, inefabilul. Primul încearcă să dezlege „Misterul lui Creangă”, cel de al doilea să supună analizei „Farmecul lui Creangă”. Atît Mircea Tomuş cît și Virgil Ardeleanu consideră pe drept cuvînt ca insuficiente explicațiile pur lingvistice, etnografice, strict folclorice (folclorist a fost și Ispirescu).

Primul pune accentul pe „sensul și dimensiunile universalității” operei lui Creangă, cel de al doilea pe magistrala creație verbală.

Adrian Marino își axează studiul pe observația care, după ce este expusă, apare ca evidența însăși (dar uneori tocmai evidența scapă privirii — o spune splendid și Poe): caracterul aproape absolut impersonal al uneia dintre cele mai subiective modalități de expresie: autobiografia.

Rîndurile scrise de Șerban Cioculescu vibrează aproape „vizibil” de jubilarea estetică pe care i-a provocat-o criticului reflecturarea lui *Moș Nichifor Coțcariul*, și această jubilație este transmisă direct, spontan, fără a „oficia”, și eficient, cititorului.

Prumoase, poeziile lui Petre Stoica. Mai exact, mi-au plăcut în deosebi primele două: „Profesorii de gimnaziu” și „Reședința de plasă”. Atmosfera de o incertă, dulce tristețe, modulată de o plină de mansuetudine ironie, atmosferă de vagă torpoare, de lentă mecanică a unei vechi existențe de provincie cu siluete corecte, minate de rutină și inconștientă naștere.

Nu știu sigur dacă Andrei Steiu a mai publicat. Eu îl citesc pentru prima

dată, dar poeziile lui îmi par a purta, apăsată, pecetea vocației.

Tulburător, e „Cîntecul de femeie”:
*Ruguri au izbucnit în cîmpie
 Iubîtile, se ard vrăjitoarele
 se ard vrăjitoarele
 ascunde-mă în începutul pămîntului*

.....
*În cetate foșnesc jîvine roșcate
 sau sînt numai ruinele*

.....
Ruguri au izbucnit în cîmpie

.....
*Am pârul lung, luna răsare din el,
 dar de o viață nu mai e lună
 e numai o zare de lupi înflorită.
 Înflorită.*

O intensă trăire reușește să cristallizeze expresiv, comunicant și în „Decembrie” (mai puțin în „Seara”). Îl așteptăm pe Andrei Steiu cu maxima receptivitate pe care aceste prime poezii citite ne-au determinat-o.

„Insomnie” se intitululează poezia de severă sobrietate, semnată Ion Caraion.

„LUCIFĂRUL”, nr. 13/1965

Tonul închis, mohorit, aproape morocănos, reliefînd expresiv întumecata semnificație a faptelor, cu care se povestește o hotărîtoare perioadă din viața unui om, ne imprimă în memorie numele lui Gheorghe Suciul. Gheorghe Suciul publică în numărul 13 al „Lucifărului” două schițe. Prima intitulată „Oul”, relatează o întîmplare traumatizantă din copilărie. Cea de a doua „Ochiul sărat”, nanează reîntoarcerea lui Viorel Manu, după o rătăcire (și în sensul simbolic) de ani, la el acasă, la soție, în sat. Viorel Manu plecase la oraș într-o zi de marți, zi de fîng, despărțindu-se de tot ceea ce fusese pînă atunci viața lui, cu o simplitate a cărei brutalitate stupefiază. Plecase acolo ademenit de o bătrînă, șau aproape bătrînă Circe, firește nu de farmecele ei degradate ci de posi-

bilitatea unui trai mai lesnicios. Sor-didul acestei existențe explodează ime-diat în fața ochilor noștri. Omul pă-trunde în noua lui viață „*printr-un gang unde mirosea a șoareci. S-a a-fundat în întunecimea lui ca într-o mână de cărbuni părăsită. S-a pome-nit într-o casă unde mirosea a gutui putrede acrite, iar în camera unde l-a dus femeia erau multe danteluri, poze înrămate pe pereți, covoare mici, de asemenea puse pe pereți și toate astea aveau un miros umed, nedeslușit. Viorel Manu respira greu. Zvîrlî un scuipat prin strungăreața dinților, departe, lângă colțul unei oglinzi mari. Femeia i-a întins tirbușonul și sticla. El a tras un gît din sticlă, parcă să se convingă, dacă merită ca acea băutură să mai fie turnată în pahare. Asta era o pă-rere, nu mai avea răbdare. Au băut apoi, cam repede la început, mai domo-lit după aceea, apoi au fumat mult și tîrziu au adormit.*“

A urmat apoi o epocă joasă și tul-bure, bîntuită de nemulțumiri nedes-lușite, de mîini incerte, de violențe ră-tăcite, existență continuată cu toate acestea și datorită strategiei psihologi-ce de o suplețe elementară a femeii. În cele din urmă rupe legăturile ace-stei captivități în care singur se pre-dase și se reînboarce, tîrziu, înstrăinat, acasă, încercînd în fond să se regăsească pe sine.

Nu ațit simbolistica, destul de naivă (rătăcirea în mlaștini exprimă pier-derea de sine) cît sugestia, datorită u-nui laconism sumbru, a ceea ce este in-cent, tulbure și violent în realitatea interioară, impune sensibilității noastre proza lui Gheorghe Suci. Cealaltă schiță, mai puțin „personală“, cu in-flexiuni din Valea, caută să transmi-tă ceea ce e tulbure și dureros în cli-matul candorii de astă dată, suferința difuză, greu de numit și conturat, pro-voacă unii copiii de o anumite întîm-plare, resimțită ca semnificativă de sensibilitatea lui ingenuă.

Este remarcabilă siguranța pertinentă cu care Eugen Simion trasează profilul in-telectual al lui Paul Zarifopol, fermi-tatea cu care, descriînd exegetic opera acestuia, nuanțează totuși semnificațiile ei, sustrăgînd-o unei judecăți globale, nediferențiate.

Eugen Simion (Gazeta Literară nr. 22) respinge mai întîi caracterizarea scrierilor lui Paul Zarifopol drept e-xerciții gratuite și subliniază caracterul lor polemic, acțiunea lor corosivă, în-dreptată împotriva diferitelor forme de parazitism literar ca și a inertelor pre-judecăți literare.

Eugen Simion consideră opera lui Zarifopol ca fiind cea a unui moralist. „Paul Zarifopol rămîne în primul rînd un moralist“, critica lui e preponderent și scăpărător eseistică. Ea se aplică, mai întîi, la psihologia socială, la da-tele istoriei imediate, tînzînd, nu către sistem ci către comentariu moralistic.“

Tînărul critic pornește de la obser-vația lui Mihael Ralea, pe care o am-plifică, explicînd-o apoi convingător în toate implicațiile ei. „Zarifopol face“, îl citează Eugen Simion pe Ralea „foarte delicat și indirect procesul socie-tății românești“. În continuare Eugen Si-mion pune în lumină caracterul raționa-list al gîndirii lui Zarifopol, „de tradiție maioreșciană“, scrie el. „După 30 de ani de la deschiderea procesului formelor fără fond, susținut alături de Maiorescu, de către Eminescu și Caragiale, Zari-fopol apare la bară și denunță, într-un mod ce-i este propriu, formalismul, misticismele solemne oficializate, pos-turile și imposturile sociale, mistifică-nile intelectului, parvenitismul subtil, în fine resorturile unei societăți pentru care virtuțile națiunii au devenit supă-rătoare.“

Apoi tînărul critic trece în revistă „tipurile“ desprinse de Paul Zarifopol din societatea vremii, societate căzută pradă „energomaniei“: „tipul militar“,

„băiatul răsfățat și irezistibil al istoriei“ adică, și aci definiția îi aparține lui E. Simion, „distrugătorul viteaz al valorilor ce nu sînt de utilitate imediată“. Cel „politic“, cel *politicianist*, de fapt, *exegetează Simion, politicianul afacerist și demagog și în fine „tipul tehnic“, creatorul valorilor științifice, artistice, industriale.*

Cu toată vibrația lui Eugen Simion pentru personalitatea lui Zarifopol, vulnerabilitatea gândirii acestuia nu este ignorată: „Eroarea gravă a lui Zarifopol e de a crede că civilizația și valorile se pot crea în afara sferei sociale și politice...”

„Fiul negustorului din Iași, Pavel Zarifopol și al Elenei, din obârșia comerșantului Iani Giuliano, face într-un chip nuanțat, procesul clasei sale, manifestînd o tenace aversiune față de toate compromisurile, «dresurile moralismului», și formele de mistificare socială și culturală. Erorile care sînt, vin din înțelegerea nediferențiată a societății. Deși Zarifopol acceptă noțiunea de psihologie proprie unei clase, în analiza sociologică face, în fapt, abstracție de particularitățile păturilor sociale, de forțele și tendințele divergente. Judecata sa le unifică și le condamnă global.

Dar chiar așa fiind, cîteva usturătoare adevăruri sînt fără reticențe spuse și moftangiu, robît scopurilor lucrative, înfierbîntat de doctrinele vitaliste, mistificat de o morală și cultură conformistă, n-a avut adversar mai șiret, mai priceput în a da la o parte vălurile și a arăta imensele mecanisme ale ipocriziei, ca în Paul Zarifopol, cărturarul ciudat și autonomist.“

Instrumentele de analiză ale lui Eugen Simion fiind precise și stăpînite cu o deosebită fermitate, studiul lui despre Paul Zarifopol, „această inteligență critică vorace“, se remarcă printr-o reală eleganță.

În numărul 24 al gazetei, cronica la volumul Gabrielei Melinescu „Ceremo-

nie de iarnă“ poartă pecetea temperamentului critic original al lui Lucian Raicu: inteligență pasionată, fundamentală propensiune polemică „justifiară“, anatimizînd impostura și exaltînd autenticul.

P. G.

— de peste hotare —

„La TABLE RONDE“, Nr. 205/1965

Vom da aci cîteva extrase din cronicile la cărțile apărute ca să ne putem face oarecare idee despre producția literară franceză curentă. Cronica este semnată de Lucien Guissard.

Despre „Relațiile“ lui Daniel Anselme, iată ce scrie cronicarul: „Se spune despre autor că este un causeur strălucit și într-adevăr, după ce terminî cartea, consideri că nu e nici o îndoială din acest punct de vedere; un causeur care ar fi luat lecții de umor anglo-saxon, un narator care știe, cu destulă ironie, să monteze o povestire, să o lungească, să o subție, să o condimenteze, lăsîndu-te apoi însetat de a afla mai multe. De fapt el însălează cîteva povestiri una după alta și romanul său nu ar fi altceva decît o suită de întîmplări fără urmare dacă nu s-ar întrezări pe ici pe colo cîteva corespondențe, cîteva șirete efecte ale hazardului și, mai ales, dacă n-ar fi chipul unei femei în centrul unui nod de relații mai mult sugerate decît explicate“.

„Mărturisesc“, scrie în continuare cronicarul, „că nu am fost tocmai convîns de încercarea lui Daniel Anselme de a discerne cum se stabilesc relațiile umane. El este mai convingător atunci cînd povestește. O face cu o abundență jovială, cu o acuitate psihologică de care nu te-ai plictisi dacă această abundență n-ar deveni la un moment dat prolixitate“.

„...„Deschizînd „Soare la Maguelone“ (de Gaston Baissette) prevezi că vei în-

nota în plin poncif, mistral, corrida și dialect «d'oc». Autorul nu caută cituși de puțin să-și ascundă marfa, și are dreptate: este de-adreptul savuroasă“.

Personajul care vorbește este student la Paris, dar se duce să-și petreacă vacanța de vară într-un sat din Hérault la unchiul său Achille. „Unchiul Achille care poartă totul în afară de a provoca ploaia. Nu se mai isprăvesc serbările, nici viile, ele constituie fundalul unei povești care se va întinde pe un spațiu de doi ani. Povestea unchiului Achille, personajul demn de Daudet, de Pagnol ca și de Virgiliu, istoria unui orașel cu folclorul și cei mai pitorești locuitori ai lui, povestea unei iubiri imposibile între student și foarte atrăgătoarea Guillette. Dar cuvântul „imposibil“ nu are sens într-un ținut în care fetele sînt cele care răpesc băieții cu complicitatea unui fost soldat și fără a-și atrage fulgerele jandarmeriei.“

„Gilbert Ganne în romanul său „Les chevaliers servants“ cultivă arta portretului masculin. Scopul lui nu este numai acela de a caracteriza două fizionomii; el observă comportamentul bărbatului în prezența femeii, ceea ce îi permite să disece moravurile, conjugale sau nu, și să formuleze apoi câteva idei despre regulile jocului“ — „Este un roman sobru, redus la situații banale (s-ar putea preta uneori la o interpretare vodevilească), un roman care tratează despre criza cuplului, tirania sexului, incertitudinile inimii; în care se trăiește oarecum la împlinire și în absența oricărei morale.“

„Gilbert Cesbron abordează probleme similare privite din punctul de vedere al femeii, al femeii moderne care înțelege să ocupe locul pe care-l consideră al său în societate. Isabelle Devrain este eroina romanului «O albină se izbește de fereastră». Ea se consideră urită deși „sexul masculin nu pare a fi deranjat de acest fapt, de vreme ce tînăra fată trebuie să respingă anume avansuri. Dar ce caută bărbatul? Isa-

bella nu are nevoie de o experiență îndelungată pentru a ajunge la concluzia că el nu-i dorește nici inteligența, nici calitățile ei sufletești“. „...neînțelegerea ei de către mediul în care trăiește, intuițiile devastatoare ale unei structuri exigente, feminitatea ei pretutindeni rănită, provoacă o ruptură interioară și urmează o tentativă de sinucidere. După convalescența sufletească ea devine șef al personalului și director administrativ (bine mult la nomenclatura masculină), într-o întreprindere își dă măsura într-o meserie masculină, dar se realizează totuși grație unui bărbat — Herve Jacquet, bărbat cu care se căsătorește.“

Lucien Guissard, cronicarul, pare destul de aprobativ referitor la acest roman care însă, mie, mi se pare din chiar cele relatate și analizate, de un relativ penibil sentimentalism, de nuanță vetustă și pretențioasă.

Despre José Cabanis, Lucien Guissard, referindu-se la „Jocurile nopții“, scrie că dă dovadă de „cultură, inteligență, ironie șlefuită, distincție a limbajului. Eroina ultimului său roman nu strălucește prin calitățile cu care este înzestrat autorul, dar acesta.. se arată a fi un om de spirit. El seamănă probabil cu personajul care narează mica sa poveste, personaj care-l savurează pe Sainte-Beuve înainte de a trece la plăceri mai puțin cerebrale“.

P. G.

„ESPRIT“, nr. 3/1965

Numărul trei recenzează la modul îndreptățit elogios o antologie de cîntece negre spirituale, antologie întocmită și prefațată de Marguerite Yourcenar. Tot Marguerite Yourcenar este și traducătoarea acestor cîntece negre spirituale. Antologia a apărut la Gallimard. Camille Bourniquel consideră aceste cîntece drept una din expresiile cele mai

lirice ale negrilor din Statele Unite și cea mai originală contribuție a lor (împreună cu jazz-ul) în domeniul muzicii. „Unii cred“, scrie Camille Bour-niquel, că *textul* (acestor cîntece) *nu este decît coruperea psalmilor protes-tanți, în care repetiția obsesională a anumitor cuvinte, a anumitor invocații devine suportul transei colective*. „Și atunci ce rămîne dintr-un Negro Spi-ritual lipsit pe de o parte de muzică și pe de altă de incetinelile și sin-copele vorbirii negrilor?“ Marguerite Yourcenar arată în prefața ei, care este un „studiu foarte pătrunzător“ că a găsit în „*acest limbaj bastard*“ o ade-vărată poezie și capodopere autentice. În aceste cîntece au fost reintroduse teme inițiatice ale Apei, Focului și Sin-gelui.

Au oare aceste cîntece o origine mai îndepărtată decît sclavajul? Nimeni nu o poate spune. Pentru noi ele nu s-au născut decît o odată cu acest jargon englez care permitea negrilor de origini diferite să comunice. Majoritatea lor au apărut cam între 1810 și 1860, în momentul ivirii primelor spe-ranțe de eliberare și al primelor pere-grinări ale predicatorilor negri.

E vorba în general de un fel de predică lirică, întretăiată de invocații și bătăi din palme, de „Aleluia“ și „Glorie Domnului“. Acest fenomen de creație colectivă poate fi regăsit și astăzi în anumite comunități din Harlem. Schema obișnuită a unui cîntec negru spiritual constă în alternarea „strigă-tului“ (Shout) a Exaltării și a romanței pioase (Mellow).

Aceste cîntece s-au răspindit pe toată întinderea Statelor Unite dar ținutul lor originar este Sudul, „centura bum-bacului“. Sursa directă pentru predi-cator a fost constituită de marile ca-dențe a acelei King James Bible, ea a fost „*magazinul de metafore și de formule ale psalmului protestant*“. To-ruși cîntecul negru spiritual evită dubla primejdie: „*pe de o parte a poeziei ornamentate și oratorice de tip wes-*

leyan și metodist din secolul al opt-sprezecelea și pe de alta a pietismului emfatic și plat al cutărui psalm de dată mai recentă“. Poezia cîntecelor negre spirituale este o expresie populară, dar cu un accentuat caracter de transă, avînd o viziune transcendentă și mi-tică.

„*Aceste cîntece, scrie mai departe Camille Bour-niquel, nu închid totuși individul într-o viziune care n-ar avea ca limită finală escatologia și intrarea în ținutul liniștii: ele sînt cîntece de libertate și, albi și negrii, cei ce luptă împotriva segregării rasiale le-au repus în circulație.*“

G. P.

„MERCURE DE FRANCE“, nr. 1217/1965

C. G. Bjurström ne prezintă cu inteligență critică, re-ceptiv și liber, romanul sue-dez. Căutînd să descifreze tendințele și să urmărească liniile de forță ale prozei contemporane suedeze, Bjurström afirmă că se impune povestirea istorică, romanul picaresc, fabula, fapt pentru care generația anilor 50 și 60 se deosebește de cea a anilor 30, „*generație a scriitorilor proletari care, sub in-fluența romancierilor americani atacau în mod direct problemele puse de rea-litate și urmăreau conflictele pînă la paroxism.*“

Acest gen de literatură pare să fi fost ilustrat în mod strălucit de Sven Delblanc cu povestirea „Vestmîntul Pastorului“ care „*ține în parte de ro-manul picaresc, în parte de povestirea filozofică, foarte colorată și mișunînd de detalii exacte ca și de anacronisme voite.*“

Eroul este un foarte cumsecade pas-tor neamț din secolul al optespreze-celea, jumătate Candide, jumătate Je-rôme Coignard, și tribulațiile sale sînt povestite cu multă vervă și haz. Dar aceste vesele aventuri nu sînt decît

pretextele și adevăratul sens al cărții este exprimat într-o lungă tiradă a bătrînului rege Frederic al II-lea, care înfățișează în culorile cele mai întunecate o umanitate crudă în absurditatea ei înverșunare de a se autodistruge.

Autorul articolului îl citează de asemenea pe scriitorul Per Olov Enquist, care-și situează de asemenea intriga romanului său intitulat „A cincea iarnă a magnetizorului” în Germania secolului al optizezecilea.

Sub pretextul de a povesti istoria unui magnetizor, adept al lui Mesmer și imitat de Cagliostro, jumătate șarlatan, jumătate precursor, romancierul tratează de fapt problema raporturilor dintre cunoaștere și iluzie, despre dificultatea de a defini adevărul atunci cînd expresia lui e nouă, despre superstiții etc.

„De unde vine”, se întreabă Bjurström, „această tendință a prozatorilor suedezi de a discuta marile probleme situîndu-le în afara timpului și a societății lor?...” „Atmosfera «călduță» a unei țări atît de «bine organizate» ca Suedia pare oare tinerilor noștri romancieri puțin propice acestui fel de neliniște?...” „Mă gîndesc la titlul ironic al lui Sinclair Lewis: «Aceasta nu se poate întîmpla aci»... „dar” — scrie în continuare autorul articolului — „evadînd prea mult din realitatea cotidiană, acești scriitori riscă tocmai ca problemele lor să nu fie luate în serios sau cel puțin să nu reușească «să compromită» suficient pe cititorii lor...” „Genul acesta comportă de asemenea și un alt risc: acela al unei expresii simbolice și aluzive, care-l dispensează pe scriitor de a-și duce gîndirea pînă la capăt și de a-i pune soliditatea la încercare. El rămîne astfel la întretăierea dintre real, pe care nu-l explorează îndestul și pe care-l poetizează, idei pe care le întrezărește numai, și mit, în care au forța sau curajul să se angajeze”.

Bjurström ne informează apoi despre romanul lui Knut Nordström, „Memo-

riile unui damnat”, care prezintă „confesiunea unui personaj atît de ancorat în ipocrizie încît chiar în momentul celor mai sfișietoare mărturisiri nu se poate împiedica de a se contempla și, pictîndu-se în culorile cele mai sumbre, ni se înfățișează instinctiv în lumina cea mai favorabilă”... „Acest personaj este situat cu admirabilă precizie în planul familial și social al unui mic orășel suedez de la mijlocul secolului trecut. Există în carte pasagii uluitoare, un fel de «introduceri în nesinceritate», exprimate de către un prestidigitator și bătrîn poet deziluzionat, ratat dar încă vibrant. De asemenea sînt memorabile paginile de meditație despre iluzie și adevăr, mîncîună și sinceritate în literatură.”

Autorul articolului are cuvinte de laudă pentru Birgitte Trotzig, „a cărei expresie”, scrie el, „te face să te gîndești la arta vitraliului, în același timp hieratică și cotidiană.”

Romanele ei se desfășoară într-o epocă îndepărtată („Destituții” în secolul al XVII-lea, „O poveste de pe coastă” în secolul al XVI-lea), dar problematica lor nu e limitată la cea a epocii respective. „În gesturile stingace, privirile mute și vorbirea reținută a personajilor ei se citește o sfișietoare duioșie, în timp ce-i învăluie, ca vestmînt de suferință, o stranie măreție, subliniată de un vocabular arhaizant și o anume rigiditate.”

„Morții și viii”, ultima carte a Birgittei Trotzig este o culegere de trei povestiri („Barbara”, „Morții și viii”, și „Regina”) de o mare simplitate. „Carte în care sînt concentrate multă experiență și poezie.”

Dar în proza contemporană suedează sînt și alte modalități de expresie decât romanul picaresc sau legenda. Torsten Ekbohm, exeget al lui Beckett, Robbe-Grillet și Butor, apărător al tuturor „noutăților” și mai ales a tot ce i se pare artă „deschisă” sollicitînd colaborarea activă a publicului, a ales calea „noului roman” francez.

Titlul romanului său „Început de partidă“ sună ca un răspuns la Beckett dar tehnica romanească ține mai mult de cea a lui Butor. „Partida“ la care invită Ekbohm se compune dintr-un mare număr de bucăți de proză, de lungime variabilă, ca un fel de nebus, pe care, ne asigură autorul, cititorul le poate dispune oricum. Dacă citești cartea de la început până la sfârșit, se poate distinge, încetul cu încetul, imaginea unui om care sta într-un compartiment de tren (cel puțin așa se pare) cu un ziar în mână, observând din oînd în oînd ce se întâmplă afară și aducându-și aminte de ce i s-a întâmplat în aceste locuri (și în altă parte) într-o epocă mai îndepărtată.

În schimb romanul „Cei orbiti“ de Björn Runeborg are o temă perfect raciniană: A iubește pe B, care iubește pe C, care iubește pe D. „*În această interminabilă căutare a împlinirii noi însoțim pe fiecare dintre personaje, pe rând, în timp ce acelea pe care le-am mai întâlnit reapar la distanțe diferite și sub alte noi unghieri*“... „*Această evoluție pe trei dimensiuni*“, scrie Bjurström, „*nu are nimic mecanic: dimpotrivă, respiră o mare densitate umană*“. Dar criticul deploră în continuare prezența unui capitol explicativ „*de o deconcertantă naivitate*“ în care romancierul teoretizează stîngaci ceea ce era exprimat implicit, cu artă, în carte.

Și, în fine, scrie criticul, „*tot densitatea umană este una din calitățile principale ale lui Per Olov Sundman care a știut să-și găsească limbajul în experiența oamenilor, observîndu-i și ascultîndu-i vorbind. Arta sa e născută din povestirea orală*“... „*Renunțînd la efectele dramatice prea bătătoare la ochi, s-a concentrat asupra evenimentului, cît de obiectiv posibil. Această obiectivitate nu poate fi desigur totală: narațiunea nu are numai un scop informativ ci și unul didactic; ea comunică un eveniment și o «lecție». Din acest punct de vedere Sundman a reușit*

admirabil să se exprime «fărănește», adică la modul «elocuțiunii pline de tăceri, șiretenie și cu un substrat de înțelepciune cristalizat în proverbe și dictoane care este al țărănilor.“

Ultimele sale nuvele „Căutătorii“ păcătuiesc uneori printr-un exces de mister, transformînd în minus ceea ce constituie o calitate a prozei lui Sundman: laconismul, sobrietatea cu aluzie precisă.

Dar, în general, „*splendidă, ca fundal al scenelor umoristice, tragice sau enigmatice, imensa natură e tăcută dar plină de semne.*“

G. E. P.

„CAHIERS DU SUD“, nr. 380/1965

În acest număr al revistei sînt închinete două articole scriitorului austriac Heimito von Doderer. Unul semnat de Ernst Erich Noth ne prezintă în genere personalitatea și opera lui von Doderer, iar cel de al doilea, sub semnătura lui Robert Rovini, face cîteva considerații de o subtilitate oarecum confuză despre cea mai realizată sau semnificativă dintre cele aproape douăzeci de scrieri ale prozatorului austriac, „*Posedații*“ (titlul se pare a fi anume ales după Dostoievski).

Heimito von Doderer s-a născut la 5 septembrie 1896 la Weidlingau lângă Viena. Bunicul scriitorului a fost un arhitect eminent (a cărui excelență în profesie i-a adus chiar particula nobiliară „von“) și un meritos profesor universitar. Tatăl prozatorului a fost de asemenea un foarte talentat constructor, unul din cei mai reputați ingineri din vremea lui.

Iar despre Heimito von Doderer, Ernst Erich Noth scrie, în legătură cu această vocație tradițională a familiei romancierului: „*acest obsedat al „făcutului“ și al formei a rămas de fapt în tradiția familială. Romanele sale sînt perfect „construite“ și anume în*

mod deliberat, minuțios și științific. Înspirându-se din tehnica, sau mai curînd din structura compoziției muzicale — Beethovenul din simfonii și sonate este marele său erou — el stabilește mai întii pe o planșă de desen un plan foarte detaliat al fiecăreia din cărțile pe care le scrie, trasînd cu cerneluri de culori deosebite, curbile complicate și încurcate ale coordonatelor: personaje, caractere, cronologie, dinamism, intensitate ascendentă și descendentă...

Totuși, nu e vorba aci de constructivismul unei excesive cerebralități glaciiale și parcă dezincarnate.

Doderer cunoaște prea bine marea lege a artistului creator, lege care ordonează forțele sale interioare. El pretinde în consecință ca această «compoziție» inițială, această «construcție» savantă să se scufunde în adîncurile inconștientului, să se ignore pe sine din nou, ca să spunem așa, să uite de sine în momentul scrierii pentru a reapare la suprafață la prima chemare.

Înainte plecării sale pe front, în 1915, Doderer se înscrișese ca student în drept la Universitatea din Viena. După război însă urmează facultatea de Istorie, frecventînd și cursuri de psihologie. Istoricul Doderer a publicat lucrări pertinente pentru care a primit numeroase distincții.

O primă căsătorie în 1930, desfăcută după doi ani. O a doua abia în 1952. Amărăciunea primei experiențe maritale se reflectă „discret dar intens” — scrie Ernst Erich Noth „în extraordinarul „Jurnal al unui scriitor, 1940—1950: Tangente” care a apărut de curînd. Autorul articolului afirmă că acest Jurnal oferă cîteva chei pentru descifrarea personalității lui Doderer și a operei sale.

Primul său roman important „Asasinatul pe care-l comitem cu toții” a apărut abia în 1938, dar Doderer este după cum am mai arătat autorul fertil a circa douăzeci de cărți. Ele nu constituie un roman-fluviu după cum afirmă unii critici, ci o „comedie uma-

nă” a cărei „esență și culme” o reprezintă „Posedații”. „Posedații” a apărut în 1956, la a șaizecea aniversare a romancierului, repunînd un mare succes. Critica însă începuse să-și „ciulească urechile”, după cum se exprimă Ernst Erich Noth, la auzul numelui lui Doderer, după ce consemnase succintul roman „Ferestrele iluminate” și după ce alt roman al lui — „Strada Strudlhofstiege” — apărut în 1951, confirmase viguroasa vocație artistică a scriitorului.

Ultima sa scriere se numește „Romanul Nr. 7” și va fi publicat în trei volume.

Opera majoră a lui Doderer pare să fie „Posedații” care se voiește „roman total” și a cărui temă o constituie „die Menschwerdung”: dobîndirea umanității omului.

Cîteva figuri sînt, scrie mai departe Ernst Erich Noth impresionante: consilierul Geyrenhoff, istoricul René Stangeler, scriitorul Kajetan von Schlaggenberg și, adaugă Robert Rovini, autorul celui de al doilea articol consacrat lui Doderer, muncitorul Leonard Kakabsa.

E. P. G.

„WORT IN DER ZEIT”, nr. 5/1965

Pentru a contura tradițiile fecunde și direcțiile posibile de dezvoltare, criticii austrieci consideră necesar să fixeze harta literaturii naționale. Necesitatea de a defini și de a delimita decurge și din faptul că mai circulă unele opinii care pun la îndoială însăși existența unei literaturi austriece de sine stătătoare: de vreme ce există o identitate de limbă și o moștenire culturală comună, s-ar putea șterge orice diferențiere între scriitorii austrieci și cei germani.

Preocupată de soarta literaturii naționale, revista vieneză *Wort in der Zeit* găzduiește un schimb liber de păreri dedicat acestei teme. Răspund scriitori și critici de prestigiu.

Semnălăm câteva din intervenții :

Scriitorul *Hans Weigel*, cunoscut și prin traducerile sale din Molière, declară : „*Oare mereu se va întreba Austria dacă există Austria ? La aniversarea a două sute de ani de la nașterea lui Johann Nestroy și a o sută de ani de la nașterea lui Herbert Eisenreich literatura austriacă tot continuă să se interogheze singură dacă trăiește sau nu trăiește ?*”

Cu timpul lucrurile devin supărătoare, constată *Weigel*. „*Modestia Austriei este notorie și desigur foarte laudabilă, dar dacă și mai departe va fi pusă sub semnul îndoielii literatura austriacă, universalitatea, maturitatea, spiritul contemporan, prezența ei în istorie — pînă la urmă va fi contestată însăși existența Austriei*”. Îngrijorător e și faptul că cercetători străini și mai ales editori din Germania federală se arată mirași cînd aud că *Bachmann*, *Celan*, *Kafka*, *Bernhard*, *Musil*, *Canetti*, *Utzschick*, *Fried*, *Broch* etc. aparțin Austriei. „*Credeam că îi revendicați doar pe Bartsch și Waggener!*”, zic ei.

Weigel afirmă în încheiere : „*Noi purtăm tot respectul lui Lessing, Goethe, Fontane, Gottfried Keller și dacă e necesar, și lui Enzensberger. Purtăm tot respectul limbii germane, comună cîtorva state, cum comunii sînt și Alpii și Bodensee ! Fără nici un fel de insinuări dar și fără șovinism și naționalism. Să se termine odată cu semnul de întrebare care urmează după literatura austriacă ! Germania nu se mai întinde astăzi de la Etsch pînă la Belt*” (aluzie la vechiul imn imperial german). Iar literatura austriacă pornește de la *Aichinger* pînă la *Zand*”.

Într-o cronică literară apărută în „*The German Review*”, *New-York*, *Egon Schwarz* exprimă o părere contrară. Deși nu tăgăduiește faptul că Austria a avut o istorie proprie cu evenimente culturale și politice specifice, deosebite de cele ale altor state inclusiv Germania, el susține că dacă *Wilhelm Busch*, *Friedrich Hölderlin* și *Bertolt*

Brecht au scris în maniere cu totul distincte nu trebuie trecut cu vederea elementul comun : limba. Autorii „*Marii moșteniri*” par a fi uitat subit, că fiecare operă literară scrisă în limba germană aparține literaturii germane și că această circumstanță e pentru cei mai mulți scriitori austrieci destul de fericită, căci altminteri ei ar fi murit de foame.”

„*Wort in der Zeit*” reproduce un fragment dintr-un articol semnat de criticul *Ernst Stein* și publicat de revista „*Die Zeit*”, *Hamburg*. Criticul apreciază roadele relațiilor dintre literatura germană și cea austriacă. Autorii austrieci au fost întotdeauna oaspeți bine primiți în Germania, unde se vorbește de poetul austriac *Hofmannsthal* și de literatura vieneză. *Ernst Stein* socotește că dacă în trecut a existat o demarcație între literatura austriacă și cea germană, „*astăzi aceste două literaturi se suprapun, fiindcă specificul austriac a dispărut din literatură la fel ca și specificul german*”. Concluzia criticului : „*Nu mai există o literatură austriacă care ar putea fi recunoscută ca atare*”.

Într-o scrisoare adresată redacției, criticul *Ruediger Engerth* își exprimă amărăciunea că se mai discută dacă în ultimii cincizeci de ani s-a menținut sau nu o literatură austriacă autonomă : „*Pretutindeni în lume se poate remarca răspîndirea unor trăsături specifice austriece. Hofmannsthal a scris odată despre «adierea universalismului spiritual», fără de care o viitoare Austrie ar fi inimaginabilă. Acest universalism este aproape de realizare căci mulți scriitori austrieci, care trăiesc în diferite țări de pe glob, au contopit în operele lor trăsăturile esențiale ale «austriacului», cu influențele feluritelor cercuri literare*.” De aceea specificul austriac e compus din caracteristici neobișnuite. El nu pierde totuși nimic din intensitatea structurală. E imun în fața tendințelor de disolvare și e gata să asimileze, să se îmbogățească, să inoculeze. Fapt evident : prin

valorificarea concretă el nu se uzează și strălucește, după treizeci de ani tot atât de limpede și compact. Nu poate fi trecut cu vederea, nu poate fi infirmat.

Paul Kruntorad consideră că din orice unghi de vedere, analizele literar-istorice pot să dovedească existența unei literaturi specific austriece, net delimitată de cea elvețiană și germană. Cele mai concludente exemple sînt Hofmannsthal, Musil, Roth, Stefan Zweig și Karl Kraus. Aceștia, ca și mulți alți scriitori care s-au născut și au trăit în fosta monarhie Austro-Ungară, continuă să fie incluși printre vîrfurile literaturii germane pentru că au scris în limba germană. Pentru a dovedi contrariul, autorul se referă „la modul specific de viață austriac, rezultat al unei conglomerări de factori multinaționali”. Pe acest sol s-a putut înălța o literatură austriacă bine definită. Datorită acestui mod de viață specific austriac — deși după război multe deosebiri în alte domenii s-au estompat — putem stabili ceea ce separă specificul german de cel austriac. În literatură nu e hotărîtoare natura limbii ci întregul fond al creației.

Pentru criticul Otto Breicha literatura austriacă subsistă în mod cert. De asemenea el afirmă că și după 1945 autori austrieci au creat opere literare de valoare. Însuși motivul unor divergențe — dacă literatura austriacă a început cu Grillparzer sau în jurul anului 1900 — constituie un argument în favoarea identității ei. Mai departe Breicha observă că fără specificul lor vienez Nestroy și Musil, Doderer sau Artmann n-ar fi devenit ceea ce sînt. Numai prin această prismă se poate examina și creația lui Raimund, Kraus și Kramer.

Conștiința de sine nu trebuie considerată infatuare și aroganță, mai cu seamă dacă ne gîndim că cele mai multe cărți austriace se editează altundeva decît în Austria; redacțiile și

lectoratele vest-germane hotărîsc ce e literatură și în ce specific se integrează. Oricum, arta și literatura austriacă se bucură acolo de o apreciere foarte scăzută.

„Specificul austriac n-are nici o legătură cu șovinismul, în schimb determină situația materială a scriitorului (situație de care și așa nu se ocupă nimeni, cu atît mai puțin vreun cetățean federal — republican“).

Lui Gerhard Fritsch separatismul cultural-istoric i se pare exagerat și dăunător pentru Austria. Pe de altă parte, spune el, Grillparzer și Stifter, Raimund și Nestroy, chiar și Lenau n-au fost doar poeți germani care au trăit în Austria.

Cu o investigație social-istorică își începe scriitoarea Hilde Spiel argumentația: „Pe o bază cu totul nouă primeste Austria, după cel de-al doilea război mondial, creația literară și artistică din Republica federală. Ea și-a dat seama de valoarea tradiției proprii, știe să aprecieze figurile marcante din deceniile trecute și prețuiește chiar — ceea ce nu făcuse altădată — talentele contemporane“.

Și oamenii de artă din Germania occidentală, profesorii universitari, pictorii, scriitorii, dirijorii sau actorii din diverse turnee teatrale care străbat Austria trebuie să îndure aceeași critică severă pe care ea o aplică propriilor ei artiști. „Austria l-a lăsat să plece și pe Karajan, pe care lumea îl consideră cel mai de seamă dirijor de pe teritoriul limbii germane și e de părere că se va descurca și fără el“.

„Tonul politetei supuse față de străinătate și în primul rînd față de Germania a amuțit... Acesta e reversul autodeșteptării, nu tocmai pe placul vecinului, odinioară marele și admiratul frate“.

Austria știe acum că are forțe artistice proprii care se bucură de o adîncă stimă și în Republica federală. Și chiar

dacă ea nu beneficiază de un Günther Grass, îl are în schimb pe Döderer.

Hilde Spiel regretă doar faptul că auto-mulțumirea a îndemnat până și teatrele austriace să nu mai fie receptive în fața dramaturgiei vest-germane progresiste.

Ca un punct de vedere sintetic al recenziei, Wolfgang Kraus scrie :

„Fiecare literatură are numai o singură instanță: literatura mondială. Există oare vreo contradicție între a-

ceastă realitate și faptul că lumea e împărțită în multe state? Auto-elogiile cu rolurile distribuite în prealabil, auto-elogii care nu depășesc granița nici cu o sută de kilometri s-au ivit și se ivesc peste tot, că să nu pomenim de Republica federală germană. Dar de ce să nu consemneze cu bucurie fiecare stat și contribuția scriitorilor săi la literatura mondială?“

D. LUDOVIC

ERATA

In locul ultimelor două versuri ale poeziei „Cu harfa lui Eol“ de Veronica Porumbacu, apărută în nr. 7 al revistei noastre, se va citi: „*clipa ce vie va fi pe acest mal dunărean*“.